

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ASTRAL SEYAHAT, PEYGAMBER ENOK'UN KİTABI,
DİNLERDE VE MİTOLOJİLERDE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA NUR HEKİM

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. MUSTAFA BAŞ

BİLECİK, 2026

10782975

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDABALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ASTRAL SEYAHAT, PEYGAMBER ENOK'UN KİTABI,
DİNLERDE VE MİTOLOJİLERDE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA NUR HEKİM

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA BAŞ

BİLECİK, 2026

10782975

BEYAN

“Astral Seyahat, Peygamber Enok’un Kitabı, Dinlerde ve Mitolojilerde Yansımaları” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazım aşamasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, [Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehberine](#) uygun olarak tez/dönem projemi hazırladığımı, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel etik kurallarına uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, çalışmamın herhangi bir kısmının başka bir tez/dönem projesi olarak sunulmadığını, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Kübra Nur Hekim

.././2026

İmza:

ÖN SÖZ

İnsanoğlu, varoluşundan itibaren fiziksel dünyanın sınırlarını aşma ve gökyüzünün gizemini çözmeye arzusuyla hareket etmiştir. Tarih boyunca doğa olaylarına, göksel varlıklara ve metafizik evrene duyulan bu derin merak; kültürel inançların, mistik geleneklerin ve dini öğretilerin temel şekillendiricilerinden biri olmuştur. Bu çalışma, insanın “yukarıya” olan bu kadim yolculuğunu; yükseliş motifleri, astral seyahat fenomeni ve Peygamber Enok’un (Hz. İdris) apokaliptik literatürdeki eşsiz konumu üzerinden ele almayı amaçlamaktadır.

Üç bölümden oluşan bu tezin birinci bölümünde, yükseliş motiflerinin kavramsal çerçevesi çizilmiş ve astral seyahat fenomeni parapsikolojik ve ezoterik boyutlarıyla incelenmiştir. İkinci bölümde, yükseliş anlatılarının en gizemli figürlerinden biri olan Peygamber Enok’un literatürdeki yeri ve göksel yolculuğunun tematik analizi üzerinde durulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise bu motiflerin Yahudilik, Hristiyanlık, İslam, Zerdüştlük ve Sabiilik gibi İbrahimi ve yakın çevre inanç sistemlerindeki yansımaların yanı sıra, Hinduizm, Budizm gibi Doğu dinleri ile Antik Yunan, Eski Mısır ve Mezopotamya mitolojileri ve Şamanik-kadim inançlar bağlamındaki astral seyahat ve yükseliş anlatıları da karşılaştırmalı bir perspektifle sunulmuştur.

Bu zorlu ve heyecan verici akademik süreçte bana rehberlik eden her daim destek olan, çalışmamın her aşamasında değerli vaktini ayırarak engin bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan, ufkumu açan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Mustafa BAŞ’a en içten şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmanın ortaya çıkması için gerekli olan sabrı ve motivasyonu sağlayan, hayatımın her anında yanımda olup dualarını ve desteklerini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma, ayrıca tez konusunun belirlenmesinde yönlendirici olan ve fikirleriyle katkı sunan arkadaşım Batuhan’a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın, dinler tarihi ve mistisizm alanındaki araştırmalara mütevazı bir katkı sunmasını temenni ederim.

Kübra Nur Hekim

2026

ÖZET

İnsanlık, tarih boyunca fiziksel dünyanın sınırlarını aşma ve ötesine inanma arayışı içinde olmuştur. Bu doğrultuda gökyüzüne ve astral unsurlara duyulan ilgi, din ve mitolojiyle iç içe gelişmiş; gökyüzü kutsal bir mekân olarak algılanmıştır. Tanrı'ya ulaşma ve ilahi bilgiyi edinme arzusu, ruhsal ve bedensel seyahat anlatılarıyla birleşerek “yükseliş” kavramı etrafında şekillenmiştir. Zamanla bu yükseliş motifleri evrensel bir nitelik kazanarak toplumların ortak inanç pratiğine dönüşmüş; yükseliş ve astral seyahat olguları, insanın metafizik âlemle kurduğu ilişkiyi anlamada önemli bir yere sahip olmuştur.

Bir inanç sisteminin, ruhsal yolculuk tasavvurları göz ardı edilerek ele alınması önemli bir eksikliklerdir; bu nedenle söz konusu deneyimler bütüncül bir bakışla değerlendirilmelidir. “Astral Seyahat, Peygamber Enok’un Kitabı, Dinlerde ve Mitolojilerde Yansımaları” adlı bu çalışmada, insanın bedensel sınırları aşma arzusunun farklı geleneklerdeki yansımaları incelenmiştir. Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın amacı ve kapsamı ele alınarak, insanın tarih boyunca gökyüzüne duyduğu ilginin mistik düşünceyi nasıl şekillendirdiği incelenmiştir. Birinci bölümde, yükseliş motifleri ve astral seyahat olgusuna ilişkin kavramsal ve teorik çerçeve ortaya konmuş; yükselişin biçimleri, araçları ve amaçları ile ruh–beden ilişkisi ve astral âlem kavramları parapsikolojik ve ezoterik yaklaşımlar doğrultusunda değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, tarihsel ve mitolojik bir figür olarak Peygamber Enok (Hz. İdris) ele alınmış; Enok literatürünün gelişimi, Metatron’a dönüşümü ve göksel yolculuğu sırasında karşılaştığı mekânlar ve varlıklar tematik bir analizle incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise İbrahimi ve çevre inanç sistemleriyle birlikte Doğu dinleri, Antik mitolojik gelenekler ve şamanik-kadim inançlardaki yükseliş tasavvurları karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınarak değerlendirilmiştir.

Yapılan bu çalışma sonucunda, yükseliş anlatılarının farklı dini ve kültürel geleneklerde çeşitli biçimlerde ortaya çıkmasına rağmen ortak temalar ve yapısal benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Bu durumda yükseliş motifinin insanın kutsal, aşkın ve metafizik olanla ilişki kurma çabasını yansıtan önemli bir olgu olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Astal Unsurlar, Yükseliş Motifleri, Metafizik Âlem, Miraç, Mitoloji

ABSTRACT

Throughout history, humanity has sought to transcend the physical world and believe in what lies beyond. Interest in the sky and astral elements, shaped by religion and mythology, led to the perception of the sky as sacred. The desire to reach God and attain divine knowledge became expressed through narratives of spiritual and physical journeys centered on the concept of “ascension.” Over time, these motifs gained a universal character, making ascent and astral travel key phenomena for understanding humanity’s relationship with the metaphysical realm.

Evaluating a belief system without considering its concepts of spiritual journey is a significant oversight; therefore, these experiences must be evaluated holistically. This study, titled “Astral Travel, the Book of Enoch, and Its Reflections in Religions and Mythologies,” examines humanity's reflections on the desire to transcend physical boundaries across different traditions. The study consists of an introduction and three chapters.

In the introduction, the purpose and scope of the study are outlined, focusing on how humanity’s enduring interest in the sky throughout history has shaped mystical thought. The first chapter establishes the conceptual and theoretical framework concerning motifs of ascension and the phenomenon of astral travel; it examines the forms, means, obstacles, and ultimate aims of ascension, as well as the relationship between spirit and body and conceptions of the astral realm, within the context of parapsychological and esoteric approaches. The second chapter addresses the Prophet Enoch (Idris) as both a historical and mythological figure, analyzing the development of Enochian literature, his transformation into Metatron, and the places and beings he encounters during his celestial journey through a thematic lens. In the third chapter, concepts of ascension in Abrahamic and related belief systems, as well as in Eastern religions, ancient mythological traditions, and shamanic-ancient beliefs, are examined and evaluated using a comparative approach.

The results of this study reveal that, although narratives of ascent manifest in various forms across different religious and cultural traditions, they share common themes and structural similarities. This demonstrates that the motif of ascent is a significant phenomenon reflecting humanity’s effort to connect with the sacred, the transcendent, and the metaphysical.

Keywords: Astal Elements, Ascension Motifs, Metaphysical Realm, Miraj, Mythology

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ, METODU, KAPSAMI VE ÖZGÜN YANLARI.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Metodu.....	4
1.4. Araştırmanın Kapsamı	5
1.5. Araştırmanın Özgün Yanları	5

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ MOTİFLERİ VE ASTRAL SEYAHATE

DAİR KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. Yükseliş Motifleri	1
1.1. Yükseliş Şekilleri	3
1.1.1. Ruhsal Yükseliş	3
1.1.2. İçe Doğru Yükseliş	4
1.1.3. Ruhsal ve Bedensel Yükseliş	5
1.2. Yükselişin (Miracın) Amaçları	6
1.3. Yükseliş Objeleri.....	8
1.4. Yükseliş (Miraç) Araçları.....	9
1.4.1. Ağaç	9
1.4.2. Merdiven	10
1.4.3. Dağ, Bulut, Rüzgar ve Fırtına	11
1.4.4. Hayvan	11
1.4.5. Melek	12
1.5. Yükselişi Deneyimini Yaşayan Kişiler ve Dinlerdeki Yansımaları.....	13

2. Astral Seyahat Fenomeni.....	16
2.1. Astral Seyahat Tanımı ve Tarihsel/Ezoterik Kökenleri.....	17
2.2. Ruh ve Beden İlişkisi.....	19
2.3. Astral Alem	20
2.4. Astral Beden.....	22
2.5. Astral Seyahat Deneyimleyen Kişiler.....	23
2.6. Astral Seyahat ile Yükseliş Motifleri Arasındaki Fenomenolojik Benzerlikler ve Farklar.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBER ENOK'UN KİTABI (YÜKSELİŞ VE ASTRAL UNSURLAR)

1. Enok Literatürü ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	27
2. Tarihsel ve Mitolojik Bir Figür Olarak Enok/İdris.....	29
2.1. Etimolojik Kökeni	29
2.2. Kutsal Metinlerde Enok	29
2.3. Ezoterik ve Masonik Gelenekte Enok	30
2.4. Meleki Dönüşüm ve Metatron Olgusu.....	31
3. Enok Kitaplarının Oluşumu, Yapısı ve Temel Bölümleri.....	31
3.1. Gözcüler Kitabı	32
3.2. Meseller Kitabı.....	32
3.3. Astronomi Kitabı	32
3.4. Rüya Vizyonları.....	33
3.5. Enok'un Mektupları.....	33
4. Enok Kitabının Tematik Analizi.....	33
4.1. Kozmoloji (Evrenbilim).....	33
4.2. Melekoloji (Melekbilim).....	34
4.3. Eskatoloji (İlahi Yargı)	35
5. Enok'un Göksel Yolculuğu	36
5.1. Enok'un Yükseliş Deneyiminin Başlangıcı, Şekli ve Sebepleri	37
5.2. Enok'un Yükseliş Deneyiminin Başlangıcı	37
5.3. Enok'un Yükseliş Şekli, Vasıtaları ve Kozmik Mertebeleri.....	38
6. Enok'un Yükseliş Sebepleri ve Amaçları	40
7. Enok'un Gök Katmanlarında Karşılaştığı Mekanlar ve Varlıklar	41
7.1. Doğa Olaylarının Hazineleleri ve Kapıları	41

7.2. Işık Evleri ve Kristal Saraylar	42
7.3. Melek Hiyerarşileri.....	43
7.4. Kozmik Hapishaneler ve Yıldızların Yargı Alanları	44
8. Enok'un Deneyiminin Yükseliş Şekilleri Açısından İncelenmesi.....	44
8.1. Ruhsal ve Bedensel Yükseliş Bütünlüğü	45
8.2. Ruhsal Yükseliş ve Vizyoner Deneyim	46
8.3. İçe Doğru Yükseliş	47
9. Enok Kitabı ve Hermetik Metinlerde Yükseliş ve Astral Seyahat Motiflerinin Karşılaştırılması	47
9.1. Yükselişin Biçimleri	49
9.2. Kozmolojik Tırmanış ve Gök Katları	50
9.3. İfşa Edilen Sırlar (Astronomi, Astroloji ve Zıtların Mücadelesi)	51
9.4. Yeryüzüne Dönüş ve Bilginin Aktarımı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNLERDE VE MİTOLOJİLERDE

ASTRAL SEYAHAT VE YÜKSELİŞ MOTİFLERİ

1. Dinlerde Astral Seyahat ve Yükseliş Anlatıları.....	54
1.1. Yahudilikte Yükseliş	55
1.1.1. Yahudi Kozmolojisinde Göklerin Yapısı.....	55
1.1.2. Yahudi Metinlerinde Bedensel Yükseliş.....	56
1.1.3. Yahudi Metinlerinde Vahiy Amaçlı Yükseliş	57
1.1.4. Mistik Yükseliş ve Araçları.....	58
1.2. Hristiyanlıkta Yükseliş	59
1.2.1. İsa Mesih'in Göğe Yükselişi	60
1.2.2. Meryem'in Göğe Alınışı	61
1.2.3. Havari Pavlus ve Mistik Yükseliş	62
1.3. İslam'da Yükseliş.....	64
1.3.1. İslam'da Miraç Terminoloji ve Kaynaklar.....	64
1.3.2. Yükselişin Doğası, Aşamaları ve Araçları	66
1.3.3. Tasavvufi ve Edebi Literatürde Miraç Anlayışı	68
1.4. Zerdüştlükte Yükseliş.....	71
1.4.1. Peygamber Zerdüş'tün Yükselişi	71
1.4.2. Ardaviraf'ın Yükselişi	73
1.4.3. Zerdüştlükte Ruhun Yükselişi ve Kozmik Sembolizm.....	75

1.5. Sabiilikte Yükseliş	76
1.5.1. Dinanukht'un Göksel Seyahati.....	77
1.5.2. Sabiilikte Yükselişin Vasıtaları, Engelleri ve Nihai Hedefi.....	79
1.6. Hinduizm'de Yükseliş	82
1.6.1. Ritüelistik Yükseliş.....	83
1.6.2. Mistik ve Felsefi Yükseliş.....	84
1.6.3. Tanrısal Rüyet (Vizyon) Yoluyla Yükseliş.....	85
1.6.4. Eskatolojik (Ölüm Sonrası) Yükseliş	86
1.7. Budizm'de Yükseliş	87
1.7.1. Sembolik Yükseliş ve Kozmosun Aşılması	88
1.7.2. Budizm'de İç Dönük Yükseliş.....	89
1.7.3. Budizm'de Yükselişin Zirvesi.....	90
1.7.4. Eskatolojik (Ölüm Sonrası) Yükseliş	90
1.7.5. Yükselişin Feragati	91
2. Mitolojik Geleneklerde Yükseliş ve Astral Seyahat	94
2.1. Eski Mezopotamya Mitolojisi Yükseliş Motifleri	94
2.1.1. Eski Mezopotamya Mitolojisinin Genel Çerçevesi	94
2.1.2. Mezopotamya Mitolojisinde Yükseliş (Astral Seyahat) Motifleri	96
2.1.3. Bedensel Yükselişin İlk Örneği.....	96
2.1.4. İlahi Bilgiye Ulaşma ve Ölümsüzlüğün Reddi.....	97
2.1.5. Ölümsüzlük Arayışı ve Öte-Dünya Seyahati	98
2.1.6. Krallık İnisiyasyonu ve Vizyoner Yükseliş	99
2.1.7. Kozmik Dağ ve Ritüelistik Yükseliş	100
2.2. Eski Mısır Mitolojisinde Yükseliş Motifleri	101
2.2.1. Eski Mısır Mitolojisinin Genel Çerçevesi.....	101
2.2.2. Eski Mısır İnanışlarında Astral Unsurlar ve Yükseliş Motifleri	103
2.2.3. Astral Ölümsüzlük (Synastria) ve Gök Tanrıçası Nut	103
2.2.4. Eski Mısır İnanışlarında Yükseliş Vasıtaları.....	104
2.2.5. Duat (Yeraltı) Yolculuğu ve Ra-Osiris Bütünleşmesi	105
2.2.6. Yükseliş Rehberi ve Vizyoneri Olarak Thoth	106
2.3. Şamanik Kültürlerde ve Kadim Mitolojilerde Göğe Çıkış Ritüelleri	109
2.3.1. Şamanizm ve Kadim Geleneklerde Yükselişe Genel Bir Bakış.....	109
2.3.2. Yükseliş Ritüelleri ve Astral Unsurlar	111

2.3.3. Kozmik Ağaç ve Gök Katlarına Tırmanış	111
2.3.4. Şamanizm’de Astral Varlıklar	112
2.3.5. Şamanizm’de Yükseliş Vasıtaları.....	112
2.3.6. Şamanizm’de Göğe Çıkış Ritüeli	113
2.3.7. Diğer Kadim Kabilelerde Yükseliş Motifleri ve Vasıtaları	113
2.4. Antik Yunan Mitolojisinde Yükseliş Motifleri.....	115
2.4.1. Antik Yunan Mitolojisine Genel Bakış.....	115
2.4.2. Antik Yunan Mitolojisinde Astral Unsurlar ve Yükselişi Gerçekleştiren Kişiler .	117
2.4.3. Yükselişin ve Geçişin Rehberi Hermes ve Hermetik Öğreti	119
2.4.4. Başarısız Yükseliş ve Mitolojik Düşüş	121
2.5. Enok Kitabı ile Diğer Dini Gelenekler ve Mitolojilerle Karşılaştırılması	125
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	135

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yükseliş Motifi ve Astral Seyahat arasındaki Karşılaştırmalı Analizi	26
Tablo 2. Dinlerinde Yükseliş Motiflerinin Fenomenolojik Karşılaştırmalı Analizi	93
Tablo 3. Mitolojilerde Yükseliş Motiflerinin Karşılaştırmalı Fenomenolojik Analizi.....	124

KISALTMALAR LİSTESİ

- age** : Adı geçen eser
agt : Adı geçen makale
agm : Adı geçen tez
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
S. : Sayfa
Çev. : Çeviri
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
No : Numara
Vb : Ve benzer
Y.Y. : Yayın Yeri Yok
İSAM : İslam Araştırma Merkezi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ, METODU, KAPSAMI VE ÖZGÜN YANLARI

1.1. Araştırmanın Konusu

İçinde bulunduğumuz dünyada, hayatın dengesini sağlayan ve insan düşüncesini şekillendiren birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurların başında, tarih boyunca enerji ve düzen kaynağı olarak gördüğümüz güneş, ay ve diğer göksel varlıklar gelmektedir. Özellikle teknolojinin olmadığı, insanın doğa ile daha iç içe yaşadığı dönemlerde gökyüzü; yalnızca gözlemlenen fiziksel bir alan değil, kutsalın, bilinmeyen ve aşkın olanın mekanı olarak düşünülmüştür. İnsanların gökyüzüne yani astral unsurlara duyduğu bu merak, zamanla çeşitli kültürel inançların ve mistik yaklaşımların oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Bu merak, insanı yalnızca yaşadığı dünyayı anlamaya değil, aynı zamanda fiziksel dünyanın sınırlarını aşarak metafizik evrene yönelmeye sevk etmiştir. Tarih boyunca birçok kültür ve inanç sisteminde bu yönelim, “yükselme”, “göğe çıkış” veya “ilahi âleme yaklaşma” düşüncesiyle ifade edilmiştir. Zamanla yükselme olarak nitelendirilen bu süreç, Tanrı’ya ulaşma hedefiyle ölüm kavramı arasında güçlü bir bağ kurulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ölüm, yalnızca biyolojik yaşamın sona ermesi değil; ruhun yeni bir varoluş düzeyine geçişi olarak yorumlanmıştır.

Ölüm, evrimsel süreçte sadece fiziksel yaşamın sonu değil, aynı zamanda bir başlangıç ve dönüş olarak da kabul edilmiştir. Birçok dini ve mitolojik anlatıda ölüm, insan olma durumunun aşılması ve “öteki dünyaya” geçiş anlamı taşımaktadır. Öteki dünyanın gökte ya da yüksekte bir yerde konumlandırıldığı inanç sistemlerinde, ölünün ruhunun dağ patikalarını tırmanması, ağaca çıkması ya da bir ipe tutunarak yükselmesi,¹ ruhun Tanrı’ya doğru gerçekleştirdiği yolculuğun sembolik anlatımları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölümden sonra ruhun ilahi âleme yükseldiğine dair bu inanç, zamanla söz konusu yolculuğun yalnızca ölümlle sınırlı olmadığı; seçilmiş bazı kişilerin hayattayken de bu metafizik deneyimi yaşayabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu sebeple metafizik evrene yapılan seyahatlerin nasıl olduğuna dair birçok anlatı ve inanç ortaya çıkmış; bu anlatılar farklı kültür ve toplumlar tarafından çeşitli biçimlerde deneyimlenmiştir. Yükseliş (miraç) ve

¹ M. Eliade (2000). *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev.L. Arslan), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul. s.116

astral yolculuk düşünceleri, bu arayışın tarihsel ve evrensel tezahürleri arasında yer almaktadır.

Bu noktada, dinler tarihi ve mistik literatür açısından özel bir konuma sahip olan Peygamber Enok'un Kitabı, yükseliş ve astral unsurların sistematik biçimde ele alındığı en dikkat çekici metinlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Enok anlatıları, insanın göksel âlemlere yükselerek ilahi bilgiye erişmesi, meleki varlıklarla temas kurması ve edindiği bu bilgiyi yeniden yeryüzüne taşıması fikrini merkezine almaktadır. Enok'un göğe yükselişi, yalnızca bireysel bir mistik deneyim değil; kozmik düzenin, ilahi yasaların ve ahlaki sorumluluğun idrak edildiği bir bilinç dönüşümü olarak sunulmaktadır.

Dinler tarihçilerine göre vahiy temelli dinlerde insan ile fizikötesi âlem arasındaki ilişki çoğunlukla vahiy yoluyla kurulmaktadır. Tanrı, kutsal bilgiyi peygamberler ve melekler aracılığıyla insanlara iletir. Enok anlatılarında ise bu ilişki, vizyonlar, göksel yolculuklar ve doğrudan ilahi tecrübe yoluyla gerçekleşmektedir. Bu yönüyle Enok'un Kitabı, klasik vahiy anlayışı ile mistik yükseliş deneyimi arasında özgün bir konumda yer almaktadır.

Dolayısıyla yükseliş motifi (miraç), insanın metafizik âlemlerle ve doğüstü varlıklarla ilişki kurma yollarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen bütün dini tasavvurlarda metafizik âleme yapılan yolculuklardan söz edilmesi, bu motifin evrensel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bahsedilen fizikötesi âlem, tanrısal gücün asıl mekânı, ilahi öğretinin ve mutlak bilginin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Fani ve geçici olan yeryüzü hayatından kurtuluşun, ancak tanrısal gücün idraki ve ilahi öğreti doğrultusunda yaşamakla mümkün olduğu düşüncesi,² bu tür deneyimlere merkezi bir anlam kazandırmıştır.

Bu tez, yükseliş ve astral seyahat olgusunu; dinler, mitolojiler ve mistik gelenekler bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel odak noktalarından biri, Peygamber Enok'un Kitabı'nda yer alan yükseliş anlatıları ile farklı kültürlerdeki benzer motifler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu doğrultuda insanın metafizik âlemlerle kurduğu ilişki, yükseliş deneyimleri ve astral yolculuk düşüncesi tarihsel, kültürel ve düşünsel bir perspektifle ele alınmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, insanlık tarihinin en kadim metafizik arayışlarından biri olan yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusunu, dinler tarihi, mitoloji ve mistik gelenekler bağlamında bütüncül bir yaklaşımla incelemektir. Çalışma, insanın fiziksel sınırlarını aşarak

² Ş. Gündüz, Y. Ünal, E. Sarıçioğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, Vadi Yayınları, Ankara s.11

metafizik âlemlerle temas kurma arzusunun, farklı kültür ve inanç sistemlerinde nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda yükseliş motiflerinin ortaya çıkış nedenleri, biçimleri, amaçları ve bu deneyimlerde kullanılan sembolik unsurlar ele alınmaktadır.

Araştırmanın özel amaçlarından biri, Peygamber Enok'un Kitabı'nda yer alan göğe yükseliş ve astral unsurları merkeze alarak, bu metnin dinler tarihi ve mistik literatürdeki yerini ayrıntılı biçimde incelemektir. Enok anlatıları, göksel yolculuk, meleki rehberlik, ilahi bilginin edinilmesi ve bu bilginin yeniden yeryüzüne aktarılması gibi temalarıyla, yükseliş motifinin sistematik ve detaylı örneklerinden birini sunmaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacı, yükseliş motifleri (miraç) ile modern ve ezoterik literatürde yer alan astral seyahat fenomeni arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Bu iki olgunun, zaman ve mekân algısının aşılması, ruh ve beden ilişkisi ve metafizik âlem tasavvuru açısından taşıdığı ortak yönler kadar; kaynakları, amaçları ve ontolojik nitelikleri bakımından ayrıştığı noktalar da karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınmaktadır. Böylece yükseliş anlatılarının kutsal ve vahiy temelli yapısı ile astral seyahatin daha çok bireysel deneyim eksenli yorumları arasındaki sınırlar belirginleştirilmektedir.

Bu çalışmanın önemi, yükseliş ve astral seyahat olgusunu yalnızca tek bir din, kültür veya mistik gelenek çerçevesinde ele almak yerine; farklı inanç sistemleri ve mitolojik anlatılar arasında karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmesinde yatmaktadır. Özellikle Peygamber Enok'un Kitabının hem semavi dinler hem de ezoterik gelenekler açısından taşıdığı özgün konum, çalışmanın dinler tarihi literatürüne katkı sunmasını sağlamaktadır. Enok anlatılarının, miraç ve astral yolculuk düşüncesinin erken ve kapsamlı bir örneği olarak ele alınması, bu alandaki boşluklardan birinin doldurulmasına katkı sağlamaktadır.

Ayrıca bu araştırma, insanın metafizik âleme yönelişini yalnızca mitolojik bir anlatı veya bireysel bir deneyim olarak değil; insanlık tarihinin ortak bilinç yapısına dair önemli bir gösterge olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma, dinler tarihi, felsefe, mistisizm ve parapsikoloji gibi disiplinler arasında köprü kurarak, yükseliş ve astral seyahat olgusunun çok boyutlu yapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın, hem akademik literatüre hem de insanın metafizik arayışını anlamaya yönelik disiplinlerarası çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Metodu

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak hazırlanmış olup, dinler tarihi, mitoloji ve mistik düşünce alanlarında yer alan yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusunu betimleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele almaktadır. Çalışmada, insanın metafizik âlemle kurduğu ilişkinin tarihsel ve düşünsel arka planını ortaya koymak amacıyla, yazılı kaynaklar esas alınmış ve literatür taraması temel yöntem olarak benimsenmiştir.

Araştırmada öncelikle yükseliş motifleri ve astral seyahat kavramlarına ilişkin kavramsal ve teorik çerçeve oluşturulmuştur. Bu kapsamda dinler tarihi, mitoloji, tasavvuf, ezoterik ve parapsikolojik literatürde yer alan temel eserler incelenmiş; yükseliş, miraç, metafizik âlem, ruh–beden ilişkisi ve astral beden gibi kavramlar tanımlanarak açıklanmıştır. Böylece çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılacak analizler için ortak bir kavramsal zemin hazırlanmıştır.

Araştırmanın temel yöntemlerinden biri, metin merkezli analizdir. Bu doğrultuda, çalışmanın ana kaynaklarından biri olan Peygamber Enok'un Kitabı, tarihsel, tematik ve sembolik açıdan incelenmiştir. Enok anlatılarında yer alan göğe yükseliş, meleki rehberlik, kozmik katmanlar ve ilahi bilginin edinilmesi gibi unsurlar, dinler tarihi ve mistik gelenekler bağlamında değerlendirilmiştir. Metnin içeriği, benzer yükseliş anlatılarıyla karşılaştırılarak ortak motifler ve özgün yönler tespit edilmiştir.

Çalışmada ayrıca karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Bu kapsamda Enok'un yükseliş anlatıları; Yahudilik, Hristiyanlık, İslam, Zerdüştlük ve Sabiilik gibi İbrahimi ve yakın çevre inanç sistemlerindeki yansımaların yanı sıra, Hinduizm, Budizm gibi Doğu dinleri ile Antik Yunan, Eski Mısır ve Mezopotamya mitolojileri ve Şamanik-kadim inançların yükseliş ve astral yolculuk anlatılarıyla mukayese edilmiştir. Karşılaştırma sürecinde, yükselişin amacı, gerçekleşme biçimi, kullanılan semboller ve bu deneyimlerin insan ve Tanrı ilişkisine yüklediği anlamlar esas alınmıştır.

Araştırmanın bir diğer yöntemi ise fenomenolojik yaklaşımdır. Yükseliş ve astral seyahat deneyimleri, bireyin bilinç durumunu, zaman ve mekân algısını aşan metafizik tecrübeler olarak ele alınmış; bu deneyimlerin ortak yapıları ve anlam dünyaları incelenmiştir. Bu yaklaşım sayesinde, farklı geleneklerde ortaya çıkan anlatıların yüzeysel benzerliklerinin ötesine geçilerek, bu deneyimlerin taşıdığı ontolojik ve epistemolojik anlamlar değerlendirilmiştir.

Çalışmada elde edilen veriler, betimleyici analiz yöntemiyle yorumlanmış; metinler arası ilişkilere ve sembolik anlatılara dikkat edilerek sistematik bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma, deneysel ya da uygulamalı bir çalışma olmayıp, tamamen teorik ve

metin temelli bir inceleme niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle çalışma, dinler tarihi ve mistik düşünce alanında yapılan akademik araştırmalar çerçevesinde konumlandırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, insanın metafizik âlemlerle ilişki kurma arzusunun tarihsel ve düşünsel yansımalarından biri olan yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusunu, dinler tarihi ve mistik gelenekler bağlamında incelemekle sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında, farklı din ve mitolojilerde yer alan yükseliş anlatılarının temel motifleri, sembolik araçları ve bu tecrübelerle yüklenen anlam dünyaları bütüncül bir perspektifle ele alınmaktadır. Öteki dünyanın, gökte ya da yüksekte bir yerde olduğuna inanılan dinlerde, ölünün ruhunun dağ patikalarını tırmanması ya da ağaca çıkması gibi arketipler, araştırmanın başlangıç noktasını ve evrensel sınırlarını tayin etmektedir.

Araştırmanın ana odağını, Peygamber Enok'un Kitabı'nda yer alan göğe yükseliş anlatıları ve bu anlatılardaki astral unsurlar oluşturmaktadır. Enok literatürü, yükseliş motiflerinin erken ve sistematik örneklerinden biri olarak değerlendirilmiş, semavi dinlerdeki miraç anlayışı ve seçili mitolojik yükseliş anlatılarıyla karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir. Bu çerçevede, Enok'un tecrübesi üzerinden gelişen kozmoloji, melek hiyerarşileri ve ilahi yargı sahneleri araştırmanın tematik sınırlarını belirleyen temel unsurlardır.

Çalışma kapsamında yükseliş motifleri ile astral seyahat fenomeni ruh-beden ilişkisi, zaman ve mekân algısının aşılması ve metafizik âlem tasavvuru açısından teorik bir zeminde ele alınmıştır. Astral seyahat olgusu, deneysel ya da uygulamalı bir pratik olarak değil; dinler tarihi ve mistik literatür çerçevesinde kavramsal bir fenomen olarak değerlendirilerek literatürle sınırlandırılmıştır. Araştırma, yazılı kaynaklara dayalı nitel bir inceleme olup; alan araştırması, deneysel çalışmalar ve bireysel deneyim aktarımları kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışma, belirlenen dini ve mitolojik metinler ile literatürde yer alan klasik ve modern yorumlar çerçevesinde sınırlı tutulmuştur.

1.5. Araştırmanın Özgün Yanları

Bu araştırmanın özgünlüğü, yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusunu tek bir dini gelenekle sınırlı kalmadan, dinler tarihi ve mistik düşünce perspektifinden bütüncül ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemesinden kaynaklanmaktadır. Ölümünden sonra ruhun Tanrıya doğru bir yolculuk yapması inancı, bu tür bir yolculuğun yaşarken de yapılabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu bağlamda çalışma, yükselişi yalnızca sembolik bir unsur olarak değil; insanın metafizik âlemlerle ve doğaüstü varlıklarla ilişki kurma gereksinimlerinden biri ve

zaman, mekân, beden sınırlarını aşma arzusunun bir yansıması olarak değerlendirmektedir. Böylece dini metinler ile mistik ve ezoterik düşünce arasında disiplinler arası bir okuma gerçekleştirilerek, insanın metafizik alemle kurduğu köprünün tarihsel sürekliliği ve kültürel çeşitliliği akademik bir zeminde ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın en dikkat çekici özgün yönü, Peygamber Enok'un Kitabı'nı çalışmanın merkezine alarak Türkçe akademik literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemesidir. Enok anlatıları, göksel yolculuk motiflerinin en erken ve sistematik örneklerinden biri olmasına rağmen, literatürde bu metnin yükseliş ve astral seyahat bağlamında kapsamlı biçimde ele alındığı çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu tez, söz konusu boşluğu doldururken aynı zamanda semavi dinlerdeki vahiy temelli yükseliş ile bireysel ruhsal deneyime dayalı yükseliş ayrımını belirginleştirmekte; konuyu popüler anlatılar yerine klasik metinler üzerinden metodolojik bir tutarlılıkla incelemektedir. Bu yönüyle çalışma, yükseliş fenomeninin farklı geleneklerde nasıl anlamlandırıldığını bilimsel ve sistematik bir çerçeve içerisinde sunarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ MOTİFLERİ VE ASTRAL SEYAHATE DAİR KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. Yükseliş Motifleri

İnsanlık tarihi boyunca “yukarı” ve “gökyüzü”, sadece fiziksel bir mekan değil, aynı zamanda aşkınlığın, kutsallığın ve mutlak hakikatin sembolü olarak kabul edilmiştir. Bu metafiziksel algı, insanın yeryüzündeki sınırlı varoluşunu aşma ve ilahi olanla doğrudan temas kurma arzusunu tetikleyerek, dinler tarihinde “Yükseliş Motifleri” başlığı altında toplanan evrensel bir fenomenin doğmasına zemin hazırlamıştır. Yükseliş, bireyin dünyevi gerçeklikten koparak kutsalın alanına geçişini simgeleyen bir durumdur.

Yükseliş motifi, tarih boyunca birçok din ve inanç sisteminde farklı biçimlerde karşımıza çıkan ortak temalardan biridir. İnsanın kutsal olanla ilişki kurma, ilahi bilgiye ulaşma ve metafizik gerçekliği anlama çabası, çeşitli yükseliş anlatılarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bu anlatılar, ait oldukları dini ve düşünsel geleneklere göre farklı epistemolojik temellere dayanmaktadır. Nitekim İslam geleneğinde miraç, vahiy merkezli ve peygambere özgü ilahi bir tecrübe olarak kabul edilirken, astral seyahat ise daha çok ezoterik ve okült geleneklerde bireysel bilinç deneyimi veya ruhsal yolculuk şeklinde ele alınmaktadır. Buna rağmen her iki olgu da insanın fiziksel dünyanın ötesine yönelme düşüncesi bakımından yükseliş fenomeni içerisinde değerlendirilmektedir. Mircea Eliade, yükselişi “bulunulan durumdan başka bir duruma geçiş, kutsal dışı alandan kutsala ve insani olandan insanüstü olana yöneliş” olarak tanımlamaktadır. Eliade’ye göre yüksekliğe atfedilen kutsallık, göksel varlıkların ve semavi alanların kutsal kabul edilmesiyle ilişkilidir. Bu durumda yükseliş, farklı geleneklerde farklı anlamlar taşısa da insanın sıradan varoluş sınırlarını aşarak aşkın olanla temas kurma arzusunun sembolik bir ifadesi olarak karşımıza çıkar.³

Miraç “yükseliş” anlamına gelmektedir. Urûc kökünden türemiş bir ism-i âlet olan miraç kelimesi “yukarı çıkma, vasıtası, merdiven, yükselmek” anlamında kullanılmaktadır.⁴ Miraç Türk dil kurumunda “göğe çıkma” anlamına da gelmektedir. Miraç yani yükseliş, kişinin bilinen dünyasının ötesine geçerek, farklı bir boyuta ya da metafizik bir evrene

³ M. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, (Çev. M. Ünal), Serhat Kitabevi, Konya. s.138

⁴ S. S. Yavuz, (2005). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İSAM Yayınları, C.30 İstanbul, s.132

geçişidir. Kişinin gerçeklik boyuttan aşkın bir boyuta taşınması olarak da görülebilir. Ancak kişinin kendi aleminde bir başka aleme geçişiyle ilgili her durum miraç değeridir.⁵

Dini düşünce ve anlatılarda, insanın yeryüzü tecrübesinden koparak metafizik ya da göksel bir düzleme yönelmesini konu alan anlatımlar, temelde dört ayrı motif etrafında şekillenmektedir. Bu motiflerden ilki, dünyevi hayatın sona ermesiyle birlikte beden ölümü ve ruhun bedenden ayrılarak yeryüzünü terk edip ilahi âlemlere yönelmesi düşüncesine dayanır. Ölüm sonrasında ruhun ilahi ışıkla özdeşleşen bir varoluş düzeyine yükselmesi anlayışı, özellikle Maniheizm ve Sabiilik gibi gnostik geleneklerde belirgin biçimde görülmektedir. İkinci motif ise, bazı seçkin şahsiyetlerin dünya hayatlarının sonunda ölüm deneyimini yaşamaksızın, hem bedensel hem de ruhsal varlıklarıyla ilahi âlemlere yükseltmelerini konu edinir. Bu durumda Hz. İdris ve Hz. İsa'nın ölmeden semaya çıkarıldıkları yönündeki inançlar örnek olarak gösterilebilir.⁶ Benzer şekilde Yahudi geleneğinde Enoch (İdris) ve Elijah'ın ilahi katlara yükseltmeleri de bu türden bir yükseliş anlayışı içinde değerlendirilir.

Yükseliş temasına ilişkin üçüncü motif, özellikle gnostik dini geleneklerde karşılaşılan bir anlayışı yansıtmaktadır. Bu motife göre, semavi âlemden maddi dünyaya, yani yeryüzüne gönderilen ilahi kurtarıcı, düşmüş ışık unsurlarını özgürleştirme görevini tamamladıktan sonra yeniden ilahi varoluş düzeyine yükselmektedir.⁷ Yukarıda değinilen yükselişle alakalı üç tasavvur miraç motifi dışında değerlendirilmelidir. Miraç, özellikle bireysel bilincin sınırlarını aşarak kutsal bir deneyim yaşanması ve bu manevi tecrübenin kutsalla tecrübe sonrasında elde edilen ilahi mesajın Miraç sonrasında insanlara aktarılması, Miracı en uygun şekilde yansıtan bir yükselme şeklidir.

Metafizik aleme yükselişle alakalı dördüncü motif olan miraç tasavvurunda, doğüstü âleme yükseliş tecrübesini yaşayan kişi beş aşamalı bir aşkın tecrübe geçirir.

- 1- Yeryüzünden fizikötesi âleme doğru yükseliş,
- 2- Yükseliş esnasında ve fizikötesi âlemlerde yaşanan tecrübeler
- 3- Fizikötesi âlemde kutsal mesajın alınması,
- 4- Tekrar yeryüzüne dönüş,

⁵ Bkz. K. Rudolph, (1984). *Gnosis The Nature and History of Gnosticism*, Harpersan Francisco, Edinburgh, s.171-172

⁶ Bkz. Taberi, (2025). *Câmiul-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, C.16, Beka Yayınları. İstanbul. s.96-97

⁷ Gündüz, Ünal, Sarıçioğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.14

5- Alınan kutsal mesajın insanlara tebliği.⁸

İnsanın yaşadığı bu metafizik âleme yükselişi miraç olarak adlandırabilmek için ölümden önce olması ve diğer aşamaların yaşanmış olması gerekmektedir. Kişi ilahi varlıklar aracılığıyla bulunduğu alemde ilahi âleme doğru yükselir. Dinlerde yükseliş motifi adlı eserde miraç hadisesinin tamamıyla yeryüzünden bağımsız olarak ayrı bir mekanda, doğaüstü âlemlerde gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Miraç tecrübesinde yeryüzünden ayrılırken ulaşılabilecek hedef ilahi fizikötesi âlemdir. İlahi âlemin ise genellikle yukarılarda, dolayısıyla gökte olduğuna inanılır. Bu nedenle dini geleneklerde yer alan miraç motifinde çoğu zaman göğe doğru bir yükseliş ya da çıkış bulunmaktadır.⁹

Eliade'ye göre yükselme motifi anlatılan olayın kutsiyetini artırmak için kullanılmaktadır. Yüksek, yüksekte olan, ebedi uzay, tüm bunlar aşkın ve kutsal olanın hiyerofanileridir. Atmosferdeki hayat ve meteorolojik yaşam sonu gelmeyen bir mittir.¹⁰ Yüksekte olan her zaman ulaşılamayana, üstün olanı gösterir. Farklı kültürler ve toplumlar boyunca, tanrı ve kutsal varlıkların nitelikleri değişiklik gösterebilir ancak bu değişkenlik içerisinde bile, gökyüzünün kutsallığı ve ilişkili olan yüksekliği, evrensel bir inanç olarak bulunur. Gökyüzü, birçok inanç sistemine göre, sadece fiziksel bir alanın ötesinde, manevi ve kozmik bir kavrayıştır. Bu nedenle, değişen tanrısal figürler arasında da gökyüzünün yüceliği ve kutsallığındaki süreklilik devam etmiştir.¹¹

1.1. Yükseliş Şekilleri

Dinlere bakıldığında yükseliş deneyimini yaşayan kişilerin, bu yükseliş deneyiminin nasıl oluştuğu, miracın bedenlimi yoksa bedensiz mi yapıldığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ayrıca, bir kişinin miraç deneyiminde ilahi âlemlere dışsal bir yolculuk mu gerçekleştirdiği, yoksa kendi iç dünyasının derinliklerine yönelik içsel bir yükseliş mi yaşadığı konusu da tartışmalıdır.

1.1.1. Ruhsal Yükseliş

Ruhsal yükseliş, kişinin aydınlanma, içsel veya kutsal bir gerçeklikle daha derinden bağlantı kurmaktır. Ruhsal yükseliş, bireyin içsel dünyasında derinleşme, kendini anlama ve evrensel gerçeklikle daha yakın bir ilişki kurma sürecidir. Bu süreç meditasyon, dua, ritüel,

⁸ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, s. 14

⁹ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, s.15-16

¹⁰ Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, s.147

¹¹ Bkz. N. Ö. Arslan. (2019). Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), s.423

öğrenme ve deneyimler yoluyla gerçekleşmektedir. Ruhsal yükseliş birçok din için merkezi bir konuma sahiptir.

Miraç olaylarında yükseliş genellikle ruhi bir tecrübe şeklinde gerçekleşir. Buna göre ilgili kişi sadece ruhsal olarak bu tecrübeyi yaşar. Kişinin bedeni ise ruha katılmayıp yeryüzünde kalır. Bu çeşit yükselişlerde yükselen kişi ruhsal miraca gerekli ortamı hazırlayabilmek amacıyla yükseliş öncesi cezbe ve vecd halini yaşar. Ayrıca ruhsal olarak tekrar yeryüzüne dönene kadar yükseliş süresince şuuruzluk, bitkinlik, baygınlık ya da kendinden geçmişlik halleri içerisinde olur. Ruhsal yükseliş bazen ilgili kişi uykudayken de gerçekleşebilir. Uyku esnasında ilgili kişinin ruhu bedeninden alınarak fizikötesi alemlere doğru yükseltilir.¹² Sabii geleneğine göre Dinanukht ilâhî ışık âlemine yükseliş olayını uykusundayken ruhsal olarak gerçekleştirmiştir. Dinanukht'un ruhu bedeninden alınmış ve ilahi âlemlere doğru seyahat ettirilmiştir. Dinanukht'un bedeni ise bu seyahat süresince cansız bir ceset halinde kalmıştır.¹³ Aynı şekilde çeşitli İslami kaynaklarda yer alan Hz. Muhammed'in miracıyla ilgili olarak da onun uykudayken sadece ruhsal olarak bu tecrübeyi yaşadığına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Belirli kişilerin içsellığı ile oluşturulan öğretiler bazen miracın ruhsal bir deneyim olduğu ifade ederken, klasik dini yorumlar bu deneyimin fiziksel bir gerçeklik içerisinde yaşandığına dikkat çeker. Örneğin, Hz. Muhammed'in miracı hem manevi hem de fiziksel bir şekilde gerçekleştiği kabul edilir. Sabii geleneğinde ise Dinanukht'un ruhsal yükselişi sırasında bedeninin hareketsiz kalması ve bu nedenle yakınları tarafından ölü sanılması, manevi yükselişin bir yansıması olarak görülür. İslam tasavvufu ise miracı daha çok içsel bir yükseliş ve manevi bir seyahat olarak ele almaktadır. Bahsedilen fizikötesi aleme seyahat, dışa doğru bir yükseliş yani kişinin kendi dışında olan ilahi aleme doğru bir yükseliştir. Bu şekilde kişi kendini aşarak, fizikötesi âlem ve varlıklarla iletişim kurmaktadır.¹⁴

1.1.2. İç Doğru Yükseliş

İç doğru yükseliş, genellikle bireyin kendi iç dünyasına ve ruhsal derinliklerine daha derinlemesine bir yolculuğa çıkmasıdır. Bu terim, bireyin dışsal dünyadan ziyade kendi içsel dünyasına odaklanmasını ve bu içsel yolculuk sırasında kendini daha iyi tanıma, anlama ve dönüştürme sürecidir. Bu süreç, bireyin kendi iç dünyasındaki bilgeliği aydınlanmayı ve içsel olarak kendini keşfetmeye olanak tanır.

¹² Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.17-18

¹³ Bkz. Ginza Rabba, (1959). *The Canonical Prayerbook of the Mandaean*, Brill Archive, Netherlands. s.212

¹⁴ Bkz. S. Acar, (2016). *İbn Arabî'de Miraç Fenomeni*, (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.4-5

Bazı miraç anlatılarında yükseliş, dışsal bir mekansal hareketten ziyade içsel bir yolculuk olarak tasvir edilmektedir. Bu tür içe yönelen yükseliş anlayışında, bireyin kendi varlığını tanıması ve benliğinin derinliklerine nüfuz edebilmesi temel bir unsurdur. Bu deneyimi yaşayan kişiler için semavi âlemler, dış dünyada ulaşılan mekanlar olmaktan çok, ruhun kendi iç katmanlarında keşfedilen hakikat alanlarıdır. Dışa doğru gerçekleşen yükseliş tecrübelerinde karşılaşılan katmanlar ve duraklar, içsel yükseliş anlayışında bireyin ruh dünyasında aşması gereken aşamalar şeklinde yorumlanır. Bu içsel katmanların teker teker aşılmasıyla birlikte kişinin içsel farkındalığı ve aydınlanma düzeyi giderek artmış olur. Miraç, bir kişinin kendi iç dünyasına derinlemesine bir yolculuğu temsil eder, bu yolculukta kişi, ruhsal ve duygusal boyutlarıyla derin bir bağlantı kurar.¹⁵ Özellikle Yoga gibi ruhsal aydınlanmayı teşvik eden öğretilerle, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi geleneklerde, ilahi gerçekliğin anlaşılmasında ruhani deneyimlerin önemi vurgulanır. Tasavvuf ve mistisizm gibi akımlarda, miraç olayı, içsel bir yükselişi temsil eder. Muhyiddin İbn Arabi'nin miraç deneyimi, içsel yükselişin örneklerindedir.

1.1.3. Ruhsal ve Bedensel Yükseliş

Bazı dini geleneklerde miraç tecrübesinin, kişinin hem ruhsal hem de bedensel varlığıyla gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu anlayışta yükseliş, daima dışa dönük ve mekansal bir hareket şeklinde tasavvur edilir. Yükselişten önce ise kişinin bedeni, ilahi varlıklar tarafından bu yolculuğa uygun hale getirilir. Söz konusu hazırlık süreci, bedenin günah, manevi kir ve ilahi âlemin mahiyetiyle uyumsuz görülen niteliklerden arındırılması şeklinde betimlenmektedir. Hz. Muhammed'in miracı hem beden hem de ruh ile gerçekleşmiştir. Miraç öncesinde Cebrail kalbini zemzemle yıkayarak ve kutsayarak miraca hazırlamış ve miraç olayı gerçekleşmiştir.¹⁶ “Geleneksel anlatıya göre Hz. Muhammed, bir gece Kâbe yakınlarında uyku ile uyanıklık hali arasındayken Cebrail binek hayvanı Burak ile yanına gelmiştir. Kalbinin çıkarılıp zemzemle yıkadıktan sonra Hz. Peygamber Burak'a bindirilmiş ve miraç başlamıştır”.¹⁷ Aynı şekilde, Musa, yedinci kat semada Tanrı'dan ilahi mesajı almak üzere ilahi âleme yükselmeye başladığında, ilk olarak meleklerin çadırında oturmuş, onların banyosunda yıkanarak ve onların masasında oturmuş onlar tarafından verilen

¹⁵ Bkz. G. Van der, Leeuw, (1970), *Phanomologie der Religion*, Tübingen, Germany, s.350-351

¹⁶ Müslim, (1872), *Sahih-i Müslim ve Tercümesi*, (Çev: M. Sofuoğlu), İrfan Yaynevi, Ankara, İman, s.259

¹⁷ M. Bozkurt, (2021). İslam Öncesi Ortadoğu İnançlarında Göğe Yükseliş Anlatıları ve İslâm'da Mi'rac: İslâm Geleneğindeki Miraç Anlatısının Özgünlüğü Meselesi, *Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi*, 21(3), s.354

yemeği yediği bilinmektedir.¹⁸ Bu örneklerde bize miraç olayının ruhun yanı sıra beden de gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

1.2. Yükselişin (Miraçın) Amaçları

Yükseliş deneyimi, bireylerin öbür dünya, metafizik alem, gezegenler veya tasavvur edilen semavi katlara olan yükseliş veya seyahatleri sırasında gerçekleşir. Bu deneyimleyen kişiler çeşitli sebeplerle bu olayı yaşarlar. Yükseliş, daha çok ilahi öğretinin alınması için yaşanan bir deneyim olarak görünmesine rağmen, ortaya çıkan bir olumsuzluğu gidermek, ölen kişileri ilahi âleme ulaştırmak, tanrısala olan merak, yeniden doğuş yaşamak ve yaşam döngüsünün dışına çıkmak gibi amaçlarla da ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁹

Miraç fenomeninin temel amacı tanrısal mesajı insanlara ulaştırmak olarak görülmektedir. Evrensel dinlerde peygamberlerin, ilahi mesajları alabilmek ve insanlara iletebilmek için manevi yollarla yükseldiklerine dair anlatımlar sıkça karşımıza çıkar. Samaritan kaynaklarında, Musa Peygamber'in tanrının buyruklarını alma sürecinde ilahi boyutlara eriştiği ve buradan aldığı mesajları insanlığa aktardığına dair bilgiler bulunmaktadır.²⁰ Rivayete göre Mani'nin ilahi mesaj almak için topluluğundan ayrılarak semavi âlemlere yükselmesi, daha sonraki dönemlerde Enoch, Musa ve İbrahim gibi kişilerin ilahi âlemlere yükselmesi ve Hz. Muhammed'in miraç sonrasında halka tebliğ etmesi de bu duruma örnektir. Yükseliş deneyimini yaşayan kişiler, genellikle sıradan bireyler değil, peygamberler, din kurucuları veya ilahi bağlantısı olan kişilerdir. Bu, peygamberlerin ve diğer kutsal kişilerin, ilahi bilgileri doğrudan kaynağından alarak insanlara iletmek için manevi bir yükseliş sürecine girdikleri vurgulanır. Miraç deneyimlerinin ana amacı genellikle ilahi öğretileri almak olsa da bu deneyimlerdeki yükselişin tek bir nedeni olmadığı, farklı dinlerin miraç örneklerinde de çeşitli sebeplerin ve anlamların bulunduğu vurgulanmaktadır.²¹

Miraç fenomeninin amaçlarından biri olumsuzluğu ortadan kaldırmak için yapılanlardır. Daha çok Şamanların bu nedenle göksel yükseliş yaşadıkları ifade edilir. Şaman yükseliş esnasında insan ruhunun nasıl savunmasız olabildiğini öğrenir ve onu korumak için ritüel bir ölüm yaşar ölümler diyarına iner ve kimi zamanda göğe çıkar. Miraç olayı, geleceğe dair bilgiler edinmek amacıyla, özellikle Şaman geleneğinde uygulanan ritüellerde tanrının onayını alabilmek için gerçekleştirildiği de belirtilir. Şaman, bu ritüel sırasında manevi bir

¹⁸ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.20

¹⁹ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt. s.5-6

²⁰ M. Eliade, (2000), *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, (Çev.) Ali Berktaş, C.2, Kabcacı Yayınevi, İstanbul. s.216

²¹ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.27-28

yükseliş yaşar ve Bay Ülgen'den ritüelin kabul edilip edilmediği konusunda işaretler alır. Ayrıca, bu yükseliş sırasında geleceğe dair öngörülerde bulunarak zamanın ve gelecek hasatın nasıl olacağına dair bilgiler elde eder.²² Şamanlar bu şekilde insan ruhu ve insan bedeni üzerinde bir etkiye sahip olurlar.

Miraç deneyiminin bir diğer amacı, yeryüzündeki sorunlara, ilahi âlemde çözüm arayışıdır. İlahi âlemle bağlantı kurabilen kişiler, belirli soruların cevaplarını bulmak, hastalıklara şifa getirmek veya farklı zorluklara ilahi çözümler aramak amacıyla metafizik âlemlere yükselirler. Örneğin, şamanlar, çeşitli rahatsızlıkların tedavisi için semavi âlemlere seyahat ederken, Eski Yunan'da iatromantisler(kâhin), tanrılardan olaylar hakkında bilgi almak veya farklı konularda ilahi danışmanlık talep etmek için bu deneyimi yaşarlar.²³ Ayrıca, Avustralya ve Güney Amerika'nın yerli topluluklarında, rahiplik adaylarının ilahi âlemlere seyahat etmesinin amacı, hastalıklarla ilgili tedavi yöntemleri ve şifa malzemeleri konusunda bilgi ve rehberlik alabilmektir.²⁴ İlahi âlemle bağlantı kurma, insanların zorluklarla başa çıktığı bir araç olarak görülmektedir. Bu ilahi yolculuğun sadece manevi bir deneyim olmadığını aynı zamanda toplumların günlük yaşantılarına da rehberlik ettiği görülmektedir.

Fizikötesi âleme yükselişin başka bir amacı ise, Tanrı veya Tanrılar için yapılan ritüeller ve ayinlerin kabul edilip edilmediğini anlamaktır. Bu ayinleri düzenleyen rahipler, kurban törenlerinde, ruhsal olarak ilahi âleme ulaşarak ayinin kabul edilip edilmediği hakkında bilgi alırlar. Ayrıca ilahi âlemi keşfetmek, ilahi sırları ve hikmetleri keşfetmek içinde fizikötesi âleme yükselirler. Sâbiî inançlarına göre, Dinanukht, ilahi âleminin sırlarını ve kutsal varlıklarını merak eder. Merakı ve isteği, onun yüce Tanrı tarafından ilahi âleme yükselmesini sağlamıştır.²⁵ Fizikötesi âleme yükselişin arkasında ilahi âlemler ve kutsal varlıklar hakkında bilgi edinme, keşfetme ve ilahi sırları öğrenme önemli bir motivasyon kaynağı olarak önümüze çıkmaktadır.

İlahi âleme yükselişin bir başka sebebi ise ilahi varlıklarla bütünleşme ve birleşme arzusudur. Özellikle tasavvuf ve mistisizm geleneğinde, yükseliş deneyimlerinin temel hedeflerinden biri yüce tanrı veya kutsal gerçekle bütünleşerek birleşmektir. Bu durum manevi bir bütünlüğe ve kutsal olanla birleşme isteğini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra ölümler birlikte yeryüzünden ayrılan ruhlara eşlik etme ve onlara rehberlik etmekte ilahi âleme yükselişin amaçları arasındadır. Yeni Zelanda'nın Maori rahipleri, kabile bireyleri öldüğünde,

²² Eliade, (2000). *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, C.2, age. s.19

²³ Bkz. K. Goldammer, (1960), *Die Formenwelt des Religiösen*, Alfred Kroner Verlag, Stuttgart, s.158-159

²⁴ M. Eliade, (2006), *Şamanizm*, (Çev. İ. Birkan), İmge Kitabevi. Ankara, s.145-146

²⁵ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıçoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.29-31

ilgili ruhu ilahi âleme kadar eşlik eder ve bu ruhu tanrının bulunduğu onuncu semaya kadar götürür, sonra yeryüzüne geri dönerler. Buna benzer bir yaklaşım, Orta Asya şaman geleneğinde de karşımıza çıkmaktadır.²⁶ Kişinin kendi iç dünyasını keşfetme ve gerçek özünü bulma arzusu da yükselişin bir başka nedenidir. Bu içe dönük yükseliş, kişinin kendi iç alemine seyahatle, gerçeği bulma ve kurtuluş yolu olarak algılanır.²⁷

İlahi âleme yükselişin farklı kültürlerde ve geleneklerdeki amaçları incelendiğinde, yükseliş deneyiminin sadece bireyin kendi içsel keşfine hizmet etmediğini, aynı zamanda ölümün ardından ruhlara rehberlik etme, ilahi varlıklarla bütünleşme gibi insanın manevi arayışının evrensel ve çok yönlü doğasını ortaya koyar. Kısacası ilahi âlemlerle bağlantı kurma deneyiminin sadece manevi bir yolculuk olmadığı, aynı zamanda birçok pratik sonuç doğurabileceği görülmektedir.

1.3. Yükseliş Objeleri

Dinlerde ilahi âleme yükselişi kolaylaştırmak için birbirinden farklı birçok obje kullanılır. Yükseliş motiflerinin görüldüğü dinlerde, ilahi âleme yapılan yükseliş ayininde kullanılan objeleri; kişiyi göksel yükseliş hazırlayan şeyler ve yükseliş yaparken kişi tarafından kullanılan objeler şeklinde iki kategoriye ayırabiliriz. İlahi âlemlere yükseliş rahipliğe giriş ve kurban törenlerinin en önemli kısmıdır. Kişinin kendini yükseliş duruma hazırlaması, vecd, cezbe ve kendinden geçme haline girmesi gerekmektedir. Kendinden geçme ve cezbe hallerini deneyimlemek için bazı kültürlerde ritüel ve geleneklerde öne çıkan uygulamalar arasında belirli maddelerin kullanımı ve ritüel danslar bulunmaktadır. Özellikle Karaib yerlilerinin rahiplik törenlerinde, rahip adayı, bu manevi deneyimi yaşamadan önce tütün suyu içme, tütün yaprakları çiğneme ve sigara tüketme gibi ritüellerle kendini bu yükselişe hazırlar. İlahi âlemlere olan bu yükseliş ritüelinin merkezinde bu tür hazırlıklar yer almaktadır. Rahip adayının manevi olarak arındırılması ve enerjisinin yükseltilmesi için gözlerine özel baharatlı su uygulanırken, vücudu bitkisel boyalarla süslenir. Bu ritüeller, adayın ruhsal bir bağlantı kurabilmesi uzun süre devam eder.²⁸

Yükseliş objelerinde müzik eşliğinde, sürekli yapılan dans önemli bir yer tutmaktadır. İlahi âleme yükselecek kişi vecd ve kendinden geçme halini yaşayana kadar sürekli çalgı çalar ve dans eder. Bunun yanı sıra ateş, duman ve çeşitli deriler ritüellerde kullanılmıştır. Şamanlar ve Karaibler de bu tür benzer durumlar görülmektedir. Ayrıca, yükseliş motiflerinde

²⁶ Eliade, (2006), *Şamanizm*, age. s.455-456

²⁷ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age, s.32-33

²⁸ Bkz. Eliade, (2006), *Şamanizm*, age. s.180-184

yedi ya da dokuz katmandan oluşan, semavi âlemlerin sembolü olarak görülen merdiven, ip, ağaç gibi nesnelere kullanılan objeler arasındadır. İlahi âleme yükselmek isten kişi, sembolik olarak bu basamakları çıkararak semavi âleme ulaşmış olur.²⁹

1.4. Yükseliş (Miraç) Araçları

Miraç tasavvuru, yani yeryüzünden fizikötesi âleme yükseliş dinlerin hemen hemen hepsinde karşımıza çıkar. Bu tasavvur çeşitli araçlar vasıtasıyla yapılmaktadır. İlahi âleme yükseliş deneyimde kullanılan araçlardan ne anlaşılacağı tartışma konusudur. Yükseliş araçları her gelenekte farklılık göstermesine rağmen ortak kullanılan araçlarda karşımıza çıkmaktadır. Merdiven, köprü, ip, ağaç, bulut, dağ belirli bir hayvan ve melek yükseliş için kullanılan araçlardandır.³⁰ Yükseliş araçları kutsal kabul edilmiş ve tanrılarla iletişimi sağlayan vasıtalar olarak görülmüştür. İnsanlar, bu nesnelere aracılığıyla manevi bağlantı kurma ve yükselişe geçme imkânını bulmuşlardır. Maddi âlemden semavi âleme yükseliş araçlarını şu şekildedir.

1.4.1. Ağaç

Dinlerde görülen yükseliş tasavvurlarında, miraç deneyimi yaşayan kişinin yeryüzünden fizikötesi âlemlere çıkışının, semavi âlemlere uzanan bir ağaç aracılığıyla gerçekleştiği ifade edilir. Bu ağaç veya sarmaşık, ya semavi âlemlere kadar yükselen bir bitki olabilir ya da üzerine çıktığında kendi kendine büyüyen ve yükseliş sürecinde kişiyi ilahi âleme taşıyan sembolik bir araç olarak tasvir edilebilir.³¹

Kozmik ağaç imgesi eski geleneklerden beri insanlar için önemli olmuştur. Örneğin Şamanlar içinde Ağaç, dalları Bay Ülgen'e, kökleri de yer altına uzanan önemli bir yere sahiptir. Şamanın semavi âleme yükseliş ritüelinde kayın ağacına tırmandığı bilinir. Ağaç Yahudi ve Hristiyan geleneğinde de önemli bir konumdadır. Ancak bu gelenek kozmik ağaç imgesini yorumlayarak inançları arasına dâhil etmiştir. Bu sebeple Hristiyanlıktaki Haç simgesi merdiven, sütun ve dağ şeklinde tasvir edilir. Ayrıca yeryüzünden göklere yükselen ve Golgota'da dikilmiş hayat ağacını temsil eder.³² Bir rivayete göre de Hz. Muhammed'in miraç tecrübesini, kendiliğinden yükselerek ilahi âleme ulaştıran sembolik bir ağaç vasıtasıyla

²⁹ Bkz. Eliade, (2006), *Şamanizm*, age. s.177-179

³⁰ Acar, (2016). *İbn Arabî'de Miraç Fenomeni*, agt. s.9

³¹ M. Eliade, (1958), *Patterns in Comparative Religion*, A Meridian Book New American Library, New York, s.103

³² Eliade, (2000), *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, C.2, age. s.456

gerçekleştirmiştir.³³ Çeşitli geleneklere göre yeryüzünden fizikötesi âleme ağaçlar vasıtasıyla gidilip gelinmektedir.

1.4.2. Merdiven

Merdiven bir yükseliş imgesidir. İster ilkel ister medeni olsun birçok gelenekte yeryüzünden semavi âleme ulaşım için kullanılan temel bir araç olarak karşımıza çıkar. Merdiven bir varoluştan başka bir var oluşa geçişi sağlar. Bazı kültürlerde merdiven, yer ile gök arasında iletişimi sağlayan bir araç olarak kabul edilirken, diğer geleneklerde ise ritüellerde ve cenaze törenlerinde önemli bir simge olarak görülmektedir. Ancak, mitolojilerde, ilkel kabile dinlerinde ve bazı dinlerde genellikle yükseliş görevini üstlenen bir simge olarak yer almaktadır.³⁴ Merdiven çoğu zaman yer ile gök arasında bağlantıyı sağlarken, insanların ve tanrıların geliş gidişlerini sağlayan bir araçtır.

Örneğin Orphic kültürde semavi âleme yükseliş, sembolik bir anlatımla merdivene tırmanma töreniyle tasvir edilir. Aynı şekilde Mitraizm’de kabul sürecinde adayın yukarı doğru ilerlediği yedi basamaktan oluşan bir merdiveni aşması beklenir. Her bir basamağın farklı bir metalden yapılmış olması, Mitra geleneğinde yedi ayrı fizikötesi semavi katmanı simgelemektedir. Adayın bu basamakları sırayla geçmesi, sembolik düzlemde yedi kat ilahi âleme erişimini temsil etmektedir.³⁵ Ayrıca merdiven Mezopotam’da ki piramit şeklinde inşa edilen Ziguratlarla da özdeşleşmiştir. Buna benzer piramitler Babil ve Sümer geleneklerinde de görülmektedir. Piramitlerin en üstünde tanrı için yapılan türbeler bulunur. Bu piramitlere çıkmak için merdivenler kullanılır. Dolayısıyla merdiven hakikate aracılık eden yükseliş aracıdır.³⁶

İslam geleneğinde Hz. Muhammed’in ilahi âleme yükselişi olayını ifade eden miraç kavramı merdivenin maddi âlemle fizikötesi âlem arasında bir geçiş ve iletişim unsuru olarak algılandığına göstermedi açısından dikkat çeker. Arapça’da yükselmek, çıkmak manasındaki “arece” kökünden türeyen ve bir isim-alet niteliği taşıyan miraç, “merdiven, çıkılan şey” anlamına gelmektedir.³⁷ Ayrıca peygamberin semaya merdivenle çıktığına dair rivayetlerde bulunmaktadır. Yahudi geleneğine göre ise, Eski Ahit’te Yakup Harran’a yolculuk yaparken “rüya gördü ve işte, yer üzerine bir merdiven dikilmiş ve başı göklere ermişti; ve işte, onda

³³ Buhari, (1987), *es-Sahih-i Buhari*, (Çev: M. Sofuoğlu), Ötüken Neşriyat, İstanbul, *Bedu'l-Halk*, 6 / Müslim, *İman*, s.259

³⁴ N. Sümer, (2018). Mitolojik ve Dinsel Bir Yükseliş Simgesi Olarak Merdiven Motifi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), s.258

³⁵ Bkz. Eliade, (1958), *Patterns in Comparative Religion*, age. s.103-105

³⁶ Sümer, (2018). Mitolojik ve Dinsel Bir Yükseliş Simgesi Olarak Merdiven Motifi, agm. s.259

³⁷ Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age. s.145

Tanrı'nın melekleri çıkmakta ve inmekte idiler."³⁸ Bu ifadeye göre melekler merdiven vasıtasıyla yeryüzüne inip çıkmaktadır.

1.4.3. Dağ, Bulut, Rüzgar ve Fırtına

Dini ve mitolojik geleneklerde dağlar, bulutlar, rüzgar ve fırtına gibi tabiat varlıkları ve doğa olayları, birçok kültürde fiziksel dünyanın ötesinde de anlam taşıyan araçlardır. Birçok kültürde bu doğa unsurları manevi bir derinleşmeyi, gizemli ve bilinmez bir dünyanın kapılarını aralamayı, ruhsal bir seyahate rehberlik etmeyi veya zorluklardan geçerek ulaşılan içsel bir dönüşümü temsil eden aşkın semboller olarak da görülmektedir. Dağlar, içsel bir yükseliş veya manevi bir derinleşme simgesi olarak görülebilir. Bulutlar, gizemli ve bilinmez bir dünyanın kapılarını aralamak için kullanılan araçlar olarak değerlendirilebilir. Rüzgar, ruhsal bir gezinti olan seyahate rehberlik edebilir. Fırtınalar ise kişisel zorluklardan geçerek içsel bir dönüşümü temsil edebilir. Bu doğal varlıklar, geleneklerde farklılıklar olsa da maddi âlemden fizikötesi âleme yükseliş vasıtası olarak kabul edilmektedir.³⁹ Sabii geleneğine göre Dinanukht rüzgarlar ve fırtınalar vasıtasıyla ilahi ışık alemine çıkarılır.⁴⁰ İdris'in (Enoch) miracıyla ilgili Maniheist metinlerde yer alan ifadelerle göre İdris, bir rüzgâr arabasına bindirilerek ilahi âlemlere doğru seyahat ettirilir. Hz. Musa'nın miracıyla ilgili Samaritan literatürü ve çeşitli Yahudi geleneklerine ait bazı metinlerde ise Sina dağı ve Sina'nın zirvesinde bulunan bulut Musa'nın ilahi âlemlere doğru yükselişinde bir vasıta görevi üstlenmektedir. Bunların yanı sıra, göğe uzanan yüksek bir dağ vasıtasıyla doğrudan ilâhi âlemlere ulaşılacağı inancı ve tasavvuru dünyanın farklı coğrafyalarındaki çeşitli kabile dinlerinde ve kadim geleneklerde de mevcuttur.⁴¹

1.4.4. Hayvan

Miraçta kullanılan yükseliş araçlarından biride hayvanlardır. Birçok dini gelenekte yükseliş olayını yaşayan kişi hayvanların sırtına binerek, yer yüzünden ilahi aleme yükselir. İslam'da yaygın olan miraç olayında, Hz. Muhammed ilahi aleme yükselişinde "Burak" isimli katırdan küçük, eşekten büyük kanatlı bir hayvanla miraç olayını gerçekleştirdiği nakledilmektedir.⁴² Şaman inanışına göre, ritüellerde at kurbanı sırasında kurbanın Tanrı Bayülgen tarafından kabul edilip edilmediğini anlamak için, dokuz kat semavi âleme yükseliş olayını yaşayan şaman, bu seyahate başlamadan önce ilahi gök kuşu Merkyut'u çağırır.

³⁸ *Kitabı Mukaddes*, (2006), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul. Tekvin 28:12

³⁹ Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age. s.138

⁴⁰ Ginza Rabba, s.210

⁴¹ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.23

⁴² Buhari, *es-Sahih*, *Bedu'l-Halk*, 6; Müslim, İman, s.259

İlahileri çağırırken gök kuşunu sağ omzuna alarak gerçekleştirilen bu ritüel, miraç olayını simgelemektedir.⁴³ Ayrıca Mısır'da Firavun'un, kuş türleri arasında olan şahin, balıkçıl ve yaban kazını içeren bir şekilde, bir böcek ya da çekirge formunda göğe yükseldiği anlatılır. Aynı şekilde, Şamanın Erlik Han'ın yanına bir at üzerinden gittiği ve dönüşte kaz formunda maddi olan yeryüzüne geri döndüğü bilgisi de paylaşılmaktadır.⁴⁴ Dolayısıyla dini geleneklerde, ilahi âlemlerle iletişim kurmak için benzer ya da farklı hayvanların kullanıldığı görülmektedir.

1.4.5. Melek

Yeryüzünden, ilahi âleme yükseliş yaşayan kişilerin herhangi bir araç olmadan, ilahi varlık vasıtasıyla yükseldiği dini geleneklerde karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammed'in miracıyla ilgili rivayete göre, o melek Cebrail tarafından göğe yükseltilmiştir. Yahudi literatürüne göre Hz. İdris, iki melekten yedi kat semaya yükseltilir ve yedinci katta Tanrı'yı görür.⁴⁵ Gnostik Nag Hammadi metinlerinde Pavlus ve Zerdüşt'ün miraçlarına dair anlatılar, her ikisinin de atanmış bir ilahi, göksel varlık yani melek aracılığıyla ilahi âlemlere yükseldiğini ifade edilir. Aynı şekilde, Maniheizm metinlerinde Adem ve Şem'in ilahi âlemlere yükselişleri hakkındaki ifadelerde, ikilinin melekler veya kutsal ruh aracılığıyla semavi âlemlere yükseldikleri vurgulanır.⁴⁶ Bu metinlerde, ruhsal deneyimler ve ilahi yolculuklar, özel olarak atanmış varlıkların rehberliğiyle gerçekleşen yükselişler olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz yükseliş araçlarının dışında kişiler genellikle ruhsal olarak miraç deneyimini herhangi bir aracı olmadan kendi başlarına gerçekleştirebilirler. Eski Yunan geleneğinde, "iatromantis" kâhin olarak adlandırılan kişilerin, aşırı vecd hali içinde ruhlarını bedenlerinden ayırarak ve ruhsal olarak uçarak, fizikötesi âlemlere doğru yükseldikleri düşünülmektedir. Bu kişiler, kendi içsel güçleriyle, özel bir aracı olmaksızın, manevi bir yükseliş deneyimi yaşadıklarına inanılır. Ayrıca çeşitli geleneklerde ölerken bedenlerinden ayrıldıklarında ruhların kanatlarını kullanarak ilahi âleme yükseldiği inancı ile karşılaşmaktadır.⁴⁷

Yükseliş motiflerinde kullanılan ve mistik öğretileri vurgulayan araçlar genellikle kişinin içsel deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla kullanılan bedensel ve zihinsel

⁴³ Bkz. Eliade, (1958), *Patterns in Comparative Religion*, age. s.104-105

⁴⁴ Eliade, (2000), *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, C.3, age. s.26

⁴⁵ *Müslim*, İman, s.263

⁴⁶ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.24

⁴⁷ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.24-25

uygulamalar olarak karşımıza çıkar. Dini geleneklerde yükseliş, içsel bir seyahat olarak kabul edilir ve bireyin kendi ruhsal deneyimi olarak değerlendirilebilir. Miraç araçları, genellikle dışsal etkenlerden çok kişinin kendi iç dünyasını derinleştirmek için kullandığı yöntemlerdir. Bu, yöntem kişinin içsel gelişimine odaklanan bir yolculuk olarak algılanır ve dolayısıyla miraç, kişinin bilincini artırmaya yönelik içsel pratiğidir.

1.5. Yükselişi Deneyimini Yaşayan Kişiler ve Dinlerdeki Yansımaları

Dini geleneklerde bulunan yükseliş tasavvurlarında bu deneyimi sadece seçkin insanların yaşayabileceği görülmektedir. Miraç deneyimini yaşayanlar, genellikle sıradan insan yaşamını aşan ruhsal niteliklere sahip oldukları tüm geleneklerde karşımıza çıkar. Bu eğilim, miraç olayını Tanrının özel bir iradesi olarak gören ve bu deneyimi peygamberlere özgü nadir bir durum olarak değerlendiren dinlerde belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Miraç deneyimi kişinin kendi çabası ve içsel arayışları olarak yorumlayan yaklaşımlarda da görülmektedir. Aynı zamanda güvenilirlik, adalet, sabır, hikmet, kudret ve fedakârlık gibi niteliklere tam anlamıyla sahip olan kişiler bu özellikleri nedeniyle çocukluklarından itibaren dikkat çeken kişilere olurlar. Bu kişilerin yeryüzünden ilahi âleme yükseliş için kendilerini hazırladıkları düşünülebilir.⁴⁸

Yükseliş deneyimini yaşayanların başında, peygamberler ve din kurucuları gelmektedir. Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Muhammed, Hz. İdris (Enoch) ve İşıya gibi peygamberlerin yanı sıra Zerdüş, Mani ve Buddha gibi din kurucuları bu kişiler arasındadır. Güney ve Kuzey Amerika'da, Hindistan'da, Orta Asya'da ve Okyanusya'da bulunan çeşitli kabile dinlerinde ve Eski Yunan geleneğinde rahipler ve kâhinlerin çeşitli vesilelerle miraca çıktıkları ifade edilir. Ayrıca Bu deneyimi yaşayan gruplar arasında Babil ve Sümerlerin kralları ve yöneticileri de bulunmaktadır.⁴⁹ Bu seçilmiş kişiler ölmeden yeryüzünden ilahi âleme yükselme deneyimini yaşarlar. Bunların dışında sıradan kabul edilen kişiler ise ancak ölüm ile semavi âleme yükselebilirler.

Yükseliş deneyimini yaşayan kişilerin, deneyim esnasında gördükleri de önemli bir yer tutmaktadır. Çeşitli dinlerde yükseliş sırasında en çok söz edilen yükselişi deneyimleyen kişinin Tanrıyı görmesidir. Bu tüm geleneklerde görülen bir durumdur. Hz. Muhammed'in Allah'tan vahiy alması, Şamanın Bay Ülgeni görmesi ve Zerdüş'ün Ahura Mazda ile görüşmesi en spesifik örneklerdendir. Ayrıca yükseliş deneyimini yaşayan kişilerin, ata ruhlarıyla, melekler, peygamberler ve aziz kabul edilen kişilerle karşılaştığı da geleneklerde

⁴⁸ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt. s.12-13

⁴⁹ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996)., *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.33

karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Hz. Muhammed'in miraç olayında sekiz peygamberle karşılaşmış görüştüğü nakledilmektedir. Hristiyan geleneğinde ise Pavlus'un semavi âlemlere doğru yaptığı yolculuğunda Kudüs'e uğradığı, burada on iki havariyi gördüğü ve onlarla selamlaştığı, oradan üçüncü ve dördüncü semalara çıkarak, buralarda ruhların sorgulandığına ve şahitliklerine tanık olduğu aktarılmaktadır.⁵⁰ Pavlus'un yükseliş deneyiminde ölümle yeryüzünden ayrılan ruhların yargılanmasını yani cennet ve cehennemi tecrübe ettiğini de görmekteyiz. İdris'in miraç tecrübesi sırasında, kendisine iman edenlerin ulaşacağı mükâfat alanları ile kötülük yapanların ve inançsızların karşılaşacağı ceza mekanlarının gösterildiği aktarılmaktadır. Hz. Muhammed'in miraç anlatılarında ise ona cennet ve cehennemin yanı sıra Beyt-i Mahmur ile Sidretü'l-Müntehâ'nın gösterildiği ifade edilir.⁵¹ Sabii geleneğinde ise ilahi âleme yükselen Dinanukht'un, hem kötülüğe ayrılmış mekanları hem de iyi ruhlara tahsis edilen alanları müşahede ettiği belirtilmektedir.⁵² Dini geleneklerin hemen hemen hepsinde ölümle yeryüzünden ayrılanların için iyi ve kötü bir mekân gösterilmiştir.

İslam geleneğinde Hz. Muhammed'in Miraç olayında, farklı vasıtalar kullanmış olması Burak isimli hayvanla ya da merdiven vs. aracılığıyla yaptığı konusu tartışmalıdır. Kullanılan vasıtalar ne olursa olsun Hz. Muhammed Cebrail ile semaya ulaşır. Yedi kat göğü geçerler. Hz. Peygamber birinci kat semada Hz. Âdem'i, yedinci kat semada ise Hz. İbrahim'i görür. Beytül-Ma'mûr denilen gökteki mescit de buradadır. Akabinde son sınır olan Sidretü'l-Müntehâ'ya gelinmiştir. Hz. Peygamber buradan dört nehir çıktığını görür. Bunlar su, süt, şarap ve bal nehirleridir. Yoluna devam eden Hz. Peygamber, Cebrail'i de geride bırakarak Allah'tan vahiy alır. Ardından cennet ve cehennemi görür ve nihayetinde yeryüzüne döner. Rivayetlere göre, Hz. Peygamber, Miraç deneyiminde yüce Allah'tan beş vakit namaz emri ve Kur'an'dan bazı ayetler aldıktan sonra tekrar yeryüzüne dönmüş gördüklerini, yaşadığı deneyimleri ve aldığı emirleri insanlara aktarmıştır.⁵³ Rivayetlere göre, Hz. Peygamber'in miraç tecrübesi sırasında Yüce Allah'tan beş vakit namaz emrini ve Kur'an'dan bazı ayetleri aldığı, dönüşünden sonra ise yaşadığı bu tecrübeyi, gördüklerini ve kendisine bildirilen ilahi buyrukları insanlara aktardığı ifade edilmektedir.⁵⁴ Hz Muhammed'in Allah'la

⁵⁰ Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt. s.14-15

⁵¹ Buhari, *es-Sahih, Bedu'l-Halk*, 6; Müslim, İman, s.259

⁵² *Ginza Rabba*, s.210

⁵³ Bkz. Ahmed b. El-Hüseyn, Beyhaki, (2017), *Delâilü'n-Nübüvve*, C.2, Ocak Yayıncılık, İstanbul, s.39-53

⁵⁴ Buhari, *es-Sahih, Bedu'l-Halk*, 6; Müslim, İman, s.259 / *Kur'an-ı Kerim Meali*, (2023). Feyzü'l- Furkan, Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali, (Çev: H. T. Feyizli), Server Yayınları, İstanbul. Necm 1/26

mı yoksa Cebrail'le mi görüştüğü konusu Necm Suresinde ki geçen yaşantısından tartışmalıdır.⁵⁵

Sabiilik geleneğinde miraç olarak kabul edilen Dinanukht'un yükselişidir. Mitolojik unsur olan Disai, Dinanukht'a gelir. Tanrı, doğruluk, ışık, iyilik, aydınlık, gerçek, karanlık ve yıkımın varlığından bahseder. Bu konuşmadan sonra Dinanukht'un zihninde çeşitli sorular belirir. Sonunda, hareketsiz bir uykuya dalar ve kendisine ilahi elçi Din Milik Uthra gelir. Din Milik Uthra, onu alarak fizikötesi âlemlere doğru ruhsal bir yolculuğa çıkarır. Din Milik Uthra, Dinanukht'u yanına alarak onu fizikötesi âlemlere doğru ruhsal bir yolculuğa çıkarır. Bu yolculuk sırasında Dinanukht'un, rüzgarlar, fırtınalar ve merdivenlerle semavi katlara taşınır. Öncelikle yedi gezegen katını aşan Dinanukht, bu aşamaların ardından ilahi ışık âlemine ulaşır. Işık âleminde ise burada varlıklarını sürdüren ruhları, geçmişte yaşamış ve gelecekte var olacak nesilleri müşahede ettiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda, yeryüzünden nihai kurtuluşunda kavuşacağı kendi mekânını görür. Dinanukht, yeryüzündekeyken cevabını bulamadığı soruları öğrenme fırsatı bulur. Tanrı ve gerçek bilgiyle ilgili hakikati öğrenir. Yeryüzüne dönerek gördüklerini insanlara tebliğ etmekle görevlendirilir.⁵⁶

Zerdüştlük geleneğine göre, Zerdüş, düşünce kargaşaları içinde dolaşırken bir melek, onu zihinsel çelişkilerden kurtarmak ve semavi âlemleri keşfetmek için ruhsal bir seyahate çıkarır. Bu melek, Zerdüş'te bir çocuk şeklinde görünerek, yüce varlıkların bilgisinden neden habersiz olduğunu sorar ve semavi âlemleri birlikte geçmeye davet eder. Zerdüş, melek ile birlikte bir ışık bulutuyla birlikte gök katmanlarına doğru ilahi bir yolculuğa başlar. Ruhsal yolculukla semavi âlemleri geçerken, zihninde beliren sorulara çeşitli cevaplar bulur. Bu seyahatte Zerdüş, ilahi âlemlerde vaftiz olur, önceki seyahat eden ruhlarla karşılaşır ve onlar tarafından kutsanır. Zerdüş, bu deneyim sonunda melekleştğini ifade eder yolculuk bitince bilgelikle yeryüzüne döner. Bu yükseliş sırasında yaşadıklarını sonraki nesle bırakmak için kaleme alır.⁵⁷

İran geleneğinde Zerdüş'tün öğretilerinden sonra gelen Ardaviraf'ın da metafizik âleme yaptığı ruhsal yolculuktan bahsedilmektedir. Ardaviraf, günahsız bir yaşam sürmüş olması nedeniyle din adamlarından oluşan bir meclis tarafından Ahura Mazda ile görüşmek üzere seçilerek görevlendirilir. Meng adı verilen kutsal içecekten üç kadeh içip vasiyetini tamamladıktan sonra derin bir uyku haline girer. Yedi gün ve yedi gece boyunca Kutsal Surûş

⁵⁵ Kur'an-ı Kerim, Necm 1/26

⁵⁶ Bkz. *Ginza Rabba*, s.206-211

⁵⁷ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, s.25

ile Tanrı Âzer'in rehberliğinde önce Cennet'i, ardından sırasıyla Araf ve Cehennem bölgelerini dolaşır. Bu yolculuk sırasında iyilerin cennetteki mükâfatlarını, sevap ve günahları denk olanların Araf'taki konumlarını ve günahkarların cehennemde karşılaştıkları durumları müşahede eder. Ardından yeniden yeryüzüne döndüğü aktarılmaktadır.⁵⁸

Son olarak Yahudi geleneğinde Enoch yani Hz. İdris'in semavi alemlere yükseldiği bilinmektedir. Tanrının onu yanına alması birçok kaynakta karşımıza çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerimde "Biz onu pek yüce bir yere yükselttik"⁵⁹, İncil'de "İman sayesinde Hanok ölümü tatmamak üzere yukarı alındı. Kimse onu bulamadı, çünkü Tanrı onu yanına almıştı."⁶⁰ Meryem suresindeki ayetle İncil'deki anlatım paralellik göstermektedir. Peygamber Enok'a atfedilen metinlerde, onun ilahi öğretileriyle birlikte semavi yükselişi ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Bu anlatılara göre İdris, göğe yükseliş tecrübesinin ardından otuz gün daha yeryüzünde yaşamış, daha sonra melekler tarafından yeniden alınarak en yüce semavi katlara çıkarılmıştır.⁶¹ Burada Yüce Tanrı'nın huzuruna kabul edilen İdris'in, bu tasavvura göre semada daha sonra yükselecek olanlara rehberlik eden melek Metatron'a dönüştüğü ifade edilmektedir.⁶² Dolayısıyla Enok'un ilk yaşadığı yükselip tekrar yeryüzüne inmesi miraç olayıdır. İkinci yaşadığı ise ölmeden ilahi âleme yükseltilerek, sonrasında gelecek olan ruhlara rehberlik edecek kutsal bir varlığa dönüştüğünü göstermektedir.

2. Astral Seyahat Fenomeni

Geleneksel dini metinlerde "Miraç" ya da "Yükseliş" olarak ele alınan deneyimler, çoğunlukla ilahi bir seçilmişlik anlayışında, Tanrı veya melekler gibi üst bir otorite öne çıkarken, yükseliş deneyimi yalnızca kişisel bir yaşantı olarak değil, topluma iletilmesi gereken bir mesajın parçası olarak da görülür. İnsanın bedensel sınırları aşma ve metafizik alanlarla temas kurma isteği yalnızca peygamberlere özgü bir deneyim olarak kalmamıştır. Bu arayış, tarih boyunca ezoterik gelenekler, mistik öğretiler ve modern parapsikolojik çalışmalar içinde daha bireysel, yöntem temelli ve metodolojik yaklaşımlarla yeniden şekillenmiştir. Bu durumda da öne çıkan temel kavram ise "astral seyahat" fenomenidir.

Astral seyahat olgusu, yükseliş motiflerinde yer alan ruhani ve içsel yükseliş motifleriyle ontolojik bir ilişki içerisinde değerlendirilebilir. Ancak bu deneyimi benzer anlatılardan ayıran temel unsur, kutsal bir durum olarak değil, insanın doğasında bulunduğu

⁵⁸ Arslan, (2019). Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi, agm. s.425

⁵⁹ Kur'an-ı Kerim, Meryem 19/57

⁶⁰ İncil. (2012), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, İbraniler 11/5

⁶¹ Bkz. Enoch, 39:1-7

⁶² Bkz. Enoch, 69:13

öne sürülen bir potansiyel ya da belirli tekniklerle erişilebilen bir pratik olarak ele alınmasıdır. Mircea Eliade'nin “insan durumundan kutsala kaçış” şeklinde ifade ettiği yönelim, astral seyahat literatüründe bilincin bedensel sınırlardan sıyrılarak astral düzleme yönelmesi biçiminde yeniden yorumlanmaktadır.⁶³

Astral seyahat olgusunu anlamlandırabilmek için, insanın varlık yapısına ilişkin eski ve yeni kuramların yanı sıra ruh ile beden arasındaki ilişkinin ve bu deneyimi mümkün kıldığına inanılan “astral beden” düşüncesinin birlikte ele alınması gerekir. Dini yükseliş anlatılarında merkezi bir yer tutan merdiven, kutsal ağaç ya da melek rehberliği, astral seyahat anlatılarında enerjisel bağlantılar, frekanslar ve bilincin yönlendirilmesi gibi kavramlarla yer değiştirir. Bu durum bize, astral seyahatin yükseliş motiflerinin günümüz dünyasında sekülerleşmiş, bireysel deneyim ekseninde yeniden şekillenmiş ve teknik bir pratik haline getirilmiş bir yorumu olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

2.1. Astral Seyahat Tanımı ve Tarihsel/Ezoterik Kökenleri

Astral seyahat, bilincin astral beden aracılığıyla fiziksel bedenden geçici olarak ayrıldığı; zaman ve mekanın sınırlayıcı koşullarından bağımsız biçimde hareket edebildiği bir deneyim olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴ Yani astral seyahat, yalnızca bir “yer değiştirme” hali değil, aynı zamanda bilincin bedensel sınırların ötesine geçme iddiasını da içeren çok katmanlı bir tecrübe olarak değerlendirilebilir. Batı'da yapılan ilk astral deneyim araştırmalarında, bu olguyu İngilizce kavramsallaştırmakta yaşanan güçlükler nedeniyle yoga ve teozofi geleneğiyle ilişkili terimlere başvurulmuştur. “Astral” kavramı, Latince *astrum* ve Yunanca *astron* (yıldız) kelimelerinden türemiş olup, genel anlamıyla “yıldızsal”, “göksel” veya “göklerle ilişkili” anlamlarını taşımaktadır.⁶⁵ Antik düşüncede astral alan, çoğunlukla ruhun, yıldızların ve metafizik varlıkların bulunduğu semavi düzlemi ifade etmek için kullanılmıştır. Yirminci yüzyılda ise bu kavram, bilincin bedenden ayrılarak fizikötesi bir deneyim yaşamasını ifade eden “astral seyahat” terimiyle yaygınlık kazanmıştır. Günümüz parapsikoloji literatüründe astral seyahat; “Beden Dışı Deneyim” (Out-of-Body Experience – OBE), “şuur projeksiyonu” ya da “dedublüman” gibi kavramlarla da ifade edilmektedir.⁶⁶

⁶³ Bkz. Ş, Ersin. (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. s.29-30

⁶⁴ M, Deniz. (2024). *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafiziğinde Müşâhede*. (Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat. s.49

⁶⁵ Bkz. N. S. Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, Meta Yayınları, İstanbul, s.76-77

⁶⁶ Bkz. R. A. Monroe, (1986), *Journeys Out of the Body*, Souvenir, London, s.10-11

Fenomenolojik açıdan bakıldığında astral seyahat, bireyin kendisini fiziksel bedeninin dışında bir noktada konumlanmış olarak algıladığı ve beş duyunun ötesinde bir “görme” ya da “hissetme” biçiminin etkinleştiği aşkın bir deneyim alanına işaret eder.⁶⁷ Bu yönüyle söz konusu olgu, yalnızca modern parapsikolojik bir kavram olarak değil, insanın varoluşunu bedensel sınırların ötesinde düşünme çabasının güncel bir ifadesi olarak da görülebilir.⁶⁸

Dolayısıyla astral seyahate ilişkin anlatılar, tarihsel ve kültürel bağlamda incelendiğinde, kadim ezoterik geleneklerde, mistik öğretilerde ve farklı inisiyatik sistemlerde izlerine rastlanan çok daha eski bir düşünsel zemine dayanmaktadır. Tarih öncesi dönemlerden itibaren Mısır, Hindistan, Çin ve Tibet gibi kadim medeniyetlerin ezoterik öğretilerinde önemli bir yer edinmiştir.⁶⁹ Bu bağlamda astral seyahatin tarihsel gelişimi, farklı kültür ve inanç sistemlerinde ortaya çıkan çeşitli anlatılar üzerinden ele alınabilir.

Eski Mısır inanç sisteminde insan varlığı, birbirinden ayrışan ancak birbiriyle ilişkili çok katmanlı bir yapı olarak tasavvur edilmiştir. Bu anlayışta astral beden “Ka”, ruh ise “Ba” kavramlarıyla ifade edilmiş; her iki unsurun da fiziksel bedenden bağımsız biçimde hareket edebileceğine inanılmıştır.⁷⁰ Mısır kabul ritüellerinde, müridlerin ezoterik öğretinin özünü kavrayabilmeleri için, usta rahiplerin rehberliğinde bilinçli bir astral deneyim yaşamalarının gerekli görüldüğü bilinmektedir.⁷¹

Şamanizm ise, astral seyahatin en eski ve evrensel biçimlerinden biri olarak değerlendirilebilecek “sihirli uçuş” ve “göğe yükseliş” ritüellerini barındırır.⁷² Şaman, trans ya da vecd haline girerek ruhunu bedenden ayırır; gök katları arasında dolaştığına veya yeraltı dünyasına inerek kutsal varlıklarla iletişim kurduğuna inanılır. Bu yolculuklar sırasında şamanın, kurban edilen hayvanların ruhlarına eşlik ettiği ya da hastaların kaybolan ruhlarını geri getirdiğine inanılmaktadır.⁷³

Tibet Budizmi’nde bu tür deneyimleri yaşadığına inanılan kişiler, “öteden geri dönen” anlamına gelen “Delogs” kavramıyla adlandırılmıştır.⁷⁴ Tibet ve Hint düşünce geleneğinde

⁶⁷ Bkz. *Astral Beden ve Astral Seyahat*, (2020). [Erişim: 24.10.2025

<https://www.scribd.com/document/572417899/Astral-Beden-Astral-Seyahat>

⁶⁸ Bkz. C, Pratt. (2007). *An Encyclopedia of Shamanism*, The Rosen Publishing Group, Inc. New York, s.337

⁶⁹ Bkz. Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, age. s.45-47

⁷⁰ Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, age. s.77

⁷¹ Bkz. *Astral Beden ve Astral Seyahat*, (2020). [Erişim: 24.10.2025

<https://www.scribd.com/document/572417899/Astral-Beden-Astral-Seyahat>

⁷² M. Eliada. *Şamanizm*. age. s.10

⁷³ O, Çetin. & Y, Albayrak. (2025). Şamanizm ve Şaman Törenselleşen Objeleri, *Uluslararası Bilimsel Dergi*, 66, s.75

⁷⁴ Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, age. s.45

astral seyahat, rastlantısal bir deneyimden ziyade; nefes çalışmaları, meditasyon pratikleri ve zihinsel imgeleme teknikleriyle desteklenen sistemli bir disiplin olarak ele alınmaktadır.⁷⁵

Antik Yunan düşüncesinde de ruhun bedenden ayrılabilceği fikri önemli bir yer tutar. Aristoteles, ruhun bedenden bağımsız varoluş imkanını tartışmış; Yunan düşüncesinde tanrıların ve bedensiz varlıkların ikamet ettiği göksel alanları tanımlamak için “astral” kavramı geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, daha sonraki felsefi ve ezoterik yorumlar üzerinde de etkili olmuştur.⁷⁶

Ezoterik yaklaşıma göre astral seyahat esnasında ruh ile fiziksel beden arasındaki ilişki bütünüyle kesintiye uğramaz; bu bağ, çoğu öğretide “gümüşi kordon” olarak adlandırılan ince ve enerjetik bir bağlantı üzerinden sürekliliğini korur. Söz konusu bağlantının, bilincin bedensel formdan geçici olarak ayrılması sırasında yönlendirici ve koruyucu bir işlev üstlendiği, deneyim sona erdiğinde bireyin fiziksel bedenine güvenli biçimde yeniden bütünleşmesini mümkün kıldığı kabul edilmektedir.⁷⁷ Dolayısıyla astral seyahat, mutlak bir kopuştan ziyade, kontrollü ve geri dönüşlü bir bilinç genişlemesi olarak yorumlanmaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında astral seyahat anlatıları; Antik Mısır piramitlerindeki sembolik hiyerogliflerden Orta Asya şaman davullarının ritmik trans pratiklerine, Ortaçağ mistiklerinin menkıbevi deneyimlerinden çağdaş parapsikoloji araştırmalarına kadar uzanan geniş bir anlatı sürekliliği içinde karşımıza çıkar.⁷⁸ Bu süreklilik, insanın yalnızca fiziksel varlıkla sınırlı olmadığını düşünme eğiliminin ve zaman, mekan sınırlarını aşma arzusunun, kültürler ve çağlar boyunca farklı sembolik dillerle ifade edilen evrensel bir arayış olduğunu göstermektedir.

2.2. Ruh ve Beden İlişkisi

İnsan, yapısı itibarıyla fizik kanunlara tâbi olan maddi bir beden ile metafizik bir hakikate sahip ruhun bileşiminden oluşur.⁷⁹ Bu ikili yapıda ruh, bedene hayat, şuur ve anlam kazandıran asli unsur olarak konumlanırken beden, ruhun dünya sahnesindeki varlığını sürdürebilmesi için kullandığı geçici bir taşıyıcı, bir örtü yahut bir “alet” hükmündedir. Bu nedenle klasik düşüncede ruh, bedenın “nuranî sultanı” ve idare edicisi olarak tasvir edilirken;

⁷⁵ Bkz. *Yoga: Immortality and Freedom Insights*, (2025). [Erişim: 20.12.2025]

<https://www.scribd.com/document/835556013/506183-Yoga-Immortality-and-Freedom-1958-text>

⁷⁶ Bkz. Deniz, (2024). *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafiziğinde Müşâhede*, agt. s.50-55

⁷⁷ Bkz. *Astral Beden ve Astral Seyahat*, (2020). [Erişim: 24.10.2025]

<https://www.scribd.com/document/572417899/Astral-Beden-Astral-Seyahat>

⁷⁸ Bkz. R. Maran. (2024). *Paranormal İnançlara Sosyolojik Bir Bakış*, (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum, s.55-57

⁷⁹ Bkz. T. Yeşilyurt. (2015). *Çağdaş İnanç Problemleri*, DİB Yayınları, Ankara. s.111-113

beden, ruhun sınırlandırılmış tecrübe alanını temsil eden bir kabuk veya kafes olarak değerlendirilmiştir.⁸⁰

Bu ilişkide ruh, hâkim ve temsil edici bir konuma sahiptir. Canlılık, idrak ve irade gibi nitelikler bedenden değil, ruhun bedene yansımından kaynaklanır. Beden ise ruhanî olanın maddi alemdeki izdüşümü, başka bir ifadeyle ruhun kendini dünyada görünür kıldığı bir ayna niteliği taşır.⁸¹ Bu durum, beden tek başına anlam üretme gücüne sahip olmadığı, ancak ruhla temas halindeyken işlev kazandığı düşüncesini doğurur.

Ruh ve beden ilişkisi aynı zamanda bir bütünlük fikri üzerine kuruludur. Ruh, bedenden bağımsız bir benlik şuuruna sahiptir; insanın yaşamı boyunca bedeni hücrenel ve biyolojik olarak sürekli değişime uğrasa da “ben” duygusunun sürekliliğini koruması, bu bağımsızlığın en temel göstergelerinden biri olarak kabul edilir.⁸² Bu süreklilik, insan kimliğinin maddeden ziyade metafizik bir öz tarafından taşındığını düşündürmektedir.

Ölüm ise bu ilişkinin nihai ayrışma noktası olarak tanımlanır. Geleneksel anlayışta ölüm, ruhun bedeni terk etmesi, maddi kılıfından sıyrılarak asıl vatanına yönelmesi şeklinde yorumlanır. Bu bağlamda beden, geçici bir ikametgah, ruh ise varlığın kalıcı ve asli boyutu olarak değerlendirilir.⁸³ Dolayısıyla ölüm, yok oluş değil, ruh ve beden birlikteliğinin dünya şartları içindeki sona erışı olarak anlamlandırılır.

2.3. Astral Alem

Ezoterik düşünce sistemlerinde astral âlem, fiziksel gerçekliğin ötesinde yer alan ve maddi dünyayla sürekli etkileşim hâlinde olduğu kabul edilen metafizik bir varoluş olarak tanımlanır. Astral âlem, ezoterik ve okült düşünce sistemlerinde fiziksel dünyanın ötesinde var olduğuna inanılan metafiziksel bir boyuttur.⁸⁴ Bu âlem, fiziksel dünyanın adeta bir negatif izdüşümü ya da “hayalet arazisi”⁸⁵ olarak tasvir edilir. Okültizm ve teozofi gibi öğretilerde bu alan, fiziksel âlemin basit bir kopyası olmaktan ziyade, onun enerjetik ve sembolik izdüşümlerini barındıran farklı bir boyut olarak ele alınmaktadır.

⁸⁰ Bkz. M. İ. Arabî, (2021). *Kitabu'l Asfar*, (Şerh, Te'vil ve Tahlil: F. Arslan). (Çev. N. Milhan). Crab Publishing. s.446-447

⁸¹ Bkz. Yeşilyurt, (2015). *Çağdaş İnanç Problemleri*, age. s.112-113

⁸² Yeşilyurt, (2015). *Çağdaş İnanç Problemleri*, age. s.112-113

⁸³ Bkz. Yeşilyurt, (2015). *Çağdaş İnanç Problemleri*, age. s.114-122

⁸⁴ Bkz. B. Onat. (2025). *Eskişehir Merkez İlçelerinde Astral, Metafizik Kabuller ve Uygulamalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s.17-18

⁸⁵ Bkz. S. Panchadası, (1915), *The Astral World Its Scenes, Dwellers and Phenomena*, Advanced Thought Publishing Co, London, s.17-19

Okült literatürde astral âlem sıklıkla fiziksel âlemin “negatif” karşılığı şeklinde betimlenir. Bu ilişki, bir fotoğrafın negatif ve pozitif görüntüleri arasındaki bağı benzetilebilir. Nasıl ki pozitif bir fotoğraf, negatif klişeden türetiliyorsa, fiziksel dünyada deneyimlenen gerçekliklerin de astral düzlemde daha ince ve enerjetik karşılıkları bulunduğu varsayılır.⁸⁶ Bu bağlamda astral âlem, fiziksel atomlar arasındaki boşlukları dolduran ve maddenin titreşiminden çok daha yüksek frekansta var olduğu kabul edilen bir “astral madde denizi” olarak nitelendirilir. Bu yaklaşım, astral düzlemin maddeden tamamen kopuk değil, aksine onunla iç içe fakat farklı bir titreşim düzeyinde var olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁷

Ezoterik anlayışa göre astral düzlemde yer alan bu enerjetik kalıplar, bireyin bilinç durumlarıyla etkileşime girerek duygusal, zihinsel ve ruhsal süreçleri şekillendirebilir. Astral âlemde mekan ve zaman, fiziksel dünyada algılandığı biçimiyle işlemez, yerçekimi, mekanik hareket ve çizgisel zaman gibi yasalar geçerliliğini yitirir. Burada iletişimin anlık olduğu, hareketin ise düşünce hızıyla gerçekleştiği kabul edilir. Bu özellikleriyle astral âlem, fiziksel sınırlamaların ötesinde bir deneyim alanı sunar.⁸⁸

İnsan deneyiminin yalnızca biyolojik ve duygusal sınırlara indirgenemeyeceği fikri, çok katmanlı evren tasavvurunun temel dayanaklarından biridir. Bu çerçevede insan, yalnızca fiziksel bir bedenden ibaret olmayıp, farklı enerji düzeylerinde varlık gösteren çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Fiziksel beden, bireyin maddi dünyayla ilişki kurmasını sağlayan temel varlık katmanı olarak kabul edilirken; astral beden ve astral âlem, bu maddi varoluşun ötesinde gerçekleşen deneyimlerin alanı olarak değerlendirilir.⁸⁹

Astral âlemde algılanan gerçeklik, deneyimleyen kişi açısından en az fiziksel dünya kadar somut ve sahici olarak tecrübe edilir. Bu boyutun enginliği ve derinliği, beşeri aklın ve sınırlı bir beynin kavrayış kapasitesini aşan bir nitelik taşır. Bu nedenle astral deneyimler, çoğu zaman sembolik, sezgisel ve dilsel imgelerle ifade edilir.⁹⁰

Bu yönüyle astral âlem, ezoterik düşüncede insanın içsel gelişimini, bilinç evrimini ve metafizik gerçekliklerle kurduğu ilişkiyi mümkün kılan ara bir yer olarak konumlandırılmaktadır. Astral deneyimler, bireyin kendisini ve evreni algılama biçimini dönüştüren, fiziksel gerçekliğin ötesine uzanan çok katmanlı bir varoluş anlayışını destekleyen temel unsurlardan biri olarak ele alınmaktadır.

⁸⁶ Bkz. Onat, (2025). *Eskişehir Merkez İlçelerinde Astral, Metafizik Kabuller ve Uygulamalar*, agt. s.17-18

⁸⁷ Bkz. W. W. Atkinson, (2021), *Astral Âlem; Manzaraları, Sakinleri ve Yasaları*, Hermes Yayınları, İstanbul, s.13-23

⁸⁸ Bkz. Monroe, (1986), *Journeys Out of the Body*, age. s.74-75

⁸⁹ Bkz. Onat, (2025). *Eskişehir Merkez İlçelerinde Astral, Metafizik Kabuller ve Uygulamalar*, agt. s.17-18

⁹⁰ Bkz. Monroe, (1986), *Journeys Out of the Body*, age. s.73-74

2.4. Astral Beden

Ezoterik ve okült düşünce sistemlerinde astral beden, insanın çok katmanlı varlık yapısı içerisinde ruh ile fiziksel beden arasında iletişimi sağlayan, fiziksel ve zihinsel yaşam arasında köprü vazifesi gören evrensel bir araç olarak tanımlanır. Astral beden, varoluşun ilk aşamalarında fiziksel bedenle eşzamanlı olarak şekillendiğine ve ona benzer bir yapıya sahip olduğuna inanılır. Ancak bu benzerlik, birebir bir kopya olmaktan ziyade, fiziksel formun enerjetik ve titreşimsel bir karşılığı olarak değerlendirilir.⁹¹

Astral beden, maddi dünyaya ait olmayan fakat fiziksel bedenle doğrudan etkileşim hâlinde bulunan fiziksel maddeden çok daha farklı bulunduğu ve yanıp sönen renklerden oluşan bir aura ile çevrili olduğu kabul edilir.⁹² Bu yönüyle astral beden, ruhun soyut varlığını somut gerçekliğe bağlayan bir enerji köprüsü işlevi görür. Ruhun bilinci ve iradesi, astral beden aracılığıyla bioelektrik ve sinirsel enerjiler üzerinden fiziksel bedene aktarılır, bu durum e astral beden hem ruhun hem de beden ihtiyaçlarına yanıt verdiğini gösterir.⁹³

İnsan, fiziksel bedeniyle dünyada varlık gösterse de aynı zamanda astral bir varlık boyutuna sahiptir. Bu boyut sayesinde bireyin yalnızca maddi dünya ile değil, yıldızlar âlemi, enerji alanları ve metafizik düzlemlerle de etkileşime girebildiği düşünülür. Ruhun yönetiminde işleyen bu evrensel düzen, durağan değil, genişlemeye ve dönüşüme açık dinamik bir yapı sergiler.⁹⁴

Astral seyahat sırasında ruh ve beden arasındaki bağın tamamen kopmadığına inanılır. Bu bağın, “Gümüşü Kordon” adı verilen, enerjetik bağlantı aracılığıyla korunduğu kabul edilir. Bu kordon sayesinde astral beden, deneyim sona erdiğinde fiziksel bedene güvenli biçimde geri dönebildiğine inanılır.⁹⁵

Astral beden, insanı yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil, enerjetik ve çok katmanlı bir bütünlük içinde ele alan ezoterik anlayışın temel unsurlarından biri olduğu öne sürülür. Bu durumda ruh ile beden arasında aracılık eden astral beden, bilincin rüya, sezgi ve metafizik deneyimler yoluyla farklı varlık düzeylerinde hareket edebildiğini gösterir. Dalgıç analogisinde olduğu gibi, fiziksel beden maddi dünyada var olmayı sağlayan bir “kıyafet” ruh bu kıyafeti kullanan özne, astral beden ise hem hareketi hem de güvenli geri

⁹¹ Bkz. E. Arıkdal, (1971), *Metapsişik Terimler Sözlüğü*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul. s.16-17

⁹² Bkz. E. P, Arthur. (2022). *Astral Beden ve Diğer Astral Fenomenler*, (Çev. A. O. Sevinç), Hermes Yayınları, İstanbul, s.13-42.

⁹³ Arıkdal, (1971), *Metapsişik Terimler Sözlüğü*, age. s.15-16

⁹⁴ Bkz. Onat, (2025). *Eskişehir Merkez İlçelerinde Astral, Metafizik Kabuller ve Uygulamalar*, agt. s.18-19

⁹⁵ Bkz. Maran, (2024). *Paranormal İnançlara Sosyolojik Bir Bakış*, agt. s.56-57

dönüşü mümkün kılan yaşamsal bağlantıdır. Bu bütünlük, insanın varoluşunun tek boyutlu değil, enerjetik, bilinçsel ve metafizik katmanları içeren çok yönlü bir yapı olduğunu vurgulamaktadır.

2.5. Astral Seyahat Deneyimleyen Kişiler

Astral seyahat ya da modern literatürdeki adıyla beden dışı deneyim (OBE), rastlantısal bir rüya durumundan ziyade, belirli zihinsel ve bedensel eşiklerin aşıldığı, kendine özgü aşamaları bulunan bilinç hallerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu deneyimi yaşayan kişilerin anlatımları incelendiğinde, farklı kültür ve dönemlerde ortaya çıkmasına rağmen dikkat çekici ortak yönleri olduğu görülmektedir. Deneyim genellikle bedenin derin bir gevşeme haline girmesiyle başlamakta, buna karşın bilinç uyanıklığını korumaktadır. Ayrılma anına yaklaşıldığında yoğun titreşimler, karıncalanma, geçici felç hali ve bedensel uyuşmalar gibi fiziksel belirtiler ile birlikte kulaklarda uğultu, rüzgar sesi ya da ani patlama benzeri işitsel duyular olduğu belirtilmektedir.⁹⁶ Bu aşamadan sonra deneyimleyen kişiler, kendilerini bedenlerinin dışından izlediklerini ve astral beden ile fiziksel beden arasında “gümüş kordon” olarak adlandırılan enerjetik bir bağ hissettiklerini ifade etmektedirler. Kadim inanışlarda bu bağ, ruhun bedene dönüşünü mümkün kılan yaşamsal bir hat olarak kabul edilmiş kopmasının ise ölümle eşdeğer olduğu düşünülmüştür.⁹⁷

Tarihsel ve kültürel açıdan bakıldığında, astral seyahat deneyiminin insanlık tarihinde yalnızca modern bir olgu olmadığı, aksine farklı medeniyetlerde önemli ya da seçilmiş kişilere atfedilen bir tecrübe olarak varlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Şamanik geleneklerde bu deneyim, şamanın ruhunu bedenden ayırarak göksel ya da yeraltı alemlerine yaptığı “ruhsal uçuş” şeklinde betimlenmiştir. Şaman, bu yolculuklar aracılığıyla tanrılarla iletişime geçen, kayıp ruhları geri getiren ve toplumu iyileştiren bir aracı olarak görülmektedir.⁹⁸

Benzer şekilde Antik Mısır inancında insan bedeni “Ba” ve “Ka” olarak adlandırılır. Özellikle “Ba”, bedenden bağımsız hareket edebilen ve öte alemleri dolaşabilen ruhsal unsur olarak tanımlanmıştır.⁹⁹

Modern dönemde astral seyahat deneyimi, daha çok bilimsel ve psikolojik çerçevede ele alınmış, gevşeme teknikleri, nefes çalışmaları, meditasyon ve zihinsel imgeleme yöntemleri aracılığıyla gözlemlenerek tetiklenmeye çalışılmıştır. Bu alandaki öncü

⁹⁶ Bkz. Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, age. s.90-92

⁹⁷ Bkz. *Astral Beden ve Astral Seyahat*. (2020). [Erişim: 25.12.2025

<https://www.scribd.com/document/572417899/Astral-Beden-Astral-Seyahat>]

⁹⁸ Bkz. K. Armstrong, (2005). *Mitlerin Kısa Tarihi*, (Çev, D. Şendil). Merkez Kitapçılık, s. 22

⁹⁹ Bkz. Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, age. s.77

isimlerden Robert Monroe, geliştirdiği Hemi-Sync yöntemleriyle bu deneyimi sistematik hale getirdiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁰ Charles Tart gibi araştırmacılar tarafından yapılan EEG çalışmalarında ise deneyim sırasında beynin klasik uyku evrelerinden farklı olarak bilinçli ve uyanık bir frekansta faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, beden dışı deneyimlerin basit bir rüya haliyle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır.¹⁰¹

Bununla birlikte tasavvuf geleneği, bu tür deneyimlere temkinli yaklaşılması gerektiği konusunda önemli uyarılar içermektedir. Salt teknik yöntemlerle ve kişisel arzu temelinde gerçekleştirilen astral yolculukların, bireyi hakikatten ziyade hayal ve enerji düzeyinde oyalayabileceği, hatta manevi sapsmalara yol açabileceği ifade edilmektedir. Gerçek müşahedenin ise ancak manevi arınma, ahlaki olgunluk ve ilahi davet neticesinde kulun iradesi dışında gerçekleşen bir lütuf olduğu vurgulanmaktadır.¹⁰² Bu ayırım, Enok gibi seçilmiş figürlerin neden özel olarak çağrıldığını ve beden dışı deneyimin neden bir teknik beceriden ziyade liyakat ve sorumluluk meselesi olarak değerlendirildiğini açıklıyor.

2.6. Astral Seyahat ile Yükseliş Motifleri Arasındaki Fenomenolojik Benzerlikler ve Farklar

Dinler tarihindeki “Yükseliş” (Miraç) motifleri ile modern parapsikolojide tanımlanan “Astral Seyahat” fenomeni, insanlık tarihinin en erken dönemlerinden itibaren ruhun fiziki sınırlarını aşma arzusunun merkezi birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Özü itibarıyla her iki olgu da insanın fiziksel beden sınırlamalarından kurtulup, bilinciyle veya ruhsal varlığıyla fizikötesi bir mekana intikal etmesi noktasında aynı ontolojik yapıya sahiptir. Fenomenolojik bir düzlemde bu yaşantılar duyular dışı bir algılamayı, mekansal bir yer değiştirmeyi ve maddi dünya yasalarının askıya alındığı aşkın bir boyuta taşınma tecrübesini içerir. Ancak, her iki fenomen bireyin alışılmış gerçeklik boyutundan daha metafizik katmanlara geçişini ifade etse de bu süreçlerin mahiyeti, amacı ve kullanılan araçlar bakımından hem yapısal benzerlikler hem de temel ontolojik farkları olduğu görülmektedir.

Yükseliş motifleri ile astral seyahat deneyimleri arasındaki benzerlikler;

Zaman ve Mekanın Aşılması: Her iki fenomen de bilincin zaman ve mekandan kurtularak, fiziksel yasaların (yerçekimi, mekanik ulaşım vb.) hükmünü yitirdiği aşkın bir

¹⁰⁰ Bkz. R. A. Monroe. (2014). *The Ultimate Journey*. Harmony/Rodale/Convergent. New York. s.1-15

¹⁰¹ Bkz. Deniz, (2024). *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafiziğinde Müşâhede*, agt. s.59-60

¹⁰² Deniz, (2024). *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafiziğinde Müşâhede* agt. s.3-4

boyuta geçişini temsil eder. Bu deneyimlerde mesafe kavramı anlamını yitirir mekanlar arası geçiş “düşünce hızı” ile gerçekleşen anlık bir süreç olarak görülür.¹⁰³

Metafiziksel Algı ve Müşahede: Gerek astral seyahatte gerekse miraçta, beş duyunun ötesinde bir algılama yetisi aktiftir. Tasavvufi literatürde “müşahede” olarak adlandırılan bu durum, maddi perdelerin kalkmasıyla gayb âleminin parlak ve nurani gerçekliklerine şahitlik etmeyi, varlığı “kalp gözü” veya “astral görü” ile idrak etmeyi içerir.¹⁰⁴

Evrensel Semboller ve Araçlar: Her iki tecrübeye de dikey yükselişi simgeleyen ortak imgeler kullanılır. Yakup’un merdiveni,¹⁰⁵ Şamanizmin kozmik ağacı, Musa’nın Sina Dağı gibi semboller, yer ile gök arasındaki irtibatı sağlayan evrensel araçlar olarak her iki fenomende de bilincin yükselişini temsil eder.¹⁰⁶

Ruhsal Hazırlık ve Bilinç Dönüşümü: Bu süreçler genellikle rastlantısal değil, belirli bir ruhsal hazırlık, arınma ve yoğunlaşma (oruç, meditasyon, zikir, niyet) neticesinde olay gerçekleşir. Deneyim sonrasında ise bireyde kalıcı bir bilinç değişimi olarak nitelendirilen bir uyanış gözlemlenir.

Yükseliş motifleri ile astral seyahat deneyimleri arasındaki farklar:

Ontolojik Mahiyet (Cismani ve Ruhani Ayrımı): En temel ayırım yükselişin doğasındadır. Semavi geleneklerde Peygamberlerin miracı genellikle hem ruh hem de bedenle (cismani) gerçekleşen bir mucize olarak kabul edilirken, velilerin “seyr-i süluk” yolculuğu veya astral seyahat yapanların deneyimi tamamen ruhsal yada manevi bir projeksiyondan ibarettir.¹⁰⁷

Kaynak ve İrade (Vehbi ve Kesbi Farkı): Miraç, kulun kendi gayretinden ziyade Allah’ın bir lütfu ve davetiyle gerçekleşen “Vehbi” (armağan edilen) bir olaydır. Astral seyahat ise genellikle nefes teknikleri, gevşeme ve konsantrasyon¹⁰⁸ gibi kişisel yöntemlerle elde edilmeye çalışılan “kesbi” (çaba ile kazanılan) bir yetenek ve iradi bir şuur yansımalarıdır.¹⁰⁹

Amaç ve Toplumsal Misyon: Miraç yaşantısının temelinde ilahi bir mesaj alma ve bu mesajı insanlığa ulaştırma vazifesi yatar, yani toplumsal bir sorumluluk içerir. Astral

¹⁰³ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi’de Miraç Fenomeni*, agt. s.61-65

¹⁰⁴ Deniz, (2024). *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafiziğinde Müşahede*, agt. s.6-7

¹⁰⁵ Eliade. (2025). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*, age. s.145

¹⁰⁶ Bkz. Arslan, (2019). *Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi*, agm. s.442-443

¹⁰⁷ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi’de Miraç Fenomeni*, agt. s.92-93

¹⁰⁸ Yılmaz, (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, age. s.21

¹⁰⁹ Bkz. Deniz, (2024). *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafiziğinde Müşahede*, agt. s.1-3

seyahattin odak noktası, bireysel merak, ruhsal arınma veya kişisel potansiyelleri keşfetme gibi subjektif amaçlardır.¹¹⁰

Rehber: Miraçta rehberlik Cebrail aracılığıyla yapılır ve belirli katmanlardan geçilerek Tanrı'nın huzuruna ulaşılır. Astral seyahatte ise seyahate “rehber ruhlar” veya “inisiyeler” eşlik edebilir, yolculuk kutsal katmanlardan ziyade enerji boyutları veya astral planlar arasında yatay veya dikey bir seyir izler.¹¹¹

Yükseliş motifleri (Miraç) ile astral seyahat fenomeni, insan bilincinin fiziksel sınırları aşma arzusunun ortak fenomenolojik tezahürleri olarak benzer deneyimsel yapılarla işaret etse de, ontolojik mahiyetleri, ilahi kaynakları, amaçları ve taşıdıkları manevi sorumluluk bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Bu durum, söz konusu deneyimlerin yüzeysel benzerliklerine rağmen aynı metafizik düzlemde veya aynı anlam çerçevesinde değerlendirilmesinin metodolojik ve teolojik açıdan sınırlı olduğunu göstermektedir. Her iki olgunun kendi bağlamları, inanç sistemleri ve anlam dünyaları içerisinde ele alındığında daha düzgün anlaşılabilmesini ortaya koymaktadır. Söz konusu bağlamsal ve yapısal ayrışmaları daha net somutlaştırabilmek adına, yükseliş motifi ile astral seyahat arasındaki temel karakteristik farklar Tablo 1’de karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Tablo 1. Yükseliş Motifi ve Astral Seyahat arasındaki Karşılaştırmalı Analizi

Özellik	Yükseliş / Miraç (Dini/Kutsal)	Astral Seyahat (Ezoterik / Bireysel)
Kaynak	Vehbi (Allah vergisi / Davet ile olur)	Kesbi (Çalışarak / Teknikle kazanılır)
Mahiyet	Peygamberlerde Hem Ruh Hem Beden (Cismani)	Sadece Ruhsal/Zihinsel (Beden yeryüzünde kalır)
Amaç	Toplumsal Misyon (İlahi mesajı getirmek / Tebliğ)	Bireysel Merak ve Kişisel Keşif
Rehber	Cebrail gibi üstün Melekler	Rehber Ruhlar veya İnisiyeler
Sonuç	Ontolojik Dönüşüm (Örn: Enok’un Melekleşmesi)	Bilinç genişlemesi, bedene geri dönüş

¹¹⁰ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkcıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.27-28

¹¹¹ Bkz. *Astral Beden ve Astral Seyahat*, (2020). [Erişim: 25.11.2025

<https://www.scribd.com/document/572417899/Astral-Beden-Astral-Seyahat>]

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBER ENOK'UN KİTABI (YÜKSELİŞ VE ASTRAL UNSURLAR)

1. Enok Literatürü ve Tarihsel Gelişim Süreci

Yahudi mistisizminin ve kıyamet (apokaliptik) edebiyatının en özgün örneklerinden biri kabul edilen Enok'un Kitabı, dinler tarihi ve karşılaştırmalı mistisizm açısından merkezi bir öneme sahiptir. Metin, başlangıçta Yahudi dinsel külliyatının bir parçası olarak kabul görmüşse de daha sonraki süreçte "Eski Ahit" (Tanah) kanonuna dahil edilmeyerek apokrif (gizli/saklı) eserler arasına alınmıştır. Literatürde bu metnin dışlanma nedeni, genellikle "Düşmüş Melekler" (Nefilim), kötülüğün ontolojik kökeni ve kozmik sırlar ana akım teoloji açısından tartışmalı kabul edilen konulara yer vermesiyle açıklanmaktadır. Bu tür radikal ve sembolik anlatılar, hem ana akım Yahudi din bilginleri hem de erken dönem kilise otoriteleri tarafından teolojik bir risk olarak görülmüş ve metnin bir dönem dinsel hafızanın dışında kalmasına yol açmıştır.¹¹²

Enok literatürünün modern dünyada yeniden keşfi ve akademik incelemelere konu olması, 1773 yılında İskoç araştırmacı James Bruce'un metnin tam bir kopyasını Habeşistan'dan (Etiyopya) Avrupa'ya getirmesiyle mümkün olmuştur. Ancak metnin tarihsel meşruiyeti ve antik kökenlerine dair en somut kanıtlar, 1947 yılında Kumran'da Ölü Deniz Yazmaları'nın bulunan parçalarıyla elde edilmiştir. Bu arkeolojik bulgular Enok literatürünün tarihsel arka planını pekiştirmiş, metnin M.Ö. 250 ile M.S. 68 yılları arasına tarihlendiğini ve özellikle Esseniler gibi mistik, inzivacı topluluklar üzerinde derin etkiler bıraktığını ortaya koymuştur.¹¹³

Metinsel açıdan değerlendirildiğinde, Enok'un Kitabı tek bir yazarın ürünü olmaktan ziyade, yaklaşık üç yüzyıllık bir zaman diliminde farklı gelenekler ve düşünsel katmanlar tarafından şekillendirilmiş çok bölümlü bir külliyat niteliği taşımaktadır. En eski bölümlerin M.Ö. 250 yılına, en geç metinlerin ise M.S. 68 yılına tarihlenmesi; bu tarih aralığının, aynı zamanda Kumran topluluğunun etkin olduğu ve Roma ordularının Kudüs'e ilerleyerek Kumran yerleşimini yıktığı dönemle çakışması, metinlerin tarihsel bağlamını daha da anlamlı kılmaktadır. Her ne kadar eser Enok adına atfedilmiş olsa da araştırmacılar metnin Tanah'ta

¹¹² Bkz. *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), (Çev. G. Keskin), Hermes Yayınları, s.7-8

¹¹³ *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), s.9

adı geçen tarihsel Enok tarafından yazılmadığı, aksine farklı dönemlerde kaleme alınmış ve zamanla genişletilmiş çok katmanlı bir yapı sergilediği konusunda hemfikirdir.¹¹⁴

Metinsel açıdan değerlendirildiğinde Enok'un kitabı, yaklaşık üç yüzyılı aşkın bir süreçte şekillenmiş beş ana eserden oluşmaktadır:

Astronomi Kitabı (72–82) M.Ö. üçüncü yüzyıla;

Yolculuklar Kitabı (1–36) ve Rüya Vizyonları (83–90) M.Ö. 160 öncesine;

Enok'un Mektubu (91–105) M.Ö. birinci veya ikinci yüzyıla;

Meseller Kitabı (37–71) ise M.S. 70'ten önceye tarihlenmektedir.

Ayrıca ana bölümlere ek olarak 106-108 bölümlerini içeren İlave kısımda bulunmaktadır. Bu ilave kısmın kesin tarihi bilinmemekle birlikte, metnin başında ve sonunda yer alan bazı kısımların bu eserler bir araya getirilirken sonradan düzenlendiği anlaşılmaktadır.¹¹⁵

Enok Kitabının tam ve nihai hali günümüze Habeşçe (Ge'ez) dilinde korunarak ulaşmıştır. Bu durum, Enok literatürünün ana akım Yahudi ve Hristiyan kanunlarının dışında tutulmasına rağmen, özellikle Etiyopya Hristiyan geleneği içerisinde canlı bir biçimde muhafaza edildiğini göstermektedir. Metnin başka dillerdeki erken dönem nüshalarının büyük ölçüde kaybolmuş olması, Enok anlatısının tarihsel süreçte nasıl sınırlandırıldığını ve belirli kültürel havzalarda varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.¹¹⁶ Buna karşın, Kumran'da bulunan Aramice ve İbranice, Ge'ez metninin tamamen geç dönem bir ürün olmadığını, aksine daha eski Yahudi kaynaklara dayandığını göstermektedir.

Enok geleneği, yalnızca Enok kitabıyla sınırlı kalmamış, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda yeni anlatılarla genişleyerek çok katmanlı bir hale gelmiştir. Bu kapsamda, Enok'un göksel alemlerdeki yolculuğunu on kat sema düzeni içerisinde ele alan II. Enok (Slavca), kozmik katmanlar ve ilahi hiyerarşi anlayışını daha sistematik bir çerçeveye oturturken, III. Enok (İbranice) ise Enok'un melek Metatron'a dönüşümünü merkeze alarak, insanın ilahi varlığa dönüşmesi fikrini mistik düşüncenin zirve noktalarından birine taşımaktadır. Bu metinler, Enok figürünün tarihsel bir kişilikten ziyade, farklı dönemlerin mistik ve ezoterik beklentilerini yansıtan sembolik bir arketipe dönüştüğünü

¹¹⁴ Bkz. *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), s.9-10

¹¹⁵ Bkz. J. H. Charlesworth. (2003). *Eski Ahit'in Apokrif Kitapları*, (Çev. M. Tarakcı). Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.12, Sayı:2, s.404

¹¹⁶ Bkz. T, S, Altınel. (2020). Kur'an'ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 61/1, s.3-5

göstermektedir.¹¹⁷ İçerdiği kozmoloji, melek hiyerarşileri, astronomi, ilahi yargı ve ruhsal yolculuk anlatıları sayesinde Enok literatürü, yalnızca Helenistik dönem Yahudi düşüncesini anlamak için değil, aynı zamanda “yükseliş”, “göksel yolculuk” ve “fizikötesi seyahat” temalarının tarihsel ve düşünsel kökenlerini takip edebilmek açısından da temel bir referans metin niteliği taşımaktadır.

2. Tarihsel ve Mitolojik Bir Figür Olarak Enok/İdris

Enok (Hanok), kutsal metinlerde Hz. Adem’in yedinci nesli ve Jared’in oğlu olarak zikredilen, insanlık tarihinin en esrarengiz figürlerinden biridir.¹¹⁸ Onu diğer tarihsel şahsiyetlerden ayıran temel özellik, ölümü tatmadan semavi aleme yükseltildiğine dair kadim inanıştır. Bu yönüyle Enok, yalnızca bir peygamber figürü olarak değil; Musevilik, Hristiyanlık, İslam ve çeşitli ezoterik gelenekler arasında köprü kuran evrensel bir bilge ve sembolik kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Etimolojik Kökeni

İslami gelenekte Enok, Kur’an’da “yüce bir makama yükseltildiği” belirtilen Hz. İdris ile özdeşleştirilir.¹¹⁹ İdris isminin kökeni üzerine yapılan araştırmalar, ismin Arapça “ders vermek” (d-r-s) kökünden ziyade, Habeşçe (Ge’ez) dilindeki “dinî metin yazma/yorum yapma” anlamındaki kökten türetilmiş olabileceğini göstermektedir. Yazıcı olarak nitelendirilen, Enok’un literatürdeki en baskın sıfatı olan “Katip Enoh” kimliğiyle uyumludur. O, kalemle yazı yazan, astronomi ve terzilik gibi zanaatları başlatan ilk insan olarak kabul edilir.¹²⁰

2.2. Kutsal Metinlerde Enok

Tanah’ın (Eski Ahit) Yaratılış bölümünde Enok adına iki farklı versiyonda rastlanır. İlk anlatıda, Kabil’in oğlu olarak bir kente adını veren figür olarak karşımıza çıkar.¹²¹ Ancak tezin ana konusu olan “yükseliş” bağlamında asıl önemli olan ikinci Enok’tur. Yaratılış 5:18-24 bölümlerinde anlatılan bu Enok, Şit’in soyundan gelen Jared’in oğludur. Metin onun hakkında şöyle der:

¹¹⁷ Bkz. Altınel, (2020). Kur’an’ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, agm. s.3-5

¹¹⁸ *Enoh*, 37:1

¹¹⁹ Altınel, (2020). Kur’an’ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, agm. s. 2-3

¹²⁰ Bkz. Altınel, (2020). Kur’an’ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, agm. s.5-10

¹²¹ *Kitabı Mukaddes*, Tekvin 4:17

“Hanok toplam 365 yıl yaşadı. Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı.”¹²²

Bu kısa ifade, Kabala’dan İslam tasavvufuna kadar uzanacak olan “Göğe Yükseliş” motifinin temel taşıdır. Yeni Ahit’te (İncil) de bu durum teyit edilerek, Enok’un imanını sayesinde “ölümü tatmamak üzere yukarı alındığı”¹²³ vurgulanır. Metinlerde geçen “Tanrı’nın onu gizlemesi” ve “nerede olduğunun bilinmemesi”¹²⁴ onun fiziksel dünyadan tamamen kopup metafizik bir boyuta geçtiğine dair inancı doğrular niteliktedir.

Tanah’ın (Eski Ahit) Yaratılış bölümünde Enok’un “Tanrı ile yürüdüğü” ve Tanrı onu yanına aldığı için “artık dünyada bulunmadığı”¹²⁵ belirtilir. Bu ifade, İslami gelenekte Kur’an’daki Hz. İdris anlatımıyla tamamlanır. Kur’an, İdris’i “sıddık” (dosdoğru), “sabırlı” ve “salih” olarak nitelerken, onun “yüce bir mekâna yükseltildiğini”¹²⁶ beyan eder. Dini kabule göre o, “ölüm acısını tatmadan cennete giren dokuz sadık kişiden biri” olarak kabul edilir.

2.3. Ezoterik ve Masonik Gelenekte Enok

Enok, sadece kurumsal dinlerin değil, aynı zamanda Masonluk ve Hermetik ekoller gibi gizemci yapıların da merkezinde olarak görülür. Bu geleneklerde Enok, tufan öncesi bilgeliği koruyan ve gelecek nesillere aktaran bir figür olarak sembolize edilir.¹²⁷

Masonik anlatılara göre Enok, rüyasında kutsal bir dağa çıktığını ve Tanrı’nın gizli ismini öğrendiğini görür. Yaklaşan Nuh Tufanı’ndan bu bilgileri korumak için yerin altına dokuz katlı bir mahzen inşa eder (Dokuz Kemerli Mahzen ve İki Sütun). En alta Tanrı’nın adının kazılı olduğu altın bir üçgen yerleştirir. Ayrıca bilinen tüm sanatları ve şifreleri biri mermer, diğeri bronz iki sütun üzerine kazır. Bu efsane, “dini inkar eden ilim ile ilmi inkar eden dinin noksan kalacağı” öğretisini temsil eder.¹²⁸

Birçok ezoterik ekol Enok’u, Mısır tanrısı Thoth veya Yunan tanrısı Hermes ile bağdaştırır. “Üç kere büyük” anlamına gelen Hermes Trismegistus figürü, Enok’un hikmet, yazım ve göksel sırlar üzerindeki hakimiyetinin bir başka kültürel yansımasıdır.¹²⁹

¹²² *Kitabı Mukaddes*, Tekvin 5: 18-24

¹²³ *Kitabı Mukaddes*, İbraniler 11:5

¹²⁴ *Enoh*, 12:1

¹²⁵ *Kitabı Mukaddes*, Tekvin 5: 24

¹²⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Meryem 19/57

¹²⁷ Bkz. *Peygamber Enok’un Kitabı*, (2018), s.11-13

¹²⁸ Bkz. *Peygamber Enok’un Kitabı*, (2018), s.11-12

¹²⁹ *Peygamber Enok’un Kitabı*, (2018), age, s.11

2.4. Meleki Dönüşüm ve Metatron Olgusu

Yahudi mistisizminin en dikkat çekici tarafı, Enok'un fizikötesi alemdeki nihai dönüşümüdür. Özellikle Enok kitabında anlatıldığı üzere, göğe yükselen Enok, burada ilahi bir transformasyon geçirerek göksel hiyerarşinin en tepesinde yer alan, "Küçük Yehova" olarak da anılan ve Tanrı'nın tahtına en yakın muhafız olan Melek Metatron'a dönüşmüştür.

Bu tarihsel ve mitsel birikim; Enok'u sadece bir peygamber değil, aynı zamanda astronomi, yazı ve hukuk gibi insanlığın kadim bilgeliğini ilahi kaynaktan alıp yeryüzüne indiren evrensel bir "kültür kahramanı" haline getirdiğini göstermektedir.

3. Enok Kitaplarının Oluşumu, Yapısı ve Temel Bölümleri

Önceki bölümlerde tarihsel arka planı ortaya konulan Enok literatürü, bu aşamada metinsel açıdan ele alındığında, tek bir müellifin kaleminden çıkmış bütüncül bir eser olmaktan ziyade, yaklaşık üç yüzyılı kapsayan uzun bir redaksiyon ve derleme sürecinin ürünü olan çok katmanlı bir metinler külliyatı olarak değerlendirilmelidir. M.Ö. 3. yüzyıldan M.S. 1. yüzyıla kadar uzanan bu oluşum süreci,¹³⁰ Enok metinlerinin yalnızca teolojik bir vizyon sunmakla kalmadığını, aynı zamanda ait oldukları dönemin sosyo politik koşullarını, apokaliptik beklentilerini ve mezhepsel tartışmalarını yansıtan dinamik bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Aslen Aramice kaleme alındığı Kumran'da bulunan Ölü Deniz Yazmalarıyla teyit edilen bu literatür, günümüze ulaşan Habeşçe (Ge'ez),¹³¹ Slavca ve İbranice versiyonları aracılığıyla farklı tarihsel, coğrafi ve mistik yorum katmanlarını içinde barındırmış, böylece Enok geleneğinin zaman içinde geçirdiği dönüşümü görmemizi sağlamıştır.

Literatürde Enok adıyla anılan metinler, içeriksel odakları ve muhafaza edildikleri diller bakımından üç temel gelenek altında sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki olan I. Hanok (Habeşçe Enok), Enok literatürünün en kapsamlı ve en eski katmanlarını içeren ana metin konumundadır. Beş ayrı kitabın bir araya gelmesiyle oluşan bu versiyon, günümüze Habeşçe (Ge'ez) dilinde tam metin hâlinde ulaşmış olup kozmoloji, melekler, ilahi yargı ve göksel yolculuk temalarını ayrıntılı biçimde ele almaktadır. II. Hanok (Slavca Enok) ise daha çok Enok'un yedi kat göğe yükselişi, melekî düzen ve semavi alemlerdeki gizli bilgileri müşahade etmesi üzerine yoğunlaşan, belirgin biçimde vizyoner ve mistik bir anlatı sunmaktadır. III. Hanok (İbranice Enok) ise Yahudi mistisizminin ruhsal geleneği içinde merkezi bir yere sahip

¹³⁰ Bkz. *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), age, s.7-8

¹³¹ Bkz. Altinel, (2020). Kur'an'ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, agm. s.3-5

olup, Enok'un insani varlık düzeyini aşarak semavi hiyerarşinin zirvesinde yer alan Melek Metatron'a dönüşümünü konu edinmesi bakımından metafizik dönüşüm ve ilahi yakınlık temalarının en ileri ifadesi olarak değerlendirilmektedir.¹³²

Enok Kitabı, içerdiği anlatılar bakımından kendi içinde beş temel yapısal katmana ayrılmaktadır ve bu katmanlar, metnin kozmolojik, ahlaki ve ezoterik bütünlüğünü oluşturmaktadır.

3.1. Gözcüler Kitabı

M.Ö. 160 yılından önce şekillendiği kabul edilen bu bölüm, meleklerin düşüşünü ve Enok'un ilk yolculuklarını anlatır.¹³³ Enok literatürünün en dramatik ve etkileyici kısmıdır. Bu bölümde, "Gözcüler" olarak adlandırılan meleklerin yeryüzüne inerek insan düzenini bozması, yasak bilgileri insanlara öğretmesi ve bunun sonucunda ilahi düzenin ihlal edilmesi anlatılır. Bu bölümün önemi, kötülüğün kaynağını sadece insan iradesine değil, aynı zamanda kozmik bir sapmaya dayandırmasıdır. Enok, bu kaos ortamında melekler ve Tanrı arasında bir elçi (arabulucu) görevi üstlenerek fizikötesi aleme ilk yolculuğunu gerçekleştirir.¹³⁴

3.2. Meseller Kitabı

M.S. 70 yılından hemen önce kaleme alınan bu bölüm, teolojik açıdan en gelişmiş kısımdır. Kumran yazmalarında bulunmayan tek bölüm olması nedeniyle tarihsel olarak daha geç bir dönemde eklendiği düşünülür. Bu bölümde "İnsanoğlu" kavramı etrafında şekillenen kurtuluş ve hesap günü anlatıları yer almakta, ilahi yargı, Mesih figürü ve ahiret tasavvuru, iyiler ile kötüler arasındaki nihai ayırım aktarılmaktadır. Bu kısımda Enok, insanoğlu ve seçilmiş kişi olarak adlandırılan gizemli bir kurtarıcı figürün vizyonlarını görür. Bu bölümler, özellikle Erken Hristiyanlık ve Mesih inancının şekillenmesinde derin izler bırakmıştır.¹³⁵

3.3. Astronomi Kitabı

M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen en eski bölümdür; gök cisimlerinin yasalarını açıklar. evrenin düzenine ve gök cisimlerinin hareketlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler sunar. Burada Enok, melek Uriel'in rehberliğinde güneşin, ayın ve yıldızların hareket yasalarını öğrenir. Güneşin, ayın ve yıldızların döngüleri ilahi bir yasaya bağlanarak açıklanır. Bu bölüm, kozmik düzen ile ahlaki düzen arasında doğrudan bir ilişki kurar ve insanın evren içindeki

¹³² Bkz. Altınel, (2020). Kur'an'ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, agm. s.3-5

¹³³ Bkz. Charlesworth, (2003). *Eski Ahit'in Apokrif Kitaplar*, age, s.404

¹³⁴ Bkz. *Enoh*, 1.Kitap, 7/9

¹³⁵ Bkz. *Enoh*, İnsan Oğlunun Hikayesi, (2.Kitap)

yerini metafizik bir çerçevede konumlandırır. Bu metin, sadece dinsel bir vizyon değil, aynı zamanda dönemin Yahudi toplumundaki takvim tartışmalarına (Ay takvimine karşı Güneş takvimi) ışık tutan teknik bir risale niteliğindedir.¹³⁶

3.4. Rüya Vizyonları

M.Ö. 160 öncesine aittir ve dünya tarihini sembolik bir dille sunar. Enok, rüyasında insanlık tarihini başından sonuna kadar görür. Bu bölüm, adeta bir "tarih felsefesi" sunarak, ilahi adaletin eninde sonunda yeryüzünde tecelli edeceğini müjdelir. Enok'un gördüğü sembolik rüyalar aracılığıyla insanlık tarihinin ilahi perspektiften yorumlanmasını içerir. İsrail tarihi, iyilik ve kötülük mücadelesi ile yaklaşan ilahi yargı bu rüyalar üzerinden insanlara aktarılır.¹³⁷

3.5. Enok'un Mektupları

M.Ö. 1. veya 2. yüzyıldan kalmaz; adiller ve günahkârlar için ahlaki öğütler içerir. Enok, çocuklarına ve gelecek nesillere hitap ederek doğru yaşamı ve yaklaşan hesap gününü hatırlatır, bilgeliğin sorumlulukla taşınması gerektiğini vurgular İki Yol olan doğruluk ve günah doktrinini açıklar. Fizikötesi alemde gördüğü adalet sahnelerinden yola çıkarak, adillerin ödüllendirileceği ve günahkarların cezalandırılacağı bir gelecek ortaya koyar.¹³⁸

Bu beş katman birlikte ele alındığında Enok Kitabı, yalnızca apokaliptik bir metin değil, insanın evren, ilahi düzen ve kendi varoluşu üzerine düşünmesini amaçlayan çok katmanlı bir kozmolojik ve ruhsal anlatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Enok Kitabının Tematik Analizi

Enok kitabı, yalnızca bir peygamber anlatışı olmaktan ziyade evrenin yapısı, ilahi varlıklar hiyerarşisi ve zamanın sonuna dair tasavvurlar üzerinden şekillenen kapsamlı bir kozmik dünya görüşü sunmaktadır. Bu yönüyle metin, erken dönem Yahudi mistisizminin ve apokaliptik düşüncenin en gelişmiş örneklerinden biri olarak kabul edilir. Enok Kitabı'nın ana tematik omurgası kozmoloji, melekoloji ve eskatoloji eksenlerinde şekillenmekte, bu üç tema birbirini tamamlayan bütüncül bir metafizik sistem oluşturmaktadır.

4.1. Kozmoloji (Evrenbilim)

Enok kitabında evren, tesadüfi bir boşluk değil, ilahi bir irade tarafından titizlikle inşa edilmiş, çok katmanlı ve muazzam bir yapı olarak tasvir edilir. Enok'un vizyonları, antik

¹³⁶ Bkz. *Enoh*, Gök Işıklarının Yasaları, (3.Kitap), 71:1

¹³⁷ Bkz. *Enoh*, Rüya Vizyonları, (4.Kitap),

¹³⁸ Bkz. *Enoh*, İki Yol ve Haftalar, (5.Kitap),

dönemin evren anlayışını yansıtacak şekilde hem mekanik hem de ruhsal detaylar içerir. Fizikötesi yolculuğunda Enok, dünyayı yerinde tutan “dört köşe taşı”, yeri ve göğü ayakta tutan kozmik rüzgarları ve tüm gökyüzünü döndüren o devasa gizemli kuvvetlerini görür.

Özellikle “Astronomi Kitabı”na göre; Güneş, Ay ve yıldızlar başıboş değil, kendilerine tayin edilen meleklerin gözetiminde ve ilahi yasalar çerçevesinde hareket ederler.¹³⁹ Gökyüzünün doğu ve batı ufuklarında bulunan “on iki gizemli kapı”¹⁴⁰, gök cisimlerinin düzenli geçişlerine ev sahipliği yapar. Bu sistemde evren, yer, gök katları ve Tanrı’nın tahtına kadar uzanan dikey bir hiyerarşiyle kurgulanmıştır.

Enok’un betimlediği bu kozmolojik düzende ilahi huzur, buz ve ateşten yapılmış görkemli binalarla tasvir edilir. Burada dikkat çeken en önemli nokta, evrenin sadece maddi bir alan olarak değil, aynı zamanda ahlaki bir düzenin yansıması olarak görülmesidir. Yıldızların ve güneşin yasalarına uyması, bir bakıma insanın da ilahi yasalara uyması gerektiğinin evrensel bir kanıtı olarak sunulur. Dolayısıyla Enok’un göksel seyahati, fiziksel evrenin ötesinde işleyen o kusursuz ve metafizik düzeni insanlığa tanıtmayı amaçlar.

4.2. Melekoloji (Melekbilim)

Enok Kitabı’nın en ayırt edici temalarından biri, dinler tarihinin en detaylı ve sistematik melek öğretilerinden birini sunmasıdır. Metinde melekler, sadece ruhani varlıklar değil, Tanrı ile evren arasındaki düzenin asıl koruyucuları olarak görülür. Ancak bu sistematik yapı içinde bazı meleklerin ilahi sınırları aşması, metnin temelini oluşturan kozmik bozulmanın da asıl nedeni olarak gösterilir.

Kitapta, melekler arasında bir hiyerarşik yapı vardır. Bu yapının en tepesinde, Tanrı’nın tahtını koruyan ve “hiç uyumayanlar” olarak adlandırılan Serafim, Kerubim ve Ofanim melekleri yer alır. Bu meleklerden sonra, evrenin farklı alanlarını ve insan ruhlarını yönetmekle görevli yedi başmelek gelir

Uriel: Dünyayı ve gök cisimlerinin hareketlerini yönetir.

Rafael: İnsan ruhlarının şifasından ve yeryüzündeki kötülüklerin temizlenmesinden sorumludur.

Raguel: Diğer meleklerin davranışlarını denetleyen “adalet” meleğidir.

Mikail: İnsanlığın koruyucusu ve Tanrı’nın halkının rehberidir.

¹³⁹ *Enoh*, 78:2

¹⁴⁰ *Enoh*, 75:1

Sarakiel: Ruhların yoldan çıkmasını önlemekle görevlidir.

Cebrail: Cennetin kapılarının ve Seraphimlerin yöneticisidir.

Remiel: Diriliş gününü ve ölümlerin ruhlarını bekleyenleri yönetir.¹⁴¹

Kitabın en dikkat çekici ve özgün yönü, gözcüler adı verilen bir grup meleğin düşüşüdür. Gözcülerin Kitabı'nda detaylandırılan bu anlatıya göre, bazı melekler insan kadınlara karşı arzu duyarak ilahi düzeni ihlal etmiş ve yeryüzüne inmişlerdir. Bu birlikteliklerden “Nefilim” (devler)¹⁴² adı verilen, yeryüzünü kaosa sürükleyen bir nesil türemiştir. Ancak bu sapma sadece biyolojik değil, aynı zamanda bilgiseldir. Düşmüş melekler, insanlığa henüz hazır olmadıkları ve ilahi olarak yasaklanmış olan “yasak sınırları” öğretmişlerdir:

Bu durum, Enok literatüründe sadece ahlaki bir yozlaşma değil, evrensel bir denge krizi olarak değerlendirilir. Enok, bu süreçte ilahi alem ile yeryüzü arasında aracı bir figür olarak konumlandırılır. Meleklerin pişmanlık dileklerini Tanrı'ya iletir ve düşmüş meleklerin yargılanacağı ilahi mahkemeye bizzat tanıklık eder.

4.3. Eskatoloji (İlahi Yargı)

Enok kitabının üçüncü temel yapı taşı, dünyanın sonu, ilahi yargı ve nihai adalet anlayışını kapsayan eskatolojik vizyondur. Metinde, tarihsel olayları sıradan dünyevi süreçler olarak değil, önceden belirlenmiş ilahi bir planın parçaları olarak yorumlanır. Bu durumda, dünyanın hem geçmişteki büyük bir felaketle (Nuh Tufanı) hem de gelecekteki nihai kıyametle köklü bir temizlikten geçeceği ilan edilir.¹⁴³

Enok'un eskatolojik vizyonu, bireysel bir kurtuluş beklentisinden ziyade kozmik adalet fikrine dayanır. Özellikle Rüya Görüleri ve Enok'un Mektupları bölümlerinde, insanlık tarihi sembolik anlatımlarla (hayvan alegorileri) sonuca doğru ilerleyen doğrusal bir süreç olarak sunulur. Bu tarihsel akış, “On Hafta Vizyonu” olarak bilinen evrensel bir takvimle bölümlere ayrılmıştır. Her hafta, insanlık tarihindeki belirli bir kırılma anını temsil eder ve onuncu haftanın sonunda mevcut bozulmuş düzenin tamamen yıkılarak ilahi adaletin tecelli edeceği vurgulanır.¹⁴⁴

¹⁴¹ Bkz. *Enoh*, 20:1-8

¹⁴² *Kitabı Mukaddes*, Tekvin 6:4

¹⁴³ Bkz. *Enoh*, 66:8-13

¹⁴⁴ *Enoh*, 90:15

Anlatılarda Kıyamet Günü, adaletin mutlak biçimde tecelli edeceği büyük bir hesaplaşma anı olarak tasvir edilir. Bu süreçte merkezi bir figür olarak “Seçilmiş Olan” (Mesih/İnsanoğlu), şanlı tahtına oturarak tüm yaratılanları yargılamak üzere ortaya çıkar. Düşmüş melekler, zalim yöneticiler ve ilahi düzene karşı gelen günahkarlar, karanlık ve ateşli çukurlara atılarak cezalandırılır. Bu, sadece ahlaki bir ceza değil, aynı zamanda bozulan kozmik dengenin yeniden kurulmasıdır. Adil ve salih olanlar için ise sonsuz bir ışık, huzur ve refah vaat edilir. Adiller, meleklerle birlikte yaşayacakları yeni bir varoluş boyutuna geçerler.¹⁴⁵

Bu eskatolojik sistemde Enok, sadece göksel sırları izleyen bir gözlemci değil, aynı zamanda insanlığı yaklaşan ilahi yargıya karşı uyarıcı bir “ahlaki uyarıcı” konumundadır. Metnin temel mesajı, evrenin ahlaki düzeni her ne kadar Gözcülerin etkisiyle bozulmuş olsa da, ilahi iradenin bu düzeni “yeni bir yer ve yeni bir gök” yaratarak nihai olarak yeniden tesis edeceği inancındır. Dolayısıyla Enok’un vizyonları, inananlar için bir taraftan korku ve uyarı, diğer taraftan ise bir umut kaynağı olarak görülür.

5. Enok’un Göksel Yolculuğu

Enok’un göksel yolculuğu, apokrif literatürde insanın fiziksel sınırlardan sıyrılarak ilahi bir kabulle ödüllendirilmesinin en kapsamlı örneğidir. Bu yolculuk, sadece mekansal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda insanın ontolojik bir dönüşüm yaşayarak kozmik sırlar üzerinde yetki sahibi olmasıdır. Yolculuk boyunca Enok, sadece pasif bir gözlemci değil, ilahi düzeni kayıt altına alıp yeryüzüne aktarmakla görevli bir “Adalet Kâtibi” olarak konumlandırılır.¹⁴⁶ Bu süreçte Enok, doğa olaylarının yönetildiği alt katmanlardan, düşmüş meleklerin yargılandığı orta bölgelere ve nihayetinde ilahi huzurun bulunduğu en üst semavi makamlara kadar yükselir.

Metindeki tasvirler incelendiğinde, Enok’un bu fizikötesi deneyimi yaşarken ulaştığı “hikmet”, meleklerin dahi tam olarak vakıf olamadığı bir bilgi mertebesini temsil eder. Yolculuğun sonunda Enok’un yeryüzüne dönüşü, beraberinde getirdiği kutsal mesajlarla beşeriyetin ahlaki ve ruhsal düzenini yeniden inşa etme misyonunu taşır. Bu bağlamda Enok’un seyahati, kişinin kendi fiziksel hapisanesinden kurtularak evrensel yasalarla bütünleşmesini ve ilahi iradenin bir yeryüzü temsilcisine dönüşmesini simgeleyen fenomenolojik bir süreç olarak ifade edilir.

¹⁴⁵ Bkz. *Enoh*, 89:33

¹⁴⁶ *Enoh*, 12:5

5.1. Enok'un Yükseliş Deneyiminin Başlangıcı, Şekli ve Sebepleri

Peygamber Enok'un yükseliş tecrübesi, dinler tarihi ve karşılaştırmalı mistisizm açısından, insanın ilahi alemle kurduğu ilişkinin en erken ve en sistematik örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁷ Antik mitolojik anlatılardan semavi dinlerin kutsal metinlerine ve ezoterik geleneklere uzanan “yukarı alınma” motifi, Enok figürü etrafında yalnızca sembolik bir anlatı olmaktan çıkmış, belirli bir amaç, yöntem ve ilahi görevlendirme haline gelmiştir. Bu yönüyle Enok'un göğe yükselişi, bireysel bir manevi ayrıcalığın ötesinde, insanlığın fizikötesi alemlerle kurduğu bilinçli ve düzenli temasın göstergesidir.

Enok Kitabı olmak üzere apokrif metinler ve ilişkili mitolojik kaynaklar, bu yükseliş tesadüfi bir olaydan ziyade, ilahi irade tarafından başlatılan ve çok katmanlı bir sürece yayılan bir tecrübe olarak tasvir etmektedir. Enok'a atfedilen “Adalet Kâtibi” rolü, yükselişin temel gerekçesini oluşturmakta, onun göksel alemlere kabulü, yalnızca kendisi için değil, bozulmuş kozmik düzenin kayıt altına alınması ve insanlık adına tanıklık edilmesi amacıyla gerçekleşmektedir.¹⁴⁸ Dolayısıyla yükseliş, salt mekansal bir intikal değil bilgi, sorumluluk ve tebliğ boyutlarını içeren bütüncül bir süreçtir. Enok'un bu deneyimi, sadece bir insanın göğe kabulü değil, aynı zamanda fizikötesi alemlerin kapılarının beşeriyete açılmasını temsil eder. Enok Kitabında bu deneyimin başlangıcı, gerçekleşme şekli ve temel gerekçeleri şu şekilde temellendirilebilir;

5.2. Enok'un Yükseliş Deneyiminin Başlangıcı

Enok'un kutsal yolculuğu, sıradan bir rüyanın sınırlarını aşan, ilahi bir müdahale ve kozmik bir krizle tetiklenen bir süreci temsil eder. Metinde belirtildiği üzere, “*tüm bu şeylerin öncesinde Enok gizlenmişti ve hiçbir insanoğlu onun nereye gizlendiğini, ne durumda olduğunu bilmiyordu.*”¹⁴⁹ Bu gizlilik hali, onun beşeriyetten kopup metafizik bir sürece girdiğinin ilk işaretidir. Enok'un yükseliş deneyiminin başlangıcı şu temel unsurlar etrafında şekillenir;

Mekan ve Rüya-Vizyon İlişkisi: Enok, ilahi düzeni bozan Gözcülerin affı için şefaati olmayı kabul eder ve Hermon'un güney batısındaki Dan diyarında, Dan sularının kenarında isteklerini okurken uyuyakalır. Burada sıradan bir rüya değil, üzerine vizyonlar ve cezalandırma görüntüleri çöken bir bilinç hali yaşar.¹⁵⁰ Bu vizyonel başlangıç, Enok'un

¹⁴⁷ Bkz. *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), age, s.7-9

¹⁴⁸ *Enoh*, 12:5

¹⁴⁹ *Enoh*, 12:1

¹⁵⁰ *Enoh*, 13:9

vizyonda gördüklerini ağzının nefesiyle ve etten bir dille¹⁵¹ anlatacağı bir tanıklık sürecine dönüşür.

İlahi Davet ve Kozmik İntikal: Enok Kitabının 14. Bölümünde yükselişin durumu bizzat Enok'un dilinden anlatılır. Bu davet, iradi bir çabadan ziyade ilahi bir çekimdir: "Bulutlar beni davet etti, bir sisin içine çekildim. Yıldızların ve şimşeklerin gösterdiği yolda ileri taşındım."¹⁵² Bu başlangıç, onun yeryüzü bağlarından tamamen koptuğu andır.

Tersine Dönmüş Arabuluculuk Misyonu: Yükseliş deneyimin en sarsıcı gerekçesi, meleklerin insanlar için değil, bir insanın melekler için Tanrı'nın huzuruna çıkmasıdır. Gözcüler, günahları nedeniyle O'nunla konuşamıyor, gözlerini göğe kaldıramıyorlardı. Bu yüzden, affedilmek için Enok'tan onlar adına bir istek yazmasını ve isteklerini yüce göğün Tanrısının önünde okumasını istediler. İşte bu görev, "Ulu Efendimiz'in ona "Enok, adaletin katibi" diye seslenmesiyle birleşerek, onu yüce cenneti ve sonsuz kutsal mekanlarını terk eden varlıkların suçlarını yüzlerine vurmak ve ilahi mahkemede şahitlik etmek üzere göğe taşıyan temel itici güç olmuştur.¹⁵³

5.3. Enok'un Yükseliş Şekli, Vasıtaları ve Kozmik Mertebeleri

Enok'un yükselişi, hem bir "ruh arabası" hem de doğüstü vasıtalar aracılığıyla gerçekleşen, fiziksel sınırların tamamen aşıldığı bir süreçtir. Metinlerde bu yükseliş, doğa olaylarının ilahi birer araç olarak kullanılmasıyla tarif edilir; "Bulutlar beni davet etti, bir sisin içine çekildim. Yıldızların ve şimşeklerin gösterdiği yolda ileri taşındım." Bu başlangıcı takip eden süreçte, "rüzgarlar beni uçurup göğe kaldırdı"¹⁵⁴ ifadesiyle yükselişin nasıl yapıldığı netleşir. Literatürde yer alan "ruh arabasıyla göğe yükseltildi ve insanlar arasında adı kayboldu"¹⁵⁵ tespiti ise bu yolculuğun tinsel derinliğini vurgular. Ayrıca, yolculuk yalnızca mekansal değil, ontolojik bir kopuşa işaret etmektedir. Zaten Enok, "o günden sonra artık onlar arasında sayılmadım"¹⁵⁶ diyerek beşeriyetle olan bağının kesin olarak koptuğunu ifade eder.

¹⁵¹ Enoh, 14:1

¹⁵² Bkz. Enoh, 14:9

¹⁵³ Enoh, 75:1

¹⁵⁴ Bkz. Enoh, 14:10

¹⁵⁵ Enoh, 69:2

¹⁵⁶ Bkz. Enoh, 69:3

Bu anlatım, Sümer mitolojisinde Etana'nın bir kartalın sırtında göğe yükselmesi¹⁵⁷ ya da Peygamber İlyas'ın ateşten atların çektiği semavi bir araçla yukarı alınması¹⁵⁸ gibi kadim “göğe çekilme” motifleriyle paralellikler göstermektedir.

Yolculuğun mekansal boyutu, kademeli bir yükselişi ve hiyerarşiyi takip eder. Enok, yükselişi sırasında yedi kat semayı ve gök cisimlerinin kapılarını müşahede ederken, “*kristal taşlardan yapılmış büyük bir eve*” yaklaşır; burası “ateş gibi sıcak, buz gibi soğuk” bir zıtlıklar mekanıdır. Yolculuğun devamında, ilkinden daha büyük, “*tamamen alevlerden yapılma*” ikinci bir eve ulaşır. Bu kozmik yapının içinde “yüksek bir taht” ve tahtın üzerinde “*elbisesi güneşten daha parlak, kardan daha beyaz*” olan Kadim Olan'ı görür.¹⁵⁹ Bu hiyerarşik yükseliş, Mithra gizemlerinde yedi farklı metalden yapılmış basamakları olan merdiven sembolizmiyle benzer bir “boyutlar arası geçiş” mantığına dayanır.¹⁶⁰ Enok'un ulaştığı bu gökyüzü sarayları, buz ve ateş gibi zıtlıkların bir arada bulunduğu, insani idrakin ötesindeki mekanlar olarak tasvir edilir.

Yükselişin en kritik aşaması ise Enok'un yaşadığı bedensel ve ruhsal dönüşümdür. Enok, ilahi huzura kabul edildiğinde artık yeryüzüne dönemez çünkü varlığı bir başkalaşıma uğramıştır. Enok metinlerinde bu durum, “*Tüm bedenim ışık haline geldi, ruhum dönüştü*” ifadesiyle,¹⁶¹ insandan meleğe (Metatron) geçişi olarak anlatılır. Bu değişim, onun neden yeryüzüne dönemediğini ve neden artık “*Kuzey ile Batı rüzgarları arasına*”, meleklerin “¹⁶² makama yerleştiğini açıklar. Enok bu süreçte sadece bir vizyoner değil, aynı zamanda evrensel yasaları kayıt altına alan bir katiptir. Melek Uriel rehberliğinde “*yıldızların hareketlerini görmüş, sayılarını, adlarını ve konumlarını not etmiştir.*”¹⁶³ Enok'un dönüşümünün yalnızca kişisel bir tecrübe değil, ilahi bilgi ile insanlık arasındaki ilişkinin yeniden şekillendiği bir yükseliş olduğunu göstermektedir.

Enok ruhani hafifliği ve bedeninin nura dönüşmesiyle gerçekleşen bu yükseliş, aslında İbn Arabi'nin de söylediği gibi Peygamberlerin miraçları hem ruh hem bedenle gerçekleşir ve fiziksel olan her şey ruhsal olanla birleşerek mükemmel bir hale gelir.¹⁶⁴ Hz. İdris, ruhunun bu saflığı ve hafifliği sayesinde gökyüzünün dördüncü katına (Güneş katına) yükseltilmiş ve orada kendisine sonsuz bir makam verilmiştir. Enok Kitabı'ndaki “Serafim, Kerubim ve

¹⁵⁷ R. Graves, (2010). *Yunan Mitleri*. (Çev. U. Akpur). Say Yayınları, İstanbul. s.143

¹⁵⁸ Bkz. *Kitabı Mukaddes*, Deuterokanonik (Apokrif) Kitapları, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, Sirak 48:9

¹⁵⁹ Bkz. *Enoh*, 14:12-22

¹⁶⁰ Bkz. Eliade. (2025). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*, age. s.141-142

¹⁶¹ *Enoh*, 70:13

¹⁶² *Enoh*, 69:3

¹⁶³ *Enoh*, 32:2

¹⁶⁴ Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt. s.6

Ofanim”¹⁶⁵ gibi hiç uyumayan meleklerin varlığı, bizim geleneğimizdeki “Ruh-u A’zam” gibi on binlerce kanadı olan ve hiç uyumadan Allah’ı tesbih eden muazzam meleklerin (Hamele-i Arş ve Mukarrebin) bulunduğu o ilahi huzurla birebir örtüşür.¹⁶⁶ Enok’un varlığının artık tamamen beşeriyet dünyasına ait olamadığı görülmektedir.

6. Enok’un Yükseliş Sebepleri ve Amaçları

Enok’un semavi alemlere çekilmesinin ardında hem ahlaki hem de evrensel bilgiyi kayıt altına alma görevleri bulunmaktadır.

İlahi Sırların Kaydı ve Katiplik: Enok, tarihte “yazmayı, bilgiyi ve hikmeti öğrenen ilk kişi”¹⁶⁷ olarak bilinir. Onun yukarı alınmasının en önemli sebebi, evrensel sırları bizzat kaynağından öğrenip kayda geçirmesidir. Yıldızların hareketlerinden rüzgârların yasalarına kadar tüm evrensel sırları öğrenip bunları “Gök Tabletleri” üzerinden kayda geçirmesidir. Enok bu süreci şöyle anlatır: “Gökteki yıldızların hareketlerini gördüm. Çıktıkları kapıları saydım ve tüm çıkışları yazdım. Yanımda olan melek Uriel bana gösterdi ve ben de sayılarını, adlarını, bağlantılarını, konumlarını, zamanlarını, aylarını not ettim.”¹⁶⁸ Bu yönüyle Enok, sadece bir peygamber değil, Tanrı ile insanlık arasındaki bilgi köprüsünü kuran bir figürdür. Bu özelliği sayesinde Mısır mitolojisindeki hikmet ve yazı tanrısı Thoth (Hermes) ile aynı misyonu paylaşan bir kişi olarak kabul edilebilir.¹⁶⁹

Evrensel Yargıya Şahitlik: Enok, dünyadaki yozlaşmanın hesabının sorulacağı o büyük yargı gününe şahitlik etmek için seçilmiştir. “Ulu Efendimiz ona; Enok, adaletin katibi. Git o yüce cenneti terk eden, kendilerini kadınlarla kirleten Gözcülere de ki; dünyada asla huzur bulmayacaklar, günahları affedilmeyecek”¹⁷⁰ diyerek ona hukuki bir misyon yüklemiştir. Enok, bu görevle Azazel’e gidip; “Huzur bulmayacaksın. Sana büyük bir ceza geldi” diyerek ilahi kararı tebliğ etmiştir.¹⁷¹ O, Gözcülerin yarattığı yozlaşmayı ve sonrasında gelecek olan ilahi adaleti gök katlarında bizzat görerek, yeryüzüne bu adaleti müjdelemek ve insanlığı uyarmak için görevlendirilmiştir. Bu şahitliği, onun “Adalet Katibi” kimliğini tamamlayan en önemli unsurudur.¹⁷²

¹⁶⁵ Enoh, 70:9

¹⁶⁶ Bkz. M. İ. Arabi. (1997). *Dürr’i Meknun İnci Dizileri*, (Çev. Ş. Gürel). Esmâ yayınları, İstanbul. s. 26-27

¹⁶⁷ Bkz. Charlesworth, (2003). *Eski Ahit’in Apokrif Kitaplar*, age, s.406

¹⁶⁸ Bkz. Enoh, 32:2

¹⁶⁹ Bkz. *Peygamber Enok’un Kitabı*, (2018), age. s.10-11

¹⁷⁰ Enoh, 12:5

¹⁷¹ Enoh, 13:1

¹⁷² Enoh, 12:4

Örnek Teşkil Etme (Sıddıkiyet): Enok, yaşamı boyunca Tanrı'yı hoşnut eden, her türlü yalandan uzak duran ve "şiddik" (özü sözü doğru) bir şahsiyet olarak öne çıkmıştır.¹⁷³ Onun göğe alınması, aslında erdemli bir yaşamın insanı hangi mertebelere ulaştırabileceğine dair tüm kuşaklar için bir kanıttır. Bu durumun, farklı kültürlerde de örneği bulunur. Türk mitolojisinde şamanların "Dünya Ağacı" (Bay-Terek) üzerinden göğün katlarını aşarak Tanrı Bay-Ülgen ile görüşmesi de benzer bir şahitlik ve kut alma amacına dayanır.¹⁷⁴

Dolayısıyla Enok'un semavi alemlere yükselişi, ilahi bilginin kayda geçirilmesi, kozmik adaletin tebliği ve erdemli yaşamın örneklenmesi gibi misyonları bünyesinde birleştirerek, onu yalnızca seçilmiş değil, insanlık adına görevlendirilmiş evrensel bir tanık konumuna yerleştirmektedir.

7. Enok'un Gök Katmanlarında Karşılaştığı Mekanlar ve Varlıklar

Enok'un semavi yolculuğu, basit bir göğe yükseliş anlatısının ötesinde, varlığın görünen sınırlarının ardında yer alan ruhani düzenin adım adım keşfedildiği bir tecrübe olarak karşımıza çıkar. Enok'un geçtiği semavi katmanlar, yalnızca kozmik mekanlar değil, ilahi düzenin işleyişini, meleki hiyerarşileri ve evrensel yasaları barındıran yerlerdir. Bu yolculuk sırasında Enok, her katmanda farklı bir idrak düzeyiyle yüzleşir. Hayret duygusu, ilahi kudret karşısında duyulan kutsal bir ürpertiye, oradan da derin bir içsel dönüşüme evrilir. Böylece semavi yolculuk, Enok için yalnızca gözlemlenen bir deneyim değil, insan varlığının ilahi olana temas ederek yeniden şekillendiği bir sürece dönüşür.

7.1. Doğa Olaylarının Hazinesi ve Kapıları

Yolculuğun ilk aşamalarında Enok, yeryüzünde tanık olduğu meteorolojik olayların ruhani kısmına şahitlik eder. Burası, doğa olaylarının rastlantısal birer hava durumu değil, ilahi bir merkezden yönetilen kozmik bir yapı olduğunun kanıtıdır. Enok metninde geçtiğine göre; kar, dolu, yağmur ve rüzgarın saklandığı yerlerin olduğunu ve bu unsurların yeryüzüne kontrollü bir şekilde bırakıldığı "gök kapıları" bu katmanda yer alır.¹⁷⁵

Bu katmanda Enok'a rehberlik eden Melek Uriel, rüzgarların nasıl bölündüğünü ve her bir yönün (kuzey, güney, doğu, batı) yeryüzünde hangi mevsimsel olaylara yol açacağını detaylarıyla gösterir. Enok kitabına göre rüzgarlar sadece hava akımı değil, dünyayı ve

¹⁷³ *Kitabı Mukaddes*, Sırak 44:16

¹⁷⁴ Bkz. C. Beydili. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap Yayıncılık. Ankara, s.27-28

¹⁷⁵ *Enoh*, 35:1

gökyüzünü dengede tutan sütunlardır. Yağmurun bile bir “ruhu” ve her damlasının belirli bir ölçüsü vardır, bu ölçü, doğayı bir saat gibi işleten meleklerin titiz sorumluluğu altındadır.¹⁷⁶

Enok, şahit olduğu bu muazzam düzen karşısında büyük bir hayret duyar. Gördüğü her mucizede, evrendeki bu karmaşık ama kusursuz uyumu yaratan Yüce Tanrı’yı kutsamaktan kendini alamaz.¹⁷⁷ Bu kozmik işleyiş Türk mitolojisinde Tanrı’nın büyük ataya (veya şamanlara) doğayı kontrol etme gücü veren, yağmur ve kar yağdıran “Yada Taşını”¹⁷⁸ hediye etmesi, Enok’un gördüğü bu kozmik hazinelerle benzer bir mantığa dayanır. Her iki gelenekte de doğa olayları, fiziksel bir süreçten ziyade ilahi bir kaynaktan gelen ve insanlığın kaderini (kıtlık, bereket, savaş) etkileyen kutsal emanetler olarak görülür.

7.2. Işık Evleri ve Kristal Saraylar

Enok göksel yolculuğuna yükseldikçe, karşılaştığı mimari yapılar dünyevi tasavvurların ötesine geçerek daha görkemli bir hal alıyor. Özellikle metinde geçen “*ve kristal taşlardan yapılmış büyük bir eve yaklaştım. Evin duvarları ve zemini kristallerden bir mozaik gibiydi. Temeli de kristaldiydi.*” Bu yapılar sadece birer mekan değil, ilahi gücün madde üzerindeki etkisi olarak görülebilir.¹⁷⁹

Enok’un ulaştığı ilk yapı, duvarları ve zemini kristal bir mozaik gibi olan, temeli kristalden inşa edilmiş büyük bir evdir. Bu evin tavanı parlayan yıldızlar ve çakan şimşekler ile kaplıdır; aralarında ise kızgın Kerubiler bulunmaktadır. Mekânın en sarsıcı özelliği, ateş gibi sıcak ve buz gibi soğuk olması ve yaşam belirtisi olmamasıdır. Bu durum, fiziksel yasaların olmadığı, zıtlıkların ilahi bir uyumla birleştiği metafizik bir boyutu simgeler. Ardından Enok, ilkinden çok daha büyük ve tamamen alevlerden yapılmış, her şeyiyle mükemmel ikinci bir eve girer. Burada, çevresi parlayan güneş gibi olan, altından ateşten ırmakların aktığı o meşhur kristalimsi taht bulunmaktadır.¹⁸⁰

Bu görkem karşısında Enok, saf bir hayranlıktan ziyade dehşetle karışık bir saygı hisseder. Metinde ifade edildiği üzere, korkuyla kaplanır, bir titremeye tutulur ve sonrasında bu heybet karşısında yüzüstü yere düşer.¹⁸¹ Enok’un yaşadığı bu sarsıntı, sınırlı bir varlık olan insanın, sınırsız olan “Kudret” ile karşılaşmasının bir sonucudur. İbn Arabî’nin *Dürr-i Mekkûn* eserindeki tasvirler de bu anlatıyla paralellik vardır. Arabî, semaların yakut,

¹⁷⁶ *Enoh*, 32:2

¹⁷⁷ *Enoh*, 35:3

¹⁷⁸ Bkz. M. Uraz. (1992). *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul, s.184-185

¹⁷⁹ *Enoh*, 14:12

¹⁸⁰ Bkz. *Enoh*, 14:12-14

¹⁸¹ *Enoh*, 14:13

zeberced ve inci gibi nurani cevherlerle örülü olduğunu, buralardaki meleklerin ve mekanların heybetinin insan aklını hayrete düşürecek bir azamet taşıdığını belirtir.¹⁸² Her iki gelenekte de bu mekanlar, ruhun nuranileşmeden tam olarak vakıf olamayacağı bir boyut olarak karşımıza çıkar.

7.3. Melek Hiyerarşileri

Enok, gök katmanlarında ilerleyip Tanrı'nın tahtına yaklaştıkça, karşılaştığı varlıkların niteliği ve ihtişamı da giderek artar. Bu aşamada melekler, yalnızca kutsal ve nurani varlıklar olarak değil, evrenin düzenini ayakta tutan ilahi sistemin bir parçasıdır. Her biri kozmik düzenin belirli bir yönünden sorumlu olan bu varlıklar, ilahi iradenin evrende nasıl tezahür ettiğini gösterir. Böylece Enok'un tanıklığı, göksel alemin rastlantısal bir yapıdan ziyade, hiyerarşik ve işlevsel bir düzen üzerine kurulu olduğunu ortaya koyar.

Enok, ilahi tahtın en yakınında, onu hiç uyumadan koruyan ve sürekli tesbih halinde olan Serafim, Kerubim ve Ofanim melekleriyle karşılaşır.¹⁸³ Bu melekler, islamdaki Hamele-i Arş (Tahtı Taşıyanlar) ve Mukarrebîn (Tanrı'ya en yakın olanlar) kavramlarıyla benzerlik gösterir. Bu meleklerden sonra Enok'a, evrensel görevleri olan baş melekler rehberlik eder; Mikail (insanlığın ve ulusların hamisi), Cebrail (cennetin ve sırların yöneticisi), Rafael (şifa ve ruhların yöneticisi)¹⁸⁴ ve Fanuel (tövbelerin ve sonsuz yaşama geçecek olanların koruyucusu). Metinde tasvir edilen "binlerce on binlerce, sayısız varlık", ilahi huzurun sonsuzluğunu ve yaratılışın ihtişamını simgeler.¹⁸⁵

Enok, on binlerce varlığın aynı anda gerçekleştirdiği ilahi secdesini ve bitmeyen tesbihatını gördüğünde, vizyonun şiddetinden dolayı yüzü değişir ve dizlerinin bağı çözülür. Enok o kadar büyük bir dehşete düşer ki, kendi başına ayağa kalkamaz, ancak meleklerin müdahalesiyle yerinden kaldırılır.¹⁸⁶ Bu meleklerin sadece ibadetle değil, aynı zamanda evrenin nizamıyla da ilgilendikleri Enok'a bizzat gösterilir. Enok, yıldızların nasıl isimleriyle çağrıldığını, rüzgarların ve yağmurların nasıl meleklerin kontrolünde ölçüyle hareket ettiğini görür. Her bir meleğin bir görevi vardır¹⁸⁷ ve hiçbirini kendine belirlenen kuralların dışına

¹⁸² Bkz. Arabi, (1997). *Dürr'i Meknun*, age. s.48-49

¹⁸³ *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), age. s.10

¹⁸⁴ Bkz. *Enoh*, 20:1-8

¹⁸⁵ *Enoh*, 40:9

¹⁸⁶ *Enoh*, 58:1

¹⁸⁷ Bkz. *Enoh*, 20:1-8

çıkamaz. Enok, bu muazzam sistemin bir parçası değil, bir şahidi olarak orada bulunur, meleklerin yardımıyla evrenin tüm “notlarını” tutarak bir “kâtip” görevini almıştır.¹⁸⁸

7.4. Kozmik Hapishaneler ve Yıldızların Yargı Alanları

Gök katmanlarının ve dünyanın bittiği o en uç noktalarda Enok, ilahi nizamın adalet boyutuna, yani düzeni bozanların cezalandırıldığı ıssız alanlara tanıklık eder. Burası ışığın ve yaşamın bittiği, sadece mutlak sessizliğin ve yargının hüküm sürdüğü bir boşluktur.

Enok, üzerinde gök, altında ise toprak bir temeli bulunmayan, suyun ve kuşların bile olmadığı kaotik ve korkunç bir yer görür. Ona rehberlik eden Uriel, burasının vaktinden önce doğarak Tanrı'nın buyruğunu çiğneyen yıldızların ve yoldan çıkan meleklerin hapsedildiği bir “kozmetik hapishane” olduğunu açıklar. Metinde bu mekan, alçalan büyük ateş sütunlarıyla dolu, derinliği tahmin edilemeyen devasa bir çukur olarak betimlenir. Burası, evrensel yasaların dışına çıkan her varlığın, cezası tamamlanana kadar zincirlendiği bir bekleyiş alanıdır.¹⁸⁹ Bu bölgenin Enok'a gösterilme amacı, onun kâtip olarak yeryüzüne döndüğünde insanlığı uyabilmesini sağlamaktır.

Bu ürkütücü sahneler karşısında Enok, saf bir dehşet yaşar. Onun bu sarsıntısı, aslında evrenin ne kadar hassas bir denge üzerine kurulu olduğunu ve bu dengeyi bozanların karşılaştığı yalnızlığı hissetmesinden kaynaklanır. Enok'un bu tecrübesi, farklı inanç sistemlerindeki benzer yapılarla benzerlik taşır. İslam geleneğinde günahkarların kayıtlarının ve ruhlarının hapsedildiği A'râf¹⁹⁰ ile Türk mitolojisindeki Erlik Han'ın yeraltı dünyası anlatıları,¹⁹¹ Enok'un tasvir ettiği bu karanlık hiyerarşiyle özdeşleşir.

8. Enok'un Deneyiminin Yükseliş Şekilleri Açısından İncelenmesi

Peygamber Enok'un yaşadığı bu göksel yolculuk, aslında sadece bir yerden bir yere gitmek değil, insan varoluşunu aşan çok katmanlı bir yükseliş olarak değerlendirilir. Bunu daha iyi anlamak için İbn Arabî'nin metafizik yorumlarına ve dinler tarihine baktığımızda, karşımıza üç farklı yükseliş modeli çıkar; “Ruhsal, Bedensel ve İçeride Doğru Yükseliş”¹⁹² Enok'un anlatısını özgün kılan şey, bu üç modelin de iç içe geçmiş olmasıdır. Onun yaşadığı yükseliş sadece bir ruh yolculuğu değildir; aynı zamanda bedeninin ve bilincinin tamamen değiştiği, varlık boyutunu değiştiren bir süreçtir. Yani Enok, sadece gökyüzünü gezmemiş,

¹⁸⁸ *Enok*, 12:4

¹⁸⁹ *Enok*, 21:5

¹⁹⁰ Bkz. Arabî, (2021). *Kitabu'l Asfar*, age, s.71-73

¹⁹¹ Bkz. B. Necatigil. (2022). *Mitologya*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. s.6-7

¹⁹² Bkz. M. İ. Arabi. (2024). *Fütuhât-ı Mekkiyye*. (Çev. E. Demir). C.13, Litera Yayıncılık, İstanbul. s.104-106

oraya uyum sağlayabilmek için kendi varlığını da kökten değiştirmiştir. Enok, bedenini de “ışığa çevirerek” beraberinde götürmüş ve bir daha bu dünyaya bir insan olarak geri dönmemiştir. Bu yönüyle o, insanlık tarihindeki “ölmeden önce ölen” ve boyut atlayan en büyük örneklerden biri olarak kabul edilir.

8.1. Ruhsal ve Bedensel Yükseliş Bütünlüğü

Enok’un yükseliş anlatısını diğer mistik tecrübelerden ayıran en önemli nokta, bu deneyimin yalnızca zihinsel ya da sembolik bir yaşantı olarak sunulmamasıdır. Metinlerde Enok’un yaşadığı yükseliş, hayal, rüya veya geçici bir vecd hali olmayıp, beden de dahil olduğu bütüncül bir dönüşüm olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle yükseliş, sadece bilincin değil, insan varlığının tamamının değişime uğradığı bir süreçtir. Enok’un semavi yolculuğunu daha sağlıklı anlayabilmek için bu deneyimi iki temel başlık üzerinden ele almak mümkündür.

Peygamberane Bir Fark Olarak Fiziksel Realite; İbn Arabî, yükseliş olayında peygamberler ile mistik tecrübe yaşayan veliler arasında çok net bir ayrım yapar. Ona göre velilerin yükselişi çoğunlukla ruhsal düzeyde gerçekleşirken, peygamberlerin miraçları hem ruh hem de bedenleriyle gerçekleşir.¹⁹³ İbn Arabî’ye göre Hz. İdris (Enok), ruhani olgunluğun en üst seviyesine yani zirveye ulaşmasıyla birlikte, dördüncü kat semaya (Güneş Feleği) bedeniyle yükseltilmiş ve orada ebedi bir makam sahibi olmuştur.¹⁹⁴ Bu durum, Enok’un seyahatinin sadece bir rüya olmadığını, fiziksel mesafeleri ve boyutları gerçekten geçtiğini vurguluyor.

Transmütasyon, Bedensel Dönüşüm; Enok Kitabı’nda bu süreç, sıradan bir yolculuktan ziyade bir başkalaşım olarak tarif edilir. Enok, ilahi huzura kabul edildiğinde yaşadığı değişimi şu sözlerle ifade eder; “*Tüm bedenim ıstık haline geldi, ruhum dönüştü.*”¹⁹⁵ Bu ifade, beden katı madde niteliğinden sıyrılıp ilahi alemin nurani yapısına uyum sağladığını gösterir. Enok’un bedeni yok olmamış, beden fiziksel ağırlığından kurtularak insani halden nurani bir yapıya dönüşmüştür.

¹⁹³ Bkz. Arabi, (2024). *Fütihat-ı Mekkiyye* C.13. age. s.105-106

¹⁹⁴ M. İ. Arabi. (2013). *Fusûsü'l-Hikem*. (Çev. A. A. Konuk). İndeks Yayınları, İstanbul. s.903-904

¹⁹⁵ *Enoh*, 70:13

8.2. Ruhsal Yükseliş ve Vizyoner Deneyim

Enok'un tecrübesi, özellikle göksel yolculuğun başlangıç aşamasında, velilerin "himmet miracı"¹⁹⁶ olarak tanımlanan ruhsal yükseliş modeliyle benzer, bedeninin yerinde kaldığı, ancak ruhun ilahi boyutlara açıldığı derin ve vizyoner bir süreçtir.

Enok Kitabı'nda "Gözleri açılan ve göklerde kutsal bir vizyon gören Enok'un"¹⁹⁷ bu ilk yükseliş aşaması çoğunlukla bir rüya ya da "vizyon" diliyle aktarılır. Ancak burada söz konusu olan rüya, gündelik uyku haliyle sınırlı bir bilinç kaybı değildir. Aksine bu durum, ruhun berzahi bir bilinç düzeyine geçerek soyut hakikatleri somut suretler halinde gördüğü derin bir idrak halini ifade eder.¹⁹⁸ Bu aşamada fiziksel beden yeryüzünde hareketsiz kalırken, ruh maddi dünyadan sıyrılarak semavi alanlar arasında dolaşmaya başlar. Bu yükselişte fiziksel beden yeryüzünde, belki de bir akarsu kenarında veya ıssız bir mahzende kalsa da ruh, kısıtlandığı mekandan sıyrılarak semavi gerçeklikler arasında seyahat etmeye başlar.

Bu ruhsal deneyim, farklı kültürlerde görülen şamanik geleneklerdeki ruhun beden dışı seyahatleriyle (trans hali) benzerlikler gösterir.¹⁹⁹ Enok'un rüzgarlar ve bulutlar vasıtasıyla taşınması, aslında zihnin dünyevi sınırlarını aşarak semavi bir bilince ulaşmasını temsil eden sembolik bir anlatıdır.²⁰⁰ Burada bulutlar ve rüzgarlar, ruhu maddi yoğunluktan kurtarıp ruhani olana taşıyan enerjetik araçlar olarak yorumlanabilir. Bu durumda Enok, artık dünyayı bir insan gözüyle değil, bir "şahit" bilinciyle yukarıdan izlemeye başlar.

Enok'un rüzgarlar ve bulutlar aracılığıyla taşındığını anlatan ifadeler, kelime anlamlarının ötesinde, bilincin dünyevî sınırlardan kurtularak daha incelmış bir varoluş düzeyine yükselmesini simgeleyen sembolik anlatımlar olarak okunabilir. Bu bağlamda rüzgâr ve bulutlar, ruhu maddi yoğunluktan arındıran ve onu ilahî hakikate yaklaştıran enerjetik vasıtalar şeklinde yorumlanmaktadır. Enok, bu aşamada artık dünyayı bir insan öznesi olarak değil, yukarıdan bakan bir "şahit bilinci" ile algılamaya başlar.

Bu ruhsal yükseliş şekli, Enok'un semavi yolculuğunun bir hazırlık ve uyum sürecidir. Yolculuk henüz bedeni kapsamasa da bilinç düzeyinde bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Ruh, madde aleminin ağırlığını geride bırakarak ilahi frekansa uyum sağlamış duyuyla algılanamayan hakikatleri doğrudan idrak edebilecek bir yetkinliğe ulaşmıştır. Bu yönüyle söz

¹⁹⁶ M. İ. Arabi. (2025). *Fütühat-ı Mekkiyye*, (Çev. E. Demirli), C.11, Litera Yayıncılık, İstanbul. s..85-86

¹⁹⁷ *Enoh*, 1:1

¹⁹⁸ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi 'de Miraç Fenomeni*, agt. s.93-95

¹⁹⁹ Eliade, *Şamanizm*, age. s.3-4

²⁰⁰ *Enoh*, 14:10

konusu deneyim, Enok'un sonraki bedensel ve ontolojik dönüşümünün zeminini hazırlayan temel adım olarak değerlendirilebilir.

8.3. İçe Doğru Yükseliş

Tasavvufi düşüncede miraç, çoğu zaman semavi alemlere doğru gerçekleşen fiziksel bir yükseliş olarak tasvir edilse de bu deneyimin esasen insanın kendi iç dünyasına yönelen bilinç yolculuğu olduğu kabul edilir.²⁰¹ Enok'un göğe yükselişi de içe dönük bir keşif süreci olarak değerlendirilebilir.

İbn Arabî'nin yaklaşımına göre manevi yolculuk, dış dünyada kat edilen mesafelerle değil, insanın kendi içsel alemini idrak etmesiyle gerçekleşir. Bu perspektiften bakıldığında semavi alemler, gök katları ve meleki düzenler, insan nefsinin mertebelerine ve ilahi isimlerin kalpteki farklı tecellilerine işaret eden sembolik yapılarıdır. Enok'un karşılaştığı yedi kat gök, kristal saraylar ve hiyerarşik melek düzeni, bu anlamda insan bilincinin ve ruhsal idrakinin genişlemesinin göstergesidir.²⁰²

İçe Doğru Yükseliş şekli, Enok'un yaşadığı tecrübeyi fiziksel bir mekan değişiminden ziyade, bilincin sınırlarını aşmaya yönelik bir içsel süreç olarak ele alır. Bu yaklaşıma göre miraç, insanın kendisinden uzak bir Tanrı'ya ulaşma çabası değil insanın kendi varlığında zaten mevcut olan ilahi hakikati fark etmesi ve bilinç düzeyinde idrak etmesidir. Enok'un yükselişi, ruhsal farkındalığın artmasıyla birlikte bilginin dışsal bir öğreti olmaktan çıkıp içsel bir kavrayış haline gelmesini temsil eder. Bu sürecin sonunda Enok, evrenin düzenini ve bilgisini kendi iç dünyasında okuyabilen bir bilinç seviyesine ulaşmıştır, o yüzden ona katip ve bilge ünvanları verilmiştir.

Enok'un yaşadığı göğe yükseliş deneyimi, yalnızca metafizik alemlere yapılan bireysel bir yükseliş olarak değil, edinilen ilahi bilginin yeniden yeryüzüne taşınmasıyla tamamlanan olgunluk süreci olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte Enok, semavi alemde idrak ettiği kozmik ve ahlaki yasaları insanlıkla paylaşmak üzere geri dönmüş, böylece batını hakikatlerin zahiri düzen ve kurallara dönüşmesine aracılık etmiştir.

9. Enok Kitabı ve Hermetik Metinlerde Yükseliş ve Astral Seyahat Motiflerinin Karşılaştırılması

Tezin bu aşamasında, Enok'un Kitabı'nda ayrıntılı biçimde ele alınan yükseliş ve astral seyahat motifleri, Helenistik dönemde şekillenen Hermetik metinlerle karşılaştırmalı

²⁰¹ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.19-20

²⁰² Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabî'de Miraç Fenomeni*, agt. s.104-106

olarak değerlendirilmektedir. Bu karşılaştırmanın temel amacı, farklı kültürel ve teolojik zeminlerde ortaya çıkmış bu iki önemli geleneğin, insanın ilahi olana ulaşma arzusunu nasıl yorumladığını ve hangi ortak semboller üzerinden ifade ettiğini ortaya koymaktır. Özellikle Enok'un vizyoner yükselişi ile Hermes Trismegistus'a atfedilen metinlerdeki ruhsal arınma ve gök katlarını aşma düşüncesi, dinler tarihi açısından dikkat çekici paralellikler sunmaktadır. Hermetik yükseliş anlayışı ve Antik Yunan mitolojisindeki yükseliş anlatıları tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacak olmakla birlikte, Enok metinleri ile doğrudan kavramsal ve sembolik benzerlikler taşıması sebebiyle bu aşamada karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda, iki gelenekteki yükseliş anlayışı; amaç, yöntem, rehber figürler ve ulaşılan ontolojik sonuçlar açısından analiz edilecektir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, dinler tarihi ve ezoterik gelenekler içerisinde göksel sırlara ulaşmayı amaçlayan fizikötesi yolculukların en sistemli ve etkili anlatımlarının Enok'un Kitabı ile Hermetik metinlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim Musevi, Hıristiyan ve İslami ezoterik geleneklerde (Kabala, Tasavvuf vb.) merkezi bir figür olan Enok (Hanok/İdris) ile Hellenistik dönemde Mısır'ın Thoth'u ile Yunan'ın Hermes'inin sentezi olarak ortaya çıkan Hermes Trismegistus, tarihsel ve teolojik bağlamda çoğu zaman aynı bilgelik geleneğinin temsilcileri olarak değerlendirilmiştir. Her iki figür de yalnızca mitolojik ya da dini karakterler değil, aynı zamanda bilginin, yazının, astronominin ve kozmik düzenin taşıyıcısı olan kültür kurucu/bilge tipinin en belirgin örnekleridir. Bu durumda Enok'un göğe yükselerek melekler aracılığıyla ilahi sırları öğrenmesi ile Hermes'in ruhsal arınma yoluyla gök katlarını aşarak Tanrısal akla ulaşması, farklı ifade biçimlerine rağmen ortak bir yükseliş paradigmasının varlığını ortaya koymaktadır.²⁰³

Dolayısıyla Enok ve Hermes figürleri üzerinden şekillenen bu iki gelenek, yükselişi yalnızca fiziksel alemden metafizik aleme çıkış olarak değil, bilgiye ulaşma, kozmik düzeni kavrama ve insanın ontolojik dönüşümünü gerçekleştirme süreci olarak ele almaktadır. Bu yönüyle her iki anlatı da insanın fani doğasını aşarak ilahi hakikate ulaşma çabasını temsil eden tamamlayıcı ve paralel yapılar sunmaktadır. Bu doğrultuda, Enok'un Kitabı ile Hermetik metinlerdeki yükseliş ve astral seyahat fenomenleri aşağıdaki başlıklar ekseninde karşılaştırılacaktır.

²⁰³ *Hermes Metinler ve Çalışmalar*, (2006), (Der: E. Emir), Dönüşüm Yayıncılık, İzmir, s.4-5

9.1. Yükselişin Biçimleri

Enok'un Kitabı ile Hermetik metinler karşılaştırıldığında, yükselişin başlangıç biçiminin her iki gelenekte de doğrudan fiziksel bir hareketten ziyade, beden sınırlarının aşıldığı mistik bir bilinç hali ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumda yükseliş, derin tefekkür, rüya, vecd (trans) ya da uyanık bilinçli bir boşluk durumu aracılığıyla gerçekleşen bir astral seyahat olarak tasavvur edilmektedir.

Hermetik metinlerde, özellikle Poimandres anlatısında Hermes'in deneyimi, bu sürecin felsefi ve içsel boyutunu açıkça ortaya koyar. Hermes, duyularının askıya alındığı, sıradan uykudan farklı olarak bilinçli bir farkındalık halinin sürdüğü mistik bir durumda beden sınırlarından sıyrıldığını bu kelimelerle ifade ediyor; *"Duyularım uykuda askıda kalmıştı, yorgun, yapay bir uyuşukluk değildi bu, uyanık ve şuurlu bir boşluktu. Bedenimden kurtulup, düşüncelerimle birlikte uçtum."* Bu süreçte ona Mutlak Zihin (Nous / Poimandres) görünür ve onu göksel alemlerde yönlendirerek yaratılışın sırlarını öğretir.²⁰⁴ Dolayısıyla Hermetik gelenekte yükseliş, ilahi akılla kurulan doğrudan bir temas ve bilinç düzeyinde gerçekleşen bir inisiyasyon olarak karşımıza çıkar.

Benzer bir yapı Enok'un anlatılarında da görülmektedir. Nitekim Enok'un Kitabı'nda yükseliş, rüyalar ve vizyonlar aracılığıyla gerçekleşen bir göksel yolculuk şeklinde sunulmaktadır. Enok, bu süreçte fiziksel olarak değil; ruhsal ve vizyoner bir deneyimle gök katlarına taşınır.²⁰⁵ Ancak Hermetik gelenekten farklı olarak burada rehberlik eden unsur Mutlak Zihin değil, ilahi hiyerarşiye mensup meleklerdir. Özellikle Uriel ve Mikail²⁰⁶ gibi yüksek meleklerin Enok'a rehberlik etmesi,²⁰⁷ bu yükselişin teolojik ve vahiy temelli karakterini ortaya koymaktadır. Enok'un bu yolculuk sırasında meleklerle diyalog kurarak evrenin düzeni, kozmik yapı ve ilahi yasalar hakkında bilgi edinmesi, Hermes'in Nous ile kurduğu öğretici ilişkiyle paralellik taşımaktadır.

Bu iki gelenekte de yükselişin başlangıcı, duysal dünyanın aşılmasıyla elde edilen özel bir bilinç durumuna dayanmaktadır. Ancak bu süreç Hermetik metinlerde daha çok felsefi ve zihinsel bir aydınlanma deneyimi, Enok geleneğinde ise vahiy ve melek rehberliğiyle gerçekleşen vizyoner bir yükseliş olarak şekillenmektedir. Bu benzerlik ve farklılıklar, yükseliş fenomeninin farklı inanç sistemlerinde nasıl yeniden yorumlandığını gösteren önemli göstergeler olarak değerlendirilebilir.

²⁰⁴ Bkz. *Hermes Metinler ve Çalışmalar*, Hermetik Şiirler, Hermes'in İnisiyasyonu.

²⁰⁵ Bkz. *Enoh*, 14:8-13

²⁰⁶ Bkz. *Enoh*, 21:3, 22:6

²⁰⁷ *Enoh*, 1:1

9.2. Kozmolojik Tırmanış ve Gök Katları

Enok'un Kitabı ile Hermetik metinler karşılaştırıldığında, her iki gelenekte de evren tasavvurunun katmanlı bir yapıya sahip olduğu ve yükselişin bu katmanlar arasında gerçekleşen dikey bir hareket olarak kurgulandığı görülmektedir. Bu durumda yeryüzü, geçici ve sınırlı bir varoluş alanı olarak değerlendirilirken, asıl hakikat, gezegenlerin ve yıldızların ötesinde yer alan göksel katmanlarda konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla yükseliş, yalnızca mekânsal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda ruhun kozmik düzlemde aşama aşama ilerlediği bir arınma ve dönüşüm süreci olarak anlam kazanmaktadır.²⁰⁸

Hermetik kozmolojide bu süreç son derece sistematik bir yapı içerisinde ele alınır. Buna göre ruh, yeryüzünden başlayarak gezegenlerin oluşturduğu yedi gök katını tek tek aşar ve her bir katmanda dünyevi varoluşa ait bir yükten kurtulur. Bu aşamalı yükseliş sırasında hırs, kibir, cehalet gibi insana ait olumsuz niteliklerin her bir gök katında terk edilmesi, yükselişi ahlaki ve ontolojik bir arınma süreci haline getirmektedir. Nihayetinde tüm bağlarından sıyrılan ruh, "Sekizinci Küre" (Ogdoad) olarak adlandırılan aşkın düzeye ulaşarak Tanrısal akıl (Nous) ile birleşir ve bireysel varlığını aşarak ilahi bütünlük içerisinde erir.²⁰⁹ Bu yönüyle Hermetik yükseliş, insanın kendini aşarak Tanrı ile özdeşleşmesini hedefleyen bir içsel dönüşüm modelini temsil etmektedir.

Benzer bir kozmolojik tırmanış anlayışı Enok geleneğinde de karşımıza çıkmaktadır. Metinlerinde meleklerin rehberliğinde göğün katmanlarını birer birer aşarak Tanrı'nın huzuruna ulaşması, yükselişin hiyerarşik ve aşamalı yapısını açıkça ortaya koymaktadır. Bu süreçte Enok, meleklerin, yıldızların ve kozmik düzenin bulunduğu farklı göksel alanlardan geçerek dünyevi varoluşu aşar.²¹⁰ Ancak Hermetik gelenekten farklı olarak bu yükseliş yalnızca bir arınma süreciyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda Enok'un ontolojik düzeyde dönüşüm geçirmesiyle sonuçlanır. Kadim olanla birlikteyken, etten ve kemikten sıyrılarak ışık ve ateşten oluşan bir varlığa, yani Metatron'a dönüşmesi,²¹¹ yükselişin nihai amacının yalnızca Tanrı'ya ulaşmak değil, aynı zamanda varlık düzeyinin köklü bir biçimde değişmesi olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak her iki gelenekte de yükseliş, katmanlı bir kozmoloji içerisinde gerçekleşen, aşamalı ve bilinçli bir ilerleyiş olarak kurgulandığı görülmektedir. Hermetik

²⁰⁸ Bkz. S. Yılmaz, (2019), Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu, *Lectio Socialis*, 3/1, s.24-25

²⁰⁹ Bkz. Hermes Trismegistus, (2018), *Corpus Hermeticum Hermetik Öğreti*, (Çev: H. G. Türer), Mavi Kalem Yayınevi, İstanbul. 10:1-100

²¹⁰ Bkz. *Enoh*, 19:1, 21:3, 22:6, 24:4

²¹¹ Bkz. *Enoh*, 70:12-13

metinlerde bu süreç daha çok ahlaki arınma ve Tanrısal akılla birleşme ile sonuçlanırken, Enok anlatılarında ise buna ek olarak varlığın dönüşümü ve melekleşme (Metatronlaşma) gibi daha somut bir ontolojik değişim ön plana çıkmaktadır. Bu benzerlikler ve farklılıklar, yükseliş fenomeninin hem evrensel bir düşünce kalıbı olduğunu hem de her gelenekte kendine özgü teolojik anlamlar kazandığını ortaya koymaktadır.

9.3. İfşa Edilen Sırlar (Astronomi, Astroloji ve Zıtların Mücadelesi)

Enok'un Kitabı ile Hermetik metinler karşılaştırıldığında, göksel yolculuk evrenin gizli düzenini kavramaya yönelik bir bilgi ifşası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımda yükselişin temel amacı, sıradan insanın algı sınırlarını aşan kozmik düzeni, ilahi yasaları ve varoluşun işleyişini öğrenmek olarak ifade edilebilir.

Enok geleneğinde bu durum son derece belirgin bir biçimde ortaya konur. Enok'un Kitabı'nda gök cisimlerinin hareketleri, yıldızların yörüngeleri, rüzgarların yönleri ve Zodyak düzenine ilişkin ayrıntılı astronomik bilgiler²¹² vahiy yoluyla Enok'a aktarılmaktadır. Bu yönüyle Enok'un yükselişi, kozmik düzenin çözülerek insanlığa aktarılması amacı taşıyan ilahi bir öğretim süreci²¹³ niteliğindedir. Bunun yanı sıra metinlerde, dünyadaki kötülüğün kaynağı "Düşmüş Melekler" anlatısı üzerinden açıklanmakta ve böylece evrende süregelen bir ışık ve karanlık mücadelesi²¹⁴ vurgulanmaktadır. Bu durum, kozmolojik bilginin aynı zamanda ahlaki ve eskatolojik bir çerçeveye oturtulduğunu göstermektedir.

Benzer bir yaklaşım Hermetik metinlerde de görülmektedir. Hermetik gelenekte Zodyak, gezegenler ve kozmik düzen, insan kaderini ve varoluşun işleyişini belirleyen temel unsurlar²¹⁵ olarak ele alınmaktadır. İnsan, Tanrı'dan gelen ilahi "ışık/ruh" ile maddi dünyanın temsil ettiği "karanlık" arasında süregelen bir gerilim ve mücadele alanı olarak tasvir edilmektedir.²¹⁶ Dolayısıyla Hermetik düşüncede de yükseliş, insanın kendi içindeki iyi ve kötü bu zıtlıkları aşarak ilahi hakikate yönelmesi anlamına gelmektedir.

Her iki gelenekte ortak unsur ise, astral bilginin (yıldızların hareketi, göksel takvim ve kozmik düzen) ilahi yasa ile doğrudan ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bu çerçevede yıldızların sırlarını çözmek, kaderi ve Tanrısal düzeni anlamakla eşdeğer kabul edilmektedir. Sonuç olarak Enok ve Hermetik metinler, göksel yolculuğu evrenin sırlarını ifşa eden, insanı kozmik düzenle yüzleştiren ve hakikate yönlendiren bütüncül bir bilgi süreci olarak ele almaktadır.

²¹² Bkz. *Enoh*, 18:5-6, 32:2, 70:5, 71:4

²¹³ *Enoh*, 78:1

²¹⁴ Bkz. *Enoh*, 7:1-10, 9:10-12

²¹⁵ Bkz. *Hermes Metinler ve Çalışmalar*, Hermetik Şiirler, Zodyak ve Kader

²¹⁶ Bkz. *Corpus Hermeticum*, 3:3-5

9.4. Yeryüzüne Dönüş ve Bilginin Aktarımı

Enok'un Kitabı ile Hermetik metinler birlikte değerlendirildiğinde, yükseliş deneyiminin insanlığa rehberlik edecek ilahi bilginin (gnosis/hikmet) yeryüzüne aktarılmasıyla tamamlanan bir görev olduğu görülmektedir. Bu yönüyle her iki gelenekte de yükseliş, bireysel değil, kolektif bir anlam taşıyan, öğretici ve dönüştürücü bir misyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hermetik gelenekte bu durum, Hermes Trismegistus'un rolü üzerinden açıkça ifade edilir. Hermes, vizyon ve derin tefekkür yoluyla ulaştığı ilahi hakikatleri kalıcı hale getirmek amacıyla onları kutsal sembollerle ifade eder ve bu bilgileri tabletler üzerine kaydeder. Ve şu sözleriyle dile getirir; *"Tüm Bilgiye, kazıdım tanrıların sırlarını, bu taş tabletler üzerine, kutsal semboller ve hiyerogliflerle, ve onları sakladım gelecekte, bizim kutsal bilgeliğimizi arayacaklar için."*²¹⁷ bu tablet geleneği, bu bilginin yalnızca yazıya geçirilmediğini, aynı zamanda sembolik ve ezoterik bir dil ile korunarak aktarılmak istendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Hermes'in bu bilgileri öğrencileri Tat ve Asclepius'a aktarması,²¹⁸ yükseliş sonucunda elde edilen hikmetin bir öğretim zinciri aracılığıyla nesilden nesile iletildiğini ortaya koymaktadır.

Benzer bir yapı Enok geleneğinde de dikkat çekici bir biçimde karşımıza çıkar. Enok, göksel yolculuğu sırasında göksel tabletleri okuyarak yaratılışın düzenine ve geleceğe dair ilahi bilgileri öğrenir.²¹⁹ Enok'un, yeryüzüne dönüşünde öğrendiği bilgileri *"Şimdi, oğlum Metuşelah, tüm bu şeyleri sana anlatıyorum ve yazıyorum!"* sözleriyle oğlu Metuşelah'a aktarır.²²⁰ Bu bilginin insanlık için korunması ve aktarılması gereken kutsal bir emanet olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu yönüyle Enok ve Hermes figürleri, yalnızca fiziki olandan metafizik olana merak ile yükselen varlıklar değildir, kozmik bilgiyi insan dünyasına taşıyan aracı bilge figürler olarak ortak bir misyonu temsil etmektedir.

Sonuç olarak bu kısımda yapılan karşılaştırmalarda, Enok'un Kitabı ile Hermetik metinlerde yer alan yükseliş ve astral seyahat anlatılarının, farklı kültürel ve teolojik bağlamlara ait olmalarına rağmen ortak bir düşünsel zeminde bulunduğu anlaşılmaktadır. Her iki gelenekte de yükseliş, yalnızca fiziksel ya da ruhsal yükselme olarak değil, bilgiye ulaşma, arınma, kozmik düzeni kavrama ve bu bilgiyi insanlığa aktarma sürecini kapsayan bütüncül bir deneyim olarak ele alınmaktadır. Enok'un Kitabı ile Hermetika, yükseliş ve astral seyahat

²¹⁷ Bkz. *Hermes Metinler ve Çalışmalar*, Hermetik Şiirler, Hermes'in İnisiasyonu

²¹⁸ *Corpus Hermeticum*, 4:1

²¹⁹ Bkz. *Enoh*, 80:1, 103:1

²²⁰ Bkz. *Enoh*, 81:1, 82:11

fenomenini maddeden ruha, bilgisizlikten mutlak ilahi bilince doğru ilerleyen ontolojik bir tekamül süreci olarak yorumlamaktadır. Nitekim Enok'un melekler eşliğinde Tanrı'nın tahtına (Merkava) doğru yürüyüşü ile Hermes'in Zihin (Poimandres) rehberliğinde Atum'a yönelişi, aynı kadim ve evrensel aydınlanma arketipinin iki farklı kültürel dilde ifade edilmiş biçimleri olarak görülebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNLERDE VE MİTOLOJİLERDE ASTRAL SEYAHAT VE YÜKSELİŞ MOTİFLERİ

İnsanlık tarihi, yalnızca fiziksel dünyanın sınırları içinde değil, aynı zamanda bu dünyanın ötesindeki ruhani alemlere karşı oluşan merak ve bu alemlere yapılan bedensel ve ruhsal seyahatlerin anlatılarıyla şekillenmiştir. Teknolojinin henüz var olmadığı ve insanın doğayla iç içe yaşadığı zamanlarda, Güneş, Ay ve yıldızlar gibi göksel unsurlar sadece enerji kaynağı değil, aynı zamanda merak uyandıran unsurlar olarak görülmüştür. Bu merak duygusu, zamanla insanı fiziksel sınırlarını aşmaya ve metafizik evrene yönelmeye itmiştir. Birçok inanç sisteminde yükselme olarak nitelendirilen bu merak, Tanrı'ya ulaşma hedefi ile ölüm kavramı arasında da kopmaz bir bağ kurmuştur. Ruhun ölümden sonra Tanrı'ya yapacağı yolculuğun, yaşarken de belirli ruhani tekniklerle yapılabileceğine olan inanç “miraç” ve “astral seyahat” gibi evrensel tecrübelerin temelini oluşturmuştur. Farklı coğrafyalarda ve inanç sistemlerinde ortaya çıkan bu ruhsal ve bedensel yolculuklar, insanın metafizik gerçekliği keşfetme arzusunun ortak bir göstergesidir. Bu bölümde, bu ruhani ve bedensel yolculukların farklı din ve mitolojilerdeki izleri, benzerlikleri ve her geleneğin bu yükseliş motifine yüklediği anlamlar ele alınacaktır.²²¹

1. Dinlerde Astral Seyahat ve Yükseliş Anlatıları

Mitolojik anlatılarda genellikle bir kahramanın heyecan verici macerası olarak gördüğümüz yükseliş anlatıları, dinlerin mesajlarına baktığımızda çok daha derin, ahlaki ve manevi bir anlam kazanır. Bu inanç sistemlerinde göğe yükselmek ya da beden dışı bir deneyim yaşamak, sadece bilinmeyen yerleri keşfetmek değildir. Bu tecrübeler, ilahi bir mesajın yeryüzüne getirilmesinin, ruhun kirlerinden arınmasının ve yaratıcı ile kurulan özel bir bağı göstermektedir. Peygamberler ya da ruhani liderler aracılığıyla kişiden kişiye aktarılan bu anlatılar, aslında evrenin katmanlı yapısını ve insanın bu katmanlar arasında dolaşabilecek bir manevi kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla dinlerdeki yükseliş fenomeni, bir yer değiştirme değil, inanç dünyasında ruhani bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır.

²²¹ Bu bölümde ele alınan inanç sistemleri, mitolojiler ve kültürel gelenekler kronolojik bir tarih sırasına göre yapılmamıştır. Yükseliş motifinin niteliği, deneyimlenme biçimi ve işlevsel benzerlikleri dikkate alınarak tematik bir tasnif yaklaşımıyla ele alınmıştır. Böylece tarihsel süreçten ziyade, fenomenin yapısal unsurları arasındaki kavramsal paralelliklerin ve kırılma noktalarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.1. Yahudilikte Yükseliş

Yahudi geleneğinde göğe yükseliş motifleri, erken dönem Kutsal Metin anlatılarından İkinci Tapınak dönemi apokaliptik literatürüne ve oradan da Merkabah mistisizmine uzanan geniş bir yelpazede çeşitlilik gösterir. Bu gelenekte yükseliş tecrübesi, basit kutsal anlatılardan başlayarak apokaliptik metinlerde ayrıntılanmış ve en sonunda mistik, içsel yolculuklara dönüşerek tarih boyunca farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür.

1.1.1. Yahudi Kozmolojisinde Göklerin Yapısı

İbranice “Gök” anlamına gelen Shamayim, “göklerin göğü” manasında çoğul bir yapıdadır ve en az üç farklı alana işaret etmektedir. Görülebilir gök, onun ötesindeki üst gök ve Tanrısal gök.²²² Bu çoklu yapı, gökyüzünün hiyerarşik birer yapıda olduğunu da gösterir.

Yahudi kozmolojisinde gökyüzü (Şamayim), Tanrı'nın tahtının bulunduğu, meleklerin ikamet ettiği ve aşkınlığın merkezi olan bir mekandır. “*Rab kutsal tapınağındadır, O'nun tahtı göklerde. Bütün insanları görür, herkesi sınar.*”²²³ Yahudi dünyasında gökyüzü kavramı hem fiziksel atmosferi hem de Tanrı'nın tahtının bulunduğu en yüksek ruhani alanı ifade eder.

Gökkubbe yani maddi gök, Tanrısal göğün zeminini oluşturan bir kubbe (raqia) biçimindedir. Eski Ahit anlatılarında, özellikle de Eyüp Kitabı ve Mısır'dan Çıkış bölümlerinde, Tanrı'nın bu kubbenin üzerinde yürüdüğü²²⁴ ve ayakları altındaki zeminin “gök yakuttan tuğla” gibi kristal tasvir edilir.²²⁵ Bu kristal ve safir tasvirleri, Enok'un gördüğü kristal ev tasvirleriyle bağlantı kurmaktadır.

Yahudi inancında gökyüzü ile yeryüzü arasında kesin ve aşılabilir bir sınır çizilmiştir. Yahudi Kutsal Kitabı'nın genel kozmolojisinde, gökyüzü (Shamayim) Tanrı'ya, yeryüzü ise insanlara aittir. Bu ayrım kesin bir kural olarak sunulur;

“Gökler Rabbin Gökleridir, fakat yeryüzünü ademoğullarıma verdi”²²⁶ diyerek, insanlar için erişilmezlik sınırı ile yukarı çıkış yolunun kapalı olduğu vurgulanır. Bu durum, gökyüzünün insanın kontrolünde olmayan tamamen ilahi otoriteye ait bir alan olduğunu gösterir.

²²² Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt. s.14-15

²²³ *Kitabı Mukaddes*, Mezmuzlar 11:12

²²⁴ *Kitabı Mukaddes*, Eyüb 22:14

²²⁵ Bkz. *Kitabı Mukaddes*, Çıkış 24:9-10

²²⁶ *Kitabı Mukaddes*, Mezmuzlar 115:16

İnsanın kendi çabasıyla göğe ulaşma girişimi kibir olarak görülür ve cezalandırılır. Babil Kulesi anlatısında göğe erişecek bir kule yapma girişimi,²²⁷ Tanrısal alana izinsiz bir müdahale olarak görülür. Babil Kralı “Göklere çıkacağım, tahtımı Tanrı’nın yıldızlarından daha yükseğe koyacağım”²²⁸ dediği için yerin dibine indirilir. Bu örnekler, insanın kendi isteği ile yaptığı yükselme girişiminin ceza ve olumsuzlukla sonuçlanacağını gösterir.

Gökyüzü erişilmez olsada, erken dönem metinlerinde göklerin Tanrı’ya yeryüzünün ise insanlara ait olduğu vurgulanarak insanlar için göğe çıkışın kapalı ve cezası olduğu söylene de seçilmiş kişilerin (peygamberler ve atalar) bu sınırı aşarak ilahi aleme yükseldikleri anlatılar Yahudi inançlarının içerisinde de bulunur.

1.1.2. Yahudi Metinlerinde Bedensel Yükseliş

Yahudi inancında gökyüzü genellikle insanın ulaşamayacağı ilahi otoritenindir. Ancak kutsal metinlerde “yükseliş” tek bir biçimde değil, bir kişinin bedeniyle göğe alınması, rüya veya vizyon yoluyla ruhsal bir deneyim yaşaması, ilahi vahyi almak için kutsal bir dağa çıkması şeklinde karşımıza çıkar. Bu örneklerle, insanla ilahi olan arasındaki ilişkinin bazı anlatılarda fiziksel ve mekansal bir deneyim olarak da ele alındığını göstermektedir.

Yahudi inancında en belirgin yükseliş tipi, kişinin ölümü tatmadan, beden ve ruhen Tanrının yanına gitmesidir. Bu olay, ruhun bedeni terk etmesi değil, bedenin ruhani bir nitelik kazanarak başka bir boyuta taşınmasıdır. Bu türün en önemli iki figürü Hanok (İdris) ve İlyas’tır.

Hanok Yahudi düşüncesinde ontolojik dönüşümün sembolüdür. Yaratılış kitabında Hanok hakkında, “Tanrı ile yürüdü ve gözden kayboldu; çünkü Tanrı onu aldı”²²⁹ ifadesi yer alır. Aslında burada göğe yükselme anlatısı değil ortadan kaybolma şekli vardır. Bu kısa ifade, daha sonraki dönemlerde geniş bir apokaliptik literatürün yani Enok kitabının doğmasına neden olduğu ifade edilir. Bu metinlerdeki anlatılara göre Hanok, melekler rehberliğinde gök katlarını geçer, evrenin sırlarını öğrenir ve sonucunda “Metatron” adı verilen yüce bir meleğe dönüşerek Tanrı’nın adelet katibi olur. Bu anlatı, insanın ontolojik bir dönüşüm geçirerek melekleşmesi fikrinin temelini oluşturmaktadır.²³⁰

Yahudi inancındaki yükselişin en dramatik olanı ve İbrani Kutsal Metinleri’nde göğe yükselişi en açık şekilde anlatılan figür İlyas (Elijah) Peygamber’dir. Kırallar kitabında İlyas,

²²⁷ *Kitabı Mukaddes*, Yaratılış:11

²²⁸ *Kitabı Mukaddes*, Yeşaya 14:13

²²⁹ Bkz. Tekvin 5:24

²³⁰ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt. s.49-50

öğrencisi Elişa ile birlikte Gilgal'dan başlayarak Beytel, Eriha ve Şeria Irmağına bir yolculuk yapmak için yola çıkar. Yolculuk sırasında peygamber topluluklarının Elişa'ya, İlyas'ın kendisinden alınacağını bildirmesi, yükselişin önceden bilinen ve ilahi olarak belirlenmiş bir olay olduğunu göstermektedir. Şeria Irmağı'na gelindiğinde İlyas, cüppesini suya vurur ve sular ikiye ayrılarak her ikisinin kuru toprak üzerinden karşıya geçmesini sağlar. Bu durum Musa'nın Kızıldeniz'i yarması anlatısıyla benzerdir yani İlyas'ın peygamberlik ilahi olarak desteklendiğini gösterir. Karşı yakaya geçtikten sonra, "ateşten bir araba ve ateşten atlar" ortaya çıkarak İlyas ile Elişa'yı birbirinden ayırır ve İlyas kasırğa içinde göklere alınır. Bu yükseliş, doğal bir ölümden ziyade doğrudan Tanrısal bir müdahale ile gerçekleşmiş olup, İlyas'ın bedeniyle birlikte semavi aleme kabul edildiğini gösterir.²³¹

Bu göğe alınış şekilleri, Yahudi geleneğinde insan ile ilahi alem arasındaki sınıra seçilmiş kişilerin ulaşabileceğini gösteren örnek olarak kabul edilir.

1.1.3. Yahudi Metinlerinde Vahiy Amaçlı Yükseliş

Yahudilikte bazı yükselişler, toplumsal bir görev ve yasa getirme amacı taşır. Bu bağlamda Hz. Musa'nın Sina Dağı'na çıkışı toplumsal bir düzene hizmet ettiğini göstermektedir.

Mısırdan Çıkış kitabında Musa'nın Sina Dağı'na çıkışı, bedensel bir göğe yükselişten ziyade ilahi olana doğru yapılan kontrollü ve seçilmiş bir yükseliştir. Sina Dağı, Tanrı ile insan arasındaki sınırın belirlendiği kutsal bir mekan niteliğindedir. Dağın çevresine çizilen sınırlar, bu alanın sıradan insanlar için erişilemez olduğunu, yalnızca Tanrı tarafından çağrılan kişinin bu sınırı aşabileceğini göstermektedir. Bu durum, yükselişin bir davet usulüyle gerçekleştiğini ve Musa'nın diğer insanlardan ayrıldığını kanıtlar. Metinde Tanrı'nın ateş, duman, gök gürültüsü, şimşek ve boru sesi gibi güçlü doğa olaylarıyla tasvir edilmesi, ilahi varlığın fiziksel dünyaya doğrudan müdahalesini gösterir. Musa'nın yükselişi, kendi isteğiyle değil bir aracılık vasıta olma işlevi taşır. O, Tanrı ile halk arasında duran bir figürdür.²³²

Yahudi anlatılarındaki gibi insanlar Tanrı'yı doğrudan görmeye veya O'na yaklaştırmaya yetkili değildir. İnsanların dağa yaklaşmasının ölümle cezalandırılacağını belirtmesi, ilahi alan ile insan alanı arasındaki ayrımı gösterir. Musa, yükseliş sayesinde ilahi bilgiyi ulaşır. Bu ilahi bilgi insanlığa indirilir toplumsal bir sorumluluğa dönüşmesi bakımından miraçla benzerlik gösterir.

²³¹ Bkz. *Kitabı Mukaddes*, II. Kırallar 2:1-13

²³² *Kitabı Mukaddes*, Çıkış:19

1.1.4. Mistik Yükseliş ve Araçları

Yahudi geleneğinde, yükseliş her zaman bedensel olarak değil zihnin ve ruhun doğrudan bir hareketi olarak da kutsal kitapta yer alan bir yaklaşımdır.

Yakup'un peygamberin merdiveni sembolik yükselişi Beytel'de gördüğü rüya, yer ile gök arasındaki iletişimi sağlayan "merdiven" motifinin en bilinen örneğidir. Tekvin kitabında ifade edilen bu yeryüzünden göğe uzanan merdiven ve üzerinde inip çıkan melekler,²³³ yer ile gök arasında bir iletişimin mümkün olduğunu, ancak bunun melekler aracılığıyla gerçekleştiğini gösterir. Bu vizyon, sadece bir rüya değil, ruhani dünyalar ile maddi dünya arasındaki köprüyü simgeler. Zamanla bu imge derinleşerek Yahudi mistisizminde ve daha sonra Kabala'da, insanın dua ve tefekkür yoluyla Tanrı'ya yükselişinin sembolü olmuştur.²³⁴

Yahudi inancında Merkabah (Taht/Araba) mistisizminin temeli peygamberlerin görkemli vizyonlarına dayanır. Yeşaya ve Hezekiel kitaplarında peygamberler, Tanrı'yı göksel tahtında veya "İlahi Araba" (Merkava) üzerinde görürler. Hezekiel'de Peygamber'in gördüğü, tekerlekler ve canlı yaratıklardan oluşan "İlahi Araba" (Merkabah) vizyonu, Yahudi mistisizminin "Taht Alemi"ne (Hekhalot) yükseliş öğretisinin merkezini oluşturur. Bu metinler, klasik anlatıların aksine bedensel bir yükselişten ziyade "göğün açılması" ve "ilahi alemin temaşası" şeklinde bir yaklaşım gösterir.²³⁵

Yahudi mistisizminin merkezinde, Hezekiel Peygamber'in vizyonlarına dayanan ve Tanrı'nın tezahür ettiği "İlahi Araba" (Merkava) ve "Taht" öğretisi yer alır. Kaynaklarda "Merkava binicileri" olarak adlandırılan mistikler, vecd halinde gök katlarını aşarak bu ilahi tahta ulaşmayı ve onu temaşa etmeyi hedefler. Ancak bu yükseliş, basit bir zihinsel gezinti değil, kişinin ontolojik durumunu sınyan zorlu bir süreçtir. Mistik yolcu, yükselişi sırasında "Hekhalot" adı verilen göksel sarayları veya tabakaları birer birer geçmek zorundadır. Yahudi geleneği bu yolculuğun tehlikeleri konusunda kesindir bu yolculuğa layık olmayanlar veya gerekli hazırlığı (oruç, ilahi isimlerin tekrarı vb.) yapmayanlar için bu süreç yıkıcı olabilir. Örneğin kaynaklarda geçen bir anlatıda Rabi Akiva, cennete girmeye niyetlenenleri, parlayan mermer levhaları su sanarak yanılmamaları konusunda uyarır yanılgıya düşen veya yalan söyleyen kişi Tanrı'nın huzurunda duramaz.²³⁶ Dolayısıyla Merkava yolculuğu, mistiğin en

²³³ Bkz. Tekvin 28:12

²³⁴ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.20-22

²³⁵ *Kitabı Mukaddes*, Hezekiel 1:28

²³⁶ Bkz. Eliade, (2000), *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, C.3, age. s.186-190

üst gök katında Tanrısal tahtı ve ilahi sureti temaşa edebilmesi için hem ruhsal bilgisini hem de ahlaki durumu kanıtlaması gereken en zorlu miraç modellerinden biridir.

Yahudilikte yükselişin amacı, kişinin ruhani yapısının ortaya çıkması ve ebedileşmesidir. Bu gelenekte yükseliş sadece mekansal bir yer değiştirme değil, varlığın ışığa ve bilgiye dönüşme sürecidir. Bu dönüşümün en çarpıcı ifadesi, Daniel Kitabı'nda, ölümden sonraki diriliş ve yükseliş fikrinin “yıldızlaşma” metaforuyla sunulmasıdır. Kitapta, “Bilgeler gökkubbe gibi, birçoklarını doğruluğa döndürenler yıldızlar gibi sonsuza dek parlayacaklardır”²³⁷ denilir, seçilmişlerin göksel bir nitelik kazanarak yükseleceğine dair Kutsal kitaptaki en net ifadelerden biri yapılır. Burada yıldız, ruhun artık maddi dünyanın karanlığından ve ağırlığından kurtulup, semavi alemin ebedi ışığıyla bütünleştiğini simgeler.

Sonuç olarak Yahudilikte yükseliş motifleri insanın bedensel sınırını aşma Tanrısal yasayı öğrenme ve mistik bir vecd ile Tanrı'nın yüceliğini temaşa etme (Merkaba örneği) arzularını yansıtan zengin bir sembolizm (merdiven, araba, bulut, dağ) üzerine kuruludur. Tüm bu unsurlar bize şunu gösterir; Yahudi inancında gökyüzü, insan için tamamen kapalı ve ulaşılamaz bir alan değildir. Aksine, doğru bilgiye sahip olduğunda, ahlaki bir yaşam benimsendiğinde ve ilahi bir çağrı olduğunda bu sınırın aşılabileceği düşünülür. Bu bakış açısı, insanın ruhani potansiyelinin Tanrı'nın yüceliğine yaklaşabilecek kadar güçlü olduğu inancının Yahudi geleneğinde her zaman canlı tutulduğunu göstermektedir.

1.2. Hristiyanlıkta Yükseliş

Hristiyan inancında yükseliş, sadece mekansal bir yer değiştirme değil, teolojik bir statü değişimi ve kurtuluşun tamamlayıcı bir unsurudur. Bu fenomen, insanın fiziksel dünyadaki serüveninin nihai hedefinin göksel bir yücelik olduğunu vurgular. Hristiyanlığın ortaya çıktığı Helenistik ve Roma dünyasında, imparatorların apotheosis (tanrılaşma) törenleri veya ruhun ölüm sonrası göksel yolculuğuna dair yaygın inanışlar mevcut olsa da, Hristiyan yükseliş anlatıları, özellikle İsa'nın bedensel dirilişi ve yükselişi bakımından daha özgündür. Bu durum, yükselişin hayali bir efsane değil, beden bizzat dönüştüğü tarihsel bir gerçeklik olarak sunulmasından kaynaklanır. Yeni Ahit ve Kilise Babaları'nın yorumlarında bu süreç, “yeryüzüne inerek bedenlenmiş, Tanrı Oğlunun göğe, asli vatanına dönüşü” olarak tanımlanır.²³⁸

²³⁷ *Kitabı Mukaddes*, Daniel 12:3

²³⁸ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt. s.230-231

Hristiyanlıkta yükseliş motifleri, İsa Mesih'in yükselişi, Meryem'in göğe kabulü, Pavlus gibi elçilerin mistik yükselişleri ve şehitlerin ruhsal yolculukları olmak üzere farklı kategorilerde incelenebilir. Bu çeşitlilik, Hristiyanlığın yükselişi hem tarihsel bir olay hem de her inananın ruhsal olgunlaşmayı hedefleyebileceği bir zirve noktası olarak gördüğünü kanıtlamaktır.

1.2.1. İsa Mesih'in Göğe Yükselişi

Hristiyan teolojisinin merkezinde yer alan İsa'nın yükselişi, kanonik İncillerde ve Elçilerin İşleri kitabında tarihsel bir olay olarak anlatılır. Luka İncili ve Elçilerin İşleri'nde İsa'nın yukarı alınışı şöyle anlatılır; “*onların gözleri onunde yukarı alındı. Bir bulut O'nu alıp gözlerinin önünden uzaklaştırdı*”²³⁹ İsa, dirilişinden sonra havarilerine görünmüş, onları Zeytin Dağı'na götürmüş ve onların gözleri önünde yukarı alınmıştır.

Yükselişin doğasını anlamak için kullanılan kavramlar, olayın hem fiziksel hem de metafizik boyutunu yansıtır. Kaynaklarda İsa'nın yükselişi için kullanılan terminoloji çeşitlilik gösterir. Grekçe anabasis (çıkış/yükseliş) ve analempsis (alınma/yukarı kaldırılma) terimleri vardır. Ancak bu terminolojinin en önemli tartışması, yükselişi gerçekleştiren kişinin yetki durumudur.²⁴⁰ Teolojik tartışmalarda İsa'nın yükselişi ile İlyas (Elijah) gibi Eski Ahit peygamberlerinin yükselişi arasında kesin bir ayırım yapılır. Geleneksel yorumlarda İlyas, bir hizmetkar olduğu için Tanrı tarafından gönderilen bir araçla (ateşten araba) ve edilgen bir şekilde göğe alınmışken İsa, Tanrı Oğlu olduğu için kendi tanrısal gücüyle, etken bir şekilde göğe yükselmiştir.²⁴¹ Hristiyan doktrininde bu olay, İsa'nın insan doğasını da Tanrı'nın tahtına taşıması ve yüceltmesi anlamına gelmektedir.

Hristiyan anlatısındaki semboller, yükselişin gerçekleştiği sürecin özelliklerini yansıtır. Bulut sembolü Enoh metinlerinde de gördüğümüz bir simgedir. Elçilerin İşleri kitabında İsa yükselirken “bir bulut onu alıp gözlerden uzaklaştırır”²⁴² şeklinde karşımıza çıkar. Bulut Hristiyan yorumculara göre Tanrısal tahtı, Kutsal Ruh'un varlığını veya Tanrı'nın yüceliğini simgeler. Bu, ruhani olanla maddi olan arasındaki sınırı gösterir. Altın Ağızlı

²³⁹ Bkz. *Kitabı Mukaddes*, Resullerin İşleri 1:9-11

²⁴⁰ Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.242

²⁴¹ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.248-249

²⁴² Bkz. *Kitabı Mukaddes*, Resullerin İşleri 1:9-11

Yuhanna (Ioannes Hrisostomos), bulutun İsa için bir kral tahtı işlevi gördüğünü belirtir. Bu ruhani olay tahta geçiş töreni olarak görülür.²⁴³

İsa'nın yükselişi anlatılırken kullanılan her sembol, aslında bu yolculuğun ne kadar sıra dışı bir boyut değişimi olduğunu gösterir. Elçilerin işleri kitanbında, “*o an orada bulunan beyaz giysiler içindeki iki adam (melekler)*”, bu olayın sadece dünyevi bir gözle anlaşılamayacağını gösteren göksel varlıklardır. Havarilere İsa'nın bir gün aynı şekilde geri döneceğini müjdeleyen bu rehberler, maddi dünya ile ilahi dünya arasındaki perdenin o an için aralandığını gösterir.²⁴⁴ Hristiyan geleneği sanat tarihinde bu yükseliş iki farklı bakış açısıyla işlenmiştir. Batı geleneğinde daha çok “Tanrı'nın Eli” motifi öne çıkar. Burada İsa, bir dağa tırmanır gibi yukarı hamle yaparken gökyüzünden uzanan ilahi bir eli tutar.²⁴⁵ Bu görüntü bize yükselişin tek taraflı bir çaba olmadığını, göklerden gelen bir davet ve kabulle gerçekleştiğini gösterir. Doğu (Bizans) geleneğinde; İsa, Mandorla adı verilen parlayan bir ışık hüzmesinin içinde görünür. Burada melekler İsa'ya doğrudan dokunmazlar, sadece ona refakat ederler. Bu durum, İsa'nın yükselmek için dışarıdan bir desteğe ihtiyaç duymadığını, kendi içindeki tanrısal güçle hareket ettiğini gösterir. Aslında bu ışık kozası, İsa'nın fiziksel bedeninin o an kazandığı astral parlaklığı ve maddenin ışığa dönüştüğü o yüksek enerji halini simgeler.²⁴⁶

İsa'nın yükselişi, bedeninin maddi ağırlığından kurtulup nuralışerek ilahi bir forma bürünmesinin en somut örneğidir. Bu anlatı, yükselişi sadece zihinde gerçekleşen bir hayal veya vizyon olarak değil, insanın tüm varlığıyla yaşadığı köklü bir değişim olarak sunması bakımından dinler tarihindeki en güçlü miraç anlatılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2. Meryem'in Göğe Alınışı

Hristiyan teolojisinde yükseliş fenomeninin insani boyutu, Hz. Meryem'in dünyevi hayatının sonunda yaşadığı tecrübedir. Ancak burada İsa'nın “kendi gücüyle” yükselişinin aksine, Meryem'in göğe çıkışı bir “alınma veya kabul edilme” olarak tanımlanır. Bu temel fark, İsa'nın bu eylemi tanrısal bir yetkiyle gerçekleştirdiğini, Meryem'in ise seçilmiş bir kul olarak ilahi bir lütfâ mazhar olduğunu gösterir. Her ne kadar bu olay kanonik İncillerde yer almasa da 4. yüzyıl ve sonrasındaki apokrif metinlerde ve vaazlarda gelişerek Hristiyan

²⁴³ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.246-249

²⁴⁴ Bkz. *Kitabı Mukaddes*, Resullerin İşleri 1:9-11

²⁴⁵ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.254-256

²⁴⁶ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.271-273

inancının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.²⁴⁷ Bu anlatıların kökeninde, Vahiy Kitabında geçen ve “*Gökte görkemli bir belirti görüldü: Güneşe sarınmış bir kadın...*”²⁴⁸ şeklinde tasvir edilen göksel kadın imgesi yatar ki bu imge, Meryem’in dünyayı aşan konumuna dair en güçlü kutsal referans olarak kabul edilmektedir.

Bu ruhani yolculuğun başlangıcı, Doğu geleneğinde “Meryem’in Uykusu” (Koimesis) olarak bilinen derin bir geçiş evresiyle açıklanır. Bu geleneğe göre, Meryem öldükten sonra ruhu İsa tarafından alınmış, bedeni ise daha sonra diriltiyle göğe nakledilmiştir. Bu süreç, aslında ölümün bir yok oluş değil, ruhani bir uyku ve ardından gelen fiziksel bir dönüşüm olduğunu ifade eder. Meryem’in yaşadığı bu bedensel nakil, Enok ve İlyas örneklerinde gördüğümüz “maddenin nuranileşmesi” fikrinin Hristiyanlıktaki en yansımasıdır. Hristiyan sanatında bu olay genellikle bir süreklilik içinde tasvir edilir. Meryem, genellikle İsa’nın yükseliş sahnelerinin alt kısmında, havarilerin merkezinde dua eder pozisyonunda dururken tasvir edilir. Onun bu duruşu, yer ile gök arasındaki eşikte duran bir şahitlik halidir. Bu şekilde resmedilerek, onun hem İsa’nın yükselişine tanıklığını hem de Kilise’yi temsil ettiğini gösterirler. Bu merkezi duruş, aynı zamanda Meryem’in kendi göğe kabulünün de bir habercisi olarak yorumlanır.²⁴⁹ Sonuç olarak Meryem’in göğe alınışı, yükselişin sadece peygamberlere değil, tam bir teslimiyet ve manevi arınma neticesinde insanın ilahi kata kabul edilme potansiyelini de ifade etmektedir.

1.2.3. Havari Pavlus ve Mistik Yükseliş

Yeni Ahit’te, yükseliş kavramı yalnızca İsa’nın göğe alınışı ya da Meryem’e atfedilen bedensel yükseliş anlatılarıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda insanın iç dünyasında yaşadığı, bedenden bağımsız ve mistik bir yükseliş biçimine de yer verilir. Bu anlayışta yükseliş, bir mekandan başka bir mekana gitmekten çok, bilincin ve ruhun sıradan algının ötesine taşınması anlamına gelir. Yani kişi fiziksel olarak yerinde kalsa bile, ruhun duyular üstü aleme çıkarılmasıdır. Bu Yükseliş türünün en dikkat çekici örneği; Aziz Pavlus’un 2. Korintliler anlatısında “*on dört yıl önce üçüncü göğe kadar kapılıp götürülen*” bir adamdan bahsettiği kısımdır. Pavlus bu anlatıda, kendisinden üçüncü bir şahıs gibi bahsetse de Hristiyan geleneği bu kişinin bizzat Pavlus olduğunu kabul eder.²⁵⁰ Bu anlatı, Yeni Ahit’te

²⁴⁷ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.230-233

²⁴⁸ *Kitabı Mukaddes*, Vahiy 12:1

²⁴⁹ Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.31-32

²⁵⁰ The Apocalypse of Paul, (2025). [Erişim: 15.03.2026
<https://sourcebooks.web.fordham.edu/pwh/apocpaul.asp>]

yükselişin sadece bedensel değil gizemli bir ruhsal tecrübe olarak da anlaşıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Pavlus'un bu deneyimi tasvir ederken kullandığı dil, onun yaşadığı olayın sıradan bir rüya olmadığını, aksine varlığın temel yasalarını sarsan alışılmış gerçeklik algısının ötesinde bir tecrübe olduğunu gösterir. Özellikle Pavlus'un, bu deneyimi "bedenle mi yoksa bedensiz mi" olduğunu bilmediğini vurgulaması, olayın mistik boyutuna ve metafizik ağırlığına dikkat çeker. Pavlus burada, ruhun fiziksel bedenden tamamen bağımsız bir şekilde seyahat edebilme ihtimalini açıkça dile getirmektedir. Bu durum, modern parapsikolojideki astral seyahat veya "beden dışı deneyim" kavramlarının antik dönemdeki en güçlü teolojik karşılığıdır. Pavlus, üçüncü gök olarak adlandırdığı boyutta, insan dilinin sınırlarını aşan, "insan dilinin ifade edemeyeceği sırlar" işittiğini belirterek, yükselişin seyahat değil aslında ilahi bilginin aktarımıyla ilgili bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.²⁵¹

Pavlus'un bu kısa anlatısı, yüzyıllar boyunca teologların, gnostiklerin ve mistiklerin kaynağı haline gelmiştir. Bu anlatı, daha sonraki dönemlerde kaleme alınan "Pavlus'un Apokalipsi" (The Apocalypse of Paul) gibi gnostik ve apokrif metinlere kaynaklık etmiştir. Kanonik metinlerde sadece bir kapılıp götürülme olarak geçen olay, bu apokrif eserlerde detaylı bir yapıya dönüşür. Bu metinlerde Pavlus, bir melek rehberliğinde gök katlarını (dördüncü, beşinci vb.) aşar, farklı gök katmanlarında ruhların durumuna, günahkar ruhların yargılanmasına tanıklık eder ve en yüksek kat olan onuncu göğe kadar ulaşır. Bu yolculuk anlatısı, Peygamber Enok'un semavi seyahatiyle benzerlikler taşır. Tıpkı Enok gibi Pavlus da bu yolculukta melekler tarafından eğitilir ve evrenin gizli olan düzenine şahitlik eder. Nihayetinde bu tür yükselişler, kişinin sadece ilahi sırları öğrenmesini değil, aynı zamanda tekrar yeryüzüne dönerek bunları tebliğ etmesi amacını taşır. Pavlus'un bu vizyoner tecrübesi, yükselişin sadece ruhani bir kaçış değil, göksel bilginin yeryüzündeki inananlara ulaştırıldığı bir köprü vazifesi gördüğünü ortaya koymaktadır.²⁵²

Hristiyanlıkta yükseliş motifi, tek tip bir deneyim olarak değil bedensel, ruhsal ve teolojik boyutları olan çok katmanlı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olguların tamamı birlikte değerlendirildiğinde, Hristiyanlıkta yükselişin nihai amacının mekansal bir göğe ulaşmaktan ziyade, insanın Tanrı ile yeniden bütünleşmesi, ilahi hakikate yaklaşması ve kurtuluş sürecinin tamamlanması olduğu anlaşılmaktadır. Yükseliş, kimi zaman beden

²⁵¹ The Apocalypse of Paul, (2025). [Erişim: 15.03.2026 <https://sourcebooks.web.fordham.edu/pwh/apocpaul.asp>]

²⁵² The Apocalypse of Paul, (2025). [Erişim: 15.03.2026 <https://sourcebooks.web.fordham.edu/pwh/apocpaul.asp>]

dönüşümüyle, kimi zaman ruhun sınırları aşmasıyla, kimi zaman da ilahi çağrıya verilen bir cevap olarak görülür. Böylece Hristiyan düşüncesinde gök, insan için mutlak anlamda kapalı bir alan değildir. İman, lütuf ve ilahi irade ile açılan bir hakikat olarak ifade edilir. Bu yönüyle yükseliş motifi, insanın sınırlı varlığının ötesine geçme arzusunun Hristiyan teolojisindeki en güçlü ve anlamlı ifadelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

1.3. İslam'da Yükseliş

İslam inancında göğe yükseliş düşüncesi, Hz. Muhammed'in yaşadığı İsrâ ve Miraç olayı etrafında şekillenir ve bu hadise, peygamberliğin en önemli mucizelerinden biri olarak kabul edilir. Miraç, yalnızca ruhsal bir deneyim ya da sembolik bir anlatı değildir. İslam anlayışına göre insanın yeryüzünden başlayarak ilahi huzura kadar yükseldiği, zaman ve mekan sınırlarını aşan bir yolculuktur. Bu süreçte Hz. Muhammed, hem fiziksel alemden metafizik aleme geçişi hem de ilahi varlık düzeni içindeki mertebeleri tecrübe etmiştir. Bu yönüyle miraç, insanın maddi sınırları aşarak ilahi olana yaklaşma imkanını ve İslam kozmolojisindeki dikey düzeni görünür kılan temel bir anlatı olarak karşımıza çıkar.

1.3.1. İslam'da Miraç Terminoloji ve Kaynaklar

İslam literatüründe Hz. Muhammed'in yaşadığı bu olağanüstü tecrübe, birbirini tamamlayan iki aşamalı bir yolculuk²⁵³ olarak ele alınır ve bu iki safha için farklı terimler kullanılır. Bu terminolojik ayırım, yolculuğun mekansal ve anlamsal boyutlarını birlikte değerlendirmeye olanak tanır.

İlk aşama olan İsrâ, kelime anlamı itibarıyla “geceleyin yürümek, gece yolculuğu yapmak” anlamına gelir ve Arapça “s-r-y” kökünden türemiştir. Terim olarak isrâ, Hz. Peygamber'in geceleyin Mescid-i Harâm'dan (Mekke) alınarak Mescid-i Aksâ'ya (Kudüs) götürülmesini ifade eder. Bu safha, yolculuğun yeryüzü üzerindeki mekansal boyutunu ifade gösterir.²⁵⁴ Kur'an-ı Kerim'de bu olay, açık ve doğrudan bir biçimde İsrâ Suresi'nin 1. ayetinde zikredilir: “*Kulunu bir gece Mescid-i Harâm'dan, kendisine çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya yürüten Allah'ın şanı yücedir.*”²⁵⁵ Bu ayet, isrâ olayının ilahi bir gerçeklik olduğunu ve Hz. Peygamber'in bu yolculuğa Allah'ın kudretiyle çıkarıldığını vurgular.

Yolculuğun ikinci ve tamamlayıcı safhası olan Miraç ise, “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamındaki urûc kökünden türetilmiş bir ism-i âlet olup, sözlükte “yukarı çıkma vasıtası,

²⁵³ Bkz. Arabî. (2021). *Kitabu'l Aşfar*, age. s.12-13

²⁵⁴ S, S, Yavuz. (2011). *İsra ve Mirac*. Pınar Yayınları, İstanbul, s.14-15

²⁵⁵ *Kur'an-ı Kerim*. İsrâ 1

merdiven veya asansör” anlamlarına gelir.²⁵⁶ Bazı dilbilimciler bu terimin İbranice “merdiven” kavramıyla ilişkili olabileceğini ileri sürmüş olsalar da, İslam geleneğinde kavram daha çok yükselişin işlevsel yönüne odaklanır. Terim olarak miraç, Hz. Peygamber’in Mescid-i Aksâ’dan semavi alemlere, Sidretü’l-Münteha’ya ve nihayetinde ilahi huzura yükselişini ifade eder.²⁵⁷

Kur’an-ı Kerim’de miraç olayı, isrâ kadar açık bir anlatımla geçmese de, İslam geleneğinde bu yükseliş Necm Suresi’nin 7–18. ayetlerinde yer alan “yüksek ufukta doğrulma”, “yaklaşma ve sarkma (kâbe kavseyn)” ve “Sidretü’l-Münteha’nın yanında görme”²⁵⁸ ifadeleri ile temellendirilir. Hz. Peygamber’in semavi alemlerde yaşadığı tecrübeye işaret eden metafizik bir yükseliş anlatısıdır. Böylece miraç, sadece mekansal bir çıkış değil ilahi hakikate yaklaşma, vahyin boyutlarına tanıklık etme ve insan idrakinin sınırlarını aşan bir temas olarak anlaşılmaktadır. Bu durum İsrâ ve Miraç’ın birbirinden bağımsız değil, bir bütünün iki tamamlayıcı yüzü olduğunu gösterir. İsrâ, yeryüzündeki kutsal mekanlar arasında gerçekleşen ilahi bir nakli, Miraç ise bu naklin ardından insan idrakini aşan semavi yükselişi temsil eder.

Kaynak olarak İslam’da yükseliş tasavvuru, soyut bir anlatıdan ibaret olmayıp sağlam bir metinsel zemine dayanmaktadır. Bu tasavvur, başta Kur’an-ı Kerim, ardından hadis külliyatı ve bu metinler etrafında gelişen tefsir, siyer ve şerh üzerinden şekillenmiştir. Dolayısıyla miraç anlatısı, İslam düşüncesinde hem vahye dayalı hem de yorumla derinleşen çok katmanlı bir yapıyı oluşturur. Kur’an-ı Kerim’de yükseliş tasavvurunun temel referans noktası iki ana sure etrafında toplanır. Bunlardan ilki, yolculuğun başlangıç safhasını konu edinen İsrâ Suresi’nin 1. ayetidir. Ayette geçen “kulunu (abduhi)”²⁵⁹ ifadesi, klasik İslam alimleri tarafından özellikle vurgulanmış bu kelimenin, Hz. Peygamber’in bu yolculuğu sadece ruhuyla değil, ruh ve beden bütünlüğü içinde yaşadığına işaret ettiği kabul edilmiştir. Bu ifade, miraç hadisesinin rüya ya da içsel vizyon olarak değil, ilahi kudretle gerçekleşmiş bütüncül bir tecrübe olarak anlaşılmasının temel dayanaklarından biri olarak görülür.²⁶⁰

İkinci ana referans noktası ise Necm Suresi’nin 7–18. ayetleridir. Bu ayetlerde yer alan “yüksek ufukta doğrulma”, “yaklaşma ve sarkma (kab-ı kavseyn)” ve “Sidretü’l-Münteha’nın yanında görme” gibi ifadeler, Hz. Peygamber’in ilahi hakikate en fazla yaklaştığı metafizik

²⁵⁶ Arabî. (2021). *Kitabu’l Asfar*, age. s.12-13

²⁵⁷ Bkz. Arabî. (2021). *Kitabu’l Asfar*. age. s.12-14

²⁵⁸ *Kur’an-ı Kerim*. Necm 7/18

²⁵⁹ *Kur’an-ı Kerim*. İsrâ 1

²⁶⁰ Bkz. Arabî, (2021). *Kitabu’l Asfar*, age. s.12-14

mertebeyle tasvir eder. İslam tefsir geleneğinde bu pasajlar, miraç yolculuğunun semavi boyutuna işaret eden en güçlü Kur’ani temeller olarak değerlendirilmiştir.²⁶¹ Buradaki anlatım dili, fiziksel mekan kavramlarını aşan sembolik ve aşkın bir yükseliş ifade ederken, aynı zamanda bu tecrübenin vahiy kaynaklı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Kur’an’daki bu çerçeve, hadis ve siyer kaynakları ile ayrıntılı biçimde tamamlanır. Özellikle Buhârî ve Müslim gibi sahih kabul edilen hadis külliyatlarında yer alan rivayetler, miraç hadisesinin aşamalarını daha somut bir şekilde anlatır. Bu kaynaklara göre olay, Hz. Peygamber’in Kabe’nin avlusunda uyku ile uyanıklık arası bir haldeyken Cebrail’in gelişiyile başlar. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber’in göğsünün yarılıp kalbinin zemzemle yıkanması (şerh-i sadr), ruhani yolculuğun ilk adımı olan bir içsel temizliği simgeler. Ardından, ışık hızını ve boyutlar arası geçişi temsil eden Burak adlı bineğe bindirilmesi ile yolculuk fizikötesi bir boyut kazanır. Bazı rivayetlerde Kudüs’teki Mescid-i Aksâ’da diğer peygamberlere imamlık etmesi, bazılarında ise önce semalara yükselip dönüşte Kudüs’e uğraması şeklinde aktarılan bu süreçte, Hz. Peygamber’in yedi kat semada farklı peygamberlerle görüşmesi hadisenin ruhani hiyerarşisini belirler. Bu detaylar, yolculuğun yalnızca bir yükseliş değil, aynı zamanda ruhsal arınma, ilahi hazırlık ve kozmik düzenle yüzleşme süreci olduğunu göstermektedir.

1.3.2. Yükselişin Doğası, Aşamaları ve Araçları

İslam düşüncesinde Miraç hadisesinin mahiyeti, fiziksel yasalar ile metafizik gerçeğin kesiştiği bir noktada ele alınır. Dolayısıyla kelim ve tasavvuf literatüründe, miracın bedenle mi (cismani) yoksa yalnızca ruhsal bir tecrübe olarak mı (ruhani/rüya) gerçekleştiği meselesi tartışılmıştır. Ancak klasik İslam düşüncesinde hakim görüş, İsrâ Suresi’nde geçen “kulunu yürüttü” (esra biabdihi) ifadesine dayanarak, bu yolculuğun uyanıklık halinde, ruh ve beden bütünlüğü içinde gerçekleştiği yönündedir. Bu bedensellik vurgusu, miracın sıradan bir düş ya da hayal değil, varoluşsal bir hal ve mertebeye değişimi olduğunu ortaya koyar.²⁶² Bu durumu İbnü’l-Arabî, miracın inkar edilmesinin temel nedenini onun bedensel boyutunda görür, olay yalnızca bir rüya olsaydı, kimsenin bu duruma itiraz etmeyeceğini belirtir.²⁶³

²⁶¹ Bkz. Eliade, (2000). *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, C.3, age. s.81-82

²⁶² Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.98-100

²⁶³ M. İ. Arabi. (2024). *Fütuhat-ı Mekkiyye* C.13, age. s.14

Hadis rivayetleri ve geleneksel anlatılar çerçevesinde miraç, belirli araçlar ve aşamalar vasıtasıyla gerçekleşen doğrudan kademeli bir yolculuk olarak tasvir edilir. Bu yolculukta kullanılan unsurlar, yükselişin hem kozmik hem de sembolik boyutlarını yansıtır.

Miraç anlatısında öne çıkan ilk yükseliş aracı Buraktır. Mekke'den Kudüs'e (ve bazı rivayetlere göre semaya) yapılan yolculukta kullanılan Burak, adını Arapça *berk* (şimşek, parıltı) kökünden alır.²⁶⁴ Rivayetlerde Burak, katırdan küçük uzun, eşekten büyük, beyaz renkli ve adımlarını gözünün gördüğü en uzak noktaya atabilen bir binek olarak tasvir edilir. Bu nitelikler, mekanın olağan fizik kurallarının ötesinde, ruhani bir hızla aşılmasını simgeler.²⁶⁵

Yükselişin ikinci aşamasında ise merdiven motifi öne çıkar. Mescid-i Aksâ'dan semavi alemlere yükselişi mümkün kılan bu araç, kelime anlamıyla bir "yukarı çıkma vasıtası" olarak betimlenir. Ebu Saîd el-Hudrî rivayetinde, ruhların kendisiyle yükseltildiği, basamakları nurdan olan ve altın, gümüş ya da değerli taşlarla tasvir edilen bir merdivenden söz edilir. Bu motif, Eski Ahit'te Yakup Peygamber'in rüyasında gördüğü ve meleklerin inip çıktığı merdiven motifiyle dikkat çekici bir paralellik göstermektedir.²⁶⁶

Semavi yolculuk boyunca Hz. Peygamber, yedi kat göğün her birinde peygamberlerle karşılaşır. Bu karşılaşmalar, sadece tarihsel bir buluşma değil, aynı zamanda ruhani bir silsilenin ve makamlar hiyerarşisinin temsili olarak yorumlanır. Rivayetlere göre; birinci semada Hz. Âdem, ikinci semada Hz. İsa ve Hz. Yahya, üçüncü semada Hz. Yusuf, dördüncü semada Hz. İdris, beşinci semada Hz. Harun, altıncı semada Hz. Musa ve yedinci semada ise Hz. İbrahim ile görüşür. Daha sonra da Sidretü'l-Müntehâ'ya götürülür. Özellikle dördüncü semada Hz. İdris ile karşılaşılması, İdris (Enok) peygamberin ruhani hiyerarşi içindeki merkezi konumunu gösteren önemli bir unsur olarak dikkat çeker.²⁶⁷

Yolculuğun nihai sınırı, Sidretü'l-Müntehâ olarak adlandırılan makamdır. "Son ağaç" veya "sınır ağacı" anlamına gelen bu kavram, yaratılmış varlıkların bilgi ve idrak bakımından ulaşabileceği son noktayı temsil eder. Bu aşamada artık melek rehberliği sona erer Cebrail'in bu sınırdan öteye geçemediği ifade edilir. Bu eşikten sonra Hz. Peygamber, Refref adı verilen özel bir vasıta ile ilahi huzura yönelir.²⁶⁸ İslam düşüncesinde miraç; yeryüzü şartlarından

²⁶⁴ D, Karakurt. (2012). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi*, Wikipedi Özgür Ansiklopedi, (y.y), s.202

²⁶⁵ Beyhaki, *Delâilü'n-Nübüvve*, s.44

²⁶⁶ Bkz. *İsra ve Miracın Keyfiyeti*. (2011). [Erişim: 19.03.2026 slam-tr.org/konu/isra-ve-miracin-keyfiyeti.20527/]

²⁶⁷ Bkz. Buhari, *es-Sahih*, *Bedü'l-Halk*, 6; Müslim, İman, s.259

²⁶⁸ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabî'de Miraç Fenomeni*, agt. s.117-119

maddi olandan sıyrılarak ilahi aleme yönelişi, kesretten vahdete doğru yapılan ontolojik bir yolculuğu ve insanın ulaşabileceği en yüksek idrak sınırında ilahi hakikatle buluşmayı temsil eden bütüncül bir yükseliş tasavvuru olarak karşımıza çıkar.

1.3.3. Tasavvufi ve Edebi Literatürde Miraç Anlayışı

Kur'an ve hadis merkezli anlatının yanı sıra, miraç hadisesi İslam düşüncesinde özellikle tasavvufi ve edebi literatür içerisinde katmanlı ve sembolik bir biçimde ele alınmıştır. Bu literatürde miraç, yalnızca Hz. Muhammed'e özgü tarihsel bir mucize olarak değil insanın hakikate yönelişini, ilahi yakınlığı ve varoluşsal dönüşümü temsil eden örnek bir yükseliş olarak değerlendirilmiştir. Böylece miraç anlatısı, kozmolojik bir olay olmanın ötesine taşınarak insanın iç dünyasında gerçekleşen metafizik bir yolculuk haline gelmiştir.

Bu yaklaşımda Miraçnâmeler ve tasavvufi eserler, yükselişin manevi boyutlarını ve sembolik katmanlarını ayrıntılı biçimde işlemiştir. İbnü'l-Arabî'nin Fütûhât-ı Mekkiyye'si ve Kitâbü'l-İsrâ'sı, miraç tasavvurunun tasavvufi düşüncede sistemli bir kozmolojiye dönüştüğü temel metinler arasında yer alır. İbnü'l-Arabî, miraç hadisesini yalnızca aktarılan bir mucize olarak değil, insanın varlık mertebeleri boyunca ilerleyişini açıklayan bir ontolojik model olarak ele alır. Ona göre miraç, nihai olarak insanın Hakk'ı kendi nefsinde müşahede etmesi sürecidir.²⁶⁹ Ancak bu noktada, tasavvuf geleneğinin temel ayrımlarından biri olan Nebi ve Veli ayrımı ortaya çıkar.

İslam tasavvufunda İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'in miracını bedensel ve nebevi bir hadise olarak kabul ederken velilerin ve salıkların miracını ruhsal ve manevi bir yükseliş olarak tanımlar. Ona göre bu ikinci tür miraç, insanın kendi hakikatiyle yüzleştiği, Hakk'ı kendi varlığında müşahede ettiği bir deneyimdir. Böylece miraç, yalnızca göklere doğru bir hareket değil, bilincin derinliklerine ve ilahi hakikate yönelen içsel bir seyr olarak anlam kazanır. İbnü'l-Arabî'ye göre miraç, her ne kadar biçimsel olarak yükseliş olarak adlandırılrsa da mahiyet bakımından peygamberlere ve velilere göre farklı düzlemlerde gerçekleşir.²⁷⁰

İbnü'l-Arabî'ye göre Hz. Peygamber'in miracı hem ruh hem de bedenle (cismani) gerçekleşmiştir. Bu sebeple nebevî miraçta mesafeler kat edilmiş, felekler aşılmış ve kozmik düzen bizzat tecrübe edilmiştir. Buna karşılık velilerin veya varislerin miracı sadece ruhanidir. Bu yükseliş fiziksel mekanlarda değil, manalar aleminde ve kalbin müşahadesiyle gerçekleşir.²⁷¹ Peygamberin miracı, aynı zamanda şeriat getirme fonksiyonuna sahiptir ve bu

²⁶⁹ Bkz. Arabi. (2024). *Fütuhât-ı Mekkiyye*. C.13. age. s.107-109

²⁷⁰ Acar, (2016). *İbn Arabî'de Miraç Fenomeni*, agt. s.3

²⁷¹ Bkz. Arabi. (2024). *Fütuhât-ı Mekkiyye*. C.13. age. s.105-106

yönüyle tarihsel olarak tamamlanmış ve kapanmıştır. Velinin miracı ise “himmet miracıdır” yeni bir şeriat getirmez, ancak mevcut şeriatın hikmetlerini, sırlarını ve marifet boyutunu idrak etmeye yöneliktir. Bu nedenle velinin yükselişi, bir yetki değil bir derinleşme ve idrak sürecidir.²⁷²

Bu çerçevede tasavvufi yorumda gök katları, fiziksel mekanlardan ziyade manevi duraklar ve nefsin mertebeleri olarak anlaşılır. İbnü'l-Arabî'nin miraç anlayışında semalar, fiziksel mekanlar olmaktan ziyade kavı-ı urûc içinde yer alan ve her biri belirli bir peygamberle ilişkilendirilen varlık ve idrak düzeylerini temsil eder. Bu durumda semalar, alimin yükseliş sürecinde karşılaştığı manevi makamlardır. İbnü'l-Arabî'ye göre bu semalar sırasıyla Vezirlik seması (Adem), Yazı seması (İsa), Şehadet seması (Yusuf), Emirlik seması (İdris), Muhafız seması (Harun), Kadılar seması (Musa) ve Gaye seması (İbrahim) şeklinde isimlendirilir. Her bir sema, ilgili peygamberin temsil ettiği ruhani hakikatle bağlantılı olarak, insanın varlık mertebelerinde ilerleyişini ve idrakinin olgunlaşmasını ifade eder. Bu İbnü'l-Arabî'nin miracı, tarihsel bir göğe yükseliş anlatısından ziyade, insan bilincinin ilahi hakikate doğru katmanlı bir yükselişi olarak yorumladığını göstermektedir.²⁷³

Bu yapı, miracın aslında kozmik bir seyahatten ziyade, insanın kendi varlık katmanlarını aşarak vahdete yönelmesini ifade ettiğini gösterir.

Tasavvuf kozmolojisinde bu ruhsal yükselişin gerçekleştiği ara düzleme Âlem-i Misal adı verilir. Âlem-i Misal, saf ruhlar alemi ile maddi cisimler alemi arasında yer alan bir berzah olup ne bütünüyle maddi ne de tamamen soyut bir yapıya sahiptir. Bu alemde manalar suret kazanır, cisimler ise latifleşir. İbnü'l-Arabî'ye göre rüyalar, keşifler ve vizyonlar bu düzlemde gerçekleşir.²⁷⁴ Bu durumda tasavvufi miraç, salikin bilincinin bu ara aleme yönelerek, ilahi isimlerin tecellilerini sembolik suretler halinde müşahede etmesi sürecidir. Modern terminolojide “astral seyahat” veya “astral katman” olarak adlandırılan deneyimlerin, tasavvuf geleneğinde Âlem-i Misal tecrübesiyle büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

İslam inancında yükseliş tasavvuru Kur'an'ın çizdiği temel çerçeveden beslenen, hadislerin somutlaştırdığı ve tasavvufun derinleştirdiği çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Hz. Muhammed'in şahsında gerçekleşen İsrâ ve Miraç hadisesi, yalnızca geçmişte yaşanmış tarihsel bir mucize değil, aynı zamanda insan ruhunun maddi kayıtlardan sıyrılarak ilahi

²⁷² Arabi. (2024). *Fütuhât-ı Mekkiyye*. C.13. age. s.105

²⁷³ Acar, (2016). *İbn Arabî'de Miraç Fenomeni*, agt. s.104

²⁷⁴ Bkz. Arabî. (2013). *Fusûsu'l-Hikem*, age. s.49-50

hakikate ulaşabileceği en yüksek mertebeyi temsil eden evrensel bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tasavvufi düşüncede yükselişin sembolik ve çok katmanlı yapısını daha geniş bir perspektifte değerlendirebilmek amacıyla, İslami anlatı geleneğinde yer alan Zülkarneyn figürüne de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Zira Zülkarneyn'e atfedilen bazı rivayetlerde görülen göğe yönelim, kozmik yolculuk ve sebep etrafında şekillenen yükseliş tasavvuru, insanın sınırları aşma ve aşkın olana ulaşma arzusunun farklı bir tezahürü olarak dikkat çekmekte, bu yönüyle çalışmanın genel çerçevesi içerisinde anlamlı bir tamamlayıcı örnek sunmaktadır.

Yükseliş anlayışı, Kur'an kıssalarının bazı yorumlarında da dikkat çekici biçimde ortaya çıkmaktadır. Zülkarneyn figürü, klasik tefsir geleneğinde çoğunlukla tarihsel ve dünyevi bir hükümdar olarak ele alınsa da bazı rivayetlerde onun kozmik ve yükseliş temelli bir yolculuk gerçekleştirdiğine dair sembolik anlatımlar da bulunmaktadır. Nitekim Zülkarneyn'e isminin verilme sebeplerinden biri olarak rüyasında yıldızlara tırmandığını ve güneşe tutunduğunu görmesi,²⁷⁵ onun yükseliş motifleriyle ilişkilendirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Bu doğrultuda bazı rivayetlerde Zülkarneyn'in atını yıldızlara bağladığı,²⁷⁶ emrine bulutların verildiği²⁷⁷ ve farklı kozmik alanlara ulaştığı ifade edilmektedir. Bu tür anlatımlar, Zülkarneyn kıssasını sıradan bir tarihsel fetih anlatısından çıkararak, kozmik boyutlar ve aşkın mekanlarla ilişkilendirilen sembolik bir yükseliş tecrübesi haline getirmektedir.

Bununla birlikte, modern dönemde yapılan bazı yorumlarda bu anlatılar daha farklı bir perspektifle ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlarda Zülkarneyn'in farklı boyutlar veya göklerle olan ilişkisi, klasik anlamda mitolojik bir yükselişten ziyade modern fizik teorileri (paralel evren,²⁷⁸ solucan deliği²⁷⁹ vb.) çerçevesinde yorumlanmaktadır. Özellikle Zülkarneyn'in Ye'cüc ve Me'cüc'ü engellemek amacıyla inşa ettiği seddin, yalnızca dünyevi bir yapı değil, paralel evrenler arasında geçişi sağlayan bir geçit (bir tür kozmik kapı/solucan deliği) kapatan sembolik bir bariyer olabileceği yönünde yorumlar dikkat çekmektedir.²⁸⁰ Her ne kadar bu tür yaklaşımlar klasik tefsir geleneğinin dışında kalsada, söz konusu yorumlar Zülkarneyn

²⁷⁵ Bkz. M. Baş, (2023), Zülkarneyn ve Yecüc-Mecüc Kıssasına Farklı Bir Bakış, *Türkiye Dinler Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, 1(1) Ankara, s.411

²⁷⁶ İ. Türe, (1998), *Zülkarneyn*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.53

²⁷⁷ Bkz. Türe, (1998), *Zülkarneyn*, age. s124

²⁷⁸ Bkz. Baş, (2023), *Zülkarneyn ve Yecüc-Mecüc Kıssasına Farklı Bir Bakış*, agm. s.418-419

²⁷⁹ Baş, (2023), *Zülkarneyn ve Yecüc-Mecüc Kıssasına Farklı Bir Bakış*, agm. s.420

²⁸⁰ Bkz. Baş, (2023), *Zülkarneyn ve Yecüc-Mecüc Kıssasına Farklı Bir Bakış*, agm. s.418-419

anlatısının yükseliş ve kozmik yolculuk motifleri açısından ne denli çok katmanlı ve yeniden yorumlanabilir bir yapıya sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu yönüyle Zülkarneyn figürü, tasavvufi miraç anlayışıyla doğrudan örtüşmesede, insanın evreni aşma ve bilinmeyene ulaşma arzusunun farklı dönemlerde farklı düşünce sistemleri içinde nasıl yeniden üretildiğini ortaya koyan dikkat çekici bir örnek olarak değerlendirilebilir.

1.4. Zerdüştlükte Yükseliş

Zerdüştlük, kökenleri M.Ö. 6. yüzyıla ya da daha erken bir döneme uzanan ve Peygamber Zerdüş tarafından tebliğ edildiği kabul edilen, dünyanın en eski vahye dayalı inanç sistemlerinden biri olarak değerlendirilir. Zerdüştiler tarafından “Behdin” (İyi Din) olarak adlandırılan bu inanç sistemi, ruhani yükselişi yalnızca bireysel bir vizyon ya da mistik deneyim olarak değil, aynı zamanda ahlaki bir sınav ve kozmik sorumluluk olarak görülür.²⁸¹ Bu yaklaşım, yükseliş fikrini Zerdüştlükte salt metafizik bir tecrübenin ötesine taşır.

Zerdüştlüğün merkezinde, “Bilge Efendi” ve “Bilginin Efendisi” anlamına gelen Ahura Mazda (Hürmüz) yer alır.²⁸² Ahura Mazda, mutlak iyiliğin, bilginin ve yaratıcı kudretin kaynağıdır. Ancak Zerdüştlük kozmolojisi, tek boyutlu bir iyilik anlayışı üzerine kurulmamıştır. Aksine, evren kozmik düalizm ilkesine göre şekillenir. Bu düalizmin iki temel gücü olan Spenta Mainyu (Kutsal/İyi Ruh) ile Angra Mainyu (Yıkıcı/Kötü Ruh – Ehrimen), varoluşun başlangıcından sonuna kadar sürecek olan kozmik bir mücadeleye içindedir.²⁸³ İnsan ruhu ise bu mücadelenin pasif bir unsuru değil, bilinçli bir öznesidir. Bu kozmik çatışma içerisinde yükseliş, insan ruhunun hangi tarafta konumlandığını ortaya koyan etik ve ontolojik bir tanıklık işlevi görür. Eski İran inançları ve Zerdüştlükte yükseliş tasavvuru, temelde üç ana eksen etrafında şekillenir; peygamberin ilahi huzura kabulü, seçilmiş kişilerin metafizik alemlere yaptığı yolculuklar ve ölüm sonrası ruhun nihai seyahati. Bu durumda yükseliş, rastlantısal bir seyahat değil, ruhani yetkinlik kazanma, ilahi düzeni kavrama ve kozmik hakikate şahitlik etme süreci olarak karşımıza çıkar.

1.4.1. Peygamber Zerdüş'tün Yükselişi

Zerdüştlük inancının peygamberi Zerdüş'tün (Zarathustra), ilahi mesajı almak üzere gerçekleştirdiği tecrübe, bir dağa çıkış ve orada Yüce Tanrı Ahura Mazda (Hürmüz) ve Kutsal Ölümsüzler (Ameşa Spenta) ile görüşme şeklinde gerçekleşmiştir.²⁸⁴ Zerdüş'tün bu yükseliş

²⁸¹ *Avesta*, s.9

²⁸² Bkz. Karakurt, (2012). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi*, age. s.397

²⁸³ Bkz. E, Ayata. (2011). *Zerdüş, Avesta Bölümleri*. Kora yayınları, İstanbul, s.25-26

²⁸⁴ Bkz. *Avesta*, s.9-12

deneyimi, klasik yükseliş anlatılarında gördüğümüz “yüksek bir mekanın ilahi temas noktası seçilmesi” motifinin en eski örneklerinden biridir.

Zerdüşt’ün peygamberlik süreci ve yaşadığı semavi yükseliş, bir beşerin ruhani olgunlaşma evrelerini ve madde dünyasından mana alemine geçişini gösteren en kadim miraç anlatılarından biridir. Bu yükseliş doğrudan bir göğe çıkışla değil, Zarathustra’nın 23 yaşından itibaren Sabalan Dağı’nda inzivaya çekilerek tefekkür, kuşkuculuk ve felsefi içebakış dönemine girmesiyle başlar. Yedi yıl boyunca kendi kalbi ve nefsi ile mücadele eden Zerdüşt, doğaüstü bir ışıkla aydınlandığı rivayet edilen bir mağarada hayatın anlamını ve evrenin sırrını düşünerek vecdi bir ruhsal doyumluğa ulaşmıştır. Bu ruhani hazırlığın ardından peygamberliğe hazır bir halde dağdan inen Zerdüşt, Daitya Nehri kıyısına ulaştığında yolculuğunun asıl metafizik aşamasına geçer. Burada karşısına çıkan ve boyu bir insanın üç misli olan Başmelek Vohu Manah’ın (İyi Düşünce) kendisine verdiği “maddi vücudundan soyutlan” emriyle birlikte, Zerdüşt’ün ruhu fiziksel sınırlarını aşar. Vecd içindeki peygamberin ruhu, Ahura Mazda ve diğer beş meleğin göz kamaştırıcı huzuruna çıkarıldığında, fiziksel yasaların yerini ilahi bir gerçeklik alır. Zerdüşt, Ahura Mazda’nın mutlak parlaklığı karşısında kendi gölgesinin yerden kaybolduğunu fark eder. Bu ruhani kabul sırasında sorgu sandalyesine oturan peygamber, cennetin kapılarının ardına kadar açıldığına şahitlik ederek dinin temel prensiplerini doğrudan ilahi kaynaktan tebliğ alır.²⁸⁵ Zerdüşt’ün yaşadığı bu deneyim, sadece zihinsel bir ilham değil, bizzat göksel varlıkların rehberliğinde gerçekleşen metafizik bir buluşmadır. Bu yükseliş ve vahiy süreci, Zerdüşt’ün “Kutsal Ölümsüzler” olarak bilinen başmeleklerle farklı dağ tepelerinde yaptığı görüşmelerle detaylandırılır. Peygamberin dikey hiyerarşideki bu temasları, kozmik düzenin sırlarını öğrenmesini sağlar. Örneğin, “Gerçeğin Başmeleği Vohu Manah” (İyi Düşünce) ile görüşmesi Medya’daki Albruz Dağları’nın tepelerinde gerçekleşmiş suların ve bitkilerin ruhları olan Haurvatat ve Ameretat ile görüşmeleri de yine dağ zirveleri ve nehir kenarlarında vuku bulmuştur.²⁸⁶

Gerçekleşen yükseliş sürecinde dağlar, yer ile gök arasında birer merdiven vazifesi görür ve Zerdüşt’ün bu deneyimi, ilahi kata kabul edilme ve oradan aldığı emirleri yeryüzüne indirme motifini taşır. Yaşı artık 4’a ulaşan Zarathustra, güçlüklerle dolu günler geçirip gezebildiği her yeri gezdikten sonra, nihayet vahiy yoluyla alabileceği her şeyi almıştır. Ancak yükselişin en kritik aşaması, ilahi huzurda son bulmaz. Asıl sınav ruhani bilgiyi maddi

²⁸⁵ M. S. Bilgin. (1995). *Zarathustra (Zerdüşt) Hayatı ve Mazdaizm*. Berfin Yayınları, İstanbul, s.74-75

²⁸⁶ Bkz. Bilgin, (1995). *Zarathustra (Zerdüşt) Hayatı ve Mazdaizm*, age. s.107-110

dünyaya indirmektir. Ahura Mazda kendisini son bir kez daha göklere çıkararak kabul etmiş, ancak ayrılırken Peygamber'ini dönüş yolundaki tehlikeler için uyarmıştır. Bu uyarı, insanın ulaştığı manevi mertebelerden dünyaya dönerken nefsin ve “Şeytanın” (Ehrimen) saldırılarına karşı tetikte olması gerektiğini hatırlatır. Nitekim dönüş yolunda, Darej'in kıyısına indiğinde, “düşmanların düşmanı” Angra Mainyu; şeytan Buiti'yi Peygamberi yok etmesi veya günaha teşvik etmesi için göndermiştir. Fakat Zarathustra, semavi yolculuğunda kazandığı ruhani donanımla o kadar iyi silahlanmış ki düşmanlarını bir anda yenilgiye uğratarak kaçtırmayı başarmıştır. Bu durum, yükselişin sadece bilgi alma değil, aynı zamanda kötülüğe karşı ruhani bir zırh kuşanma süreci olduğunu gösterir.²⁸⁷

Zerdüşt'ün dağ tepelerinde başlayan ve semavi katlarda tamamlanan bu yolculuğu, daha sonraki Miraç ve Enok anlatılarında karşımıza çıkacak olan “seçilmiş kişinin göğe kabulü” temasının hem tarihsel hem de ruhani öncülüdür. Ayrıca Zerdüşt'ün yaşadığı bu deneyimi Hz. Muhammed'in Miraç'ta Allah ile görüşmesi veya Hz. Musa'nın Tur Dağı'ndaki tecrübesiyle ruhani bir benzerlik taşıırken, özellikle “bedenden soyutlanma” vurgusuyla insan ruhunun madde dünyasından bağımsızlaşarak en yüce makama ulaşabileceğini kanıtlayan en köklü yükseliş modellerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.2. Ardaviraf'ın Yükselişi

Zerdüşt geleneğinde ve Pehlevi literatüründe önemli bir yere sahip olan Ardâvîrâf, İslam'daki Miraç hadisesiyle ve Dante'nin İlahi Komedyası ile büyük benzerlikler gösteren, öteki dünyaya yapılmış en hacimli seyahatin başkahramanıdır. İnancın zayıfladığı bir dönemde, dinin hakikatlerini doğrulamak ve inananlara fizikötesi alemde kesin bilgiler getirmek amacıyla seçilmiş özel bir şahsiyettir. O, sıradan bir rahibin ötesinde, "diriler dünyası"ndan “ölüler diyarına” ruhsal bir yolculuk gerçekleştirmiş kutsal bir mübed (rahip) ve azizdir. Sasaniler döneminde kaleme alınan *Ardâvîrâfnâme* eserinde detaylandırılan bu olay, sadece bireysel bir merakın değil, dinin doğruluğunu teyit etmek amacıyla gerçekleştirilen bir "ruhsal yükseliş" olma niteliği taşımaktadır.²⁸⁸

İsminin Etimolojisi ve Anlamı incelendiğinde, ruhani statüsü daha net anlaşılır. “Ardâ” (Asha) doğruluk ve kutsallık, “Vîrâf” ise akıl ve güç anlamlarını taşımaktadır. Sonuç olarak bu isim, “Kutsal Adam” veya “Kutsal Akıl Sahibi” demektir. Bu kutsallık, onun seçilme nedeni ile doğrudan bağlantılıdır. Ardâvîrâf, Mezdiyesnâ (Zerdüşt) inananları tarafından üstün nitelikli, dürüst ve ömrü boyunca hiç günah işlememiş bir kişilik olarak

²⁸⁷ Bkz. Bilgin, (1995). *Zarathustra (Zerdüşt) Hayatı ve Mazdaizm*, age, s.111-112

²⁸⁸ N, Yildirim. (2008). *Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme. Doğu Araştırmaları Dergisi*, (1), s.44-49

tanınır. Tarihsel yaklaşım ve Yaşadığı Dönem açısından ise hikaye bir kriz anına işaret eder. Büyük İskender'in (Lanetli İskender) İran'ı işgali ve kutsal metinleri yaktırması sonucu ortaya çıkan inanç krizini dindirmek üzere görevlendirilen Ardâvîrâf'ın, genel kabul olarak IV. yüzyıl sonları ile VII. yüzyıl ortaları arasında yaşamış bir Sasanî evliyası olduğu düşünülür.²⁸⁹

Onun gerçekleştirdiği metafizik yolculuk, tezin ana odağı olan beden dışı deneyimlerin en dikkat çekici örneğidir; çünkü Ardâvîrâf'ın gerçekleştirdiği eylem, bedensel bir yükseliş değil, ruhsal bir seyahattir. Bu süreç, modern teknikleri anımsatan titiz bir hazırlık ve yükseliş evresiyle başlar. Yıkanıp temizlenmiş, yeni elbiseler giymiş ve temiz bir yatağa uzanmıştır. Ardından, bilinci ruhani boyuta taşıyacak olan ve “meng” adı verilen kutsal içeceği içerek, yedi gün yedi gece süren derin bir uykuya dalmıştır. Bu ritüelistik süreç, ruhun maddesel bağlarından kopması için gerekli zemini hazırlar.²⁹⁰

Yolculuk ve süreçteki aşamalar kısmında, dikey hiyerarşideki ilerleyiş düzenli bir kozmolojiyle tasvir edilir. Ardâvîrâf'ın ruhu bedenden ayrılarak Çekâ Dâitî Dağı'nın zirvesine çıkar ve oradan Çinvat Köprüsü'ne ulaşır. Burada ruhani rehberlik başlar. Ona bu yolculuğunda iki rehber, itaat meleği Surûş (Sraoşa) ve ateş tanrısı Âzer (Atar) eşlik eder. Bu rehberlik altında, iyiler ve kötülerin ayrıştığı Çinvat Köprüsü'nü ve günahları ile sevapları eşit olanların beklediği Araf (Hemistekân) bölgesini geçer.²⁹¹

Yükselişin kozmik katmanları etik değerlerle örülmüştür. Ardâvîrâf “Yıldızlar Ülkesi” (İyi Düşünce), “Ay Ülkesi” (İyi Söz) ve “Güneş Ülkesi” (İyi Eylem) olarak adlandırılan gök katlarını aşarak, en üstte Ahura Mazda'nın bulunduğu “Sonsuz Işıklar” makamına ulaşır.²⁹² Bu ruhani zirvede en yüce gerçeklikle temas kurarken, günahkarların cezalandırıldığı karanlık ve korkunç cehennem katmanlarını²⁹³ da gözlemler. Yolculuğun sonunda Ahura Mazda'nın huzuruna çıkar, onunla konuşur ve insanlara iletmek üzere mesajlar alarak yeryüzüne, bedenine geri döner.²⁹⁴ Bu tecrübe, yükselişin sadece “yolculuk etmek” değil, öte alemi ve orada öğrenilen bilgileri bu dünyaya taşımak üzere yapılan bilinçli bir “geri dönüş” yolculuğu olduğunu kanıtlaması bakımından, insanın bedensel sınırlarını ruhani bir disiplinlikle aşabileceğine dair en eski ve en detaylı astral seyahat prototiplerinden biri olarak kabul edilebilir.

²⁸⁹ Bkz. Yildirim. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme, agm, s.38-44

²⁹⁰ Bkz. Yildirim. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme, agm, s.38-43

²⁹¹ Bkz. Yildirim. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme, agm, s.50-55

²⁹² Bkz. Yildirim. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme, agm, s.53-54

²⁹³ Yildirim. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme, agm, s.55

²⁹⁴ Yildirim. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme, agm, s.38

1.4.3. Zerdüştlükte Ruhun Yükselişi ve Kozmik Sembolizm

Zerdüştlükte ölüm, bir son değil, ruhun (urvan) bedeni terk ederek asıl vatanı olan göksel aleme yaptığı zorlu bir yükseliş yolculuğunun başlangıcıdır. Bu süreç, ruhun madde dünyasından kopup ruhani hiyerarşide yerini bulması için geçmesi gereken hesaplaşma ve arınma aşamasından oluşur. Ölüm gerçekleştikten sonra, ruhun dünyadan hemen kopmadığına, ilk üç gün boyunca bedenin etrafında kalarak dünyevi bağlarını gözden geçirdiğine inanılır.²⁹⁵ Bu evrede iyi ruhlar mutluluk ilahileri (Gathalar) okurken, kötü ruhlar belirsizliğin verdiği büyük bir korku içindedir.²⁹⁶

Ruhun dikey yükselişi dördüncü günün şafağında boyut değişimiyle hızlanır. Bu evrede ruh, kendi vicdanının ve amellerinin tecessüm etmiş hali olan “*Daena*” ile karşılaşır. Bu karşılaşma, ruhun kendi gerçekliğiyle yüzleştiği tam bir ayna etkisidir. Dindar kişinin *Daena*’sı güzel bir genç kız, günahkarın ki ise çirkin bir büyücü ve kocakarı suretindedir.²⁹⁷ Hemen ardından ruh, “Ayran Köprü” anlamına gelen Çinvat Köprüsü’ne ulaşır. Dünyanın merkezinde bulunan ve göğe bağlı efsanevi Hara Dağı (Haraiti Bareza) üzerinden semaya uzanan bu köprü, ruhun ahlaki ağırlığına göre şekil değiştiren ruhani bir geçittir. İyiler için genişleyerek güvenli bir yol olurken, kötüler için bir ustura ağzı kadar incelerken onları karanlık cehennem çukuruna düşürür.²⁹⁸

Köprüyü geçmeyi başaran iyi ruhlar için yükseliş, sırasıyla İyi Düşünce (Yıldızlar), İyi Söz (Ay) ve İyi Eylem (Güneş) katmanlarını aşarak devam eder. Bu dikey hiyerarşinin ulaşmak istediği hedefi, Ahura Mazda’nın bulunduğu sonsuz ışık alemi olan Garonman’a ulaşmaktır.²⁹⁹ Bu kozmolojik düzende Güneş ve Ateş, ruhu arındıran ve yükselişe hazırlayan temel güçler olarak kabul edilir. Ahura Mazda’nın yeryüzündeki temsilcisi sayılan Ateş, ruhu saflaştırırken, Güneş ise ruhun dikey yolculuğunda varmayı arzuladığı ilahi aydınlığın en somut durağı olarak görülür.

Zerdüştlükte ölüm sonrası yükseliş süreci, ruhun fiziksel dünyadan ayrılıp metafizik alemlere geçişini tüm teknik detaylarıyla ortaya koyan eskatolojik bir anlatıdır. Bu modelde yer alan “*Daena*” figürü, yükselişin aslında insanın kendi bilinciyle yüzleşmesi olduğunu ifade ederken Çinvat Köprüsü ise boyutlar arası geçişin ancak ruhani bir dengeyle mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu ruhani seyahatler çerçevesinde bu anlatı, ruhun bedenden

²⁹⁵ Bkz. *Avesta*, s.11

²⁹⁶ *Avesta*, Hadhokht Nask:1-6

²⁹⁷ Bkz. Y, Bonnefoy, (2000). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (Çev: L. Yılmaz), C.2, Dost Kitabevi, Ankara, s.503

²⁹⁸ Bkz. Bilgin, (1995). *Zarathustra (Zerdüş) Hayatı ve Mazdaizm*, age. s.35-36

²⁹⁹ Bkz. Bilgin, (1995). *Zarathustra (Zerdüş) Hayatı ve Mazdaizm*, age. s.221

ayrıldıktan sonraki ilk üç günlük bekleme süreci ve ardından gelen planlı yükseliş duraklarıyla, parapsikolojik bir beden dışı deneyim süreci sunmaktadır.

Sonuç olarak Zerdüştlükte yükseliş tasavvuru ışık, dağ ve köprü sembolizmi üzerinden insanın ölümsüzlük arzusunu ve göksel kökenlerine dönme çabasını kurumsallaştırmıştır. Yıldızlar, Ay ve Güneş katmanlarından geçerek Sonsuz ışıklar makamına ulaşan ruhun bu süreci Yahudi literatüründeki Enok'un, Hristiyanlık'taki azizlerin ve İslam'daki Miraç hadisesiyle benzerlik gösteren en köklü ve sistematik yükseliş geleneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Sabiilikte Yükseliş

Sabiilik, kökenleri Filistin-Ürdün bölgesine dayanan ancak tarihsel süreçte Güney Mezopotamya'nın bataklık ve nehir havzalarına göç ederek varlığını sürdüren, Gnostik karakterli ve keskin bir düalizm üzerine inşa edilmiş özgün bir inanç sistemidir. Bu gelenek, adını Mandence'de "vaftiz olmak, suya dalmak" anlamına gelen "sb" kökünden alırken, mensupları kendilerini³⁰⁰ "bilgi/gnosis" anlamına gelen manda kökünden türetilmiş "Manden" (bilenler, arifler) olarak tanımlar.³⁰¹ Bu isimlendirme dahi, Sabiiliğin kurtuluş anlayışının ritüel arınma ve ruhani bilgi merkezli bir yapı üzerine kurulu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sabii teolojisinin merkezinde, varlığın anlamını belirleyen radikal bir düalist evren tasavvuru yer alır. Buna göre kozmik düzen, "Işık" (Nur) ve "Karanlık" (Zulmet) olmak üzere iki zıtlığın çatışma alanı üzerinden şekillenir.³⁰² Kuzeyde ve yukarıda konumlanan "Işık Alemi", iyilik, düzen ve hakikatin kaynağı olan "Yüce Hayat"ın (Manda d Hiia) mekanıdır. Buna karşılık güneyde ve aşağıda yer alan "Karanlık Alemi", kötülük, kaos ve maddeselliğin merkezi olarak tasavvur edilir. Bu kozmolojik hiyerarşi içerisinde yeryüzü ve fiziksel beden, ruhun geçici olarak hapsedildiği karanlık ve sınırlayıcı bir alan şeklinde değerlendirilir. Asıl vatanı olan Işık alemi'nden bu maddi dünyaya "düşmüş" olan ruh, ontolojik doğası gereği sürekli bir yükseliş, arınma ve geri dönüş arzusu taşır.³⁰³ Dolayısıyla Sabii düşüncede dini

³⁰⁰ Bkz. Ş. Gündüz. (2012). Sâbiî Kaynaklarında İslâm ve Müslümanlar İnanç. *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Milet ve Nihal, C.9, sayı 1, s.8-9

³⁰¹ M. Aktulga, (2023), Sâbiilikte Kuşta Kavramının Mahiyeti, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, Sayı 1. s.241

³⁰² M. Aktulga, (2022), *Düalist Dinlerde Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırma (Mecusilik, Sabiilik, Manicilik)*, İlahiyat Kitap, Ankara, s.10

³⁰³ Bkz. Aktulga, *Düalist Dinlerde Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırma (Mecusilik, Sabiilik, Manicilik)*, age, s.122-126

pratıkların ve ritüellerin temel amacı, ruhun bu kozmik sürüngeden kurtularak yeniden Işık alemi'ne yükselmesini sağlamaktır.

Gnostik bir inanç sistemi olması nedeniyle Sabiilikte kurtuluş, ruhun karanlık ve maddi dünya düzeninden sıyrılarak asıl vatanı olan Işık Alemi'ne yükselmesiyle mümkün görülür. Bu durumda yükseliş, yalnızca ölüm sonrası bir kader değildir, ruhun ilahi bilgiyle yeniden bütünleşmesini sağlayan bir süreçtir.³⁰⁴ Sabii kozmolojisinde beden ve dünya, ruhu sınırlayan geçici bir hapisane olarak tasavvur edilirken, kurtuluş bu sınırlardan kurtulup ışık alemine geri dönmekle anlam kazanır.³⁰⁵

Sabii literatüründe yükseliş tasavvuru temelde üç ana kategori altında ele alınır. Birincisi, ölüm sonrası yükseliştir. Bu anlayışta ruh, bedenden ayrıldıktan sonra çeşitli arınma aşamalarından geçerek Işık Alemi'ne yönelir. Bu süreç, özellikle masıqta ritüeliyle ilişkilendirilir ve ruhun doğru yola sevk edilmesini amaçlar. İkincisi, kurtarıcı olan seçilmiş kişinin yükselişidir. Işık Alemi'nden yeryüzüne gönderilen ilahi elçi "Manda d Hiia"³⁰⁶, düşmüş ruhları uyandırma ve onlara hakikati hatırlatma görevini tamamladıktan sonra tekrar kendi ilahi menşesine yükselir. Bu yükseliş, kozmik düzenin sürekliliğini ve ilahi bilginin kaynağına dönüşünü simgeler.³⁰⁷ Üçüncü kategori ise mistik yükseliştir. Bu tür yükseliş, seçilmiş kişilerin henüz ölmeden, rüya, vecd veya trans halinde göksel alemlere yaptıkları metafizik yolculukları kapsar. Bu deneyimler, ruhun bedensel sınırları geçici olarak aşarak ilahi alemlerle temas kurabildiğini gösteren istisnai örnekler olarak değerlendirilir. Sabii geleneğinde Dinanukht'un göksel seyahati, bu tür mistik yükselişin tipik ve öğretici bir örneği olarak öne çıkar, seçilmiş kişinin ilahi düzeni müşahede etmesi ve edindiği bilgiyi dünyaya taşıması bakımından örnek bir anlatı niteliği taşır.³⁰⁸

1.5.1. Dinanukht'un Göksel Seyahati

Sabii yükseliş tasavvurunun en sistemli ve ayrıntılı örneği, Sabiilerin en önemli kutsal metni olan Ginza'nın altıncı bölümünde yer alan "Dinanukht'un Kitabı"nda karşımıza çıkar. Bu metinlerde yükseliş, ritüel ve sembolik unsurlar aracılığıyla da ifade edilmektedir; "Yaşam Evi'nden getirilen ve 'Uthralar tarafından kurulan taç" motifi, ruhun ilahi düzen içerisinde yer edinmesini ve "onu yükselten ışık dünyasına yükseltilecektir" ifadesinde de görüldüğü gibi,³⁰⁹ Işık Alemi'ne kabul edilmesini simgeleyen merkezi bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁰⁴ *Ginza Rabba*, s.210-212

³⁰⁵ Ş. Gündüz, (1995), *Son Gnostikler: Sabiiler*, Vadi Yayınları, Ankara, s.102

³⁰⁶ Bir ışık elçisidir.

³⁰⁷ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.129-130

³⁰⁸ Bkz. *Ginza Rabba*, 206-210

³⁰⁹ *Ginza Rabba*, 6.

Bu anlatı, bir bilge (Nasura) olarak tasvir edilen Dinanukht'un, fiziksel varoluşun sınırlarını aşarak ilahi hakikate ulaşma sürecini konu edinir.³¹⁰ Metin, Sabii geleneğinde yükselişin yalnızca sembolik bir anlatı değil, ruhun gerçek anlamda kozmik düzenle temas kurduğu bir tecrübe olarak algılandığını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Anlatı, Dinanukht'un suların kenarında oturmuş kitap okuduğu sırada, kendisine "Küçük Disai" adı verilen, yarı kitap yarı ifrit formunda kişileştirilmiş bir varlığın görünmesiyle başlar.³¹¹ Bu figür, anlatı içerisinde rastlantısal bir unsurdan ziyade, bilgenin ruhani arayışını harekete geçiren rehber işlevi görür. Küçük Disai'nin ortaya çıkışı, Dinanukht'un zaten sürmekte olan içsel sorgulamasını görünür kılarak onu daha derin bir metafizik yüzleşmeye davet eder. Bu durumda Küçük Disai figürü, sadece rehber değildir, gnostik bilginin (gnosis) taşıyıcısı olarak görülür. Sâbiî literatüründe bu varlık, Hayat, Işık, Karanlık, Yıkım ve Yapım gibi kozmik karşıtlıkların sınırlarını Dinanukht'a fısıldayan bir aracı olarak tasvir edilir ve böylece bilgenin yükselişini başlatan epistemolojik kırılma noktası haline gelir.³¹²

Hazırlık ve yükselişin başlangıcı olarak değerlendirilebilecek bu olayda Dinanukht, kendisini ziyaret eden bu varlıkla birlikte yoğun bir varoluşsal sorgulama sürecine girer. Metinde yer alan "Ezelden beri var olan Hayat nerede? Işık nerede, hakikat (Kuşta) nerede?" gibi sorular,³¹³ onun zihninin ve ruhunun yükseliş için gerekli eşığe ulaştığını gösterir. Bu derin tefekkür halinin doruk noktasında Dinanukht, derin bir uykuya dalar. Ancak Sabii metinlerinde bu durum sıradan bir uyku olarak görülmez, ruhun bedenden ayrıldığı bir trans veya katalepsi hali olarak tasvir edilir. Metne göre Dinanukht'un ruhu bedeninden alınarak fizikötesi alemlere götürülürken, bedeni yeryüzünde cansız bir ceset gibi kalmış, hatta ailesi onun öldüğünü düşünerek yas tutmaya başlamıştır.³¹⁴ Ruhun bedenden ayrılışı şu sözlerden anlaşılmaktadır;

"Kardeşlerim, bana dön, gövdene gir; dön, gövdene, (şu anda) olduğun yer olan cesedin bedenine gir demeyin.

Bedenim, gemileri soyan ve yutan yırtıcı bir denizdir.

O yedi başlı bir habis, bir ejderhadır. Onun yedi başı vardır.

³¹⁰ Bkz. *Ginza Rabba*, 206-207

³¹¹ *Ginza Rabba*, 206-210

³¹² Bkz. *Ginza Rabba*, 208-210

³¹³ *Ginza Rabba*, 6.

³¹⁴ *Ginza Rabba*, s.212

*Onun ne anlayışı ne de kalbi vardır.*³¹⁵

Bu durum Sâbiû antropolojisinde beden ruhu sınırlayan bir unsur olarak görülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Nitekim bazı metinlerde maddi beden, ruhu hapseden “yedi başlı bir ejderha” ve “yırtıcı bir deniz” olarak tasvir edilmekte, yükseliş ise bu ontolojik zindandan kurtuluş olarak yorumlanmaktadır. Bedenin bu şekilde geride bırakılması, yükselişin zihinsel bir tasavvurdan ibaret olmadığını, aksine ruhun maddesel kılıfını terk ederek gerçekleştirdiği ontolojik bir yolculuk olduğunu vurgulamaktadır.

1.5.2. Sabiilikte Yükselişin Vasıtaları, Engelleri ve Nihai Hedefi

Dinanukht’un göksel yolculuğu, Sabii kozmolojisine özgü biçimde rehberli, aşamalı ve sınavlarla çevrili bir yükseliş süreci olarak tasvir edilir. Metinlerde Dinanukht’un bu yolculukta yalnız olmadığı, ona “Din Milik Uthra” adlı ilahi bir elçinin rehberlik ettiği açıkça belirtilir.³¹⁶ Bu rehberlik, ruhun yabancı olduğu semavi katmanlarda yönünü kaybetmemesi ve karanlık güçlerin tuzaklarına düşmemesi açısından önemli bir yere sahiptir. Sabii literatürüne göre, ilahi bilgiye ulaşmak ancak doğru rehberlik eşliğinde mümkün olabilmektedir. Sabii teolojisindeki bu rehberlik anlayışı, yeryüzüne inen “ışık elçisi” (kurtarıcı/redeemer) figürleriyle ilişkilidir. Kutsal metinlerde “Nasuraların kralı” ve “ruhların çobanı” gibi sıfatlarla tanımlanan bu ilahi elçiler, karanlık zindanlara inip oradaki biçare ruhları uyandıran ve eğiten varlıklardır.³¹⁷ Bu elçilerin bizzat karanlık aleme inip kötü güçlerle mücadele etmesi, acı çekmesi ve sonrasında yüce Tanrı tarafından kurtarılarak tekrar Işık Alemi’ne yükseltilmeleri, gnostik sistemlerde sıkça rastlanan “kurtarılmış kurtarıcı” (redeemed redeemer) motifinin Sâbiilikteki kusursuz bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.³¹⁸

Sabii kutsal metinlerinde ilahi aleme yükselişi mümkün kılan temel araçlardan biri “Sumbilta (Merdiven)”dir.³¹⁹ Bu merdiven, yer ile gök arasındaki ruhani sürekliliği ve ontolojik geçişi temsil eder. Dinanukht’un ruhu, rüzgarlar, fırtınalar ve bu merdivenler aracılığıyla semavi katmanlara taşınır.³²⁰ Ruhun ölüm sularını aşmasını sağlayan ilahi “kayıklar” ve onu Işık Alemi’ne taşıyan “ışık bulutu” gibi sembolik vasıtalar da metinlerde zikredilmektedir. Nitekim metinde *“Uyanıklığım ve övgülerim, ölüm sularını aşan kayıklarım; bir dönüşüm beni karşıya geçirdi, bir ışık bulutu beni taşıdı. Saflık içinde Işık*

³¹⁵ *Ginza Rabba*, 519-520

³¹⁶ Bkz. *Ginza Rabba*, s.206-208

³¹⁷ *Ginza Rabba*, 79-94.

³¹⁸ Bkz. Gündüz, (1995), *Son Gnostikler: Sabiiler*, age. s.107-108

³¹⁹ Bkz. E.S. Drower, R. Macuch, (1963). *A Mandaic Dictionary*, Wipf & Stock Publishers, Oxford. s. 322

³²⁰ *Ginza Rabba*, 208-209

Mekanına yükseleceksin” ifadeleriyle bu vasıtalar açık biçimde dile getirilmektedir.³²¹ Bu çeşitlilik, yükselişin farklı kozmik düzlemlerde gerçekleşen çok katmanlı bir süreç olduğunu göstermektedir. Burada yükseliş, ani ve sınırsız bir sıçramadan ziyade, kozmik düzenin belirlediği kanallardan ilerleyen kontrollü bir hareket olarak karşımıza çıkar.

Sabii inancında yükseliş, engelsiz bir tırmanış değildir. Aksine gnostik kozmolojiye uygun olarak, göksel katmanlar ruh için potansiyel engeller ve sınav alanları vardır. Bu durumda gezegenler, çoğu zaman karanlık dünyanın bekçileri olarak tasavvur edilir. Dinanukht, Işık Alemi’ne ulaşmadan önce yeryüzünü kuşatan yedi gezegen katmanını³²² ve “Abaddan” olarak adlandırılan gözcü duraklarını geçmek zorunda kalır. Her bir durak, ruhun saflığını, bilgisini ve hakikate liyakatini ölçen birer kozmik kontrol noktası niteliğindedir. Bu durumda “matarta” olarak adlandırılan gözetleme ve cezalandırma istasyonları, ruhun yükselişi sırasında karşılaştığı en önemli engeller arasında yer alır. Divan Abatur metninde bu geçişler ayrıntılı biçimde tasvir edilmekte ve ruhun bu istasyonlardan geçerek arınma sürecini tamamlaması gerektiği vurgulanmaktadır.³²³

Tüm bu engelleri aşan Dinanukht, yükselişin nihai hedefi olan Işık Alemi’ne ulaşır. Burada Sabiiliğin yüce tanrısal ilkesi olan “Hayat”ın (veya Kutsal Ruh Ewrath’ın) huzuruna kabul edilir.³²⁴ Ancak bu noktaya ulaşan ruhun, nihai kabulden önce ilahi bir yargılama sürecinden geçtiğine inanılır. Sabii inancında Abatur-Rama’nın terazisi, ruhun doğruluğunu ve saflığını ölçen kozmik bir adalet mekanizmasıdır.³²⁵ Ruhun bu teraziden başarıyla geçebilmesi için “Kušta” (Hakikat) yolunu izlemiş olması gerekir; zira Kušta, metinlerde ışık ülkesine uzanan yol ve mükemmelliğin rehberi olarak tasvir edilir. Nitekim metinlerde Kušta’nın “ışık ülkesine uzanan yol” ve “mükemmelliğin yolu” olarak tanımlanması, onun yalnızca ahlaki bir ilke değil, aynı zamanda ruhu ilahi aleme ulaştıran ontolojik bir rehber ve kurtuluş vasıtası olduğunu açıklar. Bu nokta, yükselişin asıl amacını açıkça ortaya koyar: gnosis, yani kurtarıcı ilahi bilgiye ulaşmak. Bu durumda Sabii geleneğinde, bilgi (gnosis), kişiyi Işık Alemi’ne ulaştıran temel araç olarak değerlendirilmekte, hakikatin bilgisine ulaşan ruhun kurtuluşa erdiği kabul edilmektedir. Dinanukht bu ilahi boyutta, sıradan insan idrakinin ötesinde hakikatlere tanıklık eder.

Bu bağlamda metinlerde üç temel tecrübe öne çıkar:

³²¹ *Ginza Rabba*, 91.

³²² Bkz. *Ginza Rabba*, s.443-452

³²³ Bkz. *Diwan Abatur Drower Translation*. (2017). [Erişim: 10.04.2026 <https://www.scribd.com/document/358903954/Diwan-Abatur-Drower-translation-pdf>]

³²⁴ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.125

³²⁵ *Ginza Rabba*, 5.

Ruhları Görme: Dinanukht, zamanın ötesine geçerek Işık Aleminde ikamet eden ruhları, geçmiş ve gelecek nesilleri müşahede eder.

Kendi Yerini Görme: Dinanukht, nihai ölümünden sonra ruhunun yerleşeceği mekan olan Şkîna'yı görerek ruhanî bir kesinlik ve güven kazanır.³²⁶

Hakikati Öğrenme: Başlangıçta sorduğu “Hayat, Işık, Hakikat (Kuşta) ve Ölüm” hakkındaki soruların cevabını bizzat “Kutsal Ruh Ewrath” veya “Hayat”tan öğrenir. Tanrısal varlığın “*Ben ölümüm, ben hayatım; ben karanlığım, ben ışığım*” şeklindeki beyanı, varlıktaki zıtlıkların aşkın bir birlik içerisinde toplandığını gösterir.³²⁷

Yükselişin sonunda Dinanukht'a, gördüğü ve öğrendiği hakikatleri insanlara aktarması, onları uyandırması ve doğru yola yöneltmesi emredilir. Sabii yükseliş anlayışında ruhun bedene dönüşü bir zorunluluktur. Dinanukht tekrar yeryüzüne, bedenine döndürülür ve edindiği bu kutsal bilgi ile toplumu aydınlatma görevini üstlenir. Bu geri dönüş motifi, ilahi bilginin dünyaya taşındığı misyoner bir süreçtir ve Sabii gelenekte peygamberlik benzeri bir işlev üstlenir.

Böylece yükseliş, ilahi bilginin dünyaya taşındığı misyoner bir geri dönüş sürecine dönüşür. Bu bölümde ele alınan Dinanukht anlatısı, Sabiilikte yükseliş tasavvurunun yapısal özelliklerini açık biçimde ortaya koymaktadır. Yükseliş rehber eşliğinde gerçekleşen, belirli vasıtalarla mümkün olan, kozmik engellerle sınanan ve nihayetinde ilahi bilgiye ulaşmayı amaçlayan çok katmanlı bir süreçtir. Bu yapı, Zerdüştlükte Ardâvîrâf'ın miracında, İslam'da Hz. Peygamber'in Miraç tecrübesinde ve Yahudi-Hristiyan gelenekte Enok ve Pavlus anlatılarında karşımıza çıkan ortak bir dikey kutsal yolculukla benzerlik gösterir.

Sabiilikte yükselişin ayırt edici yönü ise, bu yolculuğun merkezine gnosis kavramının yerleştirilmiş olmasıdır. Burada kurtuluş, ahlaki eylemlerden ziyade ruhun ilahi bilgiyi hatırlaması ve maddi olana dönüş bilincini kazanmasıyla mümkündür. Dinanukht'un miracında olduğu gibi, yükseliş deneyimi nihai bir kaçış olmaz, aksine ilahi hakikatin dünyaya geri taşındığı, insanlığı uyandırmayı amaçlayan bir bilinçlenme ve geri dönüş hareketidir. Bu yönüyle Sâbiî yükseliş anlayışı, eskatolojik süreçlerde Masiqta (Çıkış) törenleriyle de desteklenmekte; ölüm sonrası ruhun Zafer Sütunu üzerinden Ay ve Güneş

³²⁶ *Ginza Rabba*,

³²⁷ Bkz. Aktulga, *Düalist Dinlerde Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırma (Mecusilik, Sabiilik, Manicilik)*, age, s.310-311

katmanlarına yükselerek nihai arınma sürecinden geçmesiyle tamamlanmaktadır.³²⁸ Bu yönüyle Sabii yükseliş anlatıları, kadim dünyada beden, ruh ve kozmik düzen arasındaki ilişkinin en sistemli örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6.Hinduizm’de Yükseliş

Hinduizm, M.Ö. 2000–1500 yılları civarında İndus Vadisi’ne göç eden Ariler ile yerli halkın inançlarının birleşmesiyle ortaya çıkan, köklü ve çok katmanlı bir inanç sistemidir. Belirli bir kurucusunun bulunmaması ve mensupları tarafından “Sanatana Dharma” (ezeli ve ebedi yol) olarak adlandırılması, onun süreklilik ve gelenek temelli yapısını göstermektedir.³²⁹ Aynı zamanda Hinduizm, sadece bir din değil, felsefe, teoloji ve sosyal yaşamı iç içe geçiren kapsamlı bir yaşam biçimidir. Bu geniş yapı içinde Tanrı anlayışı da oldukça çeşitlidir; animizmden panteizme ve tek tanrı yorumlarına kadar uzanan çok katmanlı bir sistem bulunur.³³⁰ Bununla birlikte geleneksel olarak Brahma (yaratıcı), Vişnu (koruyucu) ve Şiva (yok edici) üçlüsünden oluşan Trimurti anlayışı öne çıkar ve ilahi düzenin (dharma) korunması için Tanrı’nın yeryüzüne farklı bedenlerde indiği (avatara) kabul edilir.³³¹ Dolayısıyla Hinduizm’de yükseliş motifi, son derece zengin ve çok boyutlu bir anlam dünyasına sahiptir.

Hint inanç sistemlerinde göğe yükseliş ve fizikötesi aleme geçiş, sadece mitolojik anlatılarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireysel deneyimlere ve ritüellere de yansır. Nitekim erken dönem Vedik (Veda) geleneklerden başlayarak Upanişadlar’ın felsefi derinliğine kadar uzanan tarihsel süreçte Hinduizm, ekstatik (kendinden geçme) ve enstatik (içe dalma) kavrayışlarla biçimlenmiş pek çok yükseliş tekniği geliştirmiştir.³³² Yani yükseliş, Hindu düşüncesinde soyut bir fikir değil, farklı kişilerin bizzat deneyimlediği bir süreç olmuştur.

Hinduizmde yükseliş motifi; kurban törenlerindeki sembolik ve ritüelistik tırmanışlardan, ölüm sonrası ruhun göksel alemlere yolculuğuna ve nihayetinde yogalı pratiklerle bireysel ruhun (Atman) Mutlak Varlık (Brahman) ile birleşerek özgürleşmesine (Mokşa) kadar farklı düzlemlerde incelenebilir. Bu çeşitlilik yükselişin; bilgi, arınma ve nihai kurtuluş (mokşa) ile ilişkili derin bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koyar.³³³ Yani

³²⁸ Bkz. Aktulga, *Düalist Dinlerde Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırma (Mecusilik, Sabiilik, Manicilik)*, age, s.373-376

³²⁹ Bkz. A. Güdendede, (2018), *Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, s.6-7

³³⁰ Bkz. Güdendede, (2018), *Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması*, agt. s.97-98

³³¹ Bkz. Güdendede, (2018), *Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması*, agt. s.14-16

³³² Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi’de Miraç Fenomeni*, agt. s.22-23

³³³ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi’de Miraç Fenomeni*, age. s.22-25

Hinduizm’de yükseliş, rahiplerin ritüellerinde, bilgelerin felsefi arayışlarında, yogilerin içsel disiplinlerinde ve destan kahramanlarının mitolojik yolculuklarında farklı biçimlerde karşımıza çıkan, insanın sınırlı varoluşunu aşarak mutlak hakikate ulaşma çabasının çok katmanlı bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6.1.Ritüelistik Yükseliş

Hinduizmin en eski dönemlerine ait olan Vedalar ve Brahmanalar literatüründe yükseliş motifi, çoğunlukla doğrudan fiziksel bir yolculuk olarak görülmesede, ritüeller aracılığıyla sembolik biçimde ifade edilmiştir. Bu çerçevede fizikötesi aleme yükselme deneyimi genellikle Brahman rahipleri tarafından, kurban törenleri aracılığıyla sembolik olarak gerçekleştirilirdi. Bu durum, erken dönem Hindu düşüncesinde yükselişin bireysel bir mistik tecrübeden ziyade, toplumsal ve kutsal ritüellerin bir parçası olarak kurgulandığını göstermektedir.³³⁴

Bu ritüelistik yükselişin en dikkat çekici örneklerinden biri, “zor tırmanış” anlamına gelen Durohana törenleridir. Bu törenlerde gerçekleştirilen eylemler, yalnızca fiziksel hareketler değildir, kozmik bir düzenin yeniden canlandırılması olarak görülür. Kurbanı yöneten rahip, mitolojik kainat ağacını (Axis Mundi)³³⁵ temsil eden bir ağaca ya da kurban direğine (yupa) çıkarak göğe çıkışını sembolize eder. Bu ağaç ya da direk, yer ile gök arasında bir bağ kuran kutsal eksenini temsil eder ve rahibin tırmanışı, insanın kozmik düzende yukarı yönlü hareketini simgeler. Tören yapılırken rahip, tek başına veya karısıyla birlikte bu ağaca ya da merdivene tırmanır ve bu tırmanış sadece fiziksel bir yükseliş olmaz, aynı zamanda ruhsal bir dönüşüm süreci olarak kabul edilir. Ritüelin en çarpıcı anı ise rahibin zirveye ulaştığı andır. Çünkü ağacın en tepesine ulaştığında kollarını bir kuşun kanatları gibi açarak “Ben göğe ulaştım, ölümsüz oldum!” diye haykırır. Bu ifade, ritüelin sembolik amacını ortaya koyar. Rahip, geçici de olsa insani sınırlarını aşarak ilahi düzene metafizik aleme geçtiğini göstermiş olur.³³⁶

Bu uygulama, Hinduizm’de yükselişin yalnızca bireysel bir kurtuluş hedefi olmadığını, aynı zamanda ritüel aracılığıyla deneyimlenen bir “tanrısallaşma” hali olduğunu

³³⁴ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıçioğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.56-57

³³⁵ Mitolojik Kainat Ağacı (Kozmik Ağaç/Hayat Ağacı), kadim kozmolojilerde üçlü evren tasavvurunu (yeraltı, yeryüzü, gökyüzü) merkezden birbirine bağlayan kutsal bir eksen olarak düşünülür. Dinler tarihi terminolojisinde “Axis Mundi” olarak ifade edilen bu yapı, kozmik düzenin merkezini temsil etmekle birlikte, ilahî âlem ile insan dünyası arasında ontolojik bir geçiş hattı işlevi görmektedir. Bkz. *Christina Pratt An Encyclopedia of Shamanism, Shamanism, Anthropology*, (2017). [Erişim 18 Nisan 2026.

<https://www.scribd.com/document/354189348/Christina-Pratt-An-Encyclopedia-of-Shamanism-N-Z-pdf>

³³⁶ Bkz. Eliade, *Şamanizm*, age. s.384-386

gösterir. Rahip burada, toplum adına kutsal ile temas kuran bir aracı konumundadır. Dolayısıyla Durohana törenleri, insanın göğe yükselme arzusunun erken dönem Hindu geleneğinde nasıl somut ve kolektif bir deneyime dönüştürüldüğünü ortaya koyan önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

1.6.2. Mistik ve Felsefi Yükseliş

Vedalar³³⁷ döneminde daha çok dışsal ritüeller üzerinden ifade edilen yükseliş anlayışı, Upanişadlar³³⁸ ile birlikte önemli bir dönüşüm geçirerek içsel ve bireysel bir tecrübeye evrilmiştir. Bu bağlamda Vedalar dönemindeki dışsal kurban ritüelleri, Upanişadlar dönemiyle birlikte daha da içselleştirilmiş ve yükseliş, ruhsal bir uyanış (Mokşa) sürecine dönüştürülmüştür. Artık yükseliş, fiziksel bir tırmanıştan ziyade, insanın kendi iç dünyasında gerçekleştirdiği derin bir farkındalık ve özgürleşme süreci olarak anlaşılmaktadır. Bu yeni yaklaşımın merkezinde ise yogiler, zahitler ve hakikati arayan bilgiler yer alır.

Hindu mistik geleneğinde yogiler ve zahitler, insanın sınırlı varoluşunu aşarak mutlak gerçekliğe ulaşma çabasının en somut temsilcileridir. Bu bağlamda yoga yapanlar ve zahitler, mutlak gerçekliğe geçişi ifade eden beden dışı yükselişler yaşarlar. Bu tür anlatılarda yükseliş, çoğu zaman sembolik bir dil üzerinden aktarılır. Nitekim “*Rudra zahitlerinin rüzgarın yolunda yürüdüğü, çünkü tanrıların onların içine girdiği*” şeklindeki ifade, zahitlerin ilahi güçle bütünleşmesini ve sıradan insani sınırların ötesine geçmesini anlatır. Benzer şekilde yogilerin ve Hindu kimyacıların havada uçarak kısa sürede uzun mesafeler kat ettiklerinin belirtilmesi, bu deneyimlerin fiziksel bir gerçeklikten çok, ruhsal yükselişi ve bilinç dönüşümünü temsil ettiğini düşündürür. Bu nedenle havaya yükselmek veya kanatlanmak, bu zahitler için insan durumunun sınırlarını aşmanın ve Mutlak olanla birleşmenin simgesel bir ifadesi haline gelmiştir. Burada yükseliş, bir mekan değişiminden ziyade, varoluşsal bir dönüşümü ifade eder.³³⁹

Upanişadik düşüncede yükselişin daha felsefi ve sorgulayıcı bir boyut kazandığı görülür. Bu bağlamda ölüm sonrası aleme geçişin felsefi düzeyde ele alındığı en önemli figürlerden biri Naçiketas’tır. Genç bir bilge olarak tasvir edilen Naçiketas, ölüm tanrısı Yama’nın huzuruna çıkarak ölümün anlamını ve ölüm ötesi hakikati sorgular. Onun bu

³³⁷ MÖ 1500-500 yılları arasında oluşturulan, Hinduizmin en eski ve otoriter kutsal metinleridir, evrenin kozmik düzenini, ritüelleri ve tanrılara yönelik ilahileri içeren derlemelerinden oluşur. Bkz. K. Kaya, (1997), *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara, s.203

³³⁸ Vedaların son bölümünü (Vedanta) oluşturan ve dışsal ritüellerden ziyade ruhun (Atman) mutlak gerçeklik (Brahman) ile birleşmesini, yani içsel yükselişi ve kurtuluşu (Mokşa) konu edinen felsefi metinlerdir. Bkz. Kaya, (1997), *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, age, s.193

³³⁹ Bkz. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.146-147

yolculuğu, klasik anlamda bir göğe yükselişten çok, bilgiye ve hakikate doğru yapılan derin bir zihinsel ve ruhsal yolculuktur. Naçiketas'ın yeniden dünyaya dönmek yerine, yaratılışın ardındaki hakikati ve yeniden doğuş (Samsara) döngüsünden kurtuluşun sırrını öğrenmek istemesi, Hindu düşüncesinde mokşa anlayışının temelini oluşturur.³⁴⁰ Bu yönüyle Naçiketas'ın deneyimi, yükselişin yalnızca kozmik katmanlar arasında bir hareket değil, aynı zamanda insanın varoluşsal sorularına cevap aradığı bir bilgi yükselişi olduğunu ortaya koyar. Bu iki örnek birlikte değerlendirildiğinde, Hinduizm'de yükselişin yalnızca ritüel ya da mitolojik bir anlatı olmadığı, aynı zamanda insanın kendini aşma, hakikati kavrama ve nihai özgürlüğe ulaşma çabasının farklı biçimlerde ifade edildiği katmanlı bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

1.6.3. Tanrısal Rüyet (Vizyon) Yoluyla Yükseliş

Hindu düşüncesinde yükseliş, yalnızca fiziksel bir yukarı çıkış olarak görülmez, bilincin dönüşümü yoluyla ilahi hakikatin doğrudan tecrübe edilmesi şeklinde de görülmektedir. Yükseliş, bilinç düzeyinde yaşanan bir sıçrama ile ilahi alemi ve evrenin sınırlarını doğrudan müşahede etme halidir. Özellikle destanlarda yer alan bazı anlatılar, bu tür vizyoner yükselişlerin en çarpıcı örneklerini sunar.

Hindu epik geleneğinin en önemli metinlerinden biri olan Mahabharata içinde yer alan Bhagavad Gita'da, Pren Arjuna'nın yaşadığı deneyim, vizyoner yükselişin en güçlü örneklerinden biridir.³⁴¹ Bu anlatıda insan biçiminde bulunan Tanrı (Vişnu'nun bedenlenmiş hali olan Krişna), Arjuna'ya sıradan gözlerle görülemeyecek olan evrensel formunu göstermek ister. Bu durum, ilahi hakikatin ancak özel bir bilinç düzeyiyle kavranabileceğini vurgular. Krişna, Arjuna'ya "tanrısal bir göz" vererek onun algısını dönüştürür ve ona şöyle seslenir: "*Benim yüzlerce ve yüzlerce biçimimi, çok katlı ve tanrısal, çeşitli şekillerdeki devasa formumu gör.*" Bu noktada Arjuna'nın yaşadığı şey, fiziksel bir yükseliş değil, bilincin genişlemesiyle gerçekleşen bir "kozmetik görme" deneyimidir. Nitekim Arjuna, bu üstün yoga gücü sayesinde evrendeki tüm katmanları, tanrıları ve kozmik düzeni bir bütün olarak müşahede eder. Bu tecrübe, insan bilincinin ilahi gerçeklikle doğrudan temas kurabileceğini gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkar.³⁴²

³⁴⁰ Bkz. T. Cebe, (2023). Hinduizm'in Kurtuluş Fikrinde Samskaralar: Geçiş Ritüelleri, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, s.164-169

³⁴¹ *Bhagavadgītā*, (2001), *Hinduların Kutsal Kitabı*, (Çev: K. Kaya), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Arcuna: 1-4

³⁴² Bkz. J. Campbell, (1999), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.259-261

Hindu geleneğinde vizyoner yükselişin bir diğer önemli örneği ise bilge Markandeya'nın yaşadığı deneyimdir. Bu anlatıda yükseliş, evrenin varoluş döngüsü içinde gerçekleşen kozmik bir vizyon olarak karşımıza çıkar. Markandeya, evrenin çözülüp yok olması ile yeniden yaratılması arasındaki süreçte kozmik sularda Vişnu'nun varlığına tanıklık eder.³⁴³ Bu deneyimin sembolik anlatımı dikkat çekmektedir. Bir rivayete göre Markandeya, ilahi bir çocuk formundaki Vişnu'nun ağzından içeri girerek onun içinde tüm evrenin sırrını ve varlığın kaynağını müşahade eder. Bu sahne, dışsal bir yolculuktan ziyade, varlığın özüne doğru yapılan içsel ve metafizik bir yolculuğu temsil eder.³⁴⁴

Hinduizmde yükseliş, insan bilincinin dönüşümüyle gerçekleşen ilahi gerçekliğin doğrudan deneyimlendiği bir süreç olduğu görülmektedir. Bu tür vizyoner anlatılar, yükselişi hem kozmik bir keşif hem de varoluşun özüne ulaşma çabası olarak anlamlandıran derin bir metafizik perspektif sunar.

1.6.4. Eskatolojik (Ölüm Sonrası) Yükseliş

Hindu düşüncesinde yükselişin bir diğer türü de ölüm sonrası ruhun geçirdiği yolculuktur. Hindu eskatolojisinde, ölümden sonra ruhun (Atman) ışık yolunu izleyerek tanrıların dünyasına yükselmesi olarak karşımıza çıkar. Bu anlayış, insan hayatının nihai amacının yalnızca dünyadaki deneyimlerle sınırlı olmadığını, aksine ölüm sonrasında devam eden bir varoluş sürecine işaret ettiğini gösterir. Bu yükselişin edebi örneklerinden biri, Mahabharata destanının son bölümü olan Svargarohaparvan'da (Cennet'e Çıkış Kitabı) Kral Yudhiştira'nın şahsında anlatılır. Bu anlatı, yükselişi ahlaki bir yaşamın sonucu olarak sunar. Kral Yudhiştira, büyük savaşın ardından dünyevi hayatını tamamlayarak Cennet'e (Svarga) yükselir ve bu süreçte öteki alemin farklı katmanlarından geçer. Bu yolculuk, ruhun arınma ve hak ettiği yere ulaşma sürecidir. Yolculuk sırasında Yudhiştira'nın, öteki dünyanın farklı bölümlerinden geçerek sevdiklerine kavuşması, ölüm sonrası varoluşun bir devamlılık taşıdığını ortaya komuş olur. Ayrıca anlatıda yeryüzünde insan formunda bulunan tanrısal varlıkların da asli vatanlarına geri dönmesi, yükselişin kozmik bir geriye dönme fikriyle bağlantılı olduğunu gösterir.³⁴⁵ Yudhiştira'nın yükselişi, ruhun dünyevi yanılsamalardan (maya) sıyrılarak hakikatle buluşmasının destansı bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu anlatı, ahlaki doğruluk, sabır ve adalet gibi erdemlerin nihai karşılığının ilahi düzlemde verileceğini vurgular.

³⁴³ Bkz. H. Zimmer, (2004). *Hint Sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.46-48

³⁴⁴ Bkz. W. D. O'Flaherty, (1994), *Hindu Mitolojisi*, (Çev: Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi, Ankara, s.179-181

³⁴⁵ Bkz. G. Dumezil, (2006), *Mit ve Destan Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi*, (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.62-63

Sonuç olarak Hinduizm’de yükseliş motifi; kurban direğine tırmanan rahiplerin sembolik yücelişinden, ruhsal sınırları aşan yogilerin riyazet pratiklerine, tanrısal görüşle aydınlanan Arjuna ve Markandeya’nın kozmik vizyonlarına ve nihayet ölüm sonrası cennete yürüyen Yudhiştira’nın destansı yolculuğuna kadar uzanan çok katmanlı bir yapı olarak karşımıza çıkar. Bu çeşitlilik, yükselişin Hindu düşüncesinde ritüel, mistik, vizyoner ve eskatolojik düzlemlerde deneyimlenen kapsamlı bir hakikat arayışı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, diğer din ve inanç sistemlerinde ele alınan yükseliş anlatılarıyla birlikte değerlendirildiğinde, insanlığın ortak bir yönelişini yansıttığı daha net anlaşılmaktadır. Yahudilikteki mistik göğe çıkışlar, Hristiyanlıktaki bedensel ve vizyoner yükselişler, İslam’daki miraç tecrübesi ve diğer geleneklerdeki benzer anlatılar, insanın fiziksel sınırlarını aşarak aşkın bir gerçekliğe ulaşma arzusunun farklı tezahürleri olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda yükseliş, yalnızca mekansal bir hareket değil, aynı zamanda bilincin derinleşmesi, varoluşun yeniden anlamlandırılması ve ilahi bilgiye ulaşma süreci olarak değerlendirilebilir.

1.7.Budizm’de Yükseliş

Budizm’de yükseliş motifi, diğer teistik (Tanrı merkezli) inanç sistemlerinde görülen dışsal ve fiziksel göğe çıkış anlatılarından farklı olarak, büyük ölçüde içselleştirilmiş ve ruhsal bir aydınlanma (Nirvana)³⁴⁶ süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴⁷ Budist düşüncede yükseliş, mekansal bir hareketten ziyade bilinçte gerçekleşen dönüşümü ifade eden bir kavramdır. Budist felsefenin temelinde yer alan cehalet (avidya) ve arzunun neden olduğu doğum ve ölüm döngüsünden (Samsara) kurtulma düşüncesi, yükseliş anlayışının merkezinde yer almaktadır. Yükseliş, metafizik aleme geçiş ve yalnızca kişinin varoluşsal bir sıkışmışlıktan kurtulmasını değil, hakikatin doğrudan idrak edilmesini amaçlayan bir süreçtir. Bu durumda Budizm’de yükseliş, salt bedensel bir yer değiştirmenin ötesinde, varoluşun farklı katmanlarını meditasyon ve zihinsel disiplin yoluyla aşma, insanın sınırlı varlık durumunu geride bırakarak Mutlak Gerçekliğe (Nirvana) ulaşma çabası olarak anlaşılmaktadır.³⁴⁸

Dolayısıyla burada söz konusu olan yükseliş, dış dünyaya yönelik bir hareketten çok, bireyin kendi içsel derinliğine yöneldiği ve bilinç düzeyinde ilerleme kaydettiği bir süreçtir.

³⁴⁶ Kelime anlamı “sönmek” veya “üfleylep söndürmek” olan; Budizm’de insanı esarete sürükleyen cehalet, hırs, kin ve kuruntu gibi dünyevi tutkuların (kötülük ve ıstırap ateşinin) tamamen sönmesiyle ölüm döngüsünden (Samsara) kurtuluş ve mutlak huzur, aydınlanma, sükunet ve dinginlik halini ifade eder. A. Küçük, G. Tümer, M. A. Küçük, (2017), *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, s.227

³⁴⁷ F. Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s.17

³⁴⁸ Bkz. Eliade, *Şamanizm*, age. s.31-32

Budizm'deki yükseliş motifleri hem teorik temelleri hem de pratik uygulamaları dikkate alınarak çeşitli boyutlarıyla incelenebilir. Budizm'de yükseliş motifleri ve bu deneyimin temel unsurları şu başlıklar altında ele alınabilir.

1.7.1. Sembolik Yükseliş ve Kozmosun Aşılması

Budizm'de yükseliş motifinin en dikkat çekici ve erken örneklerinden biri, Budizm'in kurucusu Siddhartha Gautama'nın (Buda) doğumuna ilişkin anlatılarda karşımıza çıkar. Bu anlatılar, klasik anlamda fiziksel bir göğe çıkıştan ziyade, daha doğum anında ortaya konan sembolik bir "aşkınlık" (transcendence) fikrini yansıtır. Budist metinlerin aktardığına göre; Bodhisattva (Buda), doğar doğmaz ayaklarını yere basmış, kuzeye yönelerek yedi adım atmış ve "*Ben âlemde en yükseğim; bu benim son doğumumdur*" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Bu anlatı, insanın doğum anından itibaren kozmik bir anlam taşıyabileceğini ve varoluş döngüsünü aşma iddiasını ortaya koyan güçlü bir sembolik çerçeve sunar.³⁴⁹

Dinler tarihçisi Mircea Eliade bu anlatıyı yorumlarken, Buda'nın yedi adım atmasını, sembolik olarak yedi gök tabakasını aşması ve oradan bütün kainatı kuşbakışı görmesi şeklinde değerlendirir. Bu yorum, anlatının yalnızca mitolojik bir doğum hikayesi değil, aynı zamanda kozmik düzlemler arasında gerçekleşen bir yükselişin sembolik ifadesi olduğunu göstermektedir. Doğrusu Buda'nın "tüm alemleri gözetlemesi" ve kendisini "en yüksek" olarak nitelmesi, onun varlık hiyerarşisinin zirvesine yerleştiğini insanın kozmik düzen içerisindeki sınırlı konumunu aşarak daha yüksek bir varlık düzeyine yönelmesini ifade eden ritüel bir yükseliştir.³⁵⁰

Ayrıca bu anlatıda vurgulanan yükseliş, tanrılar alemine ulaşmaktan ziyade kozmosu aşma ve insanlık durumunun sınırlarını geride bırakma fikriyle ilişkilidir. Bu yönüyle Budist düşüncede yükseliş, dışsal bir mekan değişiminden çok, ontolojik bir dönüşümü temsil eder. Nitekim Buda'nın bu sembolik eylemiyle "kozmetik doruğa ulaşarak dünyanın merkezine yerleştiği ve zamanı aşan bir konuma yükseldiği" şeklindeki yorumlar, onun sıradan varoluşun ötesine geçtiğini ifade etmektedir.³⁵¹ Dolayısıyla Budizm'de yükseliş fikrinin daha başlangıç aşamasında bile fiziksel göğe çıkmadan daha çok, varoluşun sınırlarını aşma, yeniden doğuş döngüsünü kırma ve mutlak hakikate yönelme şeklinde kavramsallaştırıldığını göstermektedir.

³⁴⁹ Bkz. Aktulga, *Düalist Dinlerde Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırma (Mecusilik, Sabiilik, Manicilik)*, age, s.310-311

³⁵⁰ Bkz. Eliade, *Şamanizm*, age. s.31-32

³⁵¹ Bkz. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.446

1.7.2. Budizm’de İçe Dönük Yükseliş

Budizm’de yükseliş anlayışı, önceki dini geleneklerde görülen dışsal ve fiziksel tırmanış motiflerinden belirgin biçimde ayrılarak, bütünüyle içsel ve zihinsel bir süreç haline dönüşmüştür. Nitekim Eski Brahmanik gelenekte rahibin merdiven ya da kurban direği aracılığıyla gerçekleştirdiği ritüelistik göğe çıkış, Budist düşüncede tamamen manevi ve zihinsel bir zemine taşındığı görülür.³⁵² Bu dönüşüm, yükselişin yönünü dış dünyadan iç dünyaya çeviren temel bir kırılmayı ifade eder. İçsel yükselişin aracı meditasyon (dhyana/jhana) ve derin tefekkürdür.³⁵³

Budist kozmolojide bu içsel yükseliş, oldukça sistematik bir yapı içerisinde tasavvur edilir. Buna göre dokuz katlı bir göksel düzen söz konusudur, ilk dört kat “dört jhāna”ya (meditasyonun dört temel aşaması), sonraki dört kat “dört sattavāsa”ya karşılık gelirken, dokuzuncu ve en üst merteye Nirvana ile özdeşleştirilir.³⁵⁴ Ancak burada söz konusu olan gök katları, fiziksel mekanlar olmaktan ziyade, bilincin derinleşen ve arınan aşamalarını temsil eden sembolik düzlemlerdir.

Bu durumda bir Budist yogi ya da rahip, bu katmanları bedensel bir uçuşla ya da fiziksel bir merdiven aracılığıyla değil, içe dalış (meditasyon/dhyāna) yoluyla aşar.³⁵⁵ Bu süreç, Buda’nın öğretisinde merkezi bir yere sahip olan “sekiz basamaklı yol” içerisinde bireyin zihinsel disiplin ve farkındalık yoluyla aşama aşama yükselmesini sağlayan bir yöntemdir. Böylece yükseliş, mekansal bir hareketten çok, bilinçte gerçekleşen bir dönüşüm haline gelir.³⁵⁶

Bu içsel yükseliş sürecinde birey, benliğinin sınırlayıcı kabuğunu kırarak sınırsız ve mutlak olanla bütünleşir.³⁵⁷ Bu durum sadece belirli katları aşmak olmaz, aynı zamanda kozmik düzenin kendisini aşarak yeniden doğuş döngüsünden (samsara) kurtulmak anlamına gelir. Dolayısıyla Budizm’de yükseliş, hem epistemolojik (bilgiye ulaşma) hem de ontolojik (varoluşu dönüştürme) bir süreçtir.³⁵⁸

İçsel yükseliş çeşidini diğer dini geleneklerle karşılaştırıldığında bu yaklaşımda farklılıklar vardır. Örneğin İslam’daki Miraç anlatısında veya Zerdüştlükteki metafizik yolculuklarda yükseliş çoğunlukla dikey bir hareket ve katmanlar arası geçiş olarak tasvir

³⁵² Bkz. Eliade, *Şamanizm*, age. s.31-32

³⁵³ Bkz. Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, agt, s.78-80

³⁵⁴ Eliade, *Şamanizm*, age. s.32

³⁵⁵ Eliade, *Şamanizm*, age. s.32

³⁵⁶ Bkz. Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, agt, s.75-77

³⁵⁷ Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, agt, s.36

³⁵⁸ Bkz. Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, agt, s.75-77

edilirken, Budizm’de bu hareket “içe doğru yükseliş” şeklinde yeniden yorumlanır. Bu yönüyle Budist yükseliş anlayışı, dışsal bir göğe çıkıştan ziyade, insanın kendi bilincinin derinliklerinde gerçekleştirdiği bir “aşkınlaşma” deneyimi olarak değerlendirilebilir. Yani Budizm’de meditasyon yoluyla gerçekleşen bu içe dönük yükseliş, fiziksel bir yolculuğun yerini alan, bilinç düzeyinde yaşanan sistematik ve aşamalı bir dönüşüm süreci olarak ve diğer dinlerdeki yükseliş anlatılarından farklı olarak karşımıza çıkar.

1.7.3. Budizm’de Yükselişin Zirvesi

Budizm’de yükselişin en yüksek ve tamamlayıcı aşaması, Buda’nın aydınlanmaya ulaştığı Bodhi Ağacı anlatısında somutlaşır. Bu bağlamda Bodhi (Aydınlanma) Ağacı, eski mitolojilerde yer, gök ve yeraltını birbirine bağlayan “Dünya Ağacı” (Axis Mundi) ile özdeşleştirilen kozmik bir eksen olarak yorumlanır. Ancak Budist düşüncede bu eksen, dışsal bir kozmik yapıdan ziyade, insanın kendi iç dünyasında kurduğu bir merkez haline gelir. Efsaneye göre Buda, bu ağacın altında “kıpırtısız nokta” olarak ifade edilen, dünyanın merkezine tekabül eden bir yerde oturur. Bu konum, yalnızca mekansal bir merkez değildir, aynı zamanda varoluşun en derin hakikatine yönelişi ve zihinsel istikrarını temsil eder. Bu noktada başlayan süreç, yükselme hareketinden çok, derinleşme yoluyla gerçekleşen bir aşkınlaşmadır. Buda, arzunun ve ölümün kişileşmiş hali olan Kama-Mara’nın illüzyon (maya) dolu saldırılarına ve ordularına maruz kalır. Bu saldırılar, insan zihnini kuşatan arzu, korku ve yanılsamaların sembolik ifadesidir. Ancak Buda, sarsılmaz bir yoğunlaşma ile bu üçlü ateşi (arzu, düşmanlık ve kuruntu) aşarak zihinsel ve varoluşsal bir zafer elde etmiş olur.³⁵⁹

Elde edilen bu zafer, varoluşun temel bağlayıcı unsurlarının çözülmesi anlamına gelir. Nitekim Buda’nın Bodhi ağacı altındaki başarısı, zihnin gücüyle evrenin yanılsamalarını parçalayarak, doğal dünyanın zincirlerinden kurtulması ve zaman dışı boşluk olarak tasvir edilen Nirvana’ya sıçraması şeklinde yorumlanabilir. Budizm’de yükselişin zirvesi, diğer dinlerde görülen fiziksel göğe çıkış anlatılarından farklı olarak, dışsal bir mekana ulaşmakla kalmayıp, yanılsamaların aşılması, benliğin çözülmesi ve mutlak hakikatle bütünleşme ile tanımlanır. Dolayısıyla Bodhi Ağacı altında gerçekleşen bu deneyim, yükselişin nihai biçiminin aslında içe doğru gerçekleşen bir aşma olduğunu göstermiş olur.

1.7.4. Eskatolojik (Ölüm Sonrası) Yükseliş

Budizm’de yükseliş yalnızca yaşam sürecinde gerçekleşen bir bilinç dönüşümüyle sınırlı kalmaz, özellikle Mahayana ve Tibet Budizmi (Vajrayana) geleneğinde, ölüm sonrası

³⁵⁹ Bkz. Campbell, (1999), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, age, s.43-46

süreç de ayrıntılı bir yükseliş tasavvuru içinde ele alınır. Bu durumda Tibet'in Ölüler Kitabı (Bardo Thödol), ölüm ile yeniden doğum arasındaki ara hal (Bardo) yani bilincin geçirdiği fizikötesi deneyimleri sistematik biçimde açıklayan temel metinlerden biridir.³⁶⁰

Bu öğretiyeye göre ölüm anıyla birlikte bireyin bilinci, ilk aşamada saf ışık ile karşılaşır. Bu ışık, dışsal bir varlık değil, bilincin en saf ve asli doğasının tezahürüdür. Eğer kişi yaşamı boyunca yeterli düzeyde meditasyon (yoga) pratiğiyle ruhsal olgunluğa ulaşmışsa, bu ışığın kendi öz bilincinin yansıması olduğunu idrak eder. Bu idrak anı, yükselişin en kritik eşiğini oluşturur, kişi ışık ile bütünleşerek doğrudan Nirvana'ya ulaşır ve yeniden doğuş (samsara) döngüsünü kırar.³⁶¹ Ancak bu farkındalık gerçekleşmezse bilinç, daha alt aşamalara yönelir. Bu süreçte kişi sırasıyla barışçıl tanrılar (Sakin Tanrılar) ve gazaplı tanrılar (kızgın, korkutucu varlıklar) ile karşılaşır. Bu figürler, ilk bakışta dışsal varlıklar gibi görünseler de aslında kişinin kendi zihninin, korkularının ve arzularının yansımalarından (illüzyon/maya) ibarettir.³⁶²

Burada da yükseliş, yine dışsal bir mekana ulaşmaktan ziyade, algının dönüşümüyle ilişkilidir. Ruh, karşılaştığı tüm bu imgeleri kendi zihninin projeksiyonu olarak tanıyıp onlarla özdeşleşmeyi aştığı anda, yeniden bir bilinç sıçraması gerçekleştirir. Bu farkındalık, bireyin özgürleşerek daha yüksek Buddha alemlerine yükselmesini mümkün kılar.³⁶³ Dolayısıyla Budizm'de ölüm sonrası yükseliş, diğer dinlerdeki cennet ve cehennem ayrımından farklı olarak, büyük ölçüde bilincin kendi doğasını tanıma kapasitesine bağlı bir süreç olarak görülmüştür. Bu yönüyle Bardo Thödol öğretisi, yükselişi hem ontolojik hem de epistemolojik bir dönüşüm olarak ele alır ve insanın nihai kurtuluşunun dışsal bir yargıdan ziyade, içsel farkındalıkla gerçekleştiğini vurgular.

1.7.5. Yükselişin Feragati

Budizm'in özellikle Mahayana yorumunda yükseliş motifi, yalnızca bireysel kurtuluşu hedefleyen bir süreç olmaktan çıkarak daha derin bir boyut kazanır. Bu çerçevede Hinayana

³⁶⁰ Bkz. L. K. D. Samdup, W.Y. Evans-Wentz, (1991), *Tibet'in Ölüler Kitabı Bardo Plânında Ölümden Sonraki Deneyimler*, (Çev. Suat Tahsuğ). Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul. s.12-14

³⁶¹ Bkz. Samdup, Dr. Evans-Wentz, (1991), *Tibet'in Ölüler Kitabı Bardo Plânında Ölümden Sonraki Deneyimler*, age, s.33-35

³⁶² Samdup, Dr. Evans-Wentz, (1991), *Tibet'in Ölüler Kitabı Bardo Plânında Ölümden Sonraki Deneyimler*, age, s.50

³⁶³ Bkz. Samdup, Dr. Evans-Wentz, (1991), *Tibet'in Ölüler Kitabı Bardo Plânında Ölümden Sonraki Deneyimler*, age, s.57-58

geleneğinde kendi kurtuluşunu önceleyen “Arhat” tipine karşılık, Mahayana’da ideal figür “Bodhisattva” olarak öne çıkar.³⁶⁴

Bodhisattva, uzun süren ruhsal disiplinler, meditasyon pratikleri ve sayısız yeniden doğuş deneyimi sonucunda Nirvana’nın eşiğine kadar yükselen, ancak bu noktada nihai kurtuluşu tercih etmeyen varlıktır. Onun bu tercihi, tüm canlılara yönelik derin bir merhamet (karuṇā) anlayışına dayanır. Bu nedenle Bodhisattva, Nirvana’nın kalıcı huzuruna girmek yerine, henüz kurtuluşa erişmemiş varlıklar için yeniden samsara dünyasına dönmeyi seçer.³⁶⁵

Bu yaklaşım, yükseliş fikrine radikal bir anlam genişlemesi kazandırır. Artık yükseliş, yalnızca bireyin kendisini kurtarması değil, başkalarının da aynı hakikate ulaşabilmesi için bilinçli bir şekilde geri dönüşü göze almak anlamına gelir. Nitekim Bodhisattva ideali, sayısız varlık kurtuluşa ulaşmadıkça nihai özgürlüğü erteleme düşüncesi üzerine kuruludur. Bu yönüyle yükseliş, etik bir sorumluluk haline gelmiş olur.³⁶⁶

Sonuç olarak Budizm’de yükseliş, diğer dinlerde sıkça karşılaşılan fiziksel veya kozmik katmanlar arası yolculuklardan farklı olarak, insanın kendi içsel karanlığını, cehaletini ve tutkularını aşarak Nirvana’ya ulaşması ancak bu aşamada dahi Bodhisattva örneğinde olduğu gibi bu ulvi makamı tüm varlıkların kurtuluşu adına erteleyebilmesi şeklinde özgün bir anlam kazanmıştır. Bu durum, Budist yükseliş anlayışının yalnızca bireysel olmadığını, aynı zamanda evrensel bir kurtuluş idealine dayandığını ortaya koymaktadır.

Farklı din ve inanç sistemlerinde ele alınan yükseliş anlatıları birlikte değerlendirildiğinde, bu fenomen her dinde ve gelenekte kendine özgü bir biçim kazansa da ortak bir düşünsel zemine dayandığı görülmektedir. Yahudilik ve Hristiyanlıkta göğe kabul ve ilahi huzura çıkış temaları, İslam’da Hz. Peygamber’in Miraç tecrübesiyle en sistemli örneklerinden birini sunarken; Zerdüştlükte peygamberi vahiy ve Ardâvîrâf’ın metafizik yolculuğu, Sabîlikte ruhun Işık Alemi’ne dönüş süreci, Hinduizmde ritüel, mistik ve kozmik yükseliş pratikleri ve Budizmde tamamen içselleştirilmiş aydınlanma deneyimi, bu olgunun farklı tezahürlerini ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, yükselişin insanın varoluşsal sınırlarını aşma, hakikate ulaşma ve ilahi olanla temas kurma çabasının çok katmanlı bir ifadesi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla dinlerdeki yükseliş anlatıları hem bireysel hem de kozmik düzeyde bir dönüşümü temsil eden, insanlığın ortak metafizik arayışının güçlü bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Söz konusu bu inanç sistemlerinde karşımıza çıkan

³⁶⁴ Bkz. Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, agt, s.61-64

³⁶⁵ Bkz. A. E. Öztürk, (2010), *Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm ve Budizm’de Din Adamları*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, s.114-115

³⁶⁶ Bkz. Şahin, (2005), *Budizm’de Nirvana Anlayışı*, agt, s.65-66

dikey, ruhsal, eskatolojik veya gnostik nitelikli yükseliş tecrübelerinin yapısal unsurlarını, işlevsel araçlarını, nihai amaçlarını ve çalışmamız açısından ifade ettikleri teorik değerleri bütüncül bir perspektifle gözlemleyebilmek adına hazırlanan karşılaştırmalı analizi Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Dinlerde Yükseliş Motiflerinin Fenomenolojik Karşılaştırmalı Analizi

İnanç / Figür	Yükselişin Türü ve Mahiyeti	Kullanılan Araç / Yöntem	Amaç ve Sonuç	Tezde ki Yeri ve Önemi
YAHUDİLİK (Enok/Hz. İdris)	Bedensel ve Ontolojik Dönüşüm: Ölmeden göğe alınma ve Metatron'a dönüşme.	Rüzgar, Bulut, Şimşek.	Adalet ve Kayıt: Gözcü meleklerin suçlarına şahitlik ve ilahi katiplik.	Tezin Merkezi: İnsanın maddeyi aşarak melekleşebileceğinin (Transmütasyon) en net kanıtıdır.
HRİSTİYANLIK (Hz. İsa)	Etken Yükseliş (Ascension): Kendi tanrısal gücüyle, aktif olarak göğe çıkış.	Bulut: İlahi tahtı ve ruhaniliği simgeleyen araç.	Aslı Vatana Dönüş: Tanrı Oğlu'nun görevini tamamlayıp tahtına dönmesi.	Teolojik Ayırım: Diğerleri "alınırken" (pasif), İsa "yükselmiştir" (aktif). Bu, onun ilahi tabiatını vurgular.
HRİSTİYANLIK (Hz. Meryem)	Edilgen Yükseliş (Assumption): Göğe "alınma" veya "kabul edilme".	İsa veya Melekler tarafından taşınma.	İlahi Lütuf: Tam teslimiyet sonucu beden ve ruhen kabul görme.	Pasif Yükseliş: İnsanın kendi gücüyle değil, ilahi çekimle de yükselbileceğinin örneğidir.
İSLAM (Hz. Muhammed)	Cismani (Ruh+Beden): Uyanırken gerçekleşen mucizevi yükseliş (Cumhur görüşü).	Burak (Hız), Merdiven (Dikey geçiş),	Vuslat ve Tebliğ: Namaz emrini almak ve Allah ile görüşmek.	Kritik Sınır: İbnü'l-Arabî'ye göre Peygamberlerin miracı bedenseldir (mucize), velilerin miracı ruhsaldır.
ZERDÜŞTLÜK (Zerdüşt)	Ruhsal Yükseliş: Maddi vücuttan soyutlanarak ruhun yükselmesi.	Vohu Mano: (İyi Düşünce Meleği) rehberliğinde vecd hali.	Vahiy: Ahura Mazda'dan dinin prensiplerini öğrenmek.	Astral Prototip: "Bedenden soyutlanma" emriyle gerçekleşmesi, modern beden dışı deneyimlere benzer.
ZERDÜŞTLÜK (Ardâvîrâf)	Trans (Ruhsal): Beden uyurken ruhun 7 gün seyahat etmesi.	Meng: Kutsal/uyuşturucu bir içecek ile transa geçiş.	Doğrulama: Cennet-cehennemini görüp inancı tazelemek.	Teknik Yükseliş: Bir madde (Meng) kullanımıyla tetiklenmesi, astral seyahat tekniklerini andırır.
SABİİLİK (Dinanukht)	Gnostik (Bilgi Odaklı): Kitap okurken uyku/transa geçiş.	Rüzgarlar ve Fırtınalar.	Gnosis: "Ben kimim?" sorusuna cevap bulmak.	Entelektüel Yükseliş: Amacın ibadet değil, "hakikati öğrenmek" (Gnosis) olduğunu gösterir.
HİNDUİZM (Naçiketas / Yogiler / Arjuna)	Kozmik Yükseliş: Ruhun dünyevi bağlardan kurtularak yüksek bilinç katmanlarına ulaşması.	Meditasyon, Yoga, Tapınma, Tanrısal vizyon.	Mokşa ve Hakikat: Ölümün sırrını, evrensel düzeni ve mutlak bilgiyi öğrenmek.	İçsel Miraç Modeli: Fiziksel yükselişten çok bilinç dönüşümünü merkeze alması bakımından önemlidir.
HİNDUİZM (Yudhişthira)	Eskatolojik Yükseliş: Ölüm sonrası bedensel ve ruhsal kabul.	İlahi rehberlik ve kutsal yolculuk.	Dharma'nın Ödülü: Erdemli yaşam sonucu cennete kabul edilmek.	Ahlaki Yükseliş: Yükselişin yalnızca mistik değil etik bir boyutu olduğunu gösterir.
BUDİZM (Buda)	İçe Dönük Ruhsal Yükseliş: Bilincin dünyevi bağlardan arınması.	Meditasyon (Jhana), Bodhi ağacı altında tefekkür.	Nirvana ve Aydınlanma: Acı döngüsünden kurtuluş.	Psikolojik Yükseliş: Fiziksel göğe çıkış yerine bilinç aşımını ön plana çıkarır.
BUDİZM (Bodhisattva)	Feragat Edilmiş Yükseliş: Kendi kurtuluşunu erteleyen manevi yükseliş.	Şefkat ve meditasyon pratiği.	Başkalarını Kurtarma: Tüm canlıların aydınlanmasına yardımcı olmak.	Kolektif Kurtuluş: Yükselişin bireysel değil toplumsal bir sorumluluk boyutu taşıdığını gösterir.

2. Mitolojik Geleneklerde Yükseliş ve Astral Seyahat

Dini geleneklerde yükseliş anlatıları çoğunlukla ilahi bir hakikatin tebliği, ruhun arınması ve yaratıcıyla kurulan özel bir bağ çerçevesinde anlam kazanırken, mitolojik anlatılarda bu olgu daha sembolik, çok katmanlı ve kolektif bilinçle iç içe geçmiş bir yapı sergiler. Mitolojilerde yükseliş ve beden dışı yolculuklar, çoğu zaman tanrılar, yarı tanrılar veya kahramanlar aracılığıyla kurgulanan kozmik maceralar şeklinde karşımıza çıkar. Ancak bu anlatılar yalnızca fantastik hikayeler olarak değil, insanın evreni anlama çabasının ve sınırlarını aşma arzusunun sembolik ifadeleri olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede farklı dinsel ve mitolojik geleneklerde göğe yükseliş ve astral seyahat, insanın sınırlı ve dünyevi varoluşunu aşarak kutsal olanla bütünleşme çabasının evrensel bir tezahürü olarak ortaya çıkar. Dinler tarihçisi Mircea Eliade'nin de vurguladığı gibi, yüksek olan her zaman aşkın, insanüstü ve kutsal olanı temsil eder. Bu nedenle göğe yükseliş, profan olandan kopuşu ve sonsuz olana yönelişi ifade eden bir geçiş deneyimi olarak anlam kazanır.³⁶⁷

Mitolojik metinlerde bu aşkınlık deneyimi farklı biçimlerde karşımıza çıkar, bedensel bir göğe çıkış, ölüm sonrası ruhsal bir yolculuk ya da vecd (trans) halinde yaşanan beden dışı (astral) deneyimler bu çeşitliliğin başlıca örnekleridir. Bu anlatılarda göğe çıkış, yeraltına iniş veya farklı alemler arasında yapılan yolculuklar evrenin katmanlı yapısını, yaşamla ölüm döngüsünü ve insanın bu düzen içindeki yerini açıklayan güçlü metaforlar içerir. Dolayısıyla mitolojik geleneklerde yükseliş ve astral seyahat, dini anlatılardan farklı olarak doğrudan bir vahiy veya kurtuluş öğretisi sunmaktan ziyade kahramanın dönüşümünü, sınavlardan geçişini ve kozmik düzenle uyum kurma sürecini temsil eder. Bu yönüyle söz konusu anlatılar hem bireysel bir dönüşüm yolculuğu hem de insanlığın ortak bilinçaltında yer eden evrensel arketiplerin sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

2.1. Eski Mezopotamya Mitolojisi Yükseliş Motifleri

2.1.1. Eski Mezopotamya Mitolojisinin Genel Çerçevesi

Tarihin en eski uygarlık havzalarından biri olan Mezopotamya,³⁶⁸ Sümer, Akad, Babil ve Asur gibi farklı toplumların inanç ve kültürlerinin iç içe geçmesiyle oluşmuş son derece zengin bir mitolojik mirasa sahiptir. Bu gelenekte Sümer, Akad, Babil ve Asur toplumlarının

³⁶⁷ Bkz. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.138-139

³⁶⁸ Yunanca "iki nehir arasındaki ülke" (mesos: orta, potamos: ırmak) anlamına gelen, doğuda Zagros Dağları, batıda Suriye Çölü, kuzeyde Toros Dağları ve güneyde Basra Körfezi ile sınırlanan, özellikle Fırat ve Dicle nehirlerinin hayat verdiği bereketli toprakları kapsayan tarihi bölgedir. Bkz. Köroğlu, K. (2018). *Eski Mezopotamya Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul. s.14-15

dinsel ve kültürel birikimlerinin harmanlandığı çok katmanlı bir yapı dikkat çeker.³⁶⁹ Mezopotamya insanı için doğa, yalnızca fiziksel bir gerçeklik değil aynı zamanda ilahi güçlerin tezahür ettiği kutsal bir alandır. Bu nedenle inanç sistemi, doğa olaylarının insanüstü güçlerle açıklandığı natüristik ve politeist (çok tanrılı) bir karakter taşır.³⁷⁰

Gökyüzünün enginliği, fırtınaların yıkıcılığı, nehir taşkınlarının belirleyiciliği ya da gezegenlerin düzenli hareketleri gibi unsurlar, Mezopotamya insanı tarafından sıradan olaylardan çok, arkasında bir tanrının iradesinin bulunduğu kutsal fenomenler olarak algılanmıştır. Bu durum, mitolojik anlatıların doğrudan kozmolojiyle iç içe gelişmesine zemin hazırlamıştır.³⁷¹ Bu kozmolojik tasavvura göre evren, “gökyüzü”, “yeryüzü” ve “yeraltı” olmak üzere üç temel katmandan oluşan hiyerarşik bir yapı şeklinde düşünülmüştür. Gökyüzü tanrıların mekanı, yeryüzü insanların yaşam alanı, yeraltı ise ölümlerin bulunduğu karanlık alem olarak tasvir edilir. Bu çok katmanlı yapı, ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan yükseliş ve iniş anlatılarının da temel zeminini oluşturur.³⁷²

Mezopotamya panteonunda da belirgin bir hiyerarşi söz konusudur. Bu sistemin en üstünde Gök Tanrısı An (Anu), Hava ve Yer Tanrısı Enlil ve Su-Bilgelik Tanrısı Enki (Ea) üçlüsünden oluşan kozmik düzen kurucu yapı yer alır.³⁷³ Zamanla özellikle Babil ve Asur dönemlerinde bu yapı dönüşüme uğramış ve Marduk ile Asur gibi siyasi gücü temsil eden tanrılar panteonun zirvesine çıkmış. Bunun yanında Ay Tanrısı Sin (Nanna), Güneş Tanrısı Şamaş (Utu) ve Venüs ile ilişkilendirilen İştâr (Inanna) gibi astral tanrılar, insan kaderi üzerinde etkili olan başlıca ilahi güçler olarak kabul edilmiştir.³⁷⁴

Bu inanç sisteminde insanın konumu da belirgin bir şekilde tanımlanmıştır. Nitekim insanın yaratılış amacı, temelde tanrılara hizmet etmek, onlar için tapınaklar inşa etmek ve kurbanlar sunmak şeklinde anlaşılmıştır. Bu durum, Mezopotamya mitolojisinde insanın ilahi düzene bağlı ve ona hizmet eden bir varlık olarak konumlandırıldığını göstermektedir.³⁷⁵ Eski Mezopotamya mitolojisi, çok katmanlı evren tasavvuru, güçlü tanrılar hiyerarşisi ve insanın

³⁶⁹ Bkz. M. Alkhazov, (2025), Eski Mezopotamya Mitolojisi ile Kur'an Kıssaları Arasındaki Paralel Motiflerin Karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu, s.4-6

³⁷⁰ Y. Dilek, (2019), Eski Mezopotamya Dini Ritüelleri ve Kullanılan Objeler, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.16

³⁷¹ Bkz. J. Bottero, (2012). *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar*. (Çev. M. E. Özcan – A. Er), Dost Kitabevi, Ankara. s.139-141

³⁷² Bkz. J. Bottero, S. N. Kramer, (2017), *Mezopotamya Mitolojisi*, (Çev: Alp Tümertekin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.315-317

³⁷³ Bkz. V. Aygün, (2017) “Eskiçağ Mezopotamya’sında Tanrı Algısı”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): s.85-86

³⁷⁴ M. F. Yıldız, (2022), Antik Mezopotamya Dinlerinde Ay Kültü, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, s.12

³⁷⁵ Bkz. S. N. Kramer, (2016). *Sümer Mitolojisi*. (Çev. H. Koyukan), Kabalcı Yayınları. İstanbul, s.154-157

bu düzen içindeki işlevsel rolüyle, yükseliş ve astral yolculuk anlatılarının gelişeceği zengin bir kozmolojik ve sembolik zemin sunmaktadır.

2.1.2. Mezopotamya Mitolojisinde Yükseliş (Astral Seyahat) Motifleri

Eski Mezopotamya, yükseliş motifinin yazılı literatürde en erken ve en sistemli biçimde karşımıza çıktığı uygarlık alanlarından biridir. Bu durumda yükseliş anlatılarının en eski örneklerini barındıran bir gelenek olarak Mezopotamya, sonraki dini ve mitolojik geleneklere de önemli ölçüde zemin hazırlamıştır. Bu kültürel ve mitolojik çerçevede göğe yükseliş, yalnızca soyut ya da hayali bir tasavvur olarak değil, krallık yetkisini kazanma, ölümsüzlüğe ulaşma, ilahi sırlara vakıf olma ve tanrılar meclisine kabul edilme gibi son derece hayati ve ritüel bağlamlar içinde şekillenen bir olgu olarak anlaşılmaktadır.³⁷⁶ Dolayısıyla yükseliş, bireyin hem dünyevi konumunu hem de metafizik statüsünü dönüştüren çok katmanlı bir deneyim niteliği taşımaktadır.

Mezopotamya kozmolojisinin temelinde yer alan katmanlı evren anlayışı da bu anlatıların zeminini oluşturur. Evrenin gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı olmak üzere üçlü bir yapı şeklinde tasavvur edilmesi, yükselişi ontolojik bir geçiş olarak anlamlandırmayı mümkün kılar. Bu bağlamda göğe çıkış, insanın sıradan varoluş düzeyinden ayrılarak tanrısal alana yaklaşmasını ifade eder. Anlatılarda yükseliş farklı biçimlerde deneyimlenmektedir. Nitekim Mezopotamya mitolojisinde bedensel, ruhsal (vizyoner), öte-dünyasal ve ritüelistik boyutlarda gerçekleşen yükseliş deneyimleri dikkat çekmektedir. Bu çeşitlilik, söz konusu fenomenin yalnızca mitolojik bir anlatı unsuru değil, aynı zamanda bireyin dönüşümünü, sınanmasını ve kutsalla temasını ifade eden kapsamlı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷⁷ Bu sebeple Mezopotamya mitolojisinde yükseliş ve astral seyahat motifleri, farklı anlatı ve deneyimler temelinde bu başlıklar altında incelenecektir.

2.1.3 Bedensel Yükselişin İlk Örneği

Mezopotamya mitolojisinde bedensel yükselişin en erken ve dikkat çekici örneklerinden biri, Sümer krallar listesinde adı geçen Kiş Kralı Etana'ya atfedilen anlatıdır. Bu bağlamda dünyevi yaşam sırasında göksel aleme bedensel olarak yükselişi konu alan en eski mitlerden biri Etana hikayesi olarak kabul edilmektedir. Etana'nın yükseliş motivasyonu,

³⁷⁶ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.41-42

³⁷⁷ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.44

salt merak ya da keşif arzusundan ziyade, soyunu sürdürebilmek için doğum otunu (hayat bitkisini) elde etme isteği gibi son derece insani ve varoluşsal bir ihtiyaçtan kaynaklanır.³⁷⁸

Anlatıya göre Etana, Güneş tanrısı Şamaş'ın yönlendirmesiyle bir kartalın sırtına binerek göğe doğru kademeli bir yükselişe geçer. Bu yükseliş sahnesi, mitolojik literatürde oldukça güçlü bir kozmik perspektif sunmaktadır. Etana, yükseldikçe aşağıya bakar ve yeryüzünün giderek küçüldüğünü, denizlerin bir sepet, karanın ise küçük bir tümsek gibi görüldüğünü ifade eder. Bu tasvir, insanın kozmos içindeki yerini kavramasına yönelik erken bir bilinç sıçraması olarak yorumlanabilir. Yolculuk ilerledikçe Etana ve kartal, Anu, Enlil ve Ea'nın kapılarını aşarak tanrıça İştar'ın bulunduğu yüksek gök katlarına yaklaşır. Ancak anlatının kırılma noktası, Etana'nın en üst düzeye, yani Anu'nun Göğü'ne yaklaşmasıyla birlikte yaşadığı varoluşsal korkudur. İnsani sınırların ötesine geçildiğini fark eden Etana, bu deneyime daha fazla tahammül edemez ve “*Aman arkadaşım, daha çıkma!*” diyerek kartalın sırtından düşer.³⁷⁹

Bu yönüyle Etana miti, insanın bedensel olarak göğe yükselme teşebbüsünün en erken prototiplerinden biri olmakla birlikte, aynı zamanda bu girişimin bir düşüş ile sonuçlanması bakımından derin bir sembolizm içerir. Anlatı, insanın tanrısal alana fiziksel olarak ulaşma çabasının sınırlarını vurgulamakta ve fani doğanın aşılmasının kolay olmadığına dair mitolojik bir uyarı niteliği taşıdığı görülmektedir.

2.1.4. İlahi Bilgiye Ulaşma ve Ölümsüzlüğün Reddi

Mezopotamya mitolojisinde göksel yolculuk temasının bir diğer önemli örneği, Eridu kentinin bilge rahibi Adapa etrafında şekillenir. Bu anlatıda yükseliş, fiziksel bir başarıdan ziyade bilgi, bilgelik ve kader kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Adapa, rüzgarın kanatlarını kırdığı için Gök Tanrısı Anu'nun huzuruna çağrılır ve semavi aleme bizzat yükselir.³⁸⁰ Ancak bu yolculuğun en dikkat çekici yönü, Adapa'nın göğe çıkmadan önce aldığı uyarıdır. Onu yaratan bilgelik tanrısı Ea, Anu'nun kendisine “ölüm yiyeceği ve suyu” sunacağını söyleyerek hiçbir şeyi yememesini ve içmemesini tembihler. Bu uyarı, mitin dramatik yapısını belirleyen temel unsurdur. Göksel aleme ulaştığında Adapa, beklediğinin aksine farklı bir durumla karşılaşır. Anu, onun bilgeliğinden etkilenerek kendisine hayat ekmeği ve hayat suyu sunar.

³⁷⁸ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.44-45

³⁷⁹ Bkz. J. Campbell, (1990). *Doğu Mitolojisi Tanrının Maskeleri*, (Çev: Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi, s.135-139

³⁸⁰ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.23

Ancak Ea'nın sözlerine bağlı kalan Adapa, bu ilahi ikramı reddeder ve böylece hem kendisi hem de insanlık adına ölümsüzlük fırsatını kaybeder.³⁸¹

Bu anlatı, bir kaçırılan fırsat hikayesi gibi görünmesine rağmen. Adapa, fiziksel ölümsüzlüğü elde edemese de göksel aleme yaptığı bu yolculuk sayesinde ilahi bilgilere vakıf olmuş ve kozmik sırları öğrenmiş bir bilge olarak yeryüzüne dönmüştür. Bu yönüyle Adapa miti, yükselişi yalnızca bir mekansal hareketten ziyade, inisiyatik (dönüştürücü) ve apokaliptik (ilahi hakikati açığa çıkaran) bir deneyim olarak görülebilir.³⁸²

Etana ve Adapa anlatıları birlikte değerlendirildiğinde, Mezopotamya mitolojisinde yükselişin iki farklı boyutu ortaya çıkar; biri bedensel olarak göğe ulaşma teşebbüsü ve bunun sınırları, diğeri ise ilahi bilgiye erişimle sonuçlanan ruhsal ve bilgelik temelli bir yükseliştir. Bu durum, Mezopotamya düşüncesinde yükselişin, epistemolojik ve ontolojik bir dönüşüm süreci olarak kavrandığını göstermektedir.

2.1.5. Ölümsüzlük Arayışı ve Öte-Dünya Seyahati

Sümer ve Babil mitolojisinin en önemli metinlerinden biri olan Gılgamış Destanı, insanın ölümlülük gerçeğiyle yüzleşmesini ve bu sınırı aşma çabasını anlatan en güçlü yükseliş ve öteki dünya seyahati örneklerinden biri olarak kabul edilir.³⁸³ Bu durumda bu eser, insanın ölümsüzlük arayışını ve fizikötesi aleme yaptığı zorlu yolculuğu konu alan en dramatik anlatılardan biri olarak karşımıza çıkar.

Uruk kralı Gılgamış'ın yolculuğu, sıradan bir kahramanlık olmanın dışında derin bir varoluşsal kırılmanın sonucudur. Nitekim can yoldaşı Enkidu'nun ölümünün ardından Gılgamış, kendi ölümlülüğüyle yüzleşerek büyük bir dehşete kapılır ve bu durum onu hakikati aramaya yöneltir. Bu arayışın hedefi ise, Tufan'dan sağ kurtularak tanrılar tarafından ölümsüzlük bahşedilen Utnapiştim'e ulaşmak ve ölümün sırrını öğrenmektir. Gılgamış'ın bu yolculuğu, fiziksel bir seyahatin ötesinde, açıkça inisiyatik ve metafizik bir karakter taşır. Kahraman, bu süreçte yalnızca Güneş Tanrısı Şamaş'ın geçebildiği, akrepler ve adamlar tarafından korunan dağları ve geçitleri aşar, ardından zifiri karanlıklar içinden geçerek güneşin yolunu takip eder. Bu aşamalar, insanın bilinmezliğe doğru ilerleyişini ve kozmik sınırları zorlayışını simgeler.³⁸⁴

³⁸¹ Bkz. J. Black, A. Green, (2003), *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, Aram Yayıncılık, İstanbul, s.209-210

³⁸² Bkz. Black, Green, (2003), *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, age, s.209-210

³⁸³ Bkz. S. H. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, (Çev: A. Şenel), İmge Kitabevi, Ankara. s.50

³⁸⁴ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age, s.47-48

Yolculuğun en kritik eşiği ise, ölümler diyarına açılan sınır olarak kabul edilen Ölüm Sularının geçilmesidir. Gılgamış, burada kayıkçı Urşanabi'nin yardımıyla bu engeli aşarak Utnapiştım'in yaşadığı, ırmakların ağzındaki kutsal mekana (Dilmun'a) ulaşır. Doğrusu kahramanın bu ölüm deneyimini yaşaması ve metafizik dünyaya geçişini ifade eder. Bu yolculuk, ruhun öte aleme geçişini temsil eden bir aşkınlık ve inisiyasyon süreci olarak görülebilir.³⁸⁵

Utnapiştım ile karşılaşan Gılgamış, burada tufanın sırrını ve ilahi bilgileri öğrenir, ancak ölümsüzlüğe ulaşma noktasında başarısız olur. Ona sunulan uykusuz kalma sınavını geçemez bu sınavda uyku, mitolojik anlamda ölümün bir simgesi olarak karşımıza çıkar. Bu başarısızlık, insanın doğası gereği fiziki aleme mahkum olduğunu ortaya koymuş olur. Gılgamış son bir umutla denizin dibine dalarak gençlik otunu elde etse de dönüş yolunda bu otu bir yılanla kaptırır ve böylece bedensel ölümsüzlük ihtimali tamamen ortadan kalkar. Ancak anlatının asıl vurgusu bu kayıp değildir. Çünkü Gılgamış, tüm bu sürecin sonunda tanrısal bilgiyi edinmiş, varoluşun sınırlarını deneyimlemiş ve evrenin düzenine dair derin bir kavrayışa ulaşmış bir bilge olarak yeryüzüne geri döner.³⁸⁶

Bu yönüyle Gılgamış Destanı yükselişi; ölümlerle yüzleşme, bilinmeyeni deneyimleme ve nihayetinde bilgeliğin kazanma süreci olarak karşımıza çıkar. Anlatı, insanın ölümsüzlüğe ulaşamayacağını, ancak bu arayışın kendisinin onu dönüştüren en önemli deneyim olduğunu vurgulayarak, Mezopotamya mitolojisinde yükseliş kavramına derin bir felsefi boyut kazandırır.

2.1.6. Krallık İnisiyasyonu ve Vizyoner Yükseliş

Eski Mezopotamya düşüncesinde krallık, yalnızca dünyevi bir otoriteden çok doğrudan ilahi kaynaklı bir yetkilendirme olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle kralların ve bazı rahiplerin göreve başlaması, sıradan bir atamayla olmaz, tanrılar meclisinde gerçekleşen kutsal bir inisiyasyonla gerçekleştiği olarak tasavvur edilmiştir. Bu anlayış, iktidarın gücünü yeryüzünden değil, göksel alemden alan bir siyasal ve teolojik yapıyı ortaya koymaktadır.³⁸⁷

Bu yetkilendirmenin en dikkat çekici örneklerden biri, Sippar kralı Enmeduranki'nin deneyimidir. Metinlere göre Enmeduranki, Güneş Tanrısı Şamaş ve Adad tarafından tanrılar

³⁸⁵ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age, s.47-49

³⁸⁶ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age, s.56-57

³⁸⁷ G. Widengren, (1950). *The Ascension of the Apostle and the Heavenly Book*, King and Saviour, Uppsala.

s.20-21

meclisine çağrılarak ilahi aleme kabul edilir. Burada altın bir tahta oturtulması, kutsanması ve kendisine gök ile yerin sırlarını içeren tabletlerin verilmesi, onun kozmik düzenin bilgisine vakıf bir seçilmiş olduğunu gösterir. Özellikle kehanet ve astrolojiye dair bu bilgilerin verilmesi, yükselişin bilgiye erişim ve kozmik düzeni anlama süreci olduğunu ortaya koymaktadır.³⁸⁸

Benzer şekilde, Yeni Babil kralı Nabunaid'in de vizyoner bir yükseliş tecrübesi yaşayarak tanrısal sırlarla muhatap olduğu aktarılmaktadır. Hammurabi örneğinde ise bu yükseliş, daha somut bir şekilde karşımıza çıkar: Ünlü yasa koyucu kralın, hukuk düzenini belirleyen kanunları doğrudan Güneş Tanrısı Şamaş'tan aldığı anlatılır. Bu sahne, yalnızca hukukun ilahi kökenine işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda kralın tanrılarla kurduğu doğrudan temasın bir yükseliş deneyimi olarak yorumlanabileceğini gösterir.³⁸⁹ Mezopotamya geleneğinde vizyoner yükseliş, bireysel bir mistik deneyim olmanın ötesinde; siyasal otoritenin meşrulaştırılması, kutsal bilginin edinilmesi ve insan ile tanrı arasındaki ilişkinin kurulması açısından merkezi bir işleve sahiptir.

2.1.7. Kozmik Dağ ve Ritüelistik Yükseliş

Mitolojik anlatılarda karşımıza çıkan göksel yolculukların yeryüzündeki en somut karşılığı, Mezopotamya'nın anıtsal yapıları olan zigguratlardır.³⁹⁰ Bu yapılar, mimari eserlerde olmaktan ziyade aynı zamanda yer ile gök arasında kurulan sembolik bir köprü, yani "kozmetik eksen" (axis mundi)³⁹¹ olarak değerlendirilir.

Zigguratların "dağ evi", "gök ile yer arasındaki bağ" ya da "tanrıların kapısı" gibi isimlerle anılması, onların işlevinin sadece ibadet mekanı olmadığını, aksine insanın kutsal aleme doğru yükselişini mümkün kılan bir geçiş noktası olarak görüldüğünü ortaya koyar. Genellikle çok katlı ve basamaklı şekilde inşa edilen bu yapılar, her katı göksel bir düzleme tekabül eden sembolik bir evren modeli sunar.³⁹²

Ritüeller sırasında rahiplerin veya kralların bu basamakları tırmanarak en üstteki kutsal mekana ulaşması, basit bir fiziksel hareket olarak görülmemelidir. Bu hareket, fiziksel alandan koparak kutsal alana geçişi ve tanrılarla temas kurmayı ifade eden ritüelistik bir

³⁸⁸ Widengren, (1950). *The Ascension of the Apostle and the Heavenly Book*, age. s.7-8

³⁸⁹ Bkz. İ. Z. Eyüboğlu, (1987). *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi İnanç-Söylence Bağlantısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul. s.6-7

³⁹⁰ Bkz. Dilek, (2019), *Eski Mezopotamya Dini Ritüelleri ve Kullanılan Objeler*, agt, s.69

³⁹¹ Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.136

³⁹² Bkz. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.444-445

yükseliş olarak anlamlandırılır.³⁹³ Böylece zigguratlar, mitolojik anlatılarda söz konusu edilen göğe çıkış deneyimlerinin mimari bir yansıması haline gelmiştir.

Eski Mezopotamya'nın dinsel ve mitolojik evreninde yükseliş ve astral seyahat motifleri, insanın kendi ontolojik sınırlarını aşma arzusunun en erken ve en sistemli ifadelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatılarda da yükseliş, bilgiye ulaşma, ilahi otorite kazanma, ölümsüzlüğü arama ve kutsal olanla temas kurma çabasının çok katmanlı bir ifadesidir. Bu doğrultuda Etana'nın kartal sırtında gerçekleştirdiği bedensel yükseliş, insanın göğe ulaşma arzusunun ilk örneklerinden birini sunarken; Gılgamış'ın ölüm sularını aşarak yaptığı yolculuk, ölümsüzlük arayışının trajik fakat öğretici boyutunu ortaya koyar. Öte yandan Enmeduranki'nin tanrılar meclisine kabulü, yükselişin siyasal ve inisiyatik yönünü temsil ederken; zigguratlara yapılan ritüelistik tırmanışlar, bu deneyimin toplumsal ve dinsel pratikteki karşılığını somutlaştırır.

Tüm bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde, Mezopotamya kökenli yükseliş tasavvurlarının yalnızca kendi kültürel bağlamıyla sınırlı kalmadığı, aksine sonraki dönemlerde Yahudilik, Hristiyanlık, İslam ve diğer bazı kültürlerdeki gibi ortaya çıkan göğe yükseliş, miraç ve astral seyahat anlatılarına güçlü bir zemin hazırladığı görülmektedir. Bu yönüyle Mezopotamya mitolojisi, insanın aşkın olana ulaşma arzusunun tarihsel köklerini anlamak açısından temel bir referans noktası niteliğindedir.

2.2. Eski Mısır Mitolojisinde Yükseliş Motifleri

2.2.1. Eski Mısır Mitolojisinin Genel Çerçevesi

Eski Mısır mitolojisi,³⁹⁴ coğrafi ve doğal şartların derin etkisi altında şekillenmiş, oldukça sistemli ve çok katmanlı bir inanç yapısına sahiptir. Bu bağlamda Nil Nehri'nin düzenli taşkınları, çölün sınırsızlığı ve güneşin döngüsel hareketleri, Mısırlıların evreni algılama biçimini doğrudan belirlemiş ve mitolojik düşüncenin temelini oluşturmuştur. Bu nedenle Mısır kozmolojisi, olayları tarihsel ya da rasyonel açıklamalarla değil, dinsel ve mitolojik kurgular aracılığıyla anlamlandıran bir yapı ortaya koyar.³⁹⁵

³⁹³ Bkz. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.138

³⁹⁴ Kuzeydoğu Afrika'da, büyük ölçüde Sahra Çölü ile çevrili izole bir vaha olan Nil Nehri vadisi ve deltası boyunca şekillenmiş bir inanç sistemidir. Nil'in her yıl düzenli olarak taşması ve çekilmesi (feyezan), yaşamın ölümden sonra yeniden doğuşu fikrini pekiştirmiş; nehrin bereketi ile çölün kuraklığı arasındaki keskin karşıtlık, Mısır kozmolojisindeki düzen (Maat) ve kaos arasındaki ebedi mücadelenin coğrafi temelini oluşturmuştur.

Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age, s.67

³⁹⁵ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age, s.67-68

Mısır panteonu son derece zengindir ve farklı inanç merkezlerinde geliştirilen kozmogoniler³⁹⁶ (mitler) bu çeşitliliği daha da derinleştirir. Nitekim Heliopolis, Memphis ve Hermopolis gibi merkezlerde farklı yaratılış anlatıları geliştirilmiş, ancak bu anlatıların tamamı ortak bir metafizik zeminde birleşmiştir. Bu ortak zeminde, evrenin başlangıcı “Nun” adı verilen ilksel kaos sularından doğan kozmik düzen ve adalet ilkesi ile açıklanır. Bu düzeni kuran yaratıcı güç ise, Atum, Ptah ve Ra gibi farklı formlarda tezahür eden tanrılar aracılığıyla kendini gösterir.³⁹⁷

Eski Mısır inanç sisteminin en belirgin yönlerinden biri, ölüm ve ölüm sonrası yaşama verilen önemdir. Bu sebeple ölüm, bir son olarak görülmez, varoluşun farklı bir boyuta taşınması olarak kabul edilir.³⁹⁸ Mısır antropolojisine göre insan, yalnızca fiziksel bedenden ibaret değildir, aksine Ba (hareket edebilen ruh), Ka (yaşamsal güç), Akh (tanrısal/ışıklı ruh), Ren (isim) ve Khabit (gölge) gibi çok katmanlı ruhsal unsurlardan oluşur.³⁹⁹ Bu çoklu yapı, ölüm sonrasında da varlığın devam ettiğine ve ruhun farklı düzlemlerde yolculuk edebileceğine işaret eder. Bu noktada bedenin korunması büyük bir önem taşır. Nitekim mumyalanma uygulaması, ruhsal unsurların varlığını sürdürebilmesi ve öte dünyadaki yükseliş sürecini tamamlayabilmesi için zorunlu bir şart olarak görülmüştür. Bu durum, Mısır düşüncesinde beden ile ruh arasında kurulan ilişkinin ne denli güçlü olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁰

Mısır mitolojisinin merkezinde yer alan Osiris-İsis-Horus döngüsü, hem kozmik düzenin hem de ölüm sonrası yaşamın anlaşılmasında temel bir rol oynar. Anlatıya göre Osiris, kardeşi Seth tarafından öldürülmüş, ancak İsis’in büyüsel gücüyle yeniden dirilti olarak yeraltı dünyasının hakimi olmuştur. Bu mit, ölüm ve yeniden doğuş temasını güçlü bir şekilde vurgularken, aynı zamanda yükseliş fikrinin de temelini oluşturur. Osiris’in oğlu Horus ise yeryüzünde düzenin temsilcisi olarak kabul edilir. Bu inanç çerçevesinde Mısır kralları da çift yönlü bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Kral, yaşarken yeryüzünde bir “Horus”, öldüğünde ise yeraltında bir “Osiris” olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış, kralın hem dünyevi hem de uhrevi düzlemde ilahi bir rol üstlendiğini ve ölüm sonrası süreçte bir tür yükseliş yaşayarak tanrısal düzleme dahil olduğunu göstermektedir.⁴⁰¹

³⁹⁶ Bkz. Y, Bonnefoy, (2000). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (Çev: L. Yılmaz), C.1, Dost Kitabevi, Ankara, s.574

³⁹⁷ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age. s.73-74

³⁹⁸ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age. s.68

³⁹⁹ Bkz. *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, (2010), (Çev: S. Yeniçeri), Neden Kitap, İstanbul, s.142-144

⁴⁰⁰ Bkz. *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, (2010), age. s.153-154

⁴⁰¹ Bkz. Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age. s.69-71

Sonuç olarak Eski Mısır mitolojisi, ölüm, yeniden doğuş ve kozmik düzen ekseninde şekillenen yapısıyla, yükseliş motiflerinin anlaşılmasında son derece önemli bir zemin sunmaktadır. Bu sistemde yükseliş, yalnızca göğe doğru bir hareketle sınırlı değildir, ruhun çok katmanlı yapısı içinde dönüşerek ilahi düzene katılması ve ölümsüzlüğe ulaşması şeklinde yorumlanabilecek derin bir metafizik süreci ifade etmektedir.

2.2.2. Eski Mısır İnanışlarında Astral Unsurlar ve Yükseliş Motifleri

Eski Mısır dininde yükseliş anlayışı, daha önce ortaya konulan kozmolojik ve antropolojik çerçeve üzerine inşa edilen bütüncül bir sistem olarak karşımıza çıkar. Mısır'daki yükseliş tasavvuru, Mezopotamya veya Yunan geleneklerinde sıkça görülen yaşarken gerçekleştirilen vizyoner gök yolculuklarından farklı olarak temelde ölüm sonrası gerçekleşen eskatolojik bir süreç niteliği taşır. Mısırlıların varlık anlayışına göre insanın yeryüzündeki bedensel hayatı geçici ve sınırlıdır. Buna karşılık asıl varoluş, ölümden sonra ruhun göksel/astral alemde, yıldızların ve güneşin sonsuz döngüsü içerisinde yer almasıyla anlam kazanır. Bu nedenle yükseliş, yalnızca fiziksel bir mekan değişimi değildir ruhun fanilikten kurtularak kozmik düzenle bütünleştiği derin bir ontolojik dönüşüm sürecidir.⁴⁰²

Bu çerçevede Eski Mısır'da yükseliş, bireysel bir deneyim olmanın ötesinde, evrenin işleyişine katılmayı ifade eden kozmik bir olgu olarak değerlendirilir. Ruh, ölüm sonrasında çeşitli aşamalardan geçerek arınır, dönüşür ve nihayetinde yıldızlar, güneş döngüsü ve ilahi düzenle uyumlu hale gelir. Böylece yükseliş hem bireysel kurtuluşu hem de evrensel düzenle bütünleşmeyi kapsar.

2.2.3. Astral Ölümsüzlük (Synastria) ve Gök Tanrıçası Nut

Eski Mısır inanç sisteminde göğe yükseliş düşüncesi, doğrudan gök kubbenin kişileştirilmiş hali olan Tanrıça Nut figürü etrafında şekillenmektedir. Nut, mitolojik tasvirlerde ellerini ve ayaklarını yeryüzüne dayamış devasa bir kadın ya da yıldızlarla kaplı kozmik bir varlık olarak betimlenir. Bu sembolik anlatım, göğün tüm evreni kuşatan bir yapı olduğunu ifade eder.⁴⁰³ Mitolojiye göre Nut, Güneş Tanrısı Ra'yı her akşam yutar ve her sabah yeniden doğurur, bu döngü, ölüm ve yeniden doğuşun evrensel modelini ortaya koyar.⁴⁰⁴

⁴⁰² Bkz. *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, (2010), age. s.1045-1046

⁴⁰³ Bkz. E. Hornung, (2006). *Kadim Mısır Öte dünya Kitapları*. (Çeviren: Z. A. Yılmaz). Kabalcı Yayınları, İstanbul. s.130

⁴⁰⁴ Bkz. A. Champdor, (1984), *Eski Mısırın Ölüler Kitabı*, (Çev: S. Tahsuğ), Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, s.27

Bu kozmik tasavvur içerisinde ölüm sonrası yükseliş, “astral ölümsüzlük” (synaestria) fikriyle temellendirilmiştir. Nitekim bu inancın en erken yazılı örnekleri olan Piramit Metinleri’nde, ölen firavunun yeryüzünden göğe yükselerek yıldızlar arasına katıldığı ifade edilir. Özellikle hiç batmayan kuzey yıldızları, ruhun ulaştığı en yüce ve ebedi mekan olarak kabul edilmiştir. Bu durum, gökyüzünün yalnızca tanrılara ait bir mekan olmadığını, ölümsüzleşen ruhların yeni varlık düzeyi olarak algılandığını göstermektedir.⁴⁰⁵

Zamanla bu inanç yalnızca krallarla sınırlı kalmamış, toplumun geneline de yayılmıştır. Buna göre, gece göğünde parlayan yıldızlar, astral ölümsüzlüğe ulaşmış ve tanrısal bir nitelik kazanmış ruhların tezahürü olarak yorumlanmıştır.⁴⁰⁶ Bu anlayış, yükselişin yalnızca bireysel olmadığını, insanın kozmik düzenle bütünleşerek evrensel varoluşun bir parçası haline gelmesi anlamına geldiğini göstermektedir.

2.2.4. Eski Mısır İnanışlarında Yükseliş Vasıtaları

Eski Mısır mitolojisinde ruhun yeryüzünden astral aleme yükselişi, çeşitli sembolik araçlar ve imgeler aracılığıyla somutlaştırılmış bir süreç olarak tasavvur edilmiştir. Bu geliştirilen yükseliş vasıtaları, ruhun fanilikten kurtularak ilahi düzene ulaşmasını mümkün kılan aracı unsurlar olarak dikkat çekmektedir.

Bu araçların başında, Piramit Metinleri’nde sıklıkla geçen ilahi merdiven motifi yer alır. Metinlerde, ölünen göğe yükselebilmesi için Tanrı Ra tarafından kurulan göksel bir merdivenden söz edilir. Bu merdiven, yer ile gök arasındaki bağlantıyı temsil eden sembolik bir geçiş hattıdır. Benzer şekilde, güneş ışınlarının bulutlar arasından yeryüzüne uzanan huzmeleri de ruhun göğe tırmanmasını sağlayan altın bir rampa olarak yorumlanmıştır. Bu tasavvur, ışığın ilahi aleme açılan bir yol olarak algılandığını göstermektedir.⁴⁰⁷

Yükseliş sürecinde önemli bir diğer unsur, ruhun dönüşüm geçirmesidir. Mısır inancına göre insanın Ba adı verilen ruhu, mezarı terk edebilmek ve göğe yükselebilmek için insan başlı bir kuş formuna bürünür.⁴⁰⁸ Bu dönüşüm, ruhun maddi sınırlardan kurtularak özgürleşmesini simgeler. Ayrıca Bennu kuşu (Anka/Phoenix), dirilişin ve yeniden doğuşun

⁴⁰⁵ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.158

⁴⁰⁶ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.53-54

⁴⁰⁷ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. agt, s.70-71

⁴⁰⁸ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*, agt, s.158

sembolü olarak, ruhun ışık alemine yükselişini temsil eden en güçlü mitolojik figürlerden biridir.⁴⁰⁹

Mısır kozmolojisinde yükselişin bir diğer önemli aracı ise güneş kayıklarındır. İnanca göre Güneş Tanrısı Ra, gök okyanusunu gündüz “Mandjet”, gece ise “Mesketet” adı verilen kayıklarla aşar. Ölüm sonrası yargıyı başarıyla geçen ruhlar için en büyük hedef, bu kutsal kayıklara binerek Ra’nın evrensel yolculuğuna katılmak ve onunla birlikte yeniden doğuş döngüsüne dahil olmaktır. Bu anlayış, yükselişin kozmik bir sürece katılım anlamı taşıdığını ortaya koymuştur.⁴¹⁰

Son olarak skarabe (Khepri) sembolü, Mısır’daki yükseliş tasavvurunun en güçlü simgelerinden biridir. Yeraltının karanlığından çıkarak kendiliğinden var olmayı simgeleyen skarabe, sabah güneşinin doğuşuyla özdeşleştirilmiş ve ölüm sonrası karanlıklardan sıyrılarak ışığa doğru gerçekleşen yeniden doğuşun sembolü olarak kabul edilmiştir. Bu yönüyle skarabe, yükselişin dönüşüm, arınma ve yeniden varoluş süreci olduğunu vurgular.⁴¹¹

Tüm bu sembolik vasıtalar birlikte değerlendirildiğinde, Eski Mısır’da yükselişin çok katmanlı bir anlam taşıdığı görülmektedir. Ruhun göğe ulaşması; merdivenler, ışık, kuş formu, ilahi kayıklar ve dönüşüm sembolleri aracılığıyla ifade edilerek, insanın kozmik düzenle bütünleşme arzusunun güçlü bir yansıması haline getirilmiştir.

2.2.5. Duat (Yeraltı) Yolculuğu ve Ra-Osiris Bütünleşmesi

Eski Mısır yükseliş anlayışının en derin ve karmaşık boyutu, güneşin yeraltı dünyası olan Duat’ta gerçekleştirdiği gece yolculuğu üzerinden şekillenmektedir. Bu tasavvura göre ölümden sonraki varoluş yalnızca göksel bir yükselişle sınırlı değildir, aynı zamanda yeraltı aleminde, belirli aşamalardan oluşan uzun bir dönüşüm sürecini de kapsamaktadır. Mısır metinlerinde, ruhun ya da güneşin yeraltının 12 saatlik (12 bölge) kozmik katmanından geçerek ilerlediği ifade edilir.⁴¹²

Bu süreçte Güneş Tanrısı Ra’nın yolculuğu, kozmik düzenin korunması için verilen sürekli bir mücadeledir. Ra, karanlıklar aleminde kaosu ve düzensizliğin sembolü olan dev

⁴⁰⁹ Bkz. *Mısır’ın Ölüler Kitabı*, (2010), age, s.154-155

⁴¹⁰ Bkz. *Mısır’ın Ölüler Kitabı*, (2010), age, s.170-178

⁴¹¹ Bkz. *Mısır’ın Ölüler Kitabı*, (2010), age, s.162-163

⁴¹² Bkz. Bonnefoy, (2000), *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, C.2, age, s.875

yılan Apopfis ile savaşarak onu alt eder. Bu m¼cadele, her gece yeniden yaşanan ve d¼zenin kaosa karşı galip gelmesini temsil eden evrensel bir çatışma olarak yorumlanabilir.⁴¹³

Yolculuğun en kritik ve sembolik anı ise, g¼ksel bir varlık olan Ra ile yeraltı ve ¼l¼m tanrısı Osiris'in birleşmesidir. Yeraltı metinlerinde bu birleşme, Ra ve Osiris'in gecenin derinliğinde tek bir bedende, "koğ başlı bir mumya" formunda b¼t¼nleřmesi şeklinde tasvir edilir. Bu sahne, ışık ile karanlığın, yaşam ile ¼l¼m¼n ve ruh ile bedeninin bir araya geldiği kozmik bir sentezi ifade etmektedir. Bu birleşme sonucunda ortaya ¼ıkan g¼ę, evrendeki yaşamın s¼reklilięini sağlayan bir yenilenme enerjisi olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu s¼reç sayesinde ¼l¼m aşılır ve g¼neř, ertesini sabah "Khepri" sıfatıyla yeniden doğarak g¼ęe y¼kselir. Bu d¼ng¼, ¼l¼m¼n nihai bir son yerine, yeniden doğuşun ve y¼kseliřin zorunlu bir aşaması olduğunu ortaya koymuş olur.⁴¹⁴ Aynı kozmik model, insan ruhu için de geçerlidir. ¼l¼lerin ruhları, bu d¼ng¼ye katılarak yeraltının karanlık ve bağlayıcı unsurlarından sıyrılır, ışığa y¼nelir ve nihayetinde yıldızlar arasındaki ebedi konumuna ulaşır. B¼ylece y¼kseliř, yalnızca yukarı doğru bir hareket olmaz, karanlıktan geçerek aydınlığa ulaşmayı içeren b¼t¼nc¼l bir d¼n¼ř¼m s¼reci olarak anlam kazanır.

2.2.6. Y¼kseliř Rehberi ve Vizyoneri Olarak Thoth

Eski Mısır inanç sisteminde y¼kseliř olgusunun en ¼nemli fig¼rlerinden biri, bilgelik, yazı, hesap ve sihir tanrısı olarak bilinen Thoth'tur.⁴¹⁵ Mısır kozmolojisinde Thoth, yalnızca bir tanrı olmanın ¼tesinde, ruhun ¼l¼m sonrası yolculuğunu d¼zenleyen, bu s¼recin kurallarını belirleyen ve y¼kseliřin gerçekleşmesini sağlayan ilahi bir otorite konumundadır. Bu y¼n¼yle o, sıradan bir g¼ęe y¼kselen fig¼rden ziyade, y¼kseliřin kendisini m¼mk¼n kılan d¼zenin temsilcisi olarak karşımıza ¼ıkar.⁴¹⁶ ¼zellikle geç d¼nem ve ezoterik geleneklerde Thoth'un g¼ksel katları aşan bir vizyoner ve inisiye olarak da tasavvur edildiği g¼r¼lmektedir.⁴¹⁷

⁴¹³ Bkz. Bonnefoy, (2000), *Antik D¼nya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler S¼zl¼ę¼*, C.1, s.576

⁴¹⁴ Bkz. D. şahin, (2023), *Antik Yunan Mitolojisi'nde Ra K¼lt¼*, (Y¼ksek Lisans Tezi), Kafkas ¼niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit¼s¼, Kars s.82-83

⁴¹⁵ Thoth: antik Mısır'da bilgelik, yazı, akıl, ay ve sihir (heka) tanrısıdır; tanrıların yazmanı ve ilahi d¼zenin (Maat) koruyucusu olarak kabul edilir. Ruhların ¼te alemdeki yargılanma s¼recinde (kalp tartma t¼reni) hakikat kayıtlarını tutan ve ¼l¼ms¼z¼l¼k yolunda ruhlara rehberlik eden Thoth, Hellenistik d¼nemdeki k¼lt¼rel sentez sonucunda Yunan tanrısı Hermes ile ¼zdeřleřtirilerek efsanevi bilge Hermes Trismegistus fig¼r¼n¼n temelini oluşturmuştur. Dinler tarihi ve ezoterik geleneklerde bu kadim "yazıcı ve g¼ksel rehber" kimliğiyle, İbrahimi gelenekteki Enok (Hanok) ve İslam d¼nyasındaki İdris peygamber ile ¼zdeřleřtirilen kilit bir fig¼rd¼r. Bonnefoy, (2000), *Antik D¼nya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler S¼zl¼ę¼*, C.2, s.767

⁴¹⁶ Bkz. Bonnefoy, (2000), *Antik D¼nya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler S¼zl¼ę¼*, C.2, s.1046-1047

⁴¹⁷ Bkz. T. Freke, P. Gandy, (2000), *Hermetika Hermes'in Kayıp S¼zleri*, (ev: S. Tuna), Ege Meta yayınları, İzmir, s.9-11

Bu bağlamda Thoth'un yükseliş motiflerindeki rolünü; ruhların yükselişine aracılık eden rehber kimliği ve bizzat yükselişi tecrübe eden vizyoner karakteri başlıklarıyla iki temel çerçevede incelersek daha anlaşılır olacaktır.

Ruhların Yükselişini Sağlayan Aracı ve Yargıç Olarak Thoth

Mısır eskatolojisinde ruhun göksel aleme ulaşabilmesi, belirli bir ilahi düzen ve denetim sürecinden geçmesini gerektirir. Bu noktada Thoth, yükselişin hem düzenleyicisi hem de garantörü olarak işlev görür. Nitekim inanca göre, ölen kişinin ruhunun yıldızlar alemine yükselebilmesi için Thoth'un bilgisine ve büyüsel ilimine başvurması zorunludur. Thoth, ölümsüzlük formüllerinin sahibi olarak kabul edilir. Mitolojik anlatılarda, tanrıça İsis'in, öldürülen Osiris'i yeniden diriltirken Thoth'un öğrettiği büyüsel sözleri ve formülleri kullandığı belirtilir. Bu durum, onun sadece bilgi tanrısı değil, aynı zamanda ölüm ve yaşam arasındaki geçişi mümkün kılan kutsal bilginin taşıyıcısı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Mısırlılar, ölümlerinin göğe yükselebilmesi için bu formülleri tabutlara ve muskalar üzerine kaydetmişlerdir.⁴¹⁸

Thoth'un bir diğer önemli işlevi ise ölümler yargısındaki rolüdür. Ruhun yükselişine izin verilmesi için Osiris'in huzurunda kurulan mahkemede, kalbin tartılması gerekir. Bu süreçte Thoth, terazinin sonucunu kaydeden ve ruhun durumunu belirleyen baş yazıcı olarak görev yapar. Kalbin, Ma'at'ın tüyü ile dengede olması durumunda, Thoth ruhun temize çıktığını ilan eder ve böylece kişi, göksel yükselişi gerçekleştirme hakkı kazanır.⁴¹⁹ Bu durumda Thoth, yükselişin yalnızca mistik olmadığını, aynı zamanda etik bir süreç olduğunu da vurgulamış olur.

Ayrıca mitolojik anlatılarda Thoth'un, Güneş Tanrısı Ra tarafından yeraltı dünyasını aydınlatmak üzere görevlendirildiği ifade edilir. Bu görevle birlikte o, göksel ışığı karanlık aleme taşıyan bir aracıya dönüşmüş, böylece ruhların karanlıktan aydınlığa geçiş sürecinde aktif bir rol üstlenmiştir.⁴²⁰

Vizyoner Bir Figür Olarak Thoth ve Ezoterik Gelenekteki Yükselişi

Thoth'un yükseliş motiflerindeki önemi, yalnızca rehberlik rolüyle değildir. Özellikle Mısır dışındaki ezoterik ve mistik geleneklerde, Thoth'un bizzat göksel alemleri

⁴¹⁸ Bkz. E. A. W. Budge, (2001), *Mısır'da Ölüm Sonrası Fikri*. (Çev: R. Ekiz). Ege Meta Yayınları, İzmir, s.142-143

⁴¹⁹ Bkz. M. K. Çiftçi, (2010), *Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.28-29

⁴²⁰ Hooke, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, age. s.77-78

deneyimleyen bir bilge olarak yeniden yorumlandığı görülür. Bu dönüşüm, onun figürünü evrensel bir ilk inisiye konumuna taşımıştır. Helenistik dönemde Thoth'un, Yunan tanrısı Hermes ile özdeşleştirilerek Hermes Trismegistus (Üç Kere Yüce Hermes) kimliğiyle anılması, bu sürecin en önemli göstergelerinden biridir. Bu yeni yorumda Thoth/Hermes, göksel katları aşan, ilahi bilgiyi tecrübe eden ve bu bilgiyi insanlara aktaran bir vizyoner olarak tasvir edilir. Ezoterik anlatılarda onun, yedi kat gök boyunca yükselerek fizikötesi bir yolculuk gerçekleştirdiği ifade edilir. Bu yolculuk, daha sonra inisiyatik geleneklerde ruhsal yükselişin modeli olarak kabul edilmiştir.⁴²¹

Thoth'un bu evrensel bilge kimliği, farklı dini geleneklerle de ilişkilendirilmiştir. Nitekim onun, göğe yükselen ve ilahi sırlara vakıf olan bir figür olarak Enok (Hanok) ve İdris ile özdeşleştirildiği görülmektedir.⁴²² Bu durum, Thoth'un yalnızca Mısır mitolojisiyle sınırlı kalmadığını, aksine farklı inanç sistemlerinde ortaya çıkan yükseliş ve miraç anlatılarıyla doğrudan ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Dolayısıyla, Eski Mısır'ın dinsel ve mitolojik evreninde yükseliş ve astral seyahat motifleri, insanın ölüm karşısındaki konumunu aşma ve kozmik düzenle bütünleşme arzusunun en sistemli ve sembolik ifadelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatılarda yükseliş, Mezopotamya'daki örneklerden farklı olarak çoğunlukla ölüm sonrası gerçekleşen bir dönüşüm süreci şeklinde ele alınmakta, ruhun karanlıktan ışığa, fanilikten ölümsüzlüğe doğru ilerleyen yolculuğu merkezi bir durum haline gelmektedir. Bu durumda Tanrıça Nut'un göksel bedeninde gerçekleşen astral bütünleşme, firavunların yıldızlara katılarak ölümsüzleşmesi ve Ra'nın her gece Duat'ta gerçekleştirdiği kozmik yolculuk, yükselişin hem bireysel hem de evrensel boyutlarını ortaya koymaktadır.

Özellikle Ra ile Osiris'in yeraltında birleşmesi, yaşam ve ölüm, ışık ve karanlık arasındaki karşıtlıkların aşılmasıyla oluşan kozmik bir bütünlüğü simgelerken, ruhun bu döngüye katılarak yeniden doğuşa ulaşması, yükselişin bir dönüşüm ve yeniden inşa süreci olduğunu göstermektedir. İlahi merdivenler, güneş kayıkları, kuş formları ve skarabe gibi semboller ise bu sürecin ritüel ve mitolojik düzlemde somutlaştırılmış araçları olarak dikkat çekmektedir.

Bu bütüncül yapı içerisinde Thoth'un konumu ayrıca dikkat çekicidir. Thoth, yalnızca bu kozmik yükselişin tanığı değil, aynı zamanda ruhun göksel aleme geçişini mümkün kılan bilgiyi sunan, yargılayan ve rehberlik eden ilahi bir aracı olarak öne çıkar. Onun sahip olduğu

⁴²¹ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt, s.33-34

⁴²² Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt, s.33-34

büyüsel formüller, ölümsüzlük bilgisi ve ölümler mahkemesindeki belirleyici rolü, yükselişin yalnızca kozmolojik olmaktan ziyade, aynı zamanda bilgiye ve hakikate dayalı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Thoth'un daha sonraki ezoterik geleneklerde Hermes, Enok ve İdris gibi figürlerle özdeşleştirilmesi, yükseliş deneyiminin kültürler arası sürekliliğini ve evrensel niteliğini güçlendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, Eski Mısır'daki yükseliş tasavvurunun yalnızca bireysel kurtuluşu hedeflemediği, aynı zamanda insanın evrensel düzen ile uyumlu hale gelmesini amaçlayan bütüncül bir kozmoloji sunduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Mısır mitolojisi, yükselişi ölüm sonrası bir kader olmaktan çıkararak, kozmik döngüye bilinçli bir katılım ve ilahi düzenle bütünleşme süreci olarak ele almakta ve sonraki birçok dini ve mitolojik gelenekte görülen astral yükseliş anlatılarına derin bir sembolik ve düşünsel zemin hazırlamaktadır.

2.3. Şamanik Kültürlerde ve Kadim Mitolojilerde Göğe Çıkış Ritüelleri

2.3.1. Şamanizm ve Kadim Geleneklerde Yükseliş Genel Bir Bakış

Bu bölüm, tez kapsamında ele alınan yükseliş ve astral seyahat olgusunun yalnızca kurumsallaşmış dinlerde ve mitlerde değil, insanlığın en eski inanç biçimlerinde de nasıl temellendirildiğini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Şamanizm, yükseliş deneyimini teorik bir doktrin olmaktan çıkararak doğrudan yaşanan, uygulanan ve deneyimlenen bir pratik haline getiren en arkaik sistemlerden biri olarak dikkat çeker. Bu yönüyle, daha sonraki dinlerde karşımıza çıkan miraç, vizyon ve astral seyahat anlatılarının anlaşılabilmesi için temel bir arka plan sunar.

İnsanlığın en köklü inanç sistemlerinden biri olan Şamanizm,⁴²³ dar anlamda Orta ve Kuzey Asya'ya özgü bir yapı olarak değerlendirilse de özünde bir din olmaktan ziyade “esrime (vecd/trans) tekniğine dayanan mistik bir sistem” olarak tanımlanmaktadır.⁴²⁴ Bu sistemde evren, insan ve doğa birbirinden ayrılamaz, aksine birbirini tamamlayan unsurlar

⁴²³ Şamanizm: Kökeni insanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanan; evrenin gök, yer ve yeraltı şeklinde katmanlardan oluştuğuna inanılan, merkezinde ise “vecd” (trans) haliyle bu katmanlar arasında ruhsal yolculuk yapabilen şaman (kam/baksı) figürünün bulunduğu kadim bir inanç ve uygulama sistemidir. Tarihsel olarak başta Orta Asya ve Sibirya halkları olmak üzere; Kuzey ve Güney Amerika yerlileri (İnuitler, Amazon kabileleri), Kore, Japonya (Şintoizm kökleri) ve bazı Afrika topluluklarında farklı formlarda gözlemlenen evrensel bir fenomendir. Bkz. Küçük, Tümer, Küçük, (2017), *Dinler Tarihi*, age, s.49-50

⁴²⁴ Bkz. *Türk Mitolojisi*. [Erişim 16.04.2026. <https://web.itu.edu.tr/~yayla/turkmit.pdf>]

olarak görülür. Nitekim şamanik düşüncenin temelinde doğa ile insanın bir bütün olarak kabul edilmesi ve evrendeki her varlığın bir ruha sahip olduğu anlayışı yer alır.⁴²⁵

Şamanik kozmoloji, evreni üç ana katman üzerinden açıklar: “Gökyüzü (Yukarı Dünya), Yeryüzü (Orta Dünya) ve Yeraltı (Aşağı Dünya)”. Bu üçlü yapı, aynı zamanda varoluşun farklı bilinç ve gerçeklik düzeylerini ifade eden sembolik bir sistemdir. Bu düzlemde aydınlık ve iyiliğin temsilcisi olan Gök Tanrı ve koruyucu ruhlar göğün üst katlarında, insanlar yeryüzünde, karanlık ve kötücül varlıklar ise yeraltında (Erlık gibi figürlerle) konumlandırılmıştır.⁴²⁶

Bu çok katmanlı evrende şaman, sıradan insanlardan ayrılan özel bir figür olarak öne çıkar. O, yalnızca bir din adamı değildir, kutsal olmayan varoluşun sınırlarını aşarak kozmik katmanlar arasında serbestçe seyahat edebilen bir araçtır.⁴²⁷ Şamanın⁴²⁸ bu yolculukları, fiziksel bir hareketten ziyade ruhsal bir deneyim olarak gerçekleşir. Nitekim onun göğe yükselmesi ya da yeraltına inmesi, esrime tekniği sayesinde ruhunun bedenini terk etmesi” ruhunun zarar görmeden bedenine dönmesi ile mümkün olur.⁴²⁹

Ancak bu yeti doğuştan verilmiş bir özellik değildir, zorlu bir dönüşüm sürecinde edinilmiş bir durumdur. Şaman adayı, inisiyasyon sürecinde derin bir kriz yaşar ve bu süreç, sembolik bir ölüm olarak tasvir edilir. Bu bağlamda adayın “ruhlar tarafından parçalandığı, etlerinin kemiklerinden ayrıldığı ve ardından yeniden dirilerek mistik bir varlık haline geldiği” anlatılır. Bu deneyim, onun eski kimliğini geride bırakarak yeni bir varoluş düzeyine geçmesini simgeler. Böylece şaman, iki dünya arasında hareket edebilen bir kozmik aracı haline gelmiş olur.⁴³⁰ Bu yönüyle Şamanizm’de yükseliş, insanın faniliğini aşarak ilksel ve kutsal bir varoluş durumuna geri dönme çabasının somut bir ifadesidir. Aynı zamanda bu deneyim, ölüm ve yaşam döngüsünün aşılması, bilgiye ulaşılması ve ruhsal dönüşümün tamamlanması gibi anlamlar taşımaktadır.

⁴²⁵ M. Ç. Büyüktunca, (2019), *Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi*, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, s.225

⁴²⁶ Beydilli, (2004), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, age. s.519

⁴²⁷ Büyüktunca, (2019). *Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi*, agm. s.222

⁴²⁸ Şaman: Tunguzca kökenli bir kelime olup “bilen” veya “vecd içinde coşan” anlamına gelen, topluluk ile ruhlar alemi arasında aracılık yapan dinsel ve sihirsel bir otoritedir. Şamanı diğer din adamlarından ayıran temel özellik, “vecd” (trans) tekniğiyle ruhunu bedeninden ayırarak gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı katmanları arasında astral yolculuklar yapabilme yetisidir. Eski Türklerde Kam veya Baksı gibi isimlerle anılan şamanlar; şifacılık, ruhlara rehberlik etme ve kâhinlik gibi görevleri üstlenirler, bu göreve kişisel bir isteklektan ziyade, ruhlar tarafından seçilip sembolik bir “ölüp-dirilme” krizi (şaman hastalığı) yaşayarak gelirler. Bkz. Küçük, Tümer, Küçük, (2017), *Dinler Tarihi*, age, s.49-50

⁴²⁹ Bkz. Eliade, (2006), *Şamanizm*, age. s.214

⁴³⁰ Eliade, *Şamanizm*, age. s.8

Şamanik yükseliş tasavvuru, daha sonraki dinlerde sistematik hale gelen miraç ve astral seyahat anlatılarının ilksel formunu temsil eder. Bu bağlamda Şamanizm, yükseliş fenomenini yalnızca mitolojik bir anlatı olarak, doğrudan deneyimlenen bir bilinç durumu ve ruhsal teknik olarak sunması bakımından, tez kapsamında ele alınan diğer inanç sistemleriyle karşılaştırmalı analizlerde temel bir referans noktası oluşturmaktadır.

2.3.2. Yükseliş Ritüelleri ve Astral Unsurlar

Şamanik kültürlerde göğe yükseliş, yalnızca ruhun bedenden ayrılması şeklinde bir deneyim olarak görülmez, aksine evrenin yapısına dair derin bir kozmolojik tasavvurun parçası olarak, belirli semboller, ritüeller ve astral unsurlar eşliğinde gerçekleşen bir süreçtir. Bu durumda şamanın gerçekleştirdiği yükseliş, rastlantısal bir vecd halinden ziyade, belirli kurallara ve sembolik araçlara dayanan sistemli bir kozmik yolculuk olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3. Kozmik Ağaç ve Gök Katlarına Tırmanış

Şamanın göğe doğru gerçekleştirdiği yolculuğun merkezinde evrenin eksenini olarak kabul edilen “Kozmik Ağaç” (Axis Mundi) yer alır. Bu ağaç, gökyüzü, yeryüzü ve yeraltını birbirine bağlayan kutsal bir geçiş hattı durumundadır. Ritüel sırasında şamanın çadırının ortasına dikilen ve gövdesine gök katlarını temsil eden basamaklar açılan ağaç, aslında evrenin küçük bir modeli olarak işlev görür.⁴³¹

Şaman trans haline geçtiğinde davulunun ritmi eşliğinde bu ağaca tırmanır ve her bir basamak aştıkça göğün bir üst katmanına ulaşmış olur. Bu süreç, yalnızca dikey bir hareket olarak görülmez aynı zamanda profan (kutsal dışı) dünyadan koparak kutsal olana⁴³² yönelişi ve varoluşsal bir dönüşümü ifade eder. Böylece yükseliş, mekansal bir çıkıştan çok kozmik merkezden Tanrı'nın katına doğru gerçekleşen bilinçsel bir ilerleme olarak anlam kazanmış olur.⁴³³

⁴³¹ Bkz. Büyüktunca, (2019), *Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi*, agm. s.223-224

⁴³² Şamanizmde göğe yükseliş veya yeraltına iniş deneyimi, fiziksel bir yer değiştirmeden ziyade tamamen tinsel (ruhsal) bir yolculuktur. Şamanın “vecd” (trans) halindeyken ruhunun bedeninden ayrılıp serbest kalmasıyla gerçekleşen bu süreçte, fiziksel beden yeryüzünde hareketsiz veya şuursuz bir halde kalırken; ruhu boyutlar arası sınırları aşarak doğaüstü alemlerde seyahat eder. Ritüel esnasında şamanın kutsal bir ağaca (veya direğe) tırmanması, bu ruhsal uçuşun izleyiciler önünde dramatik ve sembolik bir canlandırmasıdır. Dolayısıyla törende fiziksel olarak tırmanan beden gibi görünse de asıl yükselişi gerçekleştiren ve tanrısal katlara ulaşan unsur, bedenden bağımsızlaşan metafizik ruhtur. Bkz. Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.142-144

⁴³³ Büyüktunca, (2019), *Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi*, agm. s.225

2.3.4. Şamanizm’de Astral Varlıklar

Şamanik kozmolojide gökyüzü, devasa bir çadır olarak tasavvur edilir. Samanyolu bu çadırın dikişi, yıldızlar ise ışığın sızdığı kutsal açıklıklar olarak yorumlanır. Bu çerçevede özellikle Kutup Yıldızı (Demirkazık / Altınkazık), evrenin merkezini ve göksel düzenin sabit noktasını temsil eder. Şamanın yükselişindeki nihai hedeflerden biri olan bu yıldız, insan ile Tanrı arasındaki sınırın sembolik ifadesidir.⁴³⁴

Güneş ve Ay, şamanın yolculuğunda yalnızca göksel varlıkların ötesinde, manevi güç kaynakları ve kozmik otoriteler olarak önemli bir rol oynar. Şamanın gök katlarını aşarken belirli katlarda Güneş ve Ay’a saygı sunması, bu varlıkların kozmik hiyerarşideki yerini kabul ettiğini ve onların himayesiyle yükseldiğini gösterir. Ayrıca şamanın kıyafetlerinde veya davulunda yer alan astral semboller, onun bu yolculukta yönünü kaybetmemesini engelleyen kozmik rehberlerdir.⁴³⁵

2.3.5. Şamanizm’de Yükseliş Vasıtaları

Şamanın göğe yükselişini mümkün kılan araçlar da doğrudan doğa ve evren sembolizmiyle ilişkilidir. Bunların başında gelen davul, yalnızca bir müzik aletinden ziyade, “şamanın atı” olarak kabul edilen ve onu kozmik yolculuğa taşıyan kutsal bir araçtır. Şaman davulunu çaldığı an, sihirli bir biçimde dünyanın merkezine gider ve oradan göğe doğru fırlatılır. Davulun ritmiyle birlikte şamanın bilinci değişir ve ruhsal düzlemde evrenin merkezine ulaştığına inanılır.⁴³⁶

Yükseliş için gereken bir diğer unsur olan kuş donuna girme pratiği, şamanın kartal ya da benzeri kuşları taklit ederek gerçekleştirdiği ritüellerde görülür. Bu durum, insanın yerçekimine bağlı doğasını aşarak göksel aleme yükselme arzusunun en somut ifadesidir. Kuş, burada yalnızca bir hayvan olmanın ötesinde, göğe ulaşabilen varlık olarak özgürlüğün ve aşkınlığın sembolüdür.⁴³⁷

Gökkuşağı ise şamanik düşüncede yeryüzü ile gökyüzü arasında kurulan doğal bir köprü olarak yorumlanır. Şamanın göğe yükselirken üzerinden geçtiğine inanılan bu yapı, iki farklı varlık düzeyi arasında geçişi mümkün kılan kutsal bir bağlantı hattı olarak görülmektedir.

⁴³⁴ Bkz. D. Karakurt, (2011), *Türk Söylence Sözlüğü*, Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü. (y.y), s.225-226

⁴³⁵ Bkz. J. Baldick, (2011), *Hayvan ve Şaman Orta Asya’nın Antik Dinleri*, Hil Yayınları, İstanbul, s.86-87

⁴³⁶ Bkz. Büyüktunca, (2019), *Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi*, agm. s.227-228

⁴³⁷ Bkz. J. Campbell, (1992), *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*, (Çev: K. Emiroğlu), İmge Kitabevi, Ankara, s.256-257

2.3.6. Şamanizm’de Göğe Çıkış Ritüeli

Altay şamanizmine ait en dikkat çekici uygulamalardan biri olan Bay Ülgen’e kurban sunma töreni, yükseliş motifinin teorik bir anlatıdan çıkıp doğrudan eyleme dönüştüğü en somut örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu ritüel, yalnızca bir ibadet biçiminden ziyade aynı zamanda şamanın kozmik düzenle doğrudan temas kurduğu, kutsal aleme fiilen yükseldiği bir deneyim olarak karşımıza çıkar.

Tören sırasında şaman, trans haline geçerek çadırın merkezine yerleştirilmiş ve gök katlarını simgeleyen dokuz çentikle işaretlenmiş kayın ağacına tırmanmaya başlar. Bu ağaç, evrenin eksenini temsil eden kozmik bir merdiven olarak işlev görürken, şamanın her bir çentiğe basışı göğün bir katını aşma ve kutsal olana biraz daha yaklaşma anlamına gelir. Şamanın bu aşamaları yüksek sesle dile getirmesi, ritüelin toplumsal olarak paylaşılan bir kutsal deneyim olduğunu gösterir. Yolculuk ilerledikçe şamanın karşılaştığı astral duraklar da belirginleşir. Altıncı gök katında Ay’a, yedinci katta ise Güneş’e yönelerek saygı sunması, kozmik hiyerarşinin kabulü ve bu güçlerle kurulan sembolik ilişkinin bir göstergesidir. Şamanın ulaştığı en üst nokta, onun manevi gücüne bağlı olarak değişmekle birlikte, nihai hedef yüce yaratıcı Bay Ülgen’in huzuruna varmaktır. Bu noktada gerçekleştirilen kurban sunumu, insan ile Tanrı arasındaki doğrudan iletişimin en açık ifadesi olarak görülmektedir. Şaman burada yalnızca kurbanın kabul edilip edilmediğini öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda toplumun geleceğine dair bilgileri (hasat, hava durumu vb.) ilahi kaynaktan edinir. Ritüelin sonunda şamanın yere yığılmasıyla seyahat tamamlanır.⁴³⁸

Bu ritüel, şamanik düşüncede yükselişin yalnızca sembolik bir anlatı olmadığını, ritüel pratikler aracılığıyla deneyimlenen, toplumsal ve kozmik boyutları olan bir gerçeklik olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bay Ülgen’e sunulan kurban töreni, bu yönüyle insanın kutsal olanla doğrudan temas kurma arzusunun en canlı ve sistematik ifadelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

2.3.7. Diğer Kadim Kabilelerde Yükseliş Motifleri ve Vasıtaları

Orta ve Kuzey Asya ile sınırlı kalmayıp, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan kadim kabile kültürlerinde de benzer biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, göğe yükseliş (miraç) fikrinin insanlık tarihinde evrensel ve arkaik bir bilinç kalıbı olduğunu göstermektedir. Güney ve Kuzey Amerika’dan Okyanusya’ya, Afrika’dan Avustralya’ya

⁴³⁸ Bkz. Büyüktunca, (2019), *Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi*, agm. s.226-227

kadar uzanan geniş bir coğrafyada görülen⁴³⁹ bu inançlarda yükseliş, sistematik bir teolojiye dayanmaktan ziyade, insanın dünyevi sınırlarını aşarak aşkın bir boyuta ulaşma arzusunun doğal bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu topluluklarda şamanlar başta olmak üzere ruhani figürlerin vecd (trans) haline geçerek göğe yükseldiğine ve ilahi varlıklarla iletişim kurduğuna inanılması, bu evrensel yönelimin en açık göstergelerindedir.⁴⁴⁰

Bu bağlamda yükseliş deneyiminin yalnızca şamanlara özgü olmadığı, farklı toplumsal roller üzerinden de gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle bazı kabile geleneklerinde rahipler, kahinler ve hatta destansı kahramanların da göksel aleme yükseldiğine inanılması, yükselişin bireysel bir ayrıcalıktan ziyade toplumsal ve mitolojik bir ideal olarak benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bu kişiler, çoğu zaman toplum adına ilahi dünyaya yönelerek bilgi edinme, rehberlik sağlama ya da kutsal güçlerle temas kurma görevini üstlenirler.⁴⁴¹

Kabile dinlerinde çocuğun veya gencin yetişkinler dünyasına ve kutsal sınırlar alanına geçişini sağlayan inisiyasyon (erginlenme) ritüelleri, sembolik bir göğe yükseliş barındırır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Orta Avustralya'daki Aranda kabilesinde görülür. Bu kabiledede on, on iki yaşlarına gelen gençler, köyün erkekleri tarafından alınıp havaya fırlatılırlar. Gençler havaya atılırken etraftakiler, “*Göğün midesine yükselsin, göğün midesine kadar büyüyip ulaşsın, göğün tam midesine gitsin*” şeklinde şarkılar söylerler. Gençlerin fiziksel olarak havaya fırlatılması, onların sıradan insanlık durumunu aşarak mitolojik ve kutsal kökenlere doğru yükselmesini temsil eden eylemsel bir anlatım niteliği taşımaktadır.⁴⁴²

Kadim kabile mitolojilerinde göğe yükselişi mümkün kılan vasıtaların çok çeşitlidir. Bu anlatılarda ok zinciri, örümcek ağı, ip, merdiven, kutsal ağaç, dağ veya bitki gibi unsurlar, yeryüzü ile gökyüzü arasında bir köprü kuran sembolik araçlar olarak karşımıza çıkar. Özellikle ok zinciri motifi, insanın kendi imkanlarıyla göğe ulaşma çabasını temsil ederken, örümcek ağı ve ip gibi unsurlar kozmik bağlantıyı sağlayan doğal ve ilksel yollar olarak düşünülmüştür.⁴⁴³ Benzer şekilde merdiven, ağaç ve dağ sembolleri, farklı kültürlerde ortak biçimde görülen yukarıya çıkış ve kutsala erişim fikrinin somutlaşmış halleri olarak değerlendirilmektedir. Kadim kabile kültürlerinde yükseliş motifinin, insanın faniliğinden kurtulma ve aşkın olana yönelme arzusunun en ilkel fakat en saf ifadelerinden biri olduğu

⁴³⁹ Kadim kabile dinlerinde görülen yükseliş motifleri oldukça geniş bir coğrafyaya ve çeşitliliğe sahiptir. Ancak bu çalışma, söz konusu geleneklerin tamamını kapsayıcı bir analiz sunmaktan ziyade, farklı kültürlerde tekrar eden ortak arketipleri ve sembolik vasıtaları ortaya koymayı hedeflediğinden, konu belirli örnekler üzerinden ele alınmıştır.

⁴⁴⁰ Armstrong, (2005), *Mitlerin Kısa Tarihi*, age, s.21-22

⁴⁴¹ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age, s.33

⁴⁴² Bkz. Campbell, (1992), *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*, age, s.95-96

⁴⁴³ Eliade, (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, age, s.140-141

anlaşılmaktadır. Göğe uzanan yollar, sembolik tırmanışlar ve ritüelistik geçişler, insan bilincinin yukarıya, yani kutsal ve ilahi olana yönelme eğiliminin hem mitolojik hem de eylemsel yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şamanizm ve diğer kadim kabile geleneklerinde görülen yükseliş anlatıları, insanın kozmik düzen içindeki yerini anlamlandırma ve bu düzenle doğrudan temas kurma çabasının en erken ve en güçlü örneklerini sunmaktadır. İster şamanın kozmik ağaç aracılığıyla göğe tırmanışı, ister ritüellerde sembolik olarak gerçekleştirilen yükseliş deneyimleri, isterse de farklı kültürlerde ortaya çıkan çeşitli yükseliş vasıtaları olsun, tüm bu anlatılar, insanın sınırlı varoluşunu aşarak kutsal olanla bütünleşme arzusunun evrensel bir tezahürü olarak ortak bir anlamda birleşmektedir.

2.4. Antik Yunan Mitolojisinde Yükseliş Motifleri

2.4.1. Antik Yunan Mitolojisine Genel Bakış

Antik Yunan mitolojisi,⁴⁴⁴ evrenin yaratılışını, tanrıların ve insanların doğasını ve doğa olaylarının ardındaki anlamı açıklamaya çalışan son derece zengin ve çok katmanlı bir inanç sistemidir. Bu sistem, doğaüstü güçlerin insan biçimli (antropomorfik) tanrılar aracılığıyla kurgulandığı ve evrenin bu tanrısal hiyerarşi üzerinden anlamlandırıldığı bir düşünce yapısına dayanır. Bu yönüyle Yunan mitolojisi, yalnızca bir inanç sistemi olarak karşımıza çıkmaz aynı zamanda insanın kendisini ve çevresini anlama çabasının mitolojik bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir.⁴⁴⁵

Yunan kozmogonisine göre evrenin başlangıcında sonsuz ve belirsiz bir boşluk olan Khaos'un⁴⁴⁶ varlığı, ardından Toprak Ana Gaia'nın ve birleştirici güç olarak Eros'un ortaya çıkışı, varoluşun temel dinamiklerini oluşturur. Gaia'nın göğü temsil eden Uranos'u doğurmasıyla birlikte yeryüzü ile gökyüzü arasındaki ilk kozmik ayrımın gerçekleşmesi, evrenin dikey yapısının temellerini atmıştır. Bu ayrım, ilerleyen mitolojik anlatılarda yükseliş

⁴⁴⁴ Antik Yunan Mitolojisi, M.Ö. 3. ve 2. binyıllardan itibaren Ege havzasında şekillenen ve zamanla Akdeniz dünyasına yayılan çok tanrılı bir inanç ve anlatı sistemidir. Kozmogoni (evrenin oluşumu), teogoni (tanrıların doğuşu ve düzeni) ve kahraman anlatılarından oluşan bu yapı, tek bir kutsal metne bağlı olmaksızın sözlü gelenekle gelişmiş; Batı düşüncesinde özellikle "apotheosis" (göğe yükselerek tanrılaşma) gibi motiflerin temel arketiplerinden biri haline gelmiştir. Bonnefoy, (2000). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, C.1, age, s. 325

⁴⁴⁵ E. Uncu, (2011), Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, s.91

⁴⁴⁶ Khaos (Kaos): Evrenin (kozmos) düzenli yapısına kavuşmadan önceki biçimsiz, karanlık ve uçsuz bucaksız ilk boşluk halidir. Mutlak bir hiçlikten ziyade var olacak tüm öğelerin karmakarışık halde bulunduğu ilk kütleli ifade eder. Hesiodos'un kozmogonisine göre evrenin oluşum sürecini başlatan ilk başlangıç durumudur. Bkz. A. Erhat, (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.166-167

ve iniş motiflerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan önemli bir kırılma noktası olarak karşımıza çıkacaktır.⁴⁴⁷

Tanrılar arasındaki iktidar mücadeleleri sonucunda Zeus'un egemenliği ele geçirmesiyle birlikte yeni bir kozmik düzen kurulmuş ve tanrıların mekanı olarak Olympos Dağı, yalnızca fiziksel bir yer olmaktan çıkarak aşkın ve ulaşılamaz bir göksel alanın sembolü haline gelmiştir. Bu durumda Olympos, Yunan düşüncesinde insanın ulaşmakta zorlandığı ilahi düzlemi temsil eden bir yükseliş hedefi olarak değerlendirilebilir. Evrenin bu sistemde üç katmanlı olarak tasavvur edilmesi tanrılarının bulunduğu göksel alan (Olympos), insanların yaşadığı yeryüzü ve ölümlerin mekanı olan yeraltı dünyası (Hades/Tartaros) yükseliş ve iniş hareketlerinin mitolojik anlatılarda belirginleşmesini sağlamıştır.⁴⁴⁸

Bu kozmolojik yapı içerisinde sıradan insanların kaderi genellikle ölüm sonrasında yeraltına iniş iken, kahramanlar, yarı tanrılar ve seçilmiş figürler için yukarıya doğru, tanrısal aleme yönelen bir yükseliş imkanının varlığı, Yunan mitolojisinde yükseliş motifinin ayrıcalıklı bir deneyim olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, yükselişin yalnızca fiziksel bir hareketten öte, ilahi olana yaklaşma, ölümsüzlüğe erişme ve insan doğasının sınırlarını aşma çabası olarak kurgulandığını göstermektedir.⁴⁴⁹

Antik Yunan mitolojisinin en dikkat çekici özelliklerinden biri, tanrılarının antropomorfik yapısıdır. Zeus başta olmak üzere Olympos tanrılarının insanlara benzer biçimde düşünmesi, hissetmesi ve davranması, mitolojik anlatıları daha anlaşılır kılmıştır.⁴⁵⁰ Tanrılarının ölümsüz olmalarına rağmen insanlara özgü zaaf lar göstermeleri, bu anlatılarda insan ile tanrı arasındaki sınırın keskin bir ayırım olarak görülmediği, aşılabilir bir eşik olarak tasavvur edilmektedir.

Bununla birlikte Yunan mitolojisi, katı ve dogmatik bir yapıya taşımamaktadır. Tek tanrılı dinlerdeki gibi vahye dayalı değişmez bir kutsal metin yerine, ozanlar, tragedy a yazarları ve sanatçılar tarafından sürekli yeniden üretilen ve yorumlanan esnek bir anlatı geleneğine dayanması, mitolojik motiflerin özellikle yükseliş gibi temaların farklı bağlamlarda çeşitlenmesine imkan tanımıştır. Bu durum, aynı mitin farklı yazarlar tarafından

⁴⁴⁷ Bkz. S. Eyüboğ lu, A. Erhat, (1977), *Hesiodos Eseri ve Kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.318-320

⁴⁴⁸ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükseliş in İkonografisi*, agt, s.10-11

⁴⁴⁹ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükseliş in İkonografisi*, agt, s.32-33

⁴⁵⁰ Bkz. Y. Atan, (2011), *Akdeniz Mitologyasından Efsaneler*, Evrensel Basıl Yayın, İstanbul, s.5-7

yeniden yorumlanarak ahlaki, felsefi ve sembolik açılardan derinleşmesini sağlamıştır.⁴⁵¹ Bu çerçevede değerlendirildiğinde Antik Yunan mitolojisi, yalnızca tanrılar ve kahramanlar dünyasını anlatmaz insanın fani sınırlarını aşma, ilahi olana yaklaşma ve kozmik düzen içindeki yerini kavrama çabasının simgesel bir ifadesi olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yükseliş motifinin Yunan mitolojisinde neden güçlü ve anlam yüklü bir tema olarak ortaya çıktığını da ortaya koymaktadır.

2.4.2. Antik Yunan Mitolojisinde Astral Unsurlar ve Yükselişi Gerçekleştiren Kişiler

Antik Yunan mitolojisinde göğe yükseliş olgusu, çoğunlukla “Apotheosis (tanrılaştırma)”⁴⁵² ve “Katasterismos (yıldızlaşma/astral ölümsüzlük)” kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu anlayışta yükseliş, insanın ölümlü doğasını aşarak tanrılar katına kabul edilmesi veya göksel bir varlık haline gelmesi anlamına gelir. Özellikle üstün erdem sergileyen kahramanlara bahsedilen bu ayrıcalık, Yunan düşüncesinde yükselişin hem ahlaki hem de ontolojik bir ödül olarak değerlendirildiğini göstermektedir.⁴⁵³ Dolayısıyla bu süreç, yalnızca fiziksel bir hareketten ziyade, insanın varoluşsal dönüşümünü ifade eden çok katmanlı bir deneyimdir.

Herakles anlatısı, yükseliş ve tanrılaştırma temasının en sistemli örneklerinden biridir. Herakles’in on iki zorlu görevini tamamladıktan sonra Oite Dağı’nda hazırlanan odun yığını üzerinde kendini ateşe teslim etmesi, onun fani varlığından arınma sürecini simgeler. Mitolojik anlatıya göre alevler yükselirken ölümlü annesi aldığı bedensel yönü yok olmakta, Zeus’tan gelen ilahi özü ise saflaşarak geriye kalmaktadır. Bu esnada gökten inen bir bulut, şimşekler ve yıldırımlar eşliğinde (veya Athena’nın sürdüğü ilahi bir araba ile) Olympos’a yükseltilmesi, onun tanrılar katına kabul edildiğini göstermektedir. Böylece Herakles’in yükselişi, ölümle sonuçlanan bir sondan ziyade, ilahi varoluşa geçişi ifade eden bir dönüşüm süreci olarak anlam kazanmaktadır.⁴⁵⁴

Benzer şekilde Ganymedes⁴⁵⁵ anlatısı da bedensel yükselişin dikkat çekici örneklerinden biridir. Zeus (ya da onun kartalı) tarafından göğe kaçırılan Ganymedes’in

⁴⁵¹ Bkz. Erhat, (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, age. s.2-4

⁴⁵² Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*, agt, s.19

⁴⁵³ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*, agt, s.138

⁴⁵⁴ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*, agt, s.84-87

⁴⁵⁵ Ganymedes, Antik Yunan mitolojisinde Zeus tarafından Olympos’a kaçırılan ve tanrıların sakisi yapılan Troya’lı bir prens olup, ölümsüzlükle ödüllendirilmiş ve Kova Takımıydızı (Aquarius) ile özdeşleştirilmiştir. Bu

Olympos'a çıkarılması, doğrudan fiziksel bir göğe yükseliş tasviri sunmaktadır. Bu olayın devamında "Kova Takımyıldızı (Aquarius)" ile özdeşleştirilmesi, yükselişin astral ölümsüzlük boyutunu ortaya koymaktadır. Bu durumda Ganymedes figürü, insanın bedensel sınırlarını aşarak kozmik düzene dahil olmasının sembolik bir ifadesi haline geldiği görülmektedir.⁴⁵⁶

Antik Yunan geleneğinde yükseliş yalnızca kahramanlık anlatılarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda mistik ve ruhsal bir boyut da kazanmıştır. Özellikle Abaris, Aristeas, Epimenides ve Hermetimos gibi iatromantis (şifacı/kâhin) figürlerinin trans halinde ruhlarını bedenlerinden ayırarak doğaüstü alemlere yolculuk ettiklerine inanılması, yükselişin bir tür astral seyahat olarak da kavrandığını göstermektedir. Bu durum, Yunan düşüncesinin şamanik unsurlarla kesiştiğini ortaya koyarken, yükselişin yalnızca mitolojik bir figür olmaktan çıkıp, deneysel bir fenomen olarak da algılandığını düşündürmektedir.⁴⁵⁷

Felsefi düzlemde ise bu yükseliş motifi daha soyut ve metafizik bir anlam kazanmıştır. Antik Yunan düşüncesinde mitoloji ile felsefenin henüz kesin çizgilerle ayrılmadığı bir dönemde yaşayan Platon, ruhun hakikate ulaşma sürecini açıklarken mitolojik imgelerden ve sembolik anlatılardan yararlanmıştır.⁴⁵⁸ Bu durumda Parmenides'in güneş kızlarının rehberliğinde aydınlığa doğru gerçekleştirdiği yolculuk ile Platon'un *Phaidros* diyalogunda ruhun kanatlanarak gök kubbenin ötesindeki İdealar Alemi'ne yükselişini tasvir etmesi, yükselişin fiziksel bir hareketten ziyade ontolojik ve epistemolojik bir aydınlanma süreci olarak yorumlandığını göstermektedir.⁴⁵⁹

Platon'a göre ruh, ilahi bir kökene sahip olup asıl yurdu olan İdealar Alemi'nden ayrılarak yeryüzündeki bedene bağlanmıştır. Beden, ruhun hakikate ulaşmasını sınırlandıran geçici bir unsur olarak görülmektedir.⁴⁶⁰ Duyusal dünya ile hakiki varlık alanı arasındaki ayrım, Platon'un *Devlet* adlı eserindeki Mağara Alegorisi'nde sembolik biçimde ifade edilmektedir. Alegoride mağaranın içerisinde zincirlenmiş halde bulunan insanlar, yalnızca gölgeleri görmekte ve bunları gerçeklik sanmaktadır. Buna karşılık mağaradan çıkarak güneş ışığına ulaşan kişi, hakikati kavramakta ve daha önce gördüklerinin yalnızca bir yanılsamadan ibaret olduğunu fark etmektedir. Bu yönüyle mağaradan çıkış, fiziksel bir yer değiştirmeden

anlatı, katasterismos (yıldızlaşma) ve apotheosis (tanrılaşma) bağlamında, insanın göğe yükselerek astral ölümsüzlüğe ulaşmasının önemli bir mitolojik örneğini temsil eder.

⁴⁵⁶ Bkz. Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*, agt, s.137-139

⁴⁵⁷ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıkcıoğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.43-44

⁴⁵⁸ Erhat, (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, age. s.2-3

⁴⁵⁹ Ersin, (2024). *Antik Yunan Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*, agt, s.24

⁴⁶⁰ W. Jaeger, (2011), *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*, (Çev: G. Ayas), İthaki Yayınları, İstanbul. s.129-130

çok, insanın bilgisizlikten bilgiye ve görünenden hakikate yönelişini ifade eden metafizik bir yükseliş olarak değerlendirilebilir.⁴⁶¹

Benzer şekilde Platon'un *Phaidon* diyalogunda felsefe, ruhun bedensel ve duyuşal sınırlılıklardan arınma süreci olarak ele alınmaktadır. Felsefenin amacı, ruhu bedensel arzuların etkisinden uzaklaştırarak yeniden hakikate yöneltmek ve onun asli kaynağını hatırlamasını sağlamaktır.⁴⁶² Bu nedenle Sokrates, felsefeyi "ölmeye alışmak" şeklinde tanımlamakta burada ölüm kavramı biyolojik bir sonu değil, ruhun kendisini sınırlayan bağlardan kurtularak hakikate yönelmesini ifade etmektedir.⁴⁶³ Böylece felsefi faaliyet, ruhun eğitilmesi, arındırılması ve İdealar Alemi'ne hazırlanması sürecine dönüşmektedir. Dolayısıyla Platon düşüncesinde yükseliş, mitolojik anlatılarda olduğu gibi tanrılar tarafından gerçekleştirilen fiziksel bir göğe çıkarılmakla değilde ruhun eğitim, arınma ve hakikati yeniden hatırlama yoluyla olgunlaşarak aşkın olana yönelmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durumda felsefi yükseliş, kozmik bir yolculuktan çok, insanın görünenden hakikate, sanıdan bilgiye ve maddi olandan aşkın olana yönelişini ifade eden içsel bir dönüşüm süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁶⁴

Antik Yunan mitolojisinde yükseliş motifi, kahramanların tanrılaşması, yıldızlaşma anlatıları, mistik ruhsal deneyimler ve felsefi aydınlanma süreçleri aracılığıyla çok boyutlu bir yapı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, yükselişin Yunan düşüncesinde yalnızca mitolojik bir tema olmadığını, insanın ölümlülüğü aşma, ilahi bilgiye ulaşma ve kozmik düzenle bütünleşme arzusunun derin bir yansıması olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

2.4.3. Yükselişin ve Geçişin Rehberi Hermes ve Hermetik Öğreti

Antik Yunan mitolojisinde insanın ilahi olanla irtibat kurması ve farklı varlık düzeyleri arasında geçiş yapabilmesi meselesi, en belirgin biçimde Hermes figüründe görülmektedir. Hermes, yalnızca bir tanrı değildir, yükselişin rehberi ve varlık katmanları arasında geçişin düzenleyicisi olarak nitelendirilir. Klasik mitolojik anlatılarda ve daha

⁴⁶¹ Platon (2012). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. s.514b-515c

⁴⁶² Platon, (2012). *Devlet*, s.65e

⁴⁶³ F. Schwarz, (1997), *Kadim Bilgeliğin Keşfi*, (Çev: A. M. Aslan), İnsan Yayınları, İstanbul, s.157

⁴⁶⁴ Ruhun İdealar dünyasından gelerek bedene hapsolmesi ve eğitim yoluyla bu sınırlardan kurtularak özgürleşmesi, Platoncu yükseliş anlayışının merkezinde yer alır. Filozoflaşmayı ruhun dünyevi bağlardan sıyrıldığı ruhani bir arınma süreci olarak gören bu yaklaşım, tezin ana odağı olan yükseliş motifinin işlevsel sınırlarını aşacak niteliktedir. Bu nedenle çalışmada, Platonun ruhu eğitime çabasına dayanan bu derinlikli felsefi dönüşümünün yalnızca ana hatlarına değinilmiştir. Bu benzerlikler müstakil bir felsefi inceleme gerektirdiğinden, bu çalışmada yalnızca dini ve mitolojik yükseliş anlatıları çerçevesinde ele alınmış, felsefi boyutun ayrıntılı analizi kapsam dışında bırakılmıştır.

sonraki ezoterik geleneklerde Hermes'in rolü, insanın fani sınırlarını aşarak aşkın olana yönelme sürecinin merkezinde yer almaktadır.

Zeus ile Maia'nın oğlu olan Hermes, kanatlı sandaletleri, kadüse adı verilen asası ve hareketliliğiyle Yunan panteonunun en dinamik ve hareketli tanrılarında biri olarak ifade edilir.⁴⁶⁵ Onun en belirgin özelliği, geçiş ve sınırları aşma yeteneğidir. Bu doğrultuda Hermes, Olympos, yeryüzü ve yeraltı (Hades) arasında hiçbir engelle karşılaşmadan dolaşabilen tek tanrı olarak kabul edilir.⁴⁶⁶ Bu yönüyle Hermes, bir "Psychopompos", yani ruhların rehberi olarak tanımlanır, ölülerin ruhlarını yeraltı dünyasına götürmekle kalmaz, gerektiğinde onları karanlıktan aydınlığa yönlendiren bir aracı rolü de üstlenir. Bu durum, yükselişin yalnızca yukarı yönlü bir hareket olmadığını, aynı zamanda farklı ontolojik düzlemler arasında gerçekleşen çok katmanlı bir geçiş süreci olduğunu göstermektedir. Hermes aynı zamanda bilgelik (gnosis) ve gizli sırların taşıyıcısı olarak, insan ile ilahi olan arasındaki epistemolojik bağı kuran temel figürlerden biridir.⁴⁶⁷

Helenistik dönemde Hermes figürü, Mısır'ın bilgelik tanrısı Thoth ile birleşerek "Hermes Trismegistus (Üç Kere Yüce Hermes)" kimliğine bürünmüş ve böylece yalnızca mitolojik niteliğinin ötesinde, ezoterik ve felsefi bir karakter kazanmıştır.⁴⁶⁸ Bu çok katmanlı kimlik, Hermes'in farklı kültürlerde farklı adlarla ortaya çıkan evrensel bir bilgelik figürü olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim kadim Mısır geleneğinde Thoth, Yunan mitolojisinde Hermes ve İslam düşüncesinde İdris peygamber ile özdeşleştirilmesi, bu figürün tarihsel süreklilik içerisinde dönüşerek varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.⁴⁶⁹

Bu dönüşüm sonucunda ortaya çıkan Hermetik gelenek, astroloji, simya, tıp ve teolojiyi kapsayan kapsamlı bir öğreti sistemi olarak şekillenmiş ve "Hermetika" adı verilen metinler aracılığıyla sistemleştirilmiştir. Bu metinlerin en önemlilerinden biri olan Corpus Hermeticum, insanın Tanrı bilgisine ulaşmasını hedefleyen kozmolojik ve metafizik bir düşünce sistemi sunar. Hermes'in "üç kez yüce" olarak anılması ise onun filozofların, din adamlarının ve kralların en büyüğü kabul edilmesiyle ilişkilendirilir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Bkz. Erhat, (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, age, s.134-135

⁴⁶⁶ Bkz. Bonnefoy, (2000), *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, C.1, age. s.402

⁴⁶⁷ Bkz. Acar, (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*, agt. s.35-36

⁴⁶⁸ Bkz. Freke, Gandy, (2000), *Hermetika Hermes'in Kayıp Sözleri*, age. s.4-5

⁴⁶⁹ Bkz. Yılmaz, (2019), Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu, agm. s.21-22

⁴⁷⁰ Yılmaz, (2019), Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu, agm. s.22

Dikkat çekici bir şekilde bu figürün, farklı inanç geleneklerinde Enok (Hanok) ve İdris peygamber ile özdeşleştirilmesi, yükseliş ve astral seyahat motiflerinin kültürler arası sürekliliğini ve ortak sembolik köklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Hermes figürüne atfedilen anlatıların, Mısır'dan Yunanistan'a, oradan Mezopotamya ve İslam dünyasına uzanan geniş bir coğrafyada dolaşıma girdiği, hatta bazı rivayetlere göre bu hikmet geleneğinin Hint ve Çin düşüncesine kadar ulaştığı kabul edilmektedir.⁴⁷¹

Hermetik öğretiyeye göre insan, bedeni itibarıyla maddi dünyaya ait olsa da ruh ve zihni itibarıyla göksel bir öz taşımaktadır. Bu nedenle yükseliş, dışsal bir göğe çıkıştan ziyade, bilgelik (gnosis) yoluyla gerçekleşen içsel bir arınma ve dönüşüm süreci olarak ele alınır.⁴⁷² Bu süreçte ruh, yedi gezegen katmanından oluşan göksel küreleri aşarak yukarı doğru yükselir ve her bir katmanda dünyaya ait bir kusuru (hırs, kibir, şehvet gibi) geride bırakır. Nihayetinde tüm katmanları aşarak "Sekizinci Küre (Ogdoad)" olarak adlandırılan en yüksek düzleme ulaşır ve burada Mutlak Varlık yani Tanrı ile birleşerek özüne geri döner. Bu anlayışta yükseliş, insanın kendi ilahi doğasını yeniden keşfetmesi ve varoluşsal bir bütünlüğe ulaşması anlamına gelmektedir.⁴⁷³

Bununla birlikte Hermetik gelenekte dikkat çeken önemli bir unsur, göğe yükseliş ile yeraltına inişin aynı aydınlanma sürecinin iki farklı yönü olarak değerlendirilmesidir. Bazı metinlerde bilgenin karanlık alemlere inerek ya da göğe çıkarak Hermes'ten ilahi bilgileri aldığı ve bu bilgileri yeryüzüne taşıdığı ifade edilmektedir.⁴⁷⁴ Bu durum bilgiye ulaşma, bilinçte dönüşüm yaşama ve varoluşsal sınırları aşma süreci olduğunu göstermektedir. Antik Yunan düşüncesinde Herakles ve Ganymedes gibi figürlerle başlayan göksel ve bedensel yükseliş anlatıları, Hermes ve Hermetik gelenek aracılığıyla daha sistemli ve felsefi bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu süreçte yükseliş, mitolojik bir anlatı olmaktan çıkarak, ruhun maddeden sıyrılıp gök katlarını aşarak İlk Kaynak'a yöneldiği evrensel bir aydınlanma anlayışına dönüşmüştür.

2.4.4. Başarısız Yükseliş ve Mitolojik Düşüş

Antik Yunan mitolojisinde göğe yükseliş motifi, yalnızca ilahi onayla gerçekleşen kutsal bir yükselme (apotheosis) olarak değil, insanın sınırlarını aşma girişiminin sonuçlarını gösteren çift yönlü bir yapı içinde ele alınmalıdır. Nitekim mitolojik anlatılar, bir yandan

⁴⁷¹ Bkz. Freke, Gandy, (2000), *Hermetika Hermes'in Kayıp Sözleri*, age. s.4-5

⁴⁷² Freke, Gandy, (2000), *Hermetika Hermes'in Kayıp Sözleri*, age. s.71

⁴⁷³ Bkz. Yılmaz, (2019), *Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu*, agm. s.27-28

⁴⁷⁴ Bkz. Widengren, (1950). *The Ascension of the Apostle and the Heavenly Book*, age. s.80-81

üstün erdem sahibi kahramanların tanrılar katına kabul edilmesini anlatırken, diğer yandan bu düzene aykırı şekilde gerçekleşen yükseliş girişimlerini de kapsamaktadır. Bu ikinci tür anlatılar, yükselişin her zaman başarıyla sonuçlanmadığını, aksine çoğu zaman trajik bir düşüş ile sonlandığını ortaya koymaktadır.

Antik Yunan düşüncesinde belirleyici kavramlardan biri olan “hubris (kibir, haddini aşma, tanrılarla boy ölçüşme)”, başarısız yükseliş anlatılarının temelini oluşturmaktadır.⁴⁷⁵ İnsanın kendi ontolojik sınırlarını unutup tanrısal alana izinsiz şekilde yönelmesi, mitolojik düzlemde bir tür kutsal alanın istilasını olarak değerlendirilmiş ve bu durum her zaman tanrısal müdahale ile cezalandırılmıştır.⁴⁷⁶ Bu nedenle bu tür eylemler de akademik açıdan yükseliş motifinin bir parçası olarak kabul edilse de başarısız yükseliş veya cezalandırılan yükseliş girişimi şeklinde sınıflandırılabilir.

Bu durumda Bellerophon'tes'in hikayesi, yükselişin kibirle birleştiğinde nasıl trajik bir sona dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Pegasos'un sırtında Olympos'a ulaşmaya çalışması, insanın tanrılar katına fiziksel olarak yükselme arzusunun temsil ederken, Zeus'un müdahalesiyle gökten düşmesi, bu girişimin ilahi düzen karşısındaki geçersizliğini göstermektedir.⁴⁷⁷ Benzer şekilde Phaethon'un güneş arabasını sürmeye kalkışması ve İkaros'un balmumu kanatlarla güneşe yaklaşarak düşmesi, kötü niyetten ziyade aşırı tutku ve ölçsüzlük (hubris) sonucu gerçekleşen başarısız yükseliş örnekleri olarak değerlendirilebilir.⁴⁷⁸

Daha kolektif ve isyankar bir hikaye ise Aloadai devlerinin anlatısında karşımıza çıkar. Tanrıların otoritesine kaba kuvvetle isyan edip göğü ele geçirmeye çalışanların giriştiği fiziksel tırmanış eylemleri de kötü birer yükseliş motifidir. Aloeus'un dev oğulları Otos ve Ephialtes'in gökyüzüne tırmanıp Zeus'un sarayına ulaşmak ve tanrılarla savaşmak amacıyla dağları üst üste koyarak göğe ulaşmaya çalışmaları, yükselişin fiziksel ve zorlayıcı bir istila biçimini temsil ederken, bu girişimin tanrılar tarafından engellenmesi, göksel düzenin varlığını da göstermektedir.⁴⁷⁹

Bu anlatılara göre Antik Yunan mitolojisinde yükselişin tek başına olumlu bir eylem olmadığı görülmektedir. Yükselişin başarıya ulaşması ya da başarısızlıkla sonuçlanması, bireyin göğe çıkma girişiminden çok, bu girişimin tanrısal iradeyle olan

⁴⁷⁵ Bkz. Eyüboğlu, Erhat, (1977), *Hesiodos Eseri ve Kaynaklar*, age. s.109-110

⁴⁷⁶ T. Yörükan, (2000), *Yunan Mitolojisinde Aşk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara. s.57

⁴⁷⁷ Bkz. Graves, (2010). *Yunan Mitleri*. age. s.334-335

⁴⁷⁸ Bkz. Erhat, (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, age. s.237-238

⁴⁷⁹ Bkz. Atan, (2011), *Akdeniz Mitolojisinden Efsaneler*, age. s.150-151

ilişkinine bağlıdır. Tanrıların takdiri ve onayıyla gerçekleşen yükselişler ölümsüzlük, kahramanlık ve kutsanma ile sonuçlanırken, bireyin kendi gücüyle tanrısal alana ulaşmaya çalışması hubris (aşırı gurur ve haddini aşma) olarak değerlendirilmiş ve cezalandırılmıştır. Bu nedenle Herakles ve Ganymedes gibi figürlerin yükselişi ilahi bir ödül niteliği taşıırken, İkaros, Phaethon, Bellerophon ve Aloadai gibi karakterlerin girişimleri düşüş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yani Antik Yunan düşüncesinde yükselişin meşruiyeti, insanın göğe ulaşabilmesinden değil, bu yükselişin tanrısal düzen tarafından onaylanmasından kaynaklanmaktadır.

Antik Yunan mitolojisinde yükseliş, yalnızca kutsal bir arınma ve tanrılaşma süreci olarak karşımıza çıkmaz, insanın sınırlarını aşma girişiminin ahlaki ve kozmik sonuçlarını ortaya koyan bir anlatıdır. İlahi onaya dayanan yükselişler ödülle sonuçlanırken, kibir ve aşırılıkla gerçekleştirilen yükseliş girişimleri kaçınılmaz biçimde düşüşle sonuçlanmaktadır. Bu karşıtlık, Yunan evren tasavvurunda insan ile tanrı arasındaki sınırın aşılmağını vurgulayan temel bir ilke olarak öne çıkmaktadır.

Antik Yunan mitolojisinde yükseliş ve astral seyahat motifleri, insanın fani doğasını aşarak tanrısal olana yaklaşma arzusunun hem ödüllendirici hem de sınır koyucu bir çerçevede ele alındığını göstermektedir. Bu anlatılarda yükseliş, Eski Mısır'daki gibi ağırlıklı olarak ölüm sonrası bir dönüşüm sürecine indirgenmemiştir, aksine yaşarken gerçekleşebilen bedensel, vizyoner ve felsefi bir deneyim olarak çok boyutlu bir yapı kazanmıştır.

Antik Yunan mitolojisinde yükseliş tasavvurunun tek yönlü bir kurtuluş anlayışından ziyade, ödül ve ceza dengesi, bilgelik arayışı ve kozmik düzenle uyum ilkeleri etrafında şekillenen çok katmanlı bir yapı sunduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Yunan mitolojisi, yükselişi hem insanın fiziki alandan, metafizik alana yani aşkın olana yönelişinin bir imkanı hem de ontolojik sınırlarını aşma girişiminin riskli bir alanı olarak ele almakta⁴⁸⁰ ve sonraki dini ve felsefi geleneklerde gelişecek olan miraç ve astral seyahat düşüncelerine önemli bir kavramsal zemin hazırladığı görülmektedir.

Dolayısıyla semavi dinlerde kurumsal ve vahiy temelli bir yükseliş anlayışı görülürken, mitolojik ve arkaik kültürlerde yükseliş motifi daha çok krallık meşruiyeti, ölümsüzlük arayışı, tanrısal deneyim ve varoluşsal sınırların aşılması gibi temalar etrafında

⁴⁸⁰ Antik Yunan mitolojisinde başarısız yükseliş anlatıları, insanın (veya sınırlı varlıkların) tanrısal alana izinsiz müdahalesinin cezalandırılmasını konu edinir. Modern dönemde ise astral seyahat ve benzeri beden dışı deneyim arayışlarında bu tür doğrudan mitolojik bir ceza anlayışı bulunmamakla birlikte, insanın fiziksel ve ontolojik sınırlarını aşma yönündeki eğilimin farklı biçimlerde devam ettiği görülmektedir. Bu durum, Antik Yunan anlatılardaki "hubris" kavramının günümüzde daha çok bilinç sınırları ve bireysel deneyim çerçevesinde yeniden yorumlanabileceğini göstermektedir.

şekillenmektedir. Mezopotamya, Eski Mısır, Şamanizm ve Antik Yunan örneklerinde bu motif farklı sembolik ve işlevsel biçimlerde ortaya çıkmıştır. Söz konusu geleneklerde yükseliş anlatılarının temel yapısal özellikleri ve işlevleri daha iyi anlamlandırabilmek için hazırlanan karşılaştırmalı analiz Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Mitolojilerde Yükseliş Motiflerinin Karşılaştırmalı Fenomenolojik Analizi

İnanç / Figür	Yükselişin Türü ve Mahiyeti	Kullanılan Araç / Yöntem	Amaç ve Sonuç	Tezde ki Yeri ve Önemi
MEZOPOTAMYA (Etana)	Bedensel Yükseliş: Fiziksel olarak göğe çıkma.	Kartal sırtında yükseliş.	Krallık ve Güç: Meşruiyet ve soy devamlılığı arayışı.	İlk Bedensel Miraçlardan Biri: Göğe çıkışın en eski örneklerinden biri olarak önemlidir.
MEZOPOTAMYA (Adapa)	Bilgelik Temelli Yükseliş: İlahi huzura çağrılma.	Tanrısal davet ve rehberlik.	Ölümsüzlük Arayışı: İlahi bilgiyi elde etmek ancak ölümsüzlüğü kaybetmek.	Bilgi-Ölümsüzlük Çatışması: İnsan sınırlarının vurgulanması bakımından önemlidir.
MEZOPOTAMYA (Gılgamış)	Kahramansal Yolculuk: Öte-dünya ve ölümsüzlük arayışı.	Uzun yolculuk, kutsal rehberler.	Ölüm Gerçeğiyle Yüzleşme: İnsan faniliğinin kabulü.	Varoluşsal Arayış: Yükseliş motifinin ontolojik boyutunu temsil eder.
ESKİ MİSİR (Fıravun / Ra-Osiris)	Astral ve Kozmik Yükseliş: Ruhun yıldızlara katılması.	Güneş kayığı, merdiven, kuş sembolleri.	Ölümsüzlük ve Tanrılaşma: Kozmik düzene katılmak.	Astral Kozmoloji: Gökyüzü ve yıldızlarla ilişkilendirilen en güçlü geleneklerden biridir.
ESKİ MİSİR (Thoth)	Rehberlik Temelli Yükseliş	Bilgelik ve yazı gücü.	İlahi Bilgiyi Aktarma	Enok ile Benzerlik: İlahi katiplik ve kozmik bilginin korunması açısından Enok'la paralellik taşır.
ŞAMANİZM (Şaman)	Ekstatik Ruhsal Yükseliş: Ruhun beden dışına çıkması.	Davul, trans, kozmik ağaç, kuş donu.	Şifa, Kehanet ve Ruhsal Rehberlik	Astral Seyahate En Yakın Model: Modern beden dışı deneyim anlatılarına en çok benzeyen geleneklerden biridir.
ŞAMANİZM (Bay Ülgen Ritüeli)	Katmanlı Kozmik Yükseliş	Kozmik ağaç ve gök katları.	Tanrıyla İletişim ve Toplumsal Koruma	Evensel Gök Katları Motifi: Birçok gelenekteki semavi katman anlayışına benzerlik gösterir.
ANTİK YUNAN (Hermes)	Rehberli Geçiş ve Yükseliş	Hermes'in rehberliği.	Ruhun geçişine aracılık etmek.	Hermetik Bağlantı: Enok ve Hermetik gelenek arasındaki paralellikleri anlamada önemlidir.
ANTİK YUNAN (İkarus)	Başarısız Yükseliş	Yapay kanatlar.	Tanrısal sınırlara meydan okuma sonucu düşüş.	Hubris Teması: İlahi sınırlara aşırı yaklaşmanın tehlikesini temsil eder.
ANTİK YUNAN (Hermetik Gelenek)	Ezoterik ve Kozmik Yükseliş	Gizli bilgi, ritüel ve içsel arınma.	Kozmik bilgiyi ve hakikati öğrenmek.	Enok ile Paralellik: Göksel katmanlar ve ilahi bilgi aktarımı açısından benzer yapı sunar.

2.5. Enok Kitabı ile Diğer Dini Gelenekler ve Mitolojilerle Karşılaştırılması

Bu kısımda, tez boyunca ele alınan yükseliş ve astral seyahat motiflerinin bütüncül bir değerlendirmesini yapmak amacıyla, çalışmanın önceki kısımlarında farklı din ve mitolojik geleneklerde incelenen bu anlatıların, ortak yönlerini ve ayrıştıkları noktaları ortaya koyabilmek için Enok'un Kitabı merkez alınarak farklı dini ve mitolojik geleneklerdeki yükseliş tasavvurlarının karşılaştırmalı bir analizi yapılmaktadır. Söz konusu metin, yalnızca belirli bir inanç geleneğine ait bir anlatı değildir, farklı kültürlerdeki yükseliş tasavvurlarının kesiştiği, sembolleştiği ve yeniden üretildiği bir köprü metin olarak değerlendirilebilir.

Tez boyunca incelenen Şamanizm, Mezopotamya, Antik Mısır, Antik Yunan, Zerdüştlük, Sâbiilik, Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi farklı coğrafya ve inanç sistemlerinde karşımıza çıkan yükseliş ve astral seyahat motifleri,⁴⁸¹ insanın yeryüzü sınırlarını aşarak kutsal olanla temas kurma yönündeki evrensel arzusunun ortak bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu geniş ve çok katmanlı birikimin en belirgin şekilde kesiştiği nokta ise, farklı gelenekler arasında bir köprü işlevi gören Enok'un Kitabı ve bu metnin merkezinde yer alan Enok (Hanok / İdris) figürüdür.⁴⁸²

Bu çerçevede Enok'un Kitabı, önceki bölümlerde ele alınan yükseliş tasavvurlarını bir araya getiren ve onları daha sistematik bir yapıya kavuşturan bir metin olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Enok'un melekler rehberliğinde göğe yükselerek evrenin sınırlarına, kozmik düzene ve ilahi bilgilere ulaşması, Mezopotamya ve Eski Mısır'daki kadim anlatıların daha gelişmiş ve bütüncül bir formu olarak yorumlanabilir.

Mezopotamya geleneğinde yer alan Sippar Kralı Enmeduranki'nin tanrılar meclisine alınarak kendisine astroloji ve kehanet bilgisi verilmesi, Enok anlatısıyla dikkat çekici bir paralellik sergilemektedir. Her iki figürün de soy silsilesinde özel bir konumda bulunması ve göksel aleme yükselerek ilahi sınırlara mazhar olması ve ardından bu bilgiyi yeryüzüne aktaran bir bilgeye dönüşmesi, yükseliş motifinin bilgi merkezli karakterini açıkça ortaya koymaktadır.

⁴⁸¹ Yükseliş ve astral seyahat motifleri yalnızca bu çalışmada ele alınan din ve mitolojilerle sınırlı değildir. Diğer birçok geleneğe de benzer anlatılara rastlanmaktadır. Ancak konunun kapsamının aşırı genişlememesi amacıyla, bu çalışmada özellikle Enok figürüyle tarihsel ve kavramsal ilişki kurulabilen dinler ve mitolojik gelenekler üzerinde durulmuştur.

⁴⁸² Yılmaz, (2019), *Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu*, agm. s.28

Benzer şekilde Eski Mısır geleneğinde bilgelik, yazı ve kozmik düzenin temsilcisi olan Thoth'un, ölümlerin ruhlarına rehberlik eden bir yükseliş figürü olarak konumlanması, Enok figürünün sonraki teolojik dönüşümünü anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır. Nitekim Hellenistik ve ezoterik geleneklerde Thoth'un Enok (İdris) ile özdeşleştirilmesi, çok tanrılı bir bilgelik figürünün zamanla tek tanrılı bir peygamber ve bilge kimliğine dönüşmesi şeklinde yorumlanabilir.⁴⁸³ Bu durum, yükseliş motifinin yalnızca mitolojik bir anlatı olarak kalmayıp, farklı inanç sistemlerinde yeniden şekillenerek süreklilik kazandığını göstermektedir.

Antik Yunan ve ona bağlı olarak gelişen Hermetik gelenek bağlamında değerlendirildiğinde, Enok figürünün yalnızca İbrahimi dinler içerisinde değil, aynı zamanda ezoterik ve felsefi sistemlerde de merkezi bir konuma yerleştiği görülmektedir. Enok karakterinin, Hellenistik dönemde Mısır'ın Thoth'u ile Yunan'ın Hermes'inin birleşmesi sonucu ortaya çıkan Hermes Trismegistus (Üç Kere Yüce Hermes) figürü ile özdeşleştirilmesi, yükseliş motifinin kültürler arası sürekliliğini ve dönüşümünü açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁸⁴

Hermetik öğretilerde yükseliş, ruhun maddi dünyanın bağlarından arınarak gök katlarını (gezegen kürelerini) aşması ve nihayetinde mutlak ışıkla bütünleşmesi şeklinde tasavvur edilir. Bu yönüyle söz konusu yükseliş anlayışı, Enok'un Kitabı'nda anlatılan Enok'un gök katlarını dolaşması, kozmik düzeni gözlemlemesi ve melekler rehberliğinde ilahi kapılardan geçmesi ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki gelenekte de yükseliş, bilgiye ulaşma, arınma ve ilahi hakikate yaklaşma süreci olarak anlam kazanmaktadır.

Sâbiilik geleneğinde ise yükseliş motifi, farklı fakat benzer sembolik unsurlarla karşımıza çıkar. Bu bağlamda Dinanukht'un rüzgarlar ve fırtınalar aracılığıyla göğe, yani ışık alemine yükseltilmesi ve oradan ilahi bilgiler edinmesi, Enok'un rüzgarlar ve göksel araçlar vasıtasıyla semaya alınarak vizyonlar görmesi ile dikkat çekici bir paralellik sergilemektedir.⁴⁸⁵ Bu benzerlik, söz konusu anlatıların yalnızca bireysel bir deneyimden ziyade, aynı zamanda Orta Doğu merkezli ortak bir apokaliptik ve ezoterik düşünce geleneğini paylaştığını göstermektedir.

Şamanik kültürler ve kadim kabile inançlarıyla karşılaştırıldığında, Enok anlatılarının çok daha arkaik ve evrensel bir yükseliş geleneğinin devamı niteliğinde olduğu

⁴⁸³ Bkz. *Peygamber Enok'un Kitabı*, Gizli Doktrin Kitabı

⁴⁸⁴ Bkz. Freke, Gandy, (2000), *Hermetika Hermes'in Kayıp Sözleri*, age. s.4-5

⁴⁸⁵ Bkz. Sümer, (2018). Mitolojik ve Dinsel Bir Yükseliş Simgesi Olarak Merdiven Motifi, agm. s.264

görülmektedir. Bu bağlamda Şamanizm’de şamanın trans (esrime) haline girerek ruhunu bedenden ayırması, gök katlarına yükselmesi ve sihirli uçuş gerçekleştirmesi, yükseliş motifinin en ilksel ve deneyimsel biçimlerinden birini temsil etmektedir. Şaman, bu yolculuk sırasında tanrı ile temas kurar, evrensel bilgileri elde eder ve bunları yeniden yeryüzüne dönerek insanlara aktarır.⁴⁸⁶

Bu çerçevede değerlendirildiğinde Enok’un Kitabı’nın, şamanik “sihirli uçuş” ve “göksel elçilik” anlayışının İbrahimi ve apokaliptik bir formu olduğu söylenebilir. Nitekim şamanın kozmik ağaç ya da kutsal bir direk aracılığıyla göğün katlarını aşmasına benzer şekilde, Enok da uyku, rüya veya vizyon halinde göğe yükselmekte, melekler eşliğinde semavi katmanları dolaşmaktadır.⁴⁸⁷ Bu yükseliş kozmik düzenin, yıldızların hareketlerinin ve dünyanın sonuna dair bilgilerin öğrenildiği bir ilahi öğretim sürecidir.

Şamanın elde ettiği bilgileri kabilesine aktarması gibi, Enok da gördüğü vizyonları ve edindiği bilgileri insanlığa iletmek üzere yeryüzüne döner. Bu yönüyle her iki gelenekte de yükseliş, yalnızca kutsal olana ulaşma değildir, ilahi bilginin aracılığıyla insan dünyasını dönüştürme misyonunu barındırmaktadır. Dolayısıyla hem şamanik hem de Enoki anlatılarda ortak amaç, fani ve karanlık dünyayı göksel bir düzen, bilgi ve kurtuluş perspektifiyle aydınlatmak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu dinleri bağlamında ele alındığında, Enok’un yükseliş anlatısının yalnızca Ortadoğu geleneğiyle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda İran ve Hint düşüncesiyle de önemli paralellikler taşıdığı görülmektedir. Bu çerçevede özellikle Zerdüştlükte yer alan anlatılar, Enok’un apokaliptik vizyonlarıyla dikkat çekici benzerlikler sunar. Nitekim Enok’un Kitabı’nda ayrıntılı biçimde tasvir edilen “Düşmüş Melekler”, kozmik düzen, cehennem tasvirleri ve ışık ve karanlık mücadelesi,⁴⁸⁸ Zerdüşst geleneğinde Ardâvîrâf’ın ruhsal yolculuğunu anlatan metinlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ardâvîrâf’ın ruhsal olarak göğe yükselerek cennet, cehennem ve ara alemleri gözlemlemesi,⁴⁸⁹ Enok’un göksel katmanları dolaşarak ilahi düzeni müşahade etmesiyle aynı eskatolojik çerçevede buluşmaktadır. Bu durum, her iki gelenekte de yükseliş ilahi yargı düzeninin ve kozmik adaletin kavranmasına yönelik vizyoner bir deneyim olarak karşımıza çıkar.

⁴⁸⁶ Bkz. Eliade, *Şamanizm*, age. s.10-11

⁴⁸⁷ Bkz. Altınel, (2020). Kur’an’ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, agm. s.20-21

⁴⁸⁸ Bkz. *Enoh*, 7:1-9

⁴⁸⁹ Arslan, (2019). Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi, agm. s.442

Hinduizm ve Budizm söz konusu olduğunda ise yükseliş anlayışının daha içsel ve felsefi bir boyuta evrildiği görülmektedir. Bu geleneklerde yükseliş, bedensel bir göğe çıkıştan ziyade, insanın yeniden doğum döngüsünü (Samsara) aşarak mutlak aydınlanmaya, yani Nirvana'ya ulaşması şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda yükseliş, mekansaldan ziyade, bilinçsel ve ontolojik bir dönüşüm süreci olarak ele alınır. Ancak bu içsel aydınlanma fikri ile Enok anlatısı arasında da sembolik bir paralellik kurmak mümkündür. Nitekim Enok'un göğe alınarak etten ve kemikten sıyrılıp "Metatron" adıyla ışık ve ateşten oluşan ilahi bir varlığa dönüşmesi,⁴⁹⁰ maddi varlığın aşılması ve daha yüksek bir varoluş düzeyine geçiş düşüncesiyle örtüşmektedir. Bu yönüyle Enok figürü, Budist ve Hindu geleneklerdeki aydınlanma ve transcendence (aşkınlaşma) idealinin Ortadoğu mistisizmindeki somut ve kişiselleşmiş bir karşılığı olarak değerlendirilebilir.

İbrahimi dinler bağlamında değerlendirildiğinde, Enok/İdris figürünün yükseliş anlatılarının merkezinde yer aldığı ve bu geleneklerin ortak hafızasında güçlü bir teolojik köprü işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Enok'un konumu dikkat çekicidir. Tevrat'ın Tekvin bölümünde "*Hanok Tanrı ile yürüdü ve ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı*" ifadesi,⁴⁹¹ onun ölüm tecrübesi yaşamadan doğrudan ilahi huzura yükseltildiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Yeni Ahit'te Enok'un imanından dolayı ölümü tatmadan yukarı alındığının belirtilmesi,⁴⁹² bu yükselişin ilahi bir ödül ve seçilmişlik göstergesi olarak yorumlandığını göstermektedir.

Bu anlatı yalnızca bir biyografik detay olarak kalmamış, aynı zamanda Yahudi mistik geleneğinin şekillenmesinde de belirleyici olmuştur. Özellikle Merkava (İlahi Taht/Araba) mistisizmi ve Hekalot literatürü,⁴⁹³ Enok'un göğe yükselişini model olarak mistiklerin gök katlarını aşma ve Tanrı'nın tahtına ulaşma arzusunu sistematik bir öğreti haline getirmiştir. Bu yönüyle Enok figürü, astral seyahat ve yükseliş deneyiminin Yahudi ve Hıristiyan mistisizmindeki en erken ve en etkili prototiplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Enok'un Kitabı'nın Mesih inancı, kıyamet tasavvuru ve "Düşmüş Melekler" (Lucifer/Şeytan) anlatıları üzerindeki etkisi,⁴⁹⁴ bu metnin yalnızca apokaliptik bir literatür örneği olmadığını, aynı zamanda teolojik açıdan bir kaynak niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

⁴⁹⁰ Bkz. *Enoh*, 70:13

⁴⁹¹ Bkz. Tekvin 5:24

⁴⁹² *İbranilere*, Mektup 11:5

⁴⁹³ Bkz. Gündüz, Ünal, Sarıçioğlu, (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, age. s.49-51

⁴⁹⁴ *Peygamber Enok'un Kitabı*, (2018), age. s.18

İslam geleneğinde ise aynı figür, Hz. İdris kimliğiyle karşımıza çıkar ve benzer şekilde yükseliş motifiyle ilişkilendirilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Meryem Suresi 57. ayette “Onu yüce bir makama yükselttik” ifadesi,⁴⁹⁵ İdris Peygamber'in semaya yükseltilmesini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. İslami kaynaklarda İdris'in astronomi, matematik ve yazı gibi ilimlerin öncüsü olarak tasvir edilmesi, onun yalnızca bir peygamber değil, aynı zamanda ilahi bilginin taşıyıcısı ve öğreticisi olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda İdris'in yükselişi, İslam'daki yükseliş anlatısı olan Hz. Muhammed'in İsra ve Miraç mucizesinin teolojik bir öncülü ve prototipi olarak değerlendirilebilir. Her iki anlatıda da meleklerin rehberliği, gök katlarının aşılması, cennet ve cehennem tasvirlerinin müşahedesi ve ilahi hakikatle doğrudan temas gibi ortak unsurlar dikkat çekmektedir. Dolayısıyla İbrahimi dinler içerisinde Enok/İdris figürü, yükselişin yalnızca bireysel bir deneyimden ibaret olmadığını, aynı zamanda vahiy, bilgi ve hakikatle temasın en üst düzeyde gerçekleştiği bir ilahi buluşma olduğunu ortaya koyan merkezi bir sembol olarak öne çıkmaktadır.

Bu karşılaştırmaların bütüncül bir değerlendirmesi yapıldığında, farklı coğrafyalara ve inanç sistemlerine ait tüm bu anlatıların ortak bir insanlık tecrübesine işaret ettiği açıkça görülmektedir. Nitekim “yükseliş” (miraç) ve “astral seyahat” olgusu, insanın fani sınırlarını, bilgisizliğini ve yeryüzüne bağlılığını aşarak aşkın ve ilahi olana ulaşma arzusunun evrensel bir dışavurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Mezopotamya'nın zigguratlarıyla somutlaşan kozmik tırmanış fikri, Şamanların kayın ağacı ekseninde gerçekleştirdiği sihirli uçuşlar, Eski Mısır'ın astral ölümsüzlük anlayışı ve Doğu dinlerinin içsel aydınlanma (Nirvana) öğretisi, farklı biçimlerde ifade edilse de aynı temel yönelimin, yani “yukarıya” ve “kutsala” doğru hareketin farklı tezahürleridir.

Bu çok katmanlı ve kültürler arası birikim, en sistemli ve sembolik ifadesini Enok'un Kitabı ve bu metnin merkezinde yer alan Enok (Hanok/İdris/Hermes/Thoth) figürü üzerinden bulmaktadır. Enok'un göğe yükselerek ilahi sırları öğrenmesi, kozmik düzeni kavraması ve ölümü tatmadan ışığa karışması, onu yalnızca bir dini figür olmaktan çıkararak farklı geleneklerin kesişim noktasına yerleştirmektedir. Bu yönüyle Enok figürü, pagan, gnostik, Uzak Doğu ve İbrahimi gelenekler arasında bir süreklilik ve etkileşim hattı kuran evrensel bir arketip niteliği taşımaktadır.

⁴⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Meryem:57

Sonuç olarak, tez boyunca incelenen tüm veriler ışığında; yükseliş anlatıları yalnızca mitolojik ya da dini birer hikaye olarak karşımıza çıkmamaktadır. İnsanın varoluşsal arayışının, hakikate ulaşma isteğinin ve ilahi olanla bütünleşme çabasının tarih boyunca değişmeyen sembolik dilidir. Bu çerçevede Enoğ figürü ve onun etrafında şekillenen anlatılar, yükseliş fenomeninin dinler tarihindeki en kapsayıcı, en birleştirici ve en derin anlam katmanlarını barındıran merkezi bir model olarak, çalışmanın ortaya koyduğı tarihsel, kültürel ve teolojik bütünlüğü güçlü bir şekilde doğrulamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, insanın varoluşunu anlamlandırma çabasının merkezinde yer alan metafizik arayışı, yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusu üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. İnsanlık tarihi boyunca güneş, ay ve diğer göksel varlıklar, yalnızca fiziksel dünyanın unsurlarının ötesinde, yaşamın dengesini sağlayan, kutsallık atfedilen ve ilahi düzenin yansımaları olarak algılanmıştır. Teknolojik imkanların sınırlı olduğu, insanın doğayla daha doğrudan bir ilişki kurduğu dönemlerde gökyüzüne yönelen bu ilgi, zamanla kültürel inanç sistemlerinin ve mistik düşünce biçimlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durumda çalışma, insanlık tarihinin en kadim ve evrensel temalarından biri olan yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusunu, Peygamber Enok'un (Hz. İdris) apokaliptik literatürdeki merkezi konumu üzerinden, dinler ve mitolojiler bağlamında karşılaştırmalı bir perspektifle incelemiştir.

Araştırmada ele alınan yükseliş anlatıları, insanın yalnızca fiziksel dünyayla yetinmeyip metafizik aleme yönelme arzusunun evrensel bir olgu olduğunu göstermektedir. İnsan, tarih boyunca merak ve keşfetme güdüsüyle yalnızca yaşadığı dünyanın sınırlarını zorlamamış; ölüm, tanrısal varlık ve öte dünya gibi kavramlar üzerinden varoluşunu aşma arayışına girmiştir. Bu bağlamda ölüm, birçok kültür ve inanç sisteminde yalnızca biyolojik yaşamın sonu değil, aynı zamanda bir dönüşüm, geçiş ve yeniden başlangıç olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, göğe yükseliş motifinin coğrafya ve inanç sistemi fark etmeksizin insanlığın ortak bilinç kalıplarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Şamanik “sihirli uçuş” anlatılarından Mezopotamya zigguratlarına, Antik Yunan'daki apotheosis inancından İslam'daki Miraç hadisesine kadar uzanan geniş bir yelpazede, insanın fani sınırlarını aşarak kutsal olanla temas kurma arzusu belirgin biçimde görülmektedir. Bu durum, yükselişin aynı zamanda insan doğasının aşkınlık arayışının antropolojik bir yansıması olduğunu göstermektedir.

Çalışmada, ölüm sonrası ruhun göksel bir yolculuğa çıktığına dair inançların, yükseliş motifleriyle doğrudan ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Özellikle ruhun dağ patikalarını aşması, ağaca ya da ipe tırmanması gibi anlatımlar, öte dünyanın “yüksekte” veya “gökte” tasavvur edilmesiyle bağlantılıdır. Bu düşünce, zamanla ölümden sonra gerçekleştiğine inanılan ilahi yolculuğun, insan tarafından yaşarken de deneyimlenebileceği fikrini doğurmuştur. Böylece yükseliş ve astral seyahat anlatıları mistik pratiklerin ve teolojik yorumların merkezinde yer almıştır.

Araştırmanın merkezinde ele alınan Peygamber Enok'un Kitabı, bu düşünsel dönüşümün erken ve sistematik örneklerinden birini sunmaktadır. Enok'un göğe yükselişi, meleki varlıklar eşliğinde katmanlı bir kozmik düzen içerisinde gerçekleşmekte, ilahi bilginin doğrudan aktarımıyla sonuçlanmaktadır. Bu anlatı, semavi dinlerde vahiy yoluyla kurulan insan ve Tanrı ilişkisiyle paralellik göstermekte ve yükseliş motifinin yalnızca bireysel bir mistik deneyimden ziyade, ilahi düzenin insana açılması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Enok anlatılarının, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'daki miraç tasavvurlarına düşünsel bir arka plan sunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Enok/İdris figürü, farklı inanç sistemleri arasındaki geçişkenliği temsil eden bir "köprü figür" olarak öne çıkmaktadır. Enok'un göksel sırları öğrenmesi ve ilahi bilgiyi kayıt altına alma misyonu, Mezopotamya'daki Enmeduranki, Mısır'daki Thoth ve Yunan'daki Hermes figürleriyle benzerlikler taşımaktadır. Bu durum, Enok literatürünün belirli bir geleneğe ait olmadığını, farklı kültürler arasında dolaşan ortak bir metafizik anlatı geleneğinin parçası olduğunu göstermektedir.

Çalışma kapsamında ulaşılan önemli sonuçlardan biri, yükseliş motifinin farklı dini geleneklerde farklı biçimlerde ortaya çıksa da ortak bir anlam dünyasına sahip olduğudur. Semavi dinlerde yükseliş, çoğunlukla vahiy ve ilahi görevlendirme ile ilişkilendirilirken, diğer dini ve mistik geleneklerde bireysel ruhsal aydınlanma ve içsel dönüşüm ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte her iki yaklaşımda da metafizik alem, tanrısal bilginin ve nihai hakikatin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, incelenen tüm geleneklerde evrenin katmanlı bir yapı (çoğunlukla 7 veya 9 gök katı) şeklinde tasavvur edildiği ve yükselişin bu katmanlar arasında ilerleyen bir arınma ve olgunlaşma süreci olarak kurgulandığı görülmüştür. Hermetik gelenekteki gezegen kürelerinden geçiş ile tasavvuftaki nefis mertebeleri arasındaki paralellik, yükselişin yalnızca kozmik değil aynı zamanda içsel bir yolculuk olduğunu da göstermektedir.

Araştırmada ayrıca yükseliş motifi ile astral seyahat fenomeni arasındaki kavramsal bağ belirginleşmiştir. Astral seyahat, bu çalışmada modern ya da deneysel bir pratikten ziyade, yükseliş anlatılarının teorik ve sembolik bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Ruhun bedenden bağımsız biçimde metafizik aleme yönelmesi fikri, insanın zaman ve mekan sınırlarını aşma arzusunun bir yansıması olarak ele alınmıştır. Bu noktada, astral seyahat ile miraç anlatıları arasında fenomenolojik bir süreklilik bulunduğu, ancak miracın ilahi davet ve toplumsal bir sorumluluk (tebliğ) içermesi bakımından bireysel deneyime dayalı astral seyahatten ontolojik olarak ayrıştığı tespit edilmiştir.

Dolayısıyla bu tez, yükseliş ve astral seyahat olgusunun, insanın Tanrı, ölüm ve öte dünya anlayışıyla kurduğu ilişkinin temel unsurlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Metafizik alem, fani ve geçici olan yeryüzü hayatının ötesinde, ilahi düzenin ve gerçek bilginin mekanı olarak algılanmış, insan ise bu düzeni kavrayabilmek için tarih boyunca yükseliş anlatıları aracılığıyla kutsala yönelmiştir. Bu anlamda “yükseliş”, fiziksel bir yer değiştirmeden ziyade, insanın kendi asliyetine ve ilahi kaynağına yönelişini ifade eden sembolik bir dikey yolculuk olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular, yükseliş (miraç) ve astral seyahat olgusunun yalnızca belirli bir inanç sistemi ya da metinle sınırlı kalmayıp, farklı kültür ve disiplinlerde karşılık bulan çok katmanlı bir yapı arz ettiğini göstermektedir. Bu durum, konunun daha derin, çok yönlü ve disiplinlerarası yaklaşımlarla yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, ileride bu alanda çalışma yapacak araştırmacılar için aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür:

Öncelikle, yükseliş ve astral seyahat fenomeni yalnızca metin temelli analizlerle sınırlı tutulmamalı, psikoloji, nörobilim ve bilinç çalışmaları gibi alanlarla birlikte değerlendirilerek insan bilincinin sınırları ve değişen bilinç halleri bağlamında daha kapsamlı biçimde incelenmelidir. Bu tür disiplinlerarası yaklaşımlar, söz konusu deneyimlerin yalnızca dini veya mitolojik değil, aynı zamanda fenomenolojik ve bilişsel boyutlarını da ortaya koyacaktır.

Bununla birlikte, Enok literatürü ile Hermetik metinler arasındaki ilişki, filolojik incelemeler ve metinler arası karşılaştırmalar yoluyla daha ayrıntılı biçimde ele alınmalıdır. Özellikle Enok’un Kitabı’nda yer alan melek hiyerarşileri, kozmolojik tasavvurlar ve “Gözcüler” anlatısı ile İslam tasavvufundaki melekût âlemi ve ontolojik varlık mertebeleri arasındaki ilişkiler, karşılaştırmalı analizlerle daha derinleştirilebilir.

Tasavvufi miraç anlayışı da modern bilinç çalışmalarıyla birlikte değerlendirilerek, klasik mistik deneyimlerin günümüz kavramsal çerçevesindeki karşılıkları araştırılabilir. Bu durumda, özellikle içsel yükseliş, bilinç dönüşümü ve hakikat tecrübesi gibi kavramların hem geleneksel hem de modern yaklaşımlar içerisindeki anlam katmanları incelenebilir.

Zülkarneyn, İdris ve Hermes gibi figürler üzerinden yürütülecek çalışmalar, “kültürler arası ortak bilgelik figürleri” meselesine yeni bir perspektif kazandırabilir. Özellikle Zülkarneyn kıssasında geçen “sebeb” kavramı ile modern bilimsel teoriler (paralel evren, kozmik geçiş vb.) arasındaki ilişki, dikkatli ve eleştirel bir yaklaşımla yeniden değerlendirilerek din-bilim etkileşimi bağlamında özgün tartışmalara zemin hazırlayabilir.

Buna ek olarak, yükseliş motiflerinin yalnızca yazılı kaynaklar üzerinden olmayıp, sözlü kültür ve ritüel pratikler üzerinden de incelenmesi önem arz etmektedir. Özellikle Türk dünyasındaki şamanik mirasını günümüz halk inançlarındaki rüya, trans ve yükseliş motifleriyle ilişkisi, saha çalışmalarıyla desteklenerek daha somut verilerle ortaya konulabilir.

Son olarak, astral seyahat kavramının modern dönemde popülerleşmesi, dijital kültür ve yeni spiritüel yönelimler bağlamında sosyolojik açıdan analiz edilmelidir. Bu durum, geleneksel miraç anlayışının modern dünyada nasıl yeniden yorumlandığı, sekülerleştiği ya da dönüşüme uğradığı sorularına ışık tutabilir.

Sonuç itibarıyla, insanın “yukarıya” yönelen bu dikey yolculuğu, yalnızca fiziksel bir yükselişin ötesinde, ruhun kendi kaynağına ve hakikatine ulaşma çabasının sembolik bir ifadesidir. Bu çalışma, söz konusu arayışın tarih boyunca farklı kültür ve inanç sistemlerinde nasıl şekillendiğini ortaya koyarak, yükseliş fenomeninin evrensel niteliğini görünür kılmış; Enok/İdris merkezli karşılaştırmalı yaklaşımıyla konuya ilişkin literatüre katkı sağlamış ve gelecekte yapılacak araştırmalar için kavramsal bir çerçeve sunmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2016). *İbn Arabi'de Miraç Fenomeni*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arabi, M. İ. (2025). *Fütuhat-ı Mekkiyye* (Çev. E. Demirli), C.11, Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Arabi, M. İ. (2024). *Fütuhat-ı Mekkiyye* (Çev. E. Demirli). C.13, Litera Yayıncılık. İstanbul.
- Arabî, M. İ. (2013). *Fusûsu'l-Hikem*. (Çev. A. A. Konuk). İndeks Yayınları. İstanbul.
- Arabî, M. İ. (2021). *Kitabu'l Asfar*, (Şerh, Te'vil ve Tahlil: F. Arslan). (Çev. N. Milhan). Crab Publishing.
- Arabi, M. İ. (1997). *Dürr'i Meknun İnci Dizileri*, (Çev. Ş. Gürel). Esmâ Yayınları. İstanbul.
- Altınel, T. S. (2020). Kur'an'ın Kavram ve Bağlam Hassasiyetine Bir Örnek Olarak İdris Peygamber, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 61:1, 1-20.
- Aktulga, M. (2023), Sâbilikte Kuşta Kavramının Mahiyeti, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, Sayı 1. 239-253
- Aktulga, M. (2022), *Düalist Dinlerde Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırma (Mecusilik, Sabiilik, Manicilik)*, İlahiyat Kitap, Ankara.
- Aygün, V. (2017), Eskiçağ Mezopotamya'sında Tanrı Algısı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 79-93
- Alkhazov, M. (2025), Eski Mezopotamya Mitolojisi ile Kur'an Kıssaları Arasındaki Paralel Motiflerin Karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Atan, Y. (2011), *Akdeniz Mitolojisinden Efsaneler*, Evrensel Basıl Yayın, İstanbul.
- Atkinson, W. W. (2021), *Astral Alem; Manzaraları, Sakinleri ve Yasaları*, Hermes Yayınları, İstanbul.
- Arslan, N. Ö. (2019). *Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi*, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 3 (4), 420-446.
- Arthur. E. P. (2022). *Astral Beden ve Diğer Astral Fenomenler*. (Çev. A. O. Sevinç), Hermes Yayınları, İstanbul.
- Ayata, E. (2011). *Zerdüşt Avesta Bölümleri*. Kora yayınları. İstanbul.
- Arıkdal, E. (1971), *Metapsişik Terimler Sözlüğü*, Ruh ve Madde Yayınları. İstanbul.
- Armstrong, K. (2005). *Mitlerin Kısa Tarihi*, (Çev, D. Şendil). Merkez Kitapçılık, İstanbul.
- Astral Beden ve Astral Seyahat*, (2020). [Erişim: 24.11.2025

<https://www.scribd.com/document/572417899/Astral-Beden-Astral-Seyahat>]

- Baş, M. (2023), Zülkarneyn ve Yecüc-Mecüc Kıssasına Farklı Bir Bakış, Türkiye Dinler Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, 1(1), 409-429,
- Büyüktunca, M. Ç. (2019), Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi Bağlamında İncelenmesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 217-230
- Bozkurt, M. (2021). İslam Öncesi Ortadoğu İnançlarında Göğe Yükseliş Anlatıları ve İslâm'da Mi'rac: İslâm Geleneğindeki Mirac Anlatısının Özgünlüğü Meselesi, *Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi*, 21(3),
- Bonnefoy, Y. (2000). *Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü*. (Çev: Yılmaz, L), C.2, Dost Kitabevi, Ankara.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (Çev: L. Yılmaz), C.1, Dost Kitabevi, Ankara.
- Bottero, J. (2012). *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar*. (Çev. M. E. Özcan–A. Er), Dost Kitabevi, Ankara.
- Bottero, J. Kramer, S. N. (2017), *Mezopotamya Mitolojisi*, (Çev: Alp Tümertekin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Black, J. Green, A. (2003), *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Budge, E. A. W. (2001). *Mısır'da Ölüm Sonrası Fikri*. (Çev: R. Ekiz). Ege Meta Yayınları, İzmir.
- Baldick, J. (2011), *Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Bhagavadgītā, (2001), *Hinduların Kutsal Kitabı*. (Çev. K. Kaya), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Buhari, (1987), *es-Sahih-i Buhari, Bedu'l-Halk*, (Çev: M. Sofuoğlu), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap Yayıncılık. Ankara.
- Bilgin, M. S. (1995). *Zarathustra (Zerdüşt) Hayatı ve Mazdaizm*, Berfin Yayınları. İstanbul.
- Beyhaki, A. b. El-Hüseyn, (2017), *Delâilii'n-Nübüvve*, C.2, Ocak Yayıncılık, İstanbul.
- Charlesworth. J. H. (2003). *Eski Ahit'in Apokrif Kitapları*, (Çev. M. Tarakçı). Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.12, Sayı:2
- Champdor, A. (1984), *Eski Mısırın Ölüler Kitabı*, (Çev: S. Tahsuğ), ruh ve Madde Yayınları, İstanbul.
- Campbell, J. (1992), *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*, (Çev: K. Emiroğlu), İmge Kitabevi, Ankara.
- Campbell, J. (1999), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.

- Campbell, J. (1990). *Doğu Mitolojisi Tanrının Maskeleri*, (Çev: Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi, İstanbul.
- Cebe, T. (2023). *Hinduizm'in Kurtuluş Fikrinde Samskaralar: Geçiş Ritüelleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Çetin, O. & Albayrak, Y. (2025). Şamanizm ve Şaman Törenselleşmeleri, *Uluslararası Bilimsel Dergi*, sayı:66, 75-97
- Christina Pratt *An Encyclopedia of Shamanism, Shamanism, Anthropology*, (2017). [Erişim 18.04.2026. <https://www.scribd.com/document/354189348/Christina-Pratt-An-Encyclopedia-of-Shamanism-N-Z-pdf>]
- Çiftçi, M. K. (2010), *Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Deniz, M. (2024), *Astral Seyahat ve Tasavvuf Metafizikinde Müşâhede*, (Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Tokat.
- Dilek, Y. (2019), *Eski Mezopotamya Dini Ritüelleri ve Kullanılan Objeler*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Drower, E.S. Macuch, R. (1963). *A Mandaic Dictionary*, Wipf & Stock Publishers, Oxford.
- Dumezil, G. (2006), *Mit ve Destan Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi*, (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Diwan Abatur Drower Translation*. (2017). [Erişim: 10.04.2026 <https://www.scribd.com/document/358903954/Diwan-Abatur-Drower-translation-pdf>]
- Eliade, M. (2000). *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev.) Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Eliade, M. (2000), *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, (Çev. A. Berktaş), C.2, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Eliade, M. (2000), *Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi*, (Çev. A. Berktaş), C.3, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetler Morfolojisi*, (Çev. M. Ünal), Serhat Kitabevi, Konya.
- Eliade, M. (1958), *Patterns in Comparative Religion*, A Meridian Book New American Library, New York.
- Eliade, M. (2006), *Şamanizm*, (Çev. İ. Birkan), İmge Kitabevi. Ankara.
- Ersin, Ş. (2024). *Antik Yunan, Roma ve Erken Bizans Dönemleri Sanatlarında Göğe Yükselişin İkonografisi*. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Eyüboğlu, S. Erhat, A. (1977), *Hesiodos Eseri ve Kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1987). *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi İnanç-Söylence Bağlantısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul.
- Erhat, A. (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, (2023). Feyzü'l- Furkan, Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali, (Çev: H. T. Feyizli,), Server Yayınları, İstanbul.
- Freke, T. Gandy, P. (2000), *Hermetika Hermes'in Kayıp Sözleri*, (Çev: S. Tuna), Ege Meta yayınları, İzmir.
- Gündüz, Ş. Ünal, Y. Sarıkçioğlu, E. (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifi*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Ş. (1995), *Son Gnostikler: Sabiiler*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Ş. (2012). İnanç, Sâbiî Kaynaklarında İslam ve Müslümanlar İnanç. *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Milel ve Nihal, C.9, sayı 1. 7-30.
- Güdüdede, A. (2018), *Hinduizm'de İbadet İnanç Panoraması*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Graves, R. (2010). *Yunan Mitleri*. (Çev. U. Akpur). Say Yayınları. İstanbul.
- Ginza Rabba, (1959), *The Canonical Prayerbook of the Mandaeans*, Brill Archive, Netherlands.
- Goldammer, K. (1960), *Die Formenwelt des Religiösen*, Alfred Kroner Verlag, Stuttgart.
- Hooke, S. H. (1993), *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan*, (Çev: A.Şenel), İmge Kitabevi. Ankara.
- Hornung, E. (2006). *Kadim Mısır Öte dünya Kitapları*. (Çeviren: Z. A. Yilmazer), Kabalcı Yayınları. İstanbul.
- Hermes Metinler ve Çalışmalar, (2006), (Der: E. Emir), Dönüşüm Yayıncılık, İzmir.
- Hermes Trismegistus, (2018), *Corpus Hermeticum Hermetik Öğreti*, (Çev: H. G. Türer), Mavi Kalem Yayınevi, İstanbul.
- İncil*. (2012), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- İsra ve Miracın Keyfiyeti*. (2011). [Erişim: 19.03.2026 slam-tr.org/konu/isra-ve-miracin-keyfiyeti.20527/]
- Jaeger, W. (2011), *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*, (Çev: G. Ayas), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Kur'an-ı Kerim*. (2023), Feyzü'l-Furkan Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali, Server Yayınları, İstanbul.
- Kitabı Mukaddes*, (2006), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul.

- Kitabı Mukaddes*, (1987), Deuterokanonik (Apokrif) Kitapları, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Karakurt, D. (2012). Türk Mitoloji Ansiklopedisi, Vikipedi Özgür Ansiklopedi. (y.y).
- Kramer, S. N. (2016). *Sümer Mitolojisi*. (Çev. H. Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Karakurt, D. (2011), *Türk Söylence Sözlüğü*, Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü. (y.y).
- Kaya, K. (1997), *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara,
- Küçük, A. Tümer, G. Küçük, M. A. (2017), *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara,
- Köroğlu, K. (2018). *Eski Mezopotamya Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Leeuw, G. Van der, (1970), *Phanomologie der Religion*, Tübingen, Germany,
- Monroe, R. A. (2014). *The Ultimate Journey*. Potter/Ten Speed/Harmony/Rodale. New York.
- Monroe, R. A. (1986), *Journeys Out of the Body*, Souvenir, London.
- Maran, R. (2024). *Paranormal İnançlara Sosyolojik Bir Bakış*. (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.
- Müslim, (1872), *Sahih-i Müslim ve Tercümesi*, (Çev: M. Sofuoğlu), C.1, İrfan Yayınları, Ankara.
- Mısır'ın Ölümler Kitabı*, (2010), (Çev: S. Yeniçeri), Neden Kitap, İstanbul.
- Necatigil, B. (2022). *Mitologya*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Onat, B. (2025). *Eskişehir Merkez İlçelerinde Astral, Metafizik Kabuller ve Uygulamalar*, (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- O'Flaherty, W. D. (1994), *Hindu Mitolojisi*, (Çev: K. Emiroğlu), İmge Kitabevi, Ankara.
- Öztürk, A. E. (2010), *Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm'de Din Adamları*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Peygamber Enok'un Kitabı, (2018), (Çev.G.Keskin), Hermes Yayınları, İstanbul.
- Pratt, C. (2007), *An Encyclopedia of Shamanism*, The Rosen Publishing Group, Inc. New York,
- Panchadası, S. (1915), *The Astral World Its Scenes, Dwellers and Phenomena*, Advanced Thought Publishing Co, London.
- Platon (2012). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul
- Rudolph, K. (1984). *Gnosis The Nature and History of Gnosticism*, Harpersan Francisco, Edinburgh,

- Sümer, N. (2018). Mitolojik ve Dinsel Bir Yükseliş Simgesi Olarak Merdiven Motifi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 257-269.
- Schwarz, F. (1997), Kadim Bilgeliğin Keşfi, (Çev: A.M. Aslan), İnsan Yayınları, İstanbul,
- Samdup, L. K. D, Evans-Wentz, W. Y. (1991), Tibet'in Ölüler Kitabı Bardo Plânında Ölümünden Sonraki Deneyimler, (Çev. Suat Tahsuğ). Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul.
- Şahin, D. (2023), Antik Yunan Mitolojisi'nde Ra Kültü, (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Şahin, F. (2005), *Budizm'de Nirvana Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Taberi, (2025), *Câmiul-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, C.16. Beka Yayınları. İstanbul.
- Türe, İ. (1998), *Zülkarneyn*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Türk Mitolojisi*. [Erişim 16.04.2026. <https://web.itu.edu.tr/~yayla/turkmit.pdf>]
- The Apocalypse of Paul, (2025). [Erişim: 15.03.2026 <https://sourcebooks.web.fordham.edu/pwh/apocpaul.asp>]
- Uraz, M. (1992). *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul.
- Uncu, E. (2011), *Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Widengren, G. (1950). The Ascension of the Apostle and the Heavenly Book, King and Saviour, Uppsala.
- Yavuz, S. S. (2011). *İsra ve Mirac*. Pınar Yayınları. İstanbul.
- Yavuz, S. S. (2005). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İSAM Yayınları, C.30 İstanbul
- Yoga: Immortality and Freedom Insights*, (2025) [Erişim: 20.12.2025 <https://www.scribd.com/document/835556013/506183-Yoga-Immortality-and-Freedom-1958-text>]
- Yeşilyurt, T. (2015), *Çağdaş İnanç Problemleri*, DİB Yayınları, Ankara.
- Yildirim, N. (2008). Ardâvîrâf ve Ardâvîrâfnâme *Doğu Araştırmaları Dergisi*, (1), 37-56.
- Yılmaz, S. (2019), Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu, *Lectio Socialis*, 3/1, 21-46.
- Yılmaz, N. S. (2012), *Astral Seyahat Teknikleri*, Meta Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, M. F. (2022), *Antik Mezopotamya Dinlerinde Ay Kültü*, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yörükan, T. (2000), *Yunan Mitolojisinde Aşk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara.

Zimmer, H. (2004). *Hint Sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.